UNIVERSITETSBIBLIOTEKET

Brevsamling 291

Hansteen, Christopher

til

Hansteen, Johanne C. A. f. Borch

21. Mai 1828- 14. Juni 1830.

1) Fredrikshald den 21de May 1828[1]

Min bedste lille Mutter.

Tungerne ere høist delicate, Malaja-Vinen smager os særdeles vel; vi spise godt, fordøje godt, og sove godt; Jeg længes endog efter lidt mere Søvn, end vi give os Tid til. Due fortjener fuldkommen sit Navn; et mere velvilligt, høfligt, hjelpsomt, tjenesteagtigt og nyttigt Menneske kunde jeg ikke erholdt. Han er saa bøjelig efen efter en gammel stiv Krabats Villie, at han lurer den ud, d.v.s. lokker den uformærket ud og gjør den til sin egen. Jeg forestiller mig denne Reise som en Badereise. Bevægelsen, den frie Luft, Friehed fra Anstrængelser, let Adspredelse, Munterhed ere vel Hovedingredientserne i Badets Lægedoms-Kraft, Vandet den ubetydeligste; Vandet uden tvivl kan ej udrette saa store Ting, siger Pontoppidan, skjøndt om et ander Bad. Altsaa - jeg reiser til et fjernt Bad, for at gjøre en nødvendig Reparation paa [uleselig] Centralsystem, og har frie Badereise og Kur, samt dertil den fornøjelse at kunne udrette noget gavnligt paa Veien. Ikke saa meget som en Knappenaal er bleven forlukket for os, end sige borte. Barometrene og Chronometrene staae sig som Ulfs Klinger, Karriolerne ere commode at kjøre i, Oppakningen ligger commode uden at genere os; Pungen med de 2 Rum er uforlignelig commode, om mueligt endnu mere Læderrullen, som indeholder alle Livets Fornødenheder, fra Blæk og Lak til Tandbørster og Kam. Kuns een Ting begyndte jeg at savne, og det var de Caloscher, jeg havde frabedet mig. Jeg blev lidt kold om Fødderne, da man formedelst Oppakningen maa have dem uden for Karriolen. Men Tak skee en vis lille Madames Stivsindighed; jeg fandt i Gaar her i Fredrikshald et Par Caloscher im min Sæk, og loe højt og viste Due denne. Du har den Tilfredsstillelse, eller behagelige Hevn, at jeg i 2 Dage sagde til mig selv: hun havde saamen ret; gid jeg havde fulgt hendes Raad. Dog er jeg endnu i det Haab, at jeg ikke endnu i en Vinkel finder den blaae Frakke; thi i den Punkt er jeg lige stivsindet. De skotske Kapper ere fortræffelige mod Regn Støv og Soelskin; lette passelig varme, og spare særdeles meget paa de indre Klæder. - Ligeledes som Mathematikerne sætte meget Pris paa noget som de kalde Elegance i deres Udarbejdelser, saaledes sætter en Reise-Prakticus megen Pris paa Commoditet. Det bliver ordentlig til et Slags Pedanterie, at man kan glæde sig over, at have fundet en lidt Beqvemmere Methode eller Sted at fæste en Knappnaal; det er den samme Behag sorn man har over et med Chagouse-løst Problem. Denne Glæde har jeg daglig med alle mine mange Sager saavel paa Karriolen, som paa

1 [1]I margen: Fredrikshald er staaet som en Phoenix [uleselig] for [uleselig]et opp af sin Aske. Svendsen boer i et af de smukkeste Huse her. Ordentlig smagfuldt Steenhus med [uleselig]: hans Ejendom

[uleselig] Vog- nen. Vor Anders er et fortræffeligt Stykke Karl; han er Tjener i Byerne og Kudsk og Forbud paa Landeveien. Han glæder sig saa meget til alt det Nye han skal faae at see inden han kommer til Verdens Ende, og til al den Moerskab det skal være, naar han kommer hjem, at kunne fortælle sine [Kam]merader. "Denn wenn jernand eine Reise thut, so kann er etwas erzählen". "Bare jeg kommer med hele Vejen, har han sagt til Due; for omendskjøndt jeg vel ikke kan klare mig med Sproget, saa skal jeg nok iaae dem til at forstaae mig med Fingrene".

Den første Aften kom vi til *Nøjsomhed* til Forvalter Gude, som er gift med en Halvsøster af Dues Kiæreste. Vi levede vel der, jeg sov saa jeg følte en lille Stramning over Hjernen, hvilket er en mig bekjendt behagelig Følelse efter en dyb Søvn. Eftermiddag Kl. 4 kom vi her til Fredrikshald, fik i et Værtshus Ragout af Fuglevildt og Kager; forefan[uleselig] Have ved Huset, hvor vi observerede, bleve ind[uleselig] Byfoged Swendsen og Frue født Barner at drikke The hvilket vi ogsaa ret behagelig udførte, da vi iorefan[uleselig] kjendtere af Folk, som høre til Lærdommen, Provst [uleselig] Lærer Frølich, Adjunct Moræus. Frue Svendsen godlidende og venlig. Hun er bleven rneget feed.[uleselig] havde jeg nær kysset Manden paa Haanden, fordi jeg sag[uleselig] strax efter Konen, og saa ved min Side en anden i sa[uleselig] repetere det. Imidlertid reddede Mandfolke [uleselig] Modstand fra den lidt usædvanlige Høfligheds bern[uleselig] har endnu været her i Morges K16 for [uleselig] le mit ligger langt ned i Kufferten. Dette Stykke holdes mod Dagen da Du vil opdage, ligesom jeg, at det [uleselig] en Elsker til at skrive Kjærligheds-Breve paa. J[uleselig] Moræus, som tilstod, at min Hypothese var rigtig; nu [uleselig] trænger ei mere dertil.

Tak til Takke, min bedste Hanne, rned dette løse [uleselig] værk kan det ej anderledes blive. Til Hanna Gjeddes [uleselig] Souvenir har jeg skrevet en liden Reflexion, at sige paa [uleselig] Blade; paa Papir er den endnu ej kommen. Men den [uleselig] paa et Stykke Velin-Papir i Stockholm for at indtræ[uleselig] jeg kommer hjem, kan jeg skrive den paa et fast [uleselig]Rim, thi vil jeg bruge Rim ind, saa ja her [uleselig] uhældig ej et kunne forene Rim og Raicon; og [uleselig] den sidste og lade det første løbe. Hils Skjelderups [uleselig] ægte Mennesker venligst. Kys Børnene. Kuns en Sag [uleselig] Din Ængstelighed og Dine søvnløse Nætter, som giver ble[uleselig] og matte Øine. Gid Du havde det blot halv saa godt som [uleselig] tidligt. Svendsens har lovet at besørge dette Brev. [uleselig] Svendsen har jeg faaet de sædvanlige Skiænder, som alle Madamer give mig til Trudsel og Efterlevelse for [uleselig], saakaldte Ægteherrer, angaaende lang Reise fra Kone og Børn, og Kiærlighed sorn

er ude, o.s.v. Men det er ei [uleselig] jamte Schnack. "Længe leve Kongen, og Kongen leve læ[uleselig]

Jeg har et tykt Skind og en fornuftig og tapper og heltemodig og sjælsstrerk Ægtemage, som i Grunden tænker og føler som jeg. Hun vil ej formene mig min Badereise. Det meeste lille Uhæld vi have [uleselig] denne Tid er, at Hestene tages trætte fra Ploven, i denne Plov-Aae, og derfor gaaer det lidt langsomt med [uleselig] Snart mere fra Din [uleselig]este kiærlige

Hansteen

(Adressert slik:)

S.T.

Frue Professorinde Hansteen født Borch

Christiania

Originalen er en del slitt i kantene. Derfor mangler en del bokstaver og ord. Disse stedene er rnarkert med [uleselig].

2) Wennersberg Torsdag den 22de May 1828. Kl 3½ Eft.

Jeg er ankommen her til, og faaer i dette Øieblik Leilighed til at skrive Dig en 3-4 Linier til med Kiøbmand Arnemann, min gode Ven fra Altona, som vi traf her, og sorn har besluttet at besøge sine gode Venner i Christiania. Jeg, formoder at flere af hans gode Venner i Christiania for visse Aarsagers Skyld ej vil blive synderlig glade ved hans Besøg. Tiden tillader mig ej at sige Dig meer, end at jeg er i god Behold, og ligeledes alt vort Tøj, at vi blive her i Efterrniddag og Nat for at observere og sove ud. Vi trænge endeel til det sidste; thi lidt Trakternent paa Nøjsomhed og paa Fredrikshald betog lidt af den fornødne Søvn, og i Nat laae vi paa et daarligt Sted, hvor der desuden holdtes Thing og altsaa ej var behørig Roe. For Resten alting vel inden borde. Gud velsigne Dig og Dine og give Dig Roe i Sindet og Søvn fuldskuendes, saa har jeg intet meer at ønske. Indtil videre Din bestandige i Hast og trofaste

Hansteen

Vil Du gaae ind i min Boghylde og tage i Bogstavet K. det *Brev fra det Engelske Admiralitet* med sort Segl, samt i det midterste Rum i nederste Rad, hvor alle Torneå Observationer ligge, og tage der en liden fidtet Lommebog indbunden i mørkt Papbind, hvori findes endeel Blyantstegninger og Annotationer, men fornemmelig en Hob *Finske Talemaader* med *Svensk Oversættelse skreven med Latinske Bogstaver*, og en *Lille rød Almanak* fra 1825 gjennemskudt med hvide Blade, slaae disse 3 Sager sammen i en Convolut, addressere det til mig til Stockholm i det Norske Cancellie og sende Pakken til Statssekretair Platou.

(Adressert slik:)
S . T.
Frue Professorinde J. C. Hansteen født Borch
i Christiania

3) Mariestad (ved den østre Kyst af Venern) 1ste Pindsedag Morgen 25de May 1828

Hertil ere vi ankommne i Gaar Aftes, og have afleveret Excellencens Brev til hans Svigersøn Landshøvdingen Greve Posse, en vakker ung Mand. Excellensens Datter var en af de godlidenste, naturligste unge Damer jeg har seet, i det mindste iblandt Svenske. Hun ligner Faderen meget, har hans aabne godmodige Øjne, forskjønnede, men var i en uhældig Forfatning, nemlig den at maatte ved et stort Silketørklæde eller Schavl skiule visse [uleselig]eke Disproportioner, som gemenlig plage unge Koner, og som giøre Kiolerne for korte foran, og vanzire Ansigtet. En nysselig lille Tøs Charlotte med Bedstefaderens Øjne saae vi der i Dag. Vi spiste til Aften der i Gaar, og Frokost i Dag, og erholdt Breve og Anvisninger til Canalfarten.

Min Badereise begynder at gjøre fortræffelig Virkning; jeg spiste i Gaar her i Vertshuset 3 Retter Mad, og det rned stærk Appetid; sov 1½ Times Middagssøvn paa en Sopha; Lieutenant Due trak sine Støvler af for ej at vække mig, og er overalt en fortræffelig Amme. Han lurer paa mine Ønsker og speculerer paa alt hvad han troer der kan være mig til Commoditet og Behag. Siden jeg nu sover godt og spiser godt uden at min Mave beklager sig over Arbeidet, saa seer Du, at jeg er paa gode Veje.

I Forgaars besøgte vi Trollhättan og havde en særdeles interessant Dag. Camereraren Hr Strand (Oppebørselsbetjent ved Canalen) fremlagde for os den saa kaldede "Konunga Boken", en Bog i rødt Saffian med forgyldt Snit, i hvilken alle *mærkvrerdige Personer*, som besee Trollhætta Kanalen, indskrive deres Navn. Den første, som deri har tegnet sig er Gustav IV Adolph og hans Dronning, siden alle de Kongelige Personer, saasom Carl Johan, Desirée, Oscar, Josephine, gamle Enkedronningen, Carl XIII o.s.v. med deres Følge. Vi kom saaledes i ugement fornemt Selskab. Men Camareraren vilde saa have det og han vidste vel hvad han gjorde. Jeg skrev en liden Reflexion til, som flere havde gjort før rnig -

Aviserne have skraalet om os i Forvejen, saa at vi modtages overalt, som særdeles rnærkværdige Personer og man gjør sig mueligste Umage for at være saa elegant imod os som mueligt. Hos en Apotheker Sundius i hvis Have vi i Gaar observerede, bleve vi saa yderst elegant behandlede, at det var næten til at blive undselig over. - I stor Hast skriver jeg disse Linier, da

jeg hører at Posten just gaaer i Dag.

Gid Du nu havde det nogenlunde vel! Grev Posse reiser snart til Christiania og srætter sin lille 2 Aars gamle Datter i Kost hos Statholderen og laaner Mansel Wahlberg isteden imedens hans Kone ligger i Barselseng. Siden kommer hun (Grevinden) til Christiania.

Gud vrere med Dig og ingen imod.

Din kjærlige Husbonde. Chr. Hansteen

(Adressert slik:)

S. T.

Frue Professorinde Hansteen født Borch

Christiania i Norge

frit

4) Stockholm den 2den Juni 1828.

Endelig er jeg da ankommet hertil i Gaar Aftes den 1ste Juni Kl 11 Efterm. og blev venligen modtaget af Dine 2 Breve. Due forefandt ogsaa Brev fra sin Kiæreste og slog sig paa Laarene af Glæde; en gang før traf jeg ham paa Reisen en Aften liggende i Seng, og nydende om igjen det første og eneste Brev, han havde faaet fra hende. Saaledes vare vi da begge veltilfredse og læste og læste om igjen til Kl 12½ Midnat, med en Kop The. Vi logere i det saakaldte Norske Cancellie i de Værelser som ved vedkommende Betjenters Fraværelse i Christiania, staae ledige. Mine Værelser vendte til Gaden. Kl 3 vækkedes jeg af 3 stræke Skud, som jeg tog for Brendskud; Kl 4½ vækkedes jeg atter af en Mængde lignende og mærkede at det var Miner, som bleve afskudte lige overfor mine Vinduer. Da jeg saae mig om, krøb min Seng saa frygtelig af store Væggeluus, at jeg i mindre end et Qvarter havde over 50 i Potten (med Respect at sige) hvor jeg druknede dem. Jeg maatte da staae op imod min Villie, og er derfor, som Du kan gjette, ikke vel disponeret i Dag og formaae ej at skrive det Brev til Dig, som jeg havde glædet rnig til og besluttet. I Morgen faaer jeg en anden Stue til Gaarden, hvor jeg forhaabentlig bliver frie for Mineskud og Væggeluus.

Du gjør mig da stor Uret i at sige, at jeg ej trønger til Ømhed; tvertimod er der en Slags kunstig Roelighed i Dine Breve, som foruroligede mig og gjorde mig lidt forstemt. Det forekommer mig som om man omtrent vilde skrive eller tale saa, naar man dicterede et Brev til en fremmed Afskriver, eller talte igjennem en Tredie Mand. Det er ikke min kjære, følelsesfulde, livlige, heftige Hanne, der taler til sin Mand, som hun jo dog ikke reent afskyer endnu, uagtet de mange sørgelige Timer, hun desværre for hans Skyld har havt, men det er en Fuldmægtig, som fortreller mig, at Fruen er saa frisk og vel og Børnene mangle ingen ting. Men alt hvad jeg spørger ham ud, saa hver Gang jeg vil nærme mig til det, som jeg egentlig helst vil høre Beskeed om, saa faaer jeg kuns den gjentagne Forsikring: at Fruen og Børnene befinde sig saamen ganske vel. Du forstaaer mig da vistnok fuldkommen, at jeg ej dadler Dine Breve, at jeg er meget glad ved, at I udvortes befinde Eder nogenlunde vel; men at jeg endnu med større Interesse havde skuet ind i det Indre af den Grundvold, hvorpaa hint er grundet. Skriv Du til mig som Du vil blot ukunstlet, og hold intet tilbage; det foruroliget mig rnest. Man savner den naturlige Stemme; hvorfor skal Du gjøre Dig saa fremmed for mig? Jeg fandt i Dag Din lille hvide Silkeskoe i min Kuffert og blev saa glad ved see det søde lille Dyr igjen, som jeg bar i flere Dage paa Brystet i Kiøbenhavn. Først glædede det mig saa meget at jeg troede, Du havde lagdt den der; men siden blev jeg uvis om jeg og nu kan jeg ej

selv havde stukket den ned og nu kan jeg ej mere faae Rede paa Sagen. Siig Du mig, hvem af os der har gjort det.

De Sjælens Strænge, som Reisen hidintil har sat i Bevægelse, kjender jeg ikke. Den har blot fremkaldt Søvnighed og imellem stunder den Tanke, at slaae paa en alt for doven Hest. Der er altsaa ingen muntre eller rørende Harmonier, som skal forstyrres af Dine Sange, men der er en bestandig staaende Tanke paa Hjemmet som skal faae lidt meer Besternthed i Form og lidt meer Livlighed i Colorit ved at opfriskes af Realiteten.

Grev Platen havde da ved sine Breve anbefalet os til de bedste og elskværdigste Folk langs hele Canalen, han havde saa gar skrevet Breve in duplo som vare ankomne før os, saa at de flere Steder ventede os. Første Pintsedag gjorde vi med en Baron von Otter og hans hele Familie en meget vakker Fart ned ad et Stykke af Canalen, hvorved Baaden blev trukket af en Hest. Veiret og Egnen var det yndigste man kunde ønske. Ved Rødesund paa Vestkysten af Wettern, hvor en Jagt kaldet *Mucdet* (sorn har tilhørt Platen) gaaer for Canalens Regning 2 Gange ugentlig, erklærede Skipperen sig hørig og lydig til at opsætte sin Afreise efter vores Beqvemmelighed, og at vi aldeles havde at befale over ham og Jagt. For vore Vogne maatte vi tage en anden stor Baad, da Jagten ej kunde tage dem. Efter Overfarten over Wettern gik jeg op til en Major von Steyern paa en Gaard Starby nær Wadstena. Denne tog saa særdeles artig mod os. Den hele Familie var ustridig en af de elskværdigste Familier, jeg nogensinde har truffet paa, og reent ud den elskværdigste Svenske Familie jeg har seet. Manden mild, retskaffen, godmodig, dannet; Konen ligesaa et Par unge Pigebørn, hvoraf den yngste paa 13-14 Aar tegnede til at blive meget smuk, vare frie, naturlige, dannede. Det er besynderligt med den aldeles simple ukunstlede Naturlighed, den synes saa simpel og ligefrem, at man undres over, at ikke alle have den, da den synes, at maatte komme af sig selv og er ubetvivlelig den letteste og den smukkeste Maner; rettere, den er ingen Maner; den er farve- og formløs, som smukt og krystalklart Vand, og har som det en egen Smag, som dog egentlig ingen Srnag er i almindelig Kiøkken-forstand. En Onkel av disse Pigebørn og Broder af Frue Steyem, var en Oberstlieutenant Lagerheim, som var en ligesaa fortreffelig Mand. Han fulgte os lige fra Wadstena til Canalens Ende ved Söderköping, førte os om paa Vadesteder, kjørte os paa Canalen, skaffede os Logis, beværtede os med Middagsmad, o.s.v. Til Slutning paanødede han mig saa godt som 2 store elegante og kostbare Engelske Karter, et over hele Jord-Kloden, et andet over Europa, hvert i 4 Dele og skaarne i Ruder og sammenlagte som Reisekart i smukke Foutteraler.

Om alt det fortræffelige Jeg har hørt om Grev Platen langs hele Canalen, næste Gang. Posten skal afsted, og jeg skal paa Comoedie. Jeg duer desuden i Dag til intet andet; hvorfor ogsaa dette Brev, som jeg havde glædet mit til at skrive maae ansees som skrevet af en daarlig Fuldmægtig. Mine 2 Medreisendes Roes vil jeg næste Gang udvikle. Hils mine søde Børn. De kunde alle gjerne synge og spille om jeg var hjemme; thi er jeg just ingen Due; saa er jeg dog heller ingen Biørn, som ej kan fryde sig i andres Glæde. Gud give jeg kunde komme herfra om six Dage. Jeg haaber saa. Dit næste Brev faaer Du vel sikrest addressere til Baron Palmstierna, Svensk-Norsk Minister i S. Petersburg eller til Baron von Stieglitz, Banquier i Petersburg. Lev vel søde Kone; og vær ej for knap med Dine Breve. Hils alle vore Venner; endnu faaer Du vel et Par Ord her fra Stockholm fra din bestandige og oprigtige Ven

Chr. Hansteen

(Adressert slik:)

S . T .

Frue Professorinde Hansteen født Borch

Christiania

5) Stockholm 5te Juni 1828.

Formodentlig komme vi til at reise herfra Tirsdagen den 10de Juni og gaae rned et Skib directe til Petersburg. Ved denne directe Seillads spare vi lidt Tid, endeel Penge og megen Møje med Vogne og Instrument-Transport. Vi lade da vore Carrioler staae her i Stockholm og sende dem med første gode Leilighed tilbage til Christiania.

Søndag Aften kom vi til Stockholm, Mandag skrev vi Breve; nedskrev alle vore Observationer paa Vejen, opsøpgte Skomager og Skrædder, gik om Aftenen paa Comoedie og saae noget Jux; Torsdag beregnede jeg om Formiddagen mine Observationer, observerede Solen, vare hos Kronprindsen med Due, hos Berzelius derpaa tog en Vogn og fore ud til Ulrichsdahl til Suchtelen. Han modtog os paa det aller artigste, bød os til Middag, ej alene for den Middag, men for vort hele Ophold i Stockholm.Vi regnede, at uagtet vi kuns vare gandske alene med Suchtelen og hans 3 Cavalerer; Russerne Kammerherre Bodisko og hans Broder, samt en Finne, Lavonius, saa blev der eller kunde i det mindste ved Bordet været ialt 7 Slags Sprog: Fransk, Tydsk, Russisk, Dansk, Svensk, Hollandsk, Finnsk. De 5 første bleve virkelig talte om hverandre. Næste Middag var en diplomatisk Middag, som i Henseende til Sproget var endnu mere broget: Den spanske Minister Moreno var der med sin Madame, som er Datter af en Svensk Greve Palin eller Panin, forhenværende Gesandt i Constantinopel. Hun er født i Constantinopel og taler foruden de fleste Europæiske Sprog, Tyrkisk og Nye-Græsk med Færdighed. Desforuden var der den Hollandske Chargé d'Affaires Baron Schimmelpenninck, og en Italiensk Consul. Saaledes løb der den Dag endnu endeel Italienske og Spanske Fraser ind i Samtalen. Begge Bodisko talte ogsaa disse 2 Sprog næsten med samme Færdighed som det Franske og Tydske og Svenske. Vi regnede den Dag at disse Mennesker forstode tilsammen 12-14 Sprog. - I Dag tog Suchtelen ind til Byen for at vise os sit Bibliothek, og vi vare der fra 10 til 1 1/2 og excerperede endeel af Bøger og Charter. Men da den megen gode og hede Vin generede os saaledes Dag efter Dag, saa vare vi enige om, at skylde paa Posten og Observationer for at hvile ud i nogle Dager med tarvelig Kost, og forrette vore Arbeider; hvilket da ogsaa skede. Jeg blev meget trøstet den første Dag hos Suchtelen, da han viste mig et Reisekart over Siberien, hvor der stod alle Stationernes Navne paa, samt Nationernes indbyrdes Afstand i Verster lige op til Berésov (skal udtales hörer jeg med langt e); Sagtens vare nogle af disse temmelig lange; den længste jeg opdagede var 65 Verster eller 6 1/2 Svensk Mil; men det er dog ingen Sag at reise hvor der er ordentlig indrettede Stationer. Han loe da jeg sagde, at jeg vilde i Petersburg kiøbe 2 saadanne Karter og sende Dig det ene for at Du kunde reise med mig paa Kartet og beroeliges ved at see at der

var ordentlige Veje. I den Henseende, sagde han, kunde jeg sige Dig, at Du kunde være gandske roelig. Indtil Irkutsk kunde vi reise uden den allermindste Vanskelighed eller Besværlighed, andet end at de tuserne Kavlebroer undertiden ryste noget. Post gaaer fra Irkutsk i det mindste en Gang ugentlig, han troede endog 2 Gange. Breve kunne altsaa gaae med den største Lethed: De aller fortrinligste Recommandationer erholde vi til Gouvernørerne i Provindserne, hvilke, siger han, ville gjøre sig en Ære af at vise os al den Artighed og Bistand, som vi kunne ønske, ligeledes til Lærde og Forretningsmænd i Petersburg. Vi traf en ung Handelsmand Kolonoff fra Petersburg den første Dag hos Suchtelen. Han var Associée ved et Handelshuus i Petersburg, lovede os al Veiledning, nævnte os et Værtshuus, var bekjendt lige til Katharinenburg, hvor hans Huus har en betydelig Platina- og Guld-Vaskning, og hvor vi da faae Breve hen.

Man maae reise langs med Canalen for at faae den fuldeste Overbevisning om, at vor Statholder Grev Pl. er, hvad jeg af hans Øine og hele Adfærd allerede længe har været overbevist, en ualmindelig brav og dygtig og elskværdig Mand. Han har vist at vælge en Hob dygtige og brave Mennesker som alle ere besjelede af een Aand, leve for deres Canal, og elske ham som en Fader. Af mange charakteristiske Smaaetræk vil jeg kuns fortrelle eet - han har aldrig kunnet lide høje men tomme Titler og tydelig yttret sig derom. Kongen gjorde ham til Excellents (en af Rigets 7 Herrer); han frabad sig det, men Kongen vedblev; han har aldrig løst Diplom. Ingen ved Canalen tør kalde ham Excellents. Imidlertid troede en af Opsynsmændene, en Assessor Janson (Kamererare eller Oppebörselsbetjänt) at det var nødvendigt at gratulere ham engang da han kort efter bereiste Canalen, og paatog sig at føre Ordet for samtlige andre Betjente i en liden Oration. Texten var: en Lykønskning til en Bie, som dog Landet længe havde skyldt ham: o. s. v. Grev Platen hørte lidt paa Begyndelsen, men standsede Talens Løb med at vende Ryggen med følgende Anmodning til Taleren: Mys rnig i R.....

Da han var her ved Kanalen i Februar Maaned, saa efter at han havde afgjort sine Forretninger med sine Secundantere Oberstl. Lagerheim, Major Steyern, von Otter o.s.v. forsamledes de som sædvanlig i hans Huus for at drikke Thee, og passiare, og han underholdt dem hele Aftenen om Norge med en saadan Varme, at de begyndte at blive jaloux og sagde, at dersom Greven blev længe i Norge, saa glemte han dem og Sverrige; Selv begge Gosserne, sagde Lagerheim, (med Gosserne forstodes den unge Baron Platen og Capit. Losen) vare saa Norske, og næsten saa meget alt hvad Norsk var, at de andre morede sig med at modsige dem og dadle os, og de bleve saa hede sagde han, at det nær var kommen til Klammerie. Dette

viser, at Familien virkelig mener os det ærligt, og jeg seer gjerne at mine Landsmænd faaer dette at høre, at de skal gjøre dem den Ret, de fortjene.

Anders har sagt Dig, at han vel troer vi kan faae en Tjener som kan tale Russisk og Tysk i Petersburg, men at vi skulle faae en som ville stelle saa godt om Professoren og Lieutenanten som han, det troer han ikke. Jeg bad ham engang paa Reisen at opsøge mig en af de med grønt Lærred overtrukne Observationsbøger, mnen da jeg har 3 i Brug, saa frygtede jeg han ej havde fundet den rette. Da han kom ind, sagde jeg "bare Du nu har taget den rette": Jo det er No 2, sagde han; og det var gandske riktig; det Hefte, hvori jeg antegner de astron. Obs. var rigtig No.2, hvilket jeg ikke engang havde lagt Mærke til. Du seer altsaa med hvilken Opmærksomhed, han søger at studere sig ned i sit Fags finere Iagttagelser. Due er en honet og delicat Gut; jeg kan ikke andet end mere og mere glæde mig over mit Valg. Han har ingen Prætensioner.

Det varer ikke længe, førend jeg begynder at længes hjem igjen, men jeg faaer lade, som om jeg ej mærker det. Vi fægte jo alle for at udrette noget i Verden, og da maa man gjøre sig stiv. Ogsaa Du, mit søde Barn, strider i disse 2 Aar for Videnskaberne; husk paa dette, det er en alvorlig og nyttig Strid, som en stærk Sjel rnaae udholde, uden dette kunde intet af Betydning udrettes i Verden. Vi skulle alle takke Dig, naar det er overstaaet, jeg og Verden, og Forsynet vil vel smile til Dig for Din Standhaftighed. Gud velsigne Dig. Andet end kan jeg ikke skrive. Hils alle Børnene og alle vore Venner fra Din Siberiske Mand, og Ven

Chr. Hansteen.

6) Stockholm 9de Juni 1828.

Med Coureren Lieutenant Fischer, Svigersøn af General Nielsen, som har lovet personlig at bringe Dig dette Brev, skriver jeg i Dag, for at Du kan faae et Par Ord saa færske som mueligt fra mig, nemlig ikke over 3 Dage gammle. Han vil da kunne sige Dig, at han har seet os i fuldt Velgaaende.

I Morgen afseile vi med en Svensk Skipper direkte til Petersburg, hvormed vi spare Tid, Penge og Bryderie. Veiret er det deiligste, man kan tænke sig. Naar jeg undtager de 2 Dage, vi vare hos Suchtelen, saa have vi levet saa stille, som man knap lever i Christiania. Vi have ingen besøgt, ingen har seet til os. Alf Altfortyrnd skelede lidt til os paa Gaden, men lod som om han ej kjendte os. O'Konnor tiltalte mig paa Gaden, men med en Mine som den mest forlegne Hønsetyv; han var naturligvis yderst galant og ønskede os en lykkelig Reise. Vi ere nu færdige med vore Arbeider her; alt er observeret og beregnet, saa at det er fuldfærdigt som til Tryk. Hos Berzelius var jeg et Øjeblik i Gaar. Han sendte rnig i Dag et Brev til en af sine Elever en Dr Hess i Irkutsk, saa vi altsaa der have en Bekjendt at tye til. Hos Prindsen vare vi et Par Dage efter vor Ankomst; han var gandske artig, men Audiencen var kort. Jeg har af hans nærmeste bekjendte her hørt saa rneget godt om ham, og de Historier, man i Christiania fortalte om ham, ere lutter Løgn, som sædvanlig; at disse Historier klinge gandske anderledes her, og at de ere Resultater af bekjendte Intriguer, men som det ej er værd at berøre. Nok er det, at han Gud skee Lov skal leve i det elskværdigste huuslige Forhold; at Vedkommende kjender Historierne og leer deraf, og spøger med ham derom.

Hvor det var deiligt, naar man i det mindste een Gang om Ugen en Times Tid kunde see til sit Hjem og sidde imellem alle Sine, blive beroeliget for alle Ængstelser og igjen beroelige; lege lidt med de velsignede srnaae Børn, som dog Gud skee Lov alle ere ret elskværdige Børn, og takke Dig for den gjennemstridte Uge, og stræbe at indgyde Mod til den næstes Strid. Gud skee Lov, Du dog efter Lundhs Udtryk, er saa fuld myndig, at Du kan klare Dig igjennem alle Livets Kollisioner. Du har da en saa god lang Øvelse, saasom Du har faaet at drages med en Mand, som ej duer til andet end at skrive smaae Tal, og Bøger, og men ej til at kjøbe et Læs Veed paa Bryggerne eller en Fjerding Smør. Gid jeg vidste Dig vel i Kiøbenhavn med alle Børnene, og at Tilberedelserne til denne Reise ej maatte skee for meget par force, saa at de skulde koste Dig for mange vaagne Nætter, hvilket Dine Kræfter ej taale.

I Dag skulle vi for sidste Gang til Suchtelen for at erholde vore Papirer og tage Afskeed. I Gaar spadserede vi, efter at have spist Middag, ud paa et Værdshuus, som kaldes Mosebakke; Stockholm viser sig rigtig nok derfra deiligere end nogen anden Stad jeg hidindtil har seet. Vi

drak der en Kop Kaffe i et Lysthus og røgede en cigarre. I Haven var Musik af blæsende Instrumenter, og Veiret skjønt. Aftenen tilbragte vi med Arbeide. En dag 6 Juni levede jeg fra Morgen Kl 8 til Aften Kl 10 paa Observatoriet, observerede hele Dagen, spiste Middag hos Prof. Cronstrand, passiarede og observerede igjen om Eftermiddagen.

Hils mine kjære Schielderups mange Gange paa det venligste; ligeledes og ligesaa kjærligt de elskvrerdige Møller Par. Gid hendes store Reise maa gaae saa lykkelig af som min, og maa endes til ligesaa stor Satisfaction, som jeg lover mig. Dersorn den lille Hoppe havde bedre Troe til mig, vilde jeg ogsaa bede at sende hende en Cornpliment. Send hende indlagte Visitkort for Spas Skyld eller la de være, om Du saa synes.

Forhaabentlig finder jeg i Petersburg Brev fra Dig med Underretninger om Observatorie-Sagen og andet Nyt, som kan interessere os begge. Gamle Fader Treschow maa Du endelig ikke glemme at bringe min venligste Hilsen og ligeledes Statsraadinden, og Elisabeth, og Sara.

Jeg har glemt at takke Dig for den store Omsorg og planmæssige Eftertanke, hvormed alt mit Tøj ere nedpakket i begge mine Kufferter. Det gjorde mig næesten ondt, at røre nogen Ting fra sit Sted; thi det var alt saare vel gjort.

I d'ont like Stockholm at all; den forekommer mig, som en sunket kalket Grav fuld af Raaddenhed og Uteerlighed indvendig. Adskilligt godt kan vel her stikke i Krogene; men hvad som falder den Reisende, der vandrer paa Gader og Vertshuse, i Øine ser intet andet end Liderlighed og Fordrævelse. Det var det sidste Sted paa Jorden, hvor jeg vilde boe med Familie, især med Børn. Gud skee Lov, at jeg snart skal herfra, og at jeg næst Guds Hjelp, aldrig skal opholde mig her rnere end høist faae Dage paa en flygtig Gjenn

Vær nu sød og tilfreds og sov vakkert orn Nætterne, og spis Øllebrød, og bliv ej for heftig og sorgfuld over lidt Kiævlerie blandt Børnene, men tænk paa, at det retter sig af sig selv i Enden, naar Børnene see daglig Exempel paa Dig. *Mine* Unoder skade dem nu ikke i et Par Aar, saa jeg haaber de skal have grundfæstet sig saa i Dyd, naar jeg komme hjem, at de uden Skade kunne see og høre paa mig. Hils Klokkeren Harald, og Viggo rned Slaabrokken, og den vimse brunøjede Nanna, og Thora, Alvilda og Asta, sorn kuns hændelsesvis kom sidst i Pennen. Gid I alle sammen følte Eder saa vel tilfredse som jeg, saa behøvede jeg intet bedre Ønske at gjøre for Eder.

Din kjrerlige Mand, Ven og Broder

Chr. Hansteen.

(Adressert slik:) Til Frue Professorinde Hansteen født Borch i Christiania

7) S. Petersburg den 23de Juni 1828.

Min bedste Lille Hoske!

Endelig er jeg da kommen til denne uhyre Keiserstad. Først Torsdag den 12te Juni Form. Kl 8 afseilede vi med Skipperen Olof Olson paa Skibet Sappho fra Stockholm. Vinden var god. Men ved Udgangen af et Rige og ved Indgangen til et andet dynger man nu saa mange Vanskeligheder sammen paa en Reisende, at man ej kan nyde godt af de Gunstbevisninger Naturen eller Forsynet skiænker. Paa den korte Udseiling igjennem Skjærene af faae Mile skulde Skibet 3 Gange visiteres og Passe paategnes, først i Stockholrn, dernæst ved Waxholm Fæstning og endelig ved en Øe som kaldes Sandøen. Vi kom til Waxholm Kl 7 Eft. men maatte formedelst Visitationen blive liggende til næste Form. Imidlertid var Vinden bleven mindre gunstig og da Udseilingen gaaer i mangfoldige Retninger imellern de for mangfoldige Smaae-Øer saa var den netop aldeles imod i et Lille smalt Stræde, som kaldes Finnehullet, hvor vi tilbragte den hele Formiddag, med de største Anstrængelser for at hale os ud igjennem en kort Strækning af neppe 100 Skridt. Kunde vi blot naae ud af dette, saa reed Vinden for den øvrige Seillads fortræffelig. Men 3 Gange forsøgte vi, og hver Gang slog Ankeret, saa at vi drev tilbage til det forrige Sted. Endelig lykkedes det og vi ankom om Aftenen til Sandhavn. Den 14 afseilede vi herfra med sagte føjelig Vind, saa at Skibet neppe bevægede sig (den rullede) men gled dog jevnt frem igjennem den Finske Bugt; undertiden med en temmelig rask Fart. Desuagtet var Sølle Anders saa syg, at han laae i Rummet Nat og Dag til vi kom til Cronstadt den 18de Kl 5 Eft. Ogsaa Due var syg et Par Dage; jeg var den eneste friske (seer Du!?) .

Cronstadt ligger paa en Øe 2 Mile fra Petersburg og udgjør Petersburgs Havn og Fæstning. Store Skibe kunne nemlig ikke gaae op til Petersburg, men maa lade og læsse i Cronstadt. Den Mængde Skibe, som her ligger sammenpakket er saa uhyre stor, at vi paa Afstand i Kikkerten ei kunde antage den Skov af Master for andet end en tæt Granskov. Selv naar man kom nærmere, kunde rnan ej see Himmelen imellem Masterne, ikke paa et eneste Sted, saa tæt laae de sammenstuede. Fæstningsværker og Bygninger ere alle i en uhyre stor Stil. De Russiske Toldlove ere yderst pedantiske og barbariske og blive punktligt overholdte af afdankede Underofficierer, som ere Underbetjente, og Gud veed hvilke Brester, der ere Overbetjente. Vi bleve her overfaldne af en Horde af saadanne Karle, sorn intet Christent Ord forstod uden deres Russiske. Disse Karle forseglede vore Kufferter, Lugerne paa Skibet, saa gar Skipperen i Kahytten med lange Baand og rødt Vox; ja selv vore Punge med et Par Skjorter, Strømper Rageknive etc. og der blev os tilkjendegivet, at for hvert Segl, der blev

brudt inden vi ankom til Petersburg skulde der bødes 100 Rubler. Inden Skibet kunde blive udklareret forløb næsten 2 fulde Dage, saa vi først kom afsted den 20de om Middagen. Imidlertid var den gode Vind bleven skral. Desuagtet tilbagelagde vi de 2 Mil til Petersburg til Kl. 8 om Aftenen, da vi traadte ind i vort nu værende Logis hos en Tysk Trakteur, Heide paa Wasilii-Ostron (en af de Øer, hvorpaa P. Ligger). Udklareringen fra Cronstadt og Indklareringen i Petersburg er forbunden med saa mange Vanskeligheder og Vidtløftigheder hvilke end mere forøges derved, at man har at gjøre med Folk, som intet christeligt Sprog forstaaer, at jeg er overbevist om, at vi paa den hele Reise til Ochotsk ej ville træffe saa mange Vanskeligheder og Ubehageligheder som paa de 2 orntalte Mil end dette Vorhølle til det Russiske Paradis. Jeg vilde ønske, at de som klage over Christiania Toldbod engang vilde gjøre en Reise til Petersburg over Cronstadt, saa skulde De blive curerede. En Svensk Skipper havde i Petersburg før sin Afreise kjøbte 2 Bisdskener paa Gaden, og da de ej fandtes paa hans Angivelse, saa blev han opholdt en heel Maaned, inden den Sag kunde komme i Rigtighed. En anden havde glemt nogle Ark Papir, hvis Værdie ej oversteg 5 Kopeker (omtrent 1 Skilling af vore) og han blev da mere opholdt i 8 Dage, og uagtet han omsider efter en Ansøgning til Directøren slap løs uden Mulkt, saa maatte han dog betale det ved denne vidtløftige og vigtige Sag forbrugte stemplede Papir, hvilket beløb sig til 25 Rubler. Nu er det meget bedre Men desuagtet og uagtet General Cancrins (Finants- og Toldministerens) Ordre, og uagtet et anbefalende aabent Brev fra Grev Suchtelen til Toldvæsenet, saa havde vi dog saa mange Ubehageligheder. Sagen var, at Cancrin havde sendt Ordres til Åbo og til Wiborg, hvor jeg den Gang troede, at vi skulde komme, men vi gik direkte og havde altsaa ingen Nytte af Cancrins Ordres. Er man var kommen saa let igjennem, at Visitørerne paa Grændsen ikke alene ikke forlangte at see hans Tøj, men endog trakterede ham med Frokost.

24. Juni. St. Hans Dag.

Vi saae Petersburg ved Indseilingen i det aller fordelagtiste Lys. Aften Solen stod i Vest bag os og for os i Øst laae den uhyre Keiserstad stærk beskinnet af den lavt staaende Sol, som gjenskinnede fra de mange lueforgyldte Kupler og spidse Spire. Store uhyre Palladser i en større Stil end noget jeg før har seet; alle af en lyse gul Sandsteen, mange med næsten græsgrønne Kobbertage, som ... 25 Juni ... Gjorde en smuk Effekt, har jeg formodentlig villet sige. Jeg blev afbrudt. Jeg fik i Gaar Dit kjære elskværdige Brev med det grønne Blad. Det har gjort mig saa godt og trøstede mig. Jeg begyndte at blive kleinmodig over alle de mange Vidtløftigheder i dette despotiske Land, hvor alting gaaer saa punkteligt paa Commando, og

hvor enhver Knappenaal maa være talt, om man ej skal støde an. Hvad har Du gjort?, spurgte jeg mig. Reist bort fra Dine egne kiære herlige Mennesker, efterladt dem i Uroe og Ængstelighed for at velte Dig selv ind imellem alle dise Bryderier, som Du ej har Ungdom og tyk Hud nok for at kunne udholde. Jeg har vel sagt mig selv, hvad ogsaa Due og Erman gjentage, at det er blot Ind- og Udgangen af Petersburg, som er saa vidtløftig og besværlig. Men det er ogsaa den sidste Deel af Reisens Forberedelser. Fra Øjeblik vi ere ude af denne Hovedstad i Uniform, saa gaaer alt gandske simpelt til som i ethvert andet Land. Dit Brev har igjen sat mig ind i mit eget bløde, blide, lune Hjem. Mit kiære Barn! Jeg vilde ønske, Du kunde selv læse i mit Bryst al den inderlige Længsel jeg har efter Dig. Men jeg er nu ikke i dette Øjeblik istand til at sige mere. Neva Vandet, som bringer enhver Fremmed enten Diarrhoe eller Forstoppelse i de første Dage, forbunden med Støj paa Gaderne indtil Kl 12-1 om Natten og fra Kl 4 om Morgen, Kimen med store Klokker fra den tidlige Morgen hvert Qvarter paa Helligdagene (og hver 3die-4de Dag er her en Helligdag), Fluer, Hede, lidt Ærgrelse over Difficulteter med vore Sager, have samlet givet mig et Par næsten søvnløse Nætter. Nu er imidlertid alt det overstaaet. Verten har givet mig 2 hyggelige Stuer, hvoraf Sovekammeret vender til Gaarden og er saa mørkt og stille som en Kielder. Due og Erman have paataget sig alt det Udvendige; Due er nu henne paa Toldboden for at faa Pakvognen løs, som Skipperen i Hui og Hast havde glemt at angive og hvorfor han skal bøde 100 Rubler (men det vil vel give sig, nar jeg tager Skylden paa mig); og for at faae mine Bøger, som uagtet de blot bestaae af Logarithmetavler, astronomiske Aarbøger med lutter Tal, Grammatiker, et Par Reisebeskrivelser, Astronomier o.s.v. dog ere bleven plomberede og sendt til Censur-Commissionen, hvorfra de naturligvis, som frie for demagogische Umtriebe bliver uden videre Vanskelighed udleverede. Sagtens skal vel en eller anden Skriver have for sin Umage 10 Rubler, thi man kan knapt see paa en Mand, der hører til nogen af disse Bureaux, lige ned til Litzenbruderen, for ringere Pris end 10 Rubler. I Nat har jeg sovet godt i dette nye Locale, og min Ærgrelse er forsvunden da alle Vanskeligheder nu ere overvundne. Da min Mave for Resten ej har taget den ringeste Meen af Vandet, naar jeg undtager den Søvnløshed, som vel kan udledes af de andre Aarsager saa haaber jeg inden et Par Dage igjen at være i fuld Stand. Egentlig mangler jeg intet, andet end at jeg ej er saa arbejdsdygtig, som jeg ønskede. Til Middag (Onsdag) skal vi spise hos Ministeren Palmstierna Kl 4 1/2 E. paa Løverdag hos Baron Stieglitz paa hans Landsted, paa Søndag hos den Svensk-Norske Consul Sterky paa hans Landsted. -Erman er flyttet ind til os, og har bragt os i Bekjendtskab med 3 meget interessante og kundskabsrige unge Mænd, Baronerne Capitain og Lieutenant Wrangel

(Fættere) af hvilke den første har i 4 Aar udholdt en vi- denskabelig Reise i det nordligste og østlige Siberien, ja saagar jeg troer 90 Dage paa Isen paa det tilfrosne Ishav, hvor Kulden undertiden steg til 40° og hvor man ej tør aande uden med en Bjørnefreld foran Ansigtet tæt sluttet til Munden, saa at den sparsomt inddragne Luft først filtreres igjennem Haarene. Han har lovet mig en Afskrift af alle sine fortræffelige magnetiske Iagttagelser i disse utilgjængelige Egne, som usigelig meget complettere mine i den sydligere Deel. Den yngere Fætter er ogsaa Videnskabsmand og er beskjæftiget med en Opmaaling af Kysterne af den hele Finske Bugt. Den 3die var en ung Akademiker Lenz, som har gjort en Reise omkring Jorden med Kotzebue og i hvis Hænder de magnetiske Iagttagelser vare betroede. Disse 3 ligesaa beskedne som elskvrædige Mænd vare i Gaar Aften hos os, og jeg lærte og viste og forærede dem alt hvad jeg i en Hast kunde finde fat paa, og de lovede at meddele mig alt hvad de kunde faae fat paa saavel som deres egne for mig høist kjerkomne Iagttagelser, hvilke efter hervræende Skik maaskee endnu kunne henligge 10 Aar i et eller andet Bureau inden de bleve publicerede og desuden derfor ej kom til Norge, saasom faae spørger efter hvad Russen foretager og endnu færre forstaaer at bruge det Russiske Kram. Her skal saaledes henligge i støvede Skabe mange videnskabelige Skatte, som med stor Bekostning ere indsamlede, men allerede rent forglemte, fordi de gamle Officere som styre alting i denne Uniform-Stat, kiære sig kuns lidt om saadant Papirkram. Jeg har hørt de latterligste Geschichter om saadanne Ting. Et stort Speilteleskop paa 20 Fod blev i Catharinas Tid bestilt hos Herschel; det ankom; men Speilet ligger endnu i den samme Pakkasse, hvori det kom fra England - uaabnet og naturligvis opædt af Rust. Nogle Dele af Pallas eller Gvelin Reise (jeg erindrer ej ret hvilken) ere eiter 30-40 Aars Henliggen trykte; men i den lange paa Mellemtid har man erindrer ej mere paa hvad Maade, en Boghandler i Leipzig kiøbte Kobberpladerne til Vræket, og nu skammer man sig for at udgive Bogen uden Kobberne; altsaa ligge ogsaa disse Bøger mugne paa Akademiets Loft.

Stieglitz har modtaget os meget venskabelig; hans Søn var just kommen fra Universitetet i Dorpat den Eftermiddag da vi kom til ham. Vi traf der en yderst artig Mand en Geheimeraad Druschini, som arbeider under Ministeren Cancrin; han lovede strax at arrangere Toldsagerne for os, man satte op et fransk brev for mig; jeg underskrev, og Dr. lovede at gaae strax i Bureauet dermed og faae de fornødne Ordres hos Cancrin. Det var saa meget mere hældigt, som Stieglitz sagde mig, at det var halve Aar, at Dr. ej kom i hans Huus og nu bragte vor gode Skjæbne ham netop i det Øjeblik, da vi ingen bedre Hjelp kunde erholde end netop hans. Han skrev mig ogsaa strax et Brev til en Hr Procoffiev, Directør for det Amerikanske

Compagnie, som skal skaffe os Anbefalingsbreve til Compagniets Agenter i Irkutsk, Jakutsk og Ochotsk; endelig lovede han at sende os en Mand, som for faae Maaneder siden er kommen lige fra Ochotsk og hos hvem vi kunne indhente nøjere speciel og local Kundskab om Veje, Ophold, Vogne Reisemaade etc. See saa vakkert har Skiæbnen føjet sig for os. Foruden de Befalninger, som Cancrin allerede for 3 Maaneder siden har udfærdiget til General-Gouvernørerne i Øst og Vest-Siberien, faae vi ogsaa et aabent Anbefalings Brev som leveres os selv, og som er saadan beskaffent, at, som Professor Fischer ved den herværende botaniske Have sagde, naar De fremvise det, saa bukker enhver Russer dybt for det store Segl og lægger Haanden paa Panden.

Fra Ochstok reiser Erman alene til Kamtschotka og vandre derfra tilbage til Ochotsk, hvor han oppebier Skibsleilighed for at vandre tilbage til Europa over Sydhavet. Konsenstern har lovet at skaffe ham begge Befordringer gratis.

Til Konsenstern (Jordomseileren) har jeg Brev fra Suchtelen, men har ej endnu været der; hos General Schubert vare vi et Øjeblik (en Søn af den gamle Astronom Schubert).

Gud velsigne Dig! Tak for det elskværdige Brev og Efterretningerne om det Indre, om Børnene, o.s.v. For Bladet, som skal gjemmes; for den søde lille Erindring, som mangen Gang fremdeles skal hvile paa Brystet, som i Khvan. Posttiden er forhaanden. Hils alle mine gode Mennesker venligst fra Din Mand, Broder og Kjærlige Ægtemand.

Chr. Hansteen

Med første Post meer, og bedre. Vær endelig roelig for mig. Alt er fortræffeligt; kuns længes jeg efter at vi havde Petbg. i Ryggen.

(Adressert slik:)
Til
S.T. Frue Professorinde Hansteen født Borch
i Christiania Norge

8) S. Petersburg den 29de Juni 1828.

Jeg er allerede bleven forsonet med Petersburg. Alle vore Vanskeligheder have jevnet sig. Hos Procoffico, Directøren for det Russiske Amerikanske Compagnie have vi været. Han forstod intet Ord af noget Sprog undtagen det Russiske; men den forbandede lille Erman havde i de 2 Maaneder han har været her, bragt det saa vidt, at han førte en halv Times Russisk Passiar med Direktøren og næsten aldeles forstod og blev forstaaet. Procoffico lovede os med den største Godmodighed Breve til Irkutsk, Jakutsk og Ochotsk. Med det Amerikanske Compagnies Hjelp er det alene, at Stieglitz kan remittere os Penge paa disse langt fraliggende Steder. Dog jeg vil søge at følge en chronologisk Orden efter Lieutenant Dues Dagbog.

Løverdagen den 21de Juni efter vor ankomst hertil opsøgte vi Dr. Erman. Stieglitz havde allerede sagt os, at han var gandske fortvivlet over vor Udeblivelse. Lieutenant Due gik foran op ad Trappen og tiltalte et lidet (?) Menneske, der kom ned, med en blaaerandet Skiorte eller Overtræk over Klæderne og et rødt uldent Skiærf om Halsen paa Russisk og spurgte om han kunde sige os om Nemitschki Doctor Erman (den Tydske Dr. E.) Var hjemme. Han saae med store Øjne paa os og jeg spilede mine Øjne paa ham og gjenkjendte endelig den vi søgte, hvorpaa han fløj mig om Halsen og kyssede mig. Vi fulgte ham da op paa Kammeret. Hans Boepæl fandt vi derved, at vi igjennem Vinduet fra Gaden saa et lidet smukt Middags-Instrument staae tæt indenfor Vinduet. Han viste os en dobbelt Rifle og fortalte, at han i Dag havde besluttet, at skyde sig ihiel; men uhældigvis eller hældigvis var Laasen i Ustand. Saaledes blev da det Liv ved det. Han logerede hos en meget elskvrædig ung Videnskabsmand Adjunkt Lænzer (en Lieflænder) ved Det herværende Academie, som har gjort en Reise om Jorden med Kotzebue. Søndagen den 22de fore vi til Baads ud igjennem de mange herværende Kanaler til den botaniske Have som ligger paa Øen Kamenni Ostrow (Steen Øen) hvor vi observerede. Erman havde allerede paa samme Sted flittig observeret før vor Ankomst og hans Observationer stemmede næsten paa en Punkt med vores. Siden vilde vi taget derud næste Dag, men vi fandt det klogest først at sætte i Gang de Forberedelser til Afreisen, som kunde fordre længer Tid og opsatte Observationernes Fortsættelse til alle Forberedelser vare tilendebragte. Søndag Aften promenerede Due og jeg i Sommerpalladsets Have og sae en heel Hoben Beaumonde der marchere op og ned omtrent som i Rosenborg Have i Khvn. Haven er stor og pragtfuld, fuld af Marmor Statuer og af alle Flora's brillanteste Frembringelser og af skyggefulde Alleere. *Mandag* 23de Gjorde vi om Formiddagen nogle

Visiter, iblandt andre hos en Capit. Baron Wrangel, som har gjort Opdagelsesreise paa det Sibirsiske Ishav. Han har der undertiden udhold 40° Kulde Reaumur. Man tør der ej anderledes drage Aanden, end ved at holde en Biørnefæld foran Ansigtet og saaledes sie Luften igjennem Bjørnehaarene, og end da maae Aadedrættet meget sparsomt drages, om det ej skal angribe Lungerne. Men det var paa Isen i 75° Brede, og jeg kommer sjelden til 60° Brede vel at mærke. Wrangel har meddelt mig alle sine magnetiske Iagttagelser over Misvisning og Inclination i disse meget nordlige Egne hvilke fortræffelig ville supplere mine sydligere Iagttagelser. Det var mig en overmaade interessant Acqvisition. Han og hans Fætter Lieutenant Baron Wrangel ere meget interessante og dannede unge Mænd. De have siden *Tirsdag* 24 tilbragt en Aften hos os og vi have gjensidigen foræret hinanden hvad vi havde af mærkværdige literaire Sager; jeg mine Karter og nogle Afhandlinger. De ere Lieflændere of forstaae Tydsk. *Onsdag* den 25de spiste vi Middag hos Palmstierne, som var særdeles jevn og meget venlig og artig, tracterede os galant; vi vare der alene, Due, Erman og jeg og hans Attaché Kammerherre Tersnieden. Der vare flere Tjenere end Gjæster. *Thorsdag* 26. Hos Procoffiev. Eftermiddag The hos Læntz. Dagen i Forveje var Erman flyttet ind til os. *Fredag* 27 sat vi særdeles behagelig stille hjemme og arbeidede allesammen. En saadan Dag er mit en sand Recreation. Jeg blev i saa godt Humør. Jeg ordnede og beregnede mine allerede gjorte Observationer, Erman reenskrev sine Observationer. Den Aftenen gik vi i Russisk Comoedie. Hvem skulde troet det! Uagtet vi, jeg kan vel sige ikke forstod et Ord, saa morede vi os kosteligt. Russerne spille gandske udmærket. Der er en Livlighed og en Sandhed i Deres Deklamation, Bevægelse - kort det hele Spil var som jeg kun kan sammenligne med den Franske Comoedie. Overalt ligne de mangfoldige Franzoserne. Munden staar aldrig paa dem; Hyrekudskene, Gondoliererne (de som sette Folk over Navanus Aaene fra den ene Øe til den anden) kunne aldrig komme hinanden nær, uden at Munden løber paa dem. De tale hæftigt og med levende Declamation, som om de altid vare i stærk Passion. Matroserne paa Skibene og Arbeidsfolkene paa Skibsværfterne husere og skrige som om det var en Svræm af Reisende. Intet kan foretages uden Prat. For Resten ere de Letsindige, og ville ligesom Jøderne gjerne prælle Enhver. Man byder dem 1/5 af hvad de forlange og sædvanlig faaer man det. Akkorden med Roerskarlene eller Droschke Kudskene af hvilke sidste der i hver Gade vel holder et Par Snes, er ordentlig en hel Comoedie. Naar man gaaer paa Fortoget, komme en 4-5 eller fleere farende og tilbyde sin Droschke, og den ene skriger højere end den anden. Ofte maa de selv lee af deres snurrige Overfald. Nu begynder en Akkord. Iswodschik (Kudsken) forlanger 3-4 Rubler; man svarer lakonisk; “for meget", "for meget", og gaaer stiv et Par Skridt videre. Han

skynder sig at tilbyde billigere, og man gjentager spottende sit "otschen dorogo" (alt for dyrt) , og gaaer nogle Skridt videre uden at see sig om; han skriger igjen og saaledes vedblives indtil man er kommen ned til 1/4 eller 1/5, da man gjør ham et Bud, som sædvanlig besvares med hadites (sæt Dem). Denne Comoedie spilles daglig og bestandig, saa at man kan lære den hele Geschichte udenad Ord til andet af en Parlør. Men for at komme til Comoedien igjen (det var et Fransk 5 Aktsstykke og derpaa et Syngestykke begge oversatte paa Russisk), de spillede og sang gandske udmærket, og det alle Personer. Det fremmede i Maneren gjorde det end mere interessant; naturligvis det meste af det Comiske gik forloren for os. *Løverdagen* den 28de vare Erman og jeg hos Krusenstern (Jordomseileren) og derpaa hos General Schubert, en Søn af den gamle herlige Astronom Schubert, som desvrerre døde i Fjor. Gen. Schubert er Chef for Generalstaben og Direktør for Charte-Archivet. Han viste os om i alle Contoirene, Værksteder og lithographiske samt Kobberstik-Værksteder i den uhyre Generalstabsbygning, forærede os det nyeste Kart over Sibirien, og da jeg yttrede, at jeg ønskede at have et Kart over samme med latinske Bogstaver for at sende min Kone, at hun kunde reise med mig paa Papiret, gik han strax ud og lod opsøge 3 Kobberplader af et ældre Kart, (netop det, som jeg laante af Kaltenborn) og lod paa Stedet altsaa alene for Dig. Dette Kart er altsaa alene bleven til for Din Skyld og har saaledes en liden Mærkværdighed. Det kommer desværre ej til 14 Juli, men jeg beder at aticipere Presenten, som om den var kommen i ret Tid. Derpaa viste han os det saakalde Jern-Archiv en stor flere hundrede Fod lang oval hvælvet Stue eller Sal af umaadelig Høide, hvor alt, Gulv, Hvælvinger, Søiler, Bænke o.s.v. ere af støbt Jern. Det har før været et Theater. Fra Gulvet løber rundt om Væggene en Spiral Gang som et Gallerie lige op til Hvælvingerne, med en 6-8 Omdreininger; (omtrent som i runde Taarn); i Arkaderne af denne Spiral staae Hylder, ogsaa af Jern, hvorpaa Krigs-Archivets Protocoller ere hensatte. Unden om denne løber endnu en Spiral til modsat Side, som ogsaa er fuld af Hylder og Acter. Den ene Spiral løber til Høire den anden til Venstre.

Illustration 1

Den yderste Spiral-Gang, hvorpaa Hylderne staae; inden for denne gaaer en anden i modsat Retning.

Imellem begge Ganger er noget mørkt, saa at man maa bruge Løgte. Hele denne uhyre Sal er fuld af Akter paa begge Gallerier, (mange 1000 Bind) og den indeholder endel blot det Nyeste. Det Ældre sendes til Moscow. Om Aftenen vare vi hos Stieglitz paa hans Landsted. Der vare en Hoben lærde Folk, Ministeren Palmstierne o. fl. Krusenstern var buden, men kunde ej komme. En for sin Skjønhed i stort Rye værende ung Mdme Klein var der ogsaa.

Hun er Wienerinde, og hun var i Sandhed sit Rygte værd. Hun var ligesaa elskværdig i sin Opførsel, som smuk; jeg havde Stieglitz's gamle Moder til Borddame (en fornuftig gammel Kone) og sat ved den øverste Ende af Bordet. Ved siden af den gamle Frue sad Mdme Klein, ved Siden af hende en Sehevectjersk Præst (ansat her). Hun var behagelig at tale med og spillede og sang om Aftenen meget vakkert. Endelig truede man Lieutenant Due til at spille en Halling og mig til at dandse. Vi levede umaadelig galant, Vine og fin Mad og de fineste Frugter frembragte han ved Kunst (Meloner, store Ægblommer, Jordbær m.m.); men Kakkelovnsvarme giver ej Frugten den Smag som Spaniens Sol.

Søndag 29 vare vi paa den Svenske Consul, Starkys Landsted. Det er en særdeles ret godmodig Familie, Fader, Moder og Sønner. *Der* gik vi alle paa Stylter om Eftermiddagen, spillede et Slags Bolde (med en stor opblæst Bold saa stor som et Kaalhoved), og legede med mangfoldige Slags Redskaber, som jeg aldrig har seet før, men som var en gandske moersom Diversion efter et Middagsmaaltid. *Mandag* 30te besøgte vi en Hr Pantzner, Direktør for et Handels-Institut, spiste hiemme om Middagen og bleve diverterede af en Mand som spillede 6 Instrumenter paa en Gang, Harpe, Mundorgel, Trompet, Gongon, Bækken og Klokkespil og det var ret vakkert, og Mechanismen vel udtænkt. I Følge med ham var en Taskenspiller, som havde været Husar i Dansk Tjeneste. Om Aftenen vare Erman og jeg hos Krusenstern drak The i Haven. Hans Kone er en meget blid net Kone. Da de havde været gift i nogle Maaneder maatte han tiltræde sin Reise om Jorden, og hun saae ham ej i 3 Aar. Der var ogsaa Kapitain Kotzebue, Søn af Digteren, som har omseilet Jorden 3 Gange, og hans Kone og dennes Fader en Grev Manteufel. Jeg gav Krusenstern mit Kart over Misvisningerne at copiere og han lovede at skrabe sammen for mig alle de Iagttagelser, han kunde faae fat paa. Det var en ret hyggelig Aften.

I Dag den 1te Juli skulle vi spise hos Baron Palmstierne. Saavidt Dagbogen. - Vi have antaget en Russisk Tjener, som forstaaer Tysk ogRussisk. Han har tjent 25 Aar paa eet Sted (fra han var 6 Aar gammel hos en Baronesse Wrangel) og har de bedste Skudsmaal. Han skal have 500 Rubel (Papir) omtr. 125 N Sp. aarlig, og alting frit. Man siger her, at det er meget billige Conditioner. Vi kunne umuelig undvære ham, uden at komme ofte i Forlægenheder og sandsynligvis blive snydt for det Mangedobbelte. Et aabent Brev til alle højere og lavere Embedsmænd i Siberien er udfærdiget for os, og vi erholde det i Dag hos Palmstierne. Reisen til Irkutsk er efter alles Beskrivelse saa let, at der intet at tale om Besværligheder. Pantzniz har været der og reist med Instrumenter, og kommen uden mindste Besværlighed frem. - Baron Wrangel flyede mig et Brev til Gouvernøren von Zeidler i Irkutsk, hvor med fulgte

iblandt andre Curiosa en Egekvist af det Egetrree paa Longwood (S. Helena) under hvilket Napoleon ofte pleiede at sidde fordybet i Tanker. Jeg har deraf stiaalet det indlagte Blad, hvilket bedes opbevaret for sin Mærkvrerdigheds Skyld.

2den Juli Tiden er omme. Alting drager her saa umaadelig i Langdrag, at man ej kan see Ende paa nogen Ting. Imidlertid haaber jeg dog, at vi ej skal blive her mere end 4-5 Dage endnu. Naar Du skriver, saa addresser for det første til Palmstierne indtil Du faaer andre Ordres. Naturligvis seer jeg med Glæde hvert Brev imøde. - Det første Brev, som bød mig velkommen her i Petersburg var fra Sabine, det andet fra Dig, det tredie fra Schumacher.

I Dag have vi kjøbt en Vogn. Vor Pakvogn have vi endnu ej kunnet faae løs fra Toldboden efter 12-13 Dages Løben og Venten. Rusland kan være brav nok indrettet men det er indrettet paa en Levealder af omtrent det 10-dobbelte af hvad Mennesker virkelig naae.

Gud velsigne Dig. Hils alle Børnene og alle andre Venner: Til Harald har jeg eller rettere Due kjøbt et Par Russiske Røde guldbroderede Støvler, og til Dig et Par do Skoe eller Tøfler men de siges ere meget meget for store.

Inden jeg reiser herira mere

Din kjærlige Chr. Hansteen

Skoene og Støvlerne skulle sendes herfra med vor Stockholmske Skipper, men fra Stockholm til Christiania komme de vel ej saa hurtig.

9) St. Petersburg den 29de Juni 1828.

Min bedste Hanna!

Dette Brev skulde efter sin Bestemmelse ligge paa Din Seng den14de Juli om Morgenen og ledsage et Par Stockholsmke Saxe og en Syepose, som desvrerre ikke er saa smuk, som jeg ønskede. Især er Foderet hæsligt. Maaskee kan Du selv sætte nyt baade Over- og Undertræk. Desværre frygter jeg, at det neppe ankommer paa rette Tide. Imidlertid haaber jeg, at de enfoldige Præsenter ere allerede ankomne og af mine Veninder (Commissionærinder) blive fremsendte til at pryde Dit Sengetæppe paa den rette Dags Morgen. - Jeg vil dog indbilde mig, at dette Brev ogsaa ankommer paa ret Tid. Altsaa god Morgen et Kys paa Haand, Mund og Fod; gid Dagen maa gaae saa let og yndigt for Dig, som jeg ønsker det. Jeg, som paa den Dag vel befinder mig et steds imellem Petersburg og Moscwa, vil kysse Din Fod in effigie i den lille hvide nydelige Silkeskoe og lade Fantasien udfylde den med varmt Blod. Gid dog dette Brev kunde skynde sig og komme i rette Tid og see saa venligt til Dig, som jeg vilde gjøre, om jeg (her følger 11 u1ese1ige ord på gr-unn av sterk overstryking)

Da dette ej kan komme til rette Tid, saa 1ægger jeg det hos det andet istedenfor at bebyrde min Commissionær Frue Skielderup.

Din H

10) S. Petersburg 5 Juli 1828

Uagtet jeg skulde renskrive et Brev til Departementet, saa kan jeg dog ej bare mig for at opsæte dette for at skrive Dig et Par Ord til. Det er nødvendigere, og er mig et kiærere Arbeide. Vi have faaet en Russisk Tiener, som ogsaa forstaaer Tysk, et artigt Menneske, som har tjent 25 Aar paa eet Sted (fra sit 6te Aar). I Dag tiltraadte han sin Tjeneste. Anders nænner jeg ej at afskedige og han koster os ej stort og kan tillige være nyttig, især naar Partierne maaskee et Stykke Vei skilles lidt ad. En Hr Hedenstræm, som har gjennemreist hele Siberien i alle Retninger og er fuldkommen bekjendt paa vor Vej lige til Ochotsk var her i Dag og har særdeles meget oppmuntret mig, ved at give Local-Efterretninger om den hele Strækning. Indtil Irkutsk er der endog reenlige Stationer sagde han, hvor man uden mindste Ubehagelighed kan ligge; Vejene meget gode, Skydsen billig, Folkene yderst godmodige og elskværdige og giestfrie. Han sagde vi vilde ret blive indtaget af dem. Fra Irkutsk, hvor vi skal afreise i May ned ad Lena Floden, er Vejen yderst skjøn og malerisk; Baaden skyder en saadan Fart med Floden, at jeg troer han sagde man er i 16 Dage i Jarkutsk. Baaden kjøber man og indretter sig i den et Par smaae Stuer, hvor man sover, spiser o.s.v. Ingen Reise kan være behageligere sagde han. Paa Tilbagevejen trækkes Baaden af en Hest mod Strømmen og Reisen varer da omtrent ½ Part længer. Selv det sidste Stykke imellem Jakutsk og Ochotsk er overdrevent udskreget. Man rider der og fører alting paa Kløv; Jakuterne ere flinke og godmodige Folk. Ingen mindste Fare er paa færde om Sommeren, da vi foretage Reisen; det er efter hans Beskrivelse omtrent som en Fjeldreise i Norge. Jeg er bleven saa let om Hjertet ved denne Beskrivelse, at jeg maatte tage Pennen for at meddele Dig den strax.

Endelig har jeg faaet Pakvognen igaar ud af Told-djevlernes Klør; i Dag fik vi vor saakaldte Britschke; en 4 hjuls Vogn med Calesche og Forlæder paa Fjedre. Paa Torsdag Morgen den 10de Juli afreise vi herfra. I noget over 70 Timer kan man være i Moskow men vi ville kjøre menneskeligt og der gaaer altsaa vel en 6 Dage med.

Endnu et Par Ord fra Petersburg inden den Tid. Gud velsigne Dig, bedste søde Hanske Barn. Jeg er alltid lidt øm om Hjertet, og ogsaa tung om Hjertet, naar jeg tænker paa Dig. Gid jeg kunde tale med Dig ½ Time. Due er saa godt et Menneske som der kan ligge Sjel i. Han er mod mig som en troe Hund mod sin Herre. Han knurrer, naar nogen Fremmed kommer mig nær, om de end ej mene mig det ondt; men det betegner blot hos begge "tag Dig vare hvad Du gjør, jeg er strax ved Haanden". Kys alle vore søde Børn og hils alle gode Venner fra Din

Chr. Hansteen

Hvorfor kunde jeg dog ikke have den Glæde at faae et Brev lagt paa Din Seng Morgenen den 14de Juli?

(Adressert slik:)
S.T.
Frue Professorinde Hansteen
til Christiania.

11)

Min bedste, søde, ædle Kone!

Jeg har i Dag bortsendt et Brev til Dig, men forglemte at indlægge hoslagte Stambogs-Papir til vor Frue Hanna Lange. Vær saa god at sende hende det ved Leilighed. Hils alle gode Venner. Jeg haaber Frue Schielderup paa den 14de om Morgenen sender (jeg skriver nu den 9de Juli) eller har sendt Dig (naar Du læser dette 14 Dage senere) de 2 forgyldte Staalsaxe og en ridicule Ridicule.

Send endelig Dine Breve til Platou igjennem Statssekretariatet, de gaae da sikrere og frit; den hele Affaire er aftalt med alle Vedkommende. I al Fald kan Platou, om han vil, lægge en Konvolut uden om med Udskrift til Statssekretair Due. Men dette behøves vist ikke.

Din Chr. Hansteen

S. Petersburg 9de July 1828.

Naar Platou besørger Brevene, behøve de ingen anden Udskrift end blot: til Professor Hansteen. Resten besørger Statssekretrer Due, og Baron Stieglitz.

(Senere paa Aftenen) Jeg var for lidt siden hos Krusenstern med Erman. Han gav os ogsaa to Breve med til Irkutsk, Jakutsk Ochotsk og Erman 1 til Kamtschatka.”Af saadanne Breve kunne De ej have for mange” sagde han. Jeg havde laant ham mit Misvisningskart at afkopiere. Han sagde mig ved at levere det tilbage: Men kan De og troe, at det Kart har gjort mig syg et Par Dage? Han havde givet den ene Deel til en ung Officier at kopiere, og nogle Dage derefter var denne Officier kommen tilbage til Krusenstern, og havde taget den anden Halvdeel af samme (det bestaaer af 2 Blade) imedens Krusenstern var borte. Nu kommer en Engelsk Capitain Widall til ham og han vil vise ham Kartet og søger igjennem alle sine Gjemmer, vender op og ned paa alle Papirer, men Kartet var og blev borte. "Jeg blev saa syg", sagde han, "at jeg maatte lægge mig paa Sengen og kom mig ikke igjen førend næste Dag". - Efter adskillig godmodig Tale gik vi, men bleve paa Gaden kaldte tilbage af en Karl, som sagde at Admiralen ønskede at tale med os; vi fandt ham krøben op paa Stakitværket om Haven, og han bad vi vilde undskylde, hans Kone vilde endelig sige os Farvel. Vi kom ind, og den godmodige ... kom os i møde med Taarerne i Øjnene, og ønskede os al Lykke og sagde hun havde ogsaa en Søn i Kamtschotka (som Søecadet). Jeg blev endel blød om Hjertet, tog hende i Haanden og kyssede den, hvorpaa hun bukkede sig ned og kyssede mig paa Kinden. Ligesaa gjorde Erman. Erman siger at det er Skik i Rusland, at naar en Mand kysser en Dame

paa Haanden, saa kysser hun ham paa Kinden. Jeg blev bevæget ved den godmodige og uventede Deeltagelse og den uvante Skik og skyndte mig ud af Døren. Suchtelen talte ogsaa om den Kone som om en from Engel. Det var mig interessant at see dette Pars letbevægelige Sjel, med egne Øine, som jeg af Krusensterns Reisebeskrivelse allerede havde opfattet et lignende Billede af. - Der ere nysselige og elskværdige Mennesker overalt paa Jorden, seer jeg, - selv i Rusland.

12) Petersburg den 7de Juli 1828.

Endelig ere vi saa vidt, at vi kunne sige, paa Torsdag den 10de Juli afreise vi herfra. Alting seer saa overmaade glædeligt og interessant ud; vi have de bedste Efterretninger .. Den 9de Juli .... om Siberien. I gaar vare vi med Ministeren hos Grev Speransky, forhenværende General Gouvernør over hele Siberien. Han har selv udgivet en Beskrivelse over Siberien og er en meget human og videnskabelig Mand. Han har beskrevet os vor hele Reise fra Punkt til Punkt, da han kjender alle Egne til Punkt og Prikke. Vejene, siger han ere nu excellente. Han medgiver os Breve til alle Kanter, og siger at vi ville blive modtagne overalt à bràs ouvertes. Han staaer i stor Anseelse hos Kejseren og er en mægtig Mand, fornemmelig hvad Siberien angaaer. Han har meddelt os mange nyttige Efterretninger iblandt andet om Sundheds Regler paa forskjællige Aarstider. En Befaling til alle Postmestere erholde vi ogsaa om hastig Befordring og dette skal være en yderst vigtig Sag; baade fordi det sparer Tid, og fordi ingen som seer saadan Ordre vover at gjøre Chicaner. Ogsaa have vi erholdt Breve fra en Hr Kolonoff, som er paa Contoiret hos en umaadelig rigmand Demidoff, som ejer de rige Guld og Platina Vaskerier nær Ekatarinenburg. Vi have der i Demidoffs Huus seet saa uhyre Rigdomme af alle Slags, Kunstsager o.s.v., at man reent forbauses derover. I Bergkadet-Akademiet have vi seet store gedigne Guldklumper og Platinaklumper som vare fundne i disse Egne som vejede 40 Pund og derover. Rusland er nu siden de ogsaa have fundet Guld og Platina, det rigeste Land i Verden. Der mangler dem nu intet sagde jeg til Chefen for Demidoffs Contoir, andet end de ogsaa skulle finde Diamanter. Han haabede den Tid vilde ogsaa komme svarede han. Kort vi ere nu saa vel udrøstede med Breve, Bouillons Kager, Beefsteaks Maskine, Underretninger, at det maa gaae fortreffeligt. Vor Reise er nu efter et løst Overslag saaledes anslaaet

Afreise fra Petersburg	11 Juli	
Moscwa	20	
Nischnei Novgorod	26	
Kasan	1	August
Ekatarinenburg	14	
Tobolsk	22	

Fra Tobolsk gaaer nok Erman alene med Anders nord til Beresow eller Obdorskoi, vi andre ile den korteste Vei til Irkutsk, for at være i betimelig Tid parat til mod Foraaret at afgaae paa Lena Floden til Jokutskoi.

Addresser Dine Breve fremdeles som hidintil; send dem til Platou, blot med den simple Udskrift: til professor Hansteen (uden videre); han sender dem med Kabinetsposten til Statssekret. Due i Stockholm, hvorfra de sendes videre til Palmstierne, og af ham leveres til Stieglitz som har vor Ordres og besørger dem videre efter den ham opgivne Reiseplan. Endog naar Du er kommen til Khavn faaer Du lade dem gaae Platou, den samme Vei. Den lille Krag siger intet; men denne Landevej er nu engang slagen og vi vinde i Sikkerhed.

Skriv saa ofte Du har lidt Tid; om det kuns er gandske kort skader det ikke; det er dog saadan Glæde og Beroeligelse. En Mængde Breve har jeg besørget til Dig paa foskjellige Veje; jeg haaber Du faaer dem i rette Tid. Hvad som mest gjør mig ondt er, at jeg ej fik et istand som skulde indtræffe til den 14de Juli om Morgenen, med en liden taabelige Geburtsdags-Present. Vær imidlertid vis paa, at jeg om 5 Dage er hos Dig af alle mine Kræfter Morgen, Middag og Aften. Jeg er saa ualmindelig frisk nu, at jeg ordentlig havde Lyst til at gjøre dumme Streger i Gaar, og havde jeg været 18-20 Aar, saa havde jeg vist af Overgivenhed skabet mig som en overgiven Krabat.

Heden her er umaadelig. Kulden i Siberien, sagde Sjuranskyi, er ej ubehagelig, da Luften er gandske stille og tør. Man lider, sagde han, af denne Grund mere af 17° Kulde i Petersburg end af 26°-28° i Siberien.

Gud være med Dig. Farvel fra Petersburg. Din ...dige og kjærlige

Chr. Hansteen

(Adressert slik:)

S.T.

Frue Professorinde J. C.-A. Hansteen født Broch

i Christiania

13) Petersburg den 7de Juli 1828.

Hermed sendes Dig for Løjers Skyld, at Du dog skal see Spoer af Russisk Smag og Arbeide et Par Morgen-Tøfler, grønne med metallisk Broderie (Guld og Sølv er det vel ikke thi Prisen er derefter), som jeg beder Du vil stikke Dine smaae Fødder i om Morgenen og slæve omkring med dem. De ere lette og bløde og Længden er taget efter den hvide Silkeskoe. Fremdeles sendes et Par røde broderede Støvler til Harald, som han kan løbe med oppe i Stuen, da smusser han ei Stole og Sopha; endelig 4 Par Ankelskoe til Smaaebørnene; jeg frygter Thora faaer ingen; thi jeg fandt ingen, som jeg troede kunde passe hende. Men Du maa forære hende noget andet, som kan more hende til Skadesløsholdelse og sige at jeg ved en anden Leilighed skal erindre hende. Dette Brev kommer sagtens meget senere end et andet som jeg sender med Posten, og jeg vil derfor ej sige andet, end at jeg ønskede at kunne liste mig ind med mine grønne Tøfler Morgenen den 14de Juli, og xxx xxx xxxx xxxx xxxx xxxx xxxx (ord som er skravert over) den, og binde et blaat Silkebaand xxxx xxxx og derpaa trykke Tøflerne paa Foden og klappe den og atter kysse den med Tøflen paa og maaskee i mine egne Russiske grønne Saffians Morgen-Støvler valse med min letbenede letbetøflede lille Hanne xxx xxxx til Vinduet. Ach hvorfor kan jeg ej have den Glæde!? Nu i Phantasien udfører jeg denne fortroelige Kammerpige-Forretning, og Hjertet slaaer lidt højere og fortere dermed. Gud velsigne Dig paa den Dag og alle Dage og skjænke Dig om det end blot var tiendedelen af al den Glæde og Nydelse, som jeg med et ømt Hjerte ønsker Dig. Lev vel saa længe for denne Gang og øv Dig i at bruge Dine smaae Tøfler til jeg kommer igjen. Hvor et godt Rap af en af dem skulde gjøre mig godt fra Din Haand for nærværende. Jeg betragter min lille lette fine Silke- Tugtemester daglig med Længsel.

Kyss alle mine søde Børn fra Deres kjærlige Fader og fra Din troe, taknemmelige, ærbødige, og ømkjærlige Ægtemand, Ven og Broder.

Chr. Hansteen

Petersburg er i Aften illumineret formedelst Keiserens Fødselsdag. Hver anden Dag er her Illuminatione for Sejere over Tyrkerne. Smaae Steenfade med Talg og en Væge sættes langs Rendestens Kanten af Fortougene, bag hver Anviser, som her staae temmelig tætte. Denne Illumination paa Broestenene selv i lige Linier langs (?) henad de uendelig lange og brede Gader, seer skjøn nok ud.

Indlagte lille Platina-Ducat er en Raritet; det er første Forsøg til at mynte dette kostbare Metal. Jeg beder den derfor opbevaret og fremvist som en Sjeldenhed. Slagen ved Nicolai lstes Kroning. Ved Vægten skiller den sig fra den medfølgende Sølv-Halvbroder.

(Adressert slik:)

Til
Frue Professorinde
J. C. A. Hansteen født Borch
i Christiania

Hermed 2
smaae Pakker
Mærket I.C.A.H.

14) Torschok den 17de Juli 1828.

Vi kom i Gaar her til Torschok en liden Bye 63 Værster eller 6 ½ Norsk Mil Nord vest for Twer. I Overmorgen skulde vi naae Moscwa. De daglige Reparationer paa vore Vogne tage os meer Tid op end vore Observationer. En Dag ere et Par Remme itu, en anden Dag et Par Hjul, saa et Stykke Jern o.s.v. Imedens saadanne 2 Remmer sættes i stand paa vor Pakvogn (i Gaar satte vi 2 nye ind paa samme) vil jeg i al Hastighed skrive Dig et Par Ord til og blot melde Dig, at vi ere alle sunde og friske og ved godt Humør. Vor Russiske Tjener Gustav Rosenlund er en lystig Krabat med let Sind og en Mund, som altid staaer til Tjeneste, som hos alle Russere. Hans og Anderses Conversation er ganske curiøs. Gustav taler bestandig Tysk til Anders og denne svarer Christianensisk; ingen af dem forstaaer hinanden, men de conversere desuagtet lige rot, og lee dygtig. Det meste Gustav kan sige til Anders som denne forstaaer er "Nielsen kom strax"! Ogsaa veed Anders hvad "Essen" betyder.

Naar den bedrøvelige Vognreparation ikke var, saa vor Reise for Resten meget behagelig. I Gaar reparerede vi i 3 ½ Time, i Dag paa samme Vogn gaaer den hele Formiddag med. Fra Petersburg til Moscwa er en Chaussé anlagt, men kuns den første Halvdeel er færdig. Den er maaskee endnu bedre end de Sjellandske Veje. Men den sidste Halvdeel er ufuldendt, og den gamle Vej gaaer enten i dyb Sand, eller en fæl ujevn Steenbroe, eller paa en Kavlebroe (Stokke lagte tæt ved Siden af hinanden tvers over Vejen). Paa det første Slags Vej kryber man som en Snegl; paa de 2 sidste gungrer Vognen saa, at intet kan holde, hverken Jern, Læder eller Træe. Her ere gode Vertshuse. Man erholder der Mad og Drikke og Kammer. Madrester, Lagen, Skindhovedpuder, Uldtæppener have vi selv med. Seng findes ej; men Sopha eller Gulv benyttes. Et The-Etui (paa Russisk Pagribetz) have vi med. Det indeholder 3 Par smukke Porcellainskopper, en Spylekum, Thepotte, Flødepotte, 3 Ølglas, 3 Par Knive, 3 Spiseskeer, 3 Theskeer; The-Glas, Sukker-Gjemme, 2 Blækhorn m.m. Alt dette blev kjøbt i Petersburg vel indpakket i en liden Kasse som et Flaskefoder for omtr. 10 Norske Spdr. Paa Vertshuset forlanger man blot Samavarr (d.e. Selvvarmer eller Themaskine). Denne kommer skrupkaagende ind; Resten lægger den Reisende selv til. Selv paa de galanteste Værtshuse faaer man aldrig uden udtrykkeligt For1angende Haandklæde, Vaskevand mod Fod, Urilnik (Ordet er Russisk, men da det er laant af Latinen, saa forstaaes det ligesaa let som det Franske p. d. ch. eller det Danske P. P.) m.m. saa jeg maa troe, at enten føre de reisende Russer selv ogsaa disse Møbler med sig eller de beholde sit Snavs og lade gaae sit Overflødige hvor de kan.

Hvorledes jeg helligholdt Din Fødselsdag skal jeg nøjere fortælle fra Moscwa. Hestene ere forspendte og jeg maa slutte her.

Twer. 18 Juli Morgen.

Vi kom hertil meget velbeholdne og i godt Lune i Gaar Aftes efter at have drukket 2 Flasker Donsk Champagner som kom fra Krim med en Oxendriver, vi Dagen i Forvejen mødte, en Flaske rød og en hvid. Begge vare fortræffelige; Prisen billig. Det Pokkers Folk, som nu har alle Jordens Herligheder, Guld, Platina, Champagner, Kaviar, ej at tale om Jern, Kobber, Hamp, Tjære, Træe, Korn, Kjød, Foerværk o.s.v. o.s.v. Men her sendte et Par Donske Karle fra Krim lit Champagne for at lære Maaden at tilberede den kostelig Vin, og de have nu bragt det dertil, at disse 2 Flasker maaskee vare den fortræffeligste Champagner jeg har drukket. Gud være med Dig. Gid jeg vidste Dig vel i Kiøbenhavn! I Overmorgen mere fra Moscwa. Hils alle gode Venner fra Din Chr. Hansteen i største Hast. Hestene ere forspendte.

(Adressert slik:)
S . T.
Frue Professorinde Hansteen født Borch
i Christiania

15) Moscau den 24de Juli 1828.

Enfin nous voila en Moscow. Vi kom hertil Løverdagen den 19de om Aftenen, og logere hos en Trakteur Kopp, hvor vi betale 12 Rubler daglig for Logiet, Fortæringen betales aparte. Hvad de 2 uhyre Kolosser Petersburg og Moskau koste os formeget, det maa indspares igjen i det simple østligere Rusland, hvor alt er ualmindelig billigt.

Reisebeskrivelse. Fredag den 11te Juli Kl 9½ Form. forlode vi S. Petersburg, særdeles glade over endelig at see en Ende paa alle vore møjsommelige og langvarige Tilberedelser. Fra Petersburg til Moscow er anlagt en Chaussée, som hvor den er færdig er maaskee den fortræffeligste Vej paa Jorden, vel saa god, som de Sjellandske Veje. Men omtrent Halvdelen er endnu ikke istand. Lange Stykker, især igjennem hver Bondebye, ere tverlagte med afskyelig ujevn Steenbroe, andre Steder ligge paa lange Strækninger saakaldede Kavlebroer der Tømmerstokker, som ligge tæt ved hinanden tvers over Vejen, for at bære Vogne og Heste over de uendelige Myrer (Moser). De sidste ere endnu værre end Steenbroerne. Ryg og Siddested og Instrumenter og Vogne lide betydelig paa disse Veje. Den første Nat tilbragte vi, efter 89½ Verst Tour (omtrent 9 Norske Mil) i Pomeranie, hvor vi fandt en elegant Kroe (saakaldet Tractyr d.e. Tracteur eller Gjæstgiver). Senge gives ingen Steder; man medbringer selv sine Madrasser og Tepperne og Lagen og lægger sig paa en Sopha eller paa Gulvet. Vi besaae vore Instrumenter og jeg fandt til min store Forskrækkelse, at Vaterpasset paa mit Inclinatorium var ranglet løst, og skaaret i Stykker. Dette frygtede jeg allerede i Christiania; thi det var yderst enfoldig og slet anbragt. - Jeg var da glad over mit lille Værksted og besluttede i Moscau at anbringe et andet i det sønderbrudtes Sted; jeg maatte dertil tage et, som hørte til en Glashorisont fra Regisold 2 Dage har jeg her tilbragt med denne Reparation, og den er nu heldig udført.

Løverdag 12te 94 Verster (9½ Mil) til Novgorod. Paa Vejen kjørte vi forbi 3 Militair-Colonier, hver bestaaende af 70 Huse med Kirke og Excerceerplads. Nær Novgorod saae vi et smukt Kloster. Søndag 13de Formiddagen observerede vi og besaae endeel af Byen, som fra at være en saa overmaade stor Bye og Residentsstad nu er saa forfalden og øde, at det er et jammerligt Syn. En stor Mængde Kirker, halv nedfaldne Huse, halv opbyggede. Paa Ilmen-Søen, ved hvilken den ligger, saa vi et Dampskib; en stor Procession mødte vi, der bar Jomfru Marias Billede og nogle Helgenbilleder. Almuen trængte sig imellem de 2 Pager, som bare hvert Billede, og krøbe under Billedet, hvorved de troe sig helligede. Kl 3 Eft afreiste vi og kom om Aftenen til Bondebyen Saitzowa, hvor vi toge det første Natteqvarter i en Russisk Bondes Huus. Da vi holdt udenfor, stak en ret smuk ung Kone Hovedet ud af Vinduet, og

sagde, at vi kunde faae The, Kaffe, Mad, Qvass (et slags tyndt syrligt Øl) o.s.v. (Jest Tschai, jest Coffei, jest o.s.v.) der. Der er Thee, der er Kaffe o.s.v. Vor lystige Gustav spurgte om der ogsaa var *Fugle-Mælk* at faae, men hertil svarede hun *Niet* (Nej) . Hun var højfrugtsommelig, saa vi frygtede for at faae Uroe om Natten. Vi kom ind i en lille Stue i underste Etage, hvor de gamle Svigerforældre boe i et lidet Aflukke; i et tilstødende Kjøkken var en Bagerovn, hvis Væg, som endnu var heed, stødte til vor lille Stue. Men endnu mere end Heden, foruroeligede os en Uendelig Mængde Fluer, Myg og Lopper, og den tidlige Vandren gjennem Stuen om Morgenen. Jeg sov maaskee en 3 Timer, og begyndte altsaa Din Fødselsdag, som Du efter det Forestaaende kan begribe, med et daarligt Befindende. Jeg sov ind med Tanken paa Dig og vaagnede igjen med den, og dette gjorde mig da from som et Lam, uagtet mit Ildebefindende. Efterat have drukket The afreiste vi. I Døren stod gamle Svigermama og en af Pigerne. Jeg trak mit Lommetørklæde op (et af de nye store Silketørklæder); begge Damer udraabte ah, Scharascho Platok! (oh hvilket smukt Tørklæde!) og befølte det. Jeg tog det og lagde det over Hovedet paa Pigen, og hun lagde strax Haanden derpaa og sagde, at jeg fik det ej igjen. Jeg tog det imidlertid tilbage; men da jeg havde betænkt mig, at det var Din Fødselsdag og at jeg burde begynde den med en Kierligheds Gjerning, saasom jeg ej kunde bringe Dig selv nogen Geburtsdags-Present, saa gik jeg igjen hen og lagde det over Hovedet paa Hende og gav Tegn til, at hun maatte beholde det. Der blev da en Glæde og en Praten. Da i Fruentimmer altid beskylde os for, at vi blot ere blødhjertede imod smukke Piger, saa maa jeg til mit og Kiønnets Forsvar sige, at Anushka (Lille Anna) var intet mindre end smuk. Vi passerede en lille ussel Bye, Kretzy, hvor vor Doctor blev plaget for at curere en syg Kone for Tandpine. Da han ej kunde slippe, saa tog han en Blomst, han havde fundet, og sagde at hun skulde lægge den paa Tanden. Havde hun Troe, saa hjalp det vel. Til den lille Bye Valdai kom vi om Aftenen. I Geographien tales om Valdaiske Bjerge, men vi fandt ej andet end ubetydelige Sandhøje, som vel neppe naae Himmelbjergets Højde i Jylland. Om Aftenen i Valdai drak vi din Skaal i et Glas Punsch. Ved Valdai var Egnen, for Rusland at være, ret smuk; Skove af Fyr, Ohr, og Pil, den foregaaende var yderst ensformig, flad, Sandstrækninger med mavert Græs e1ler Moser. Den 16de ankom vi til Vischney Volotschok. Den 16de efter at have kjørt paa dybe Sandveje og Kavlebroer fandt vi i Vitropusk at Rammene paa vor Pakvogn vare brustne; dette gav 3 Timers Ophold. Kl 10 ½ Aften ankom vi til Torshok, hvor vi steg af i et elegant Huus; udvendig forziret med Søjler indvendig med de brogede, Guld- og Sølvbroderede Støvler og Skoe, af alle Slags farvet Saffian, som her tilberedes og forarbeides. Fik deilige store sorte Moreller for en Bagatelle.

17de Næste Morgen maatte atter Pakvognen repareres. Afreiste Kl 1 E.M. og traf paa Vejen i Stationen Mednoj Jam den Danske Champagne fra Krim, som satte os i fortræffeligt Lune. Vi fortsatte Vejen til Tver, besøgte paa Vejen et Kloster. Tver, som ligger ved Wolga, tog sig meget godt ud i Aften-Solen med de mange overordentlig smukke Kirker med forgyldte, eller sølvhvide eller grønne Kupler. En blandt de hyppigste Former, som disse Taarne **Illustration 2** have er som en omvendt reddik med et Kors paa. Reddiken er enten lueforgyldt, eller blank som Sølv eller lysegrøn, Stilken hvid (eller lysegul naar Reddiken er grøn), Korset er af Filigrans-Arbeide og forgyldt. Disse Reddiker ere store Kuppler vel at mærke, og Korsene med Halvmaanen af flere Mands Høide. Sædvanlig staaer en meget stor saadan Ræddik i Midten og 4 noget mindre paa Skraaeningen af det pyramidalske Taarntag. Foran Kirken staaer et isoleret Taarn af gandske anden Figur med et højt spidst Spir, som er forgyldt eller lyse grønt. I dette Taarn hænger en uendelig Mængde Klokker, hvormed kimes og spilles Melodier for al Verdsens Helgene næsten hveranden Morgen (rettere Nat.) og sommetider næsten hele Dagen. Det er en sand Plage i Rusland, saavel som Fluer og Lopper; den aftvinger mig ofte det Udraab: Gid Fanden tage alle Helgener, Fluer og Lopper!

Fredag den 18de Efter at have skrevet et lidet Brev til Dig afreiste vi og naaede den lille Bye Klin, hvor Chausséen igjen begyndte, og vedvarede til Moscwa. Fra Valdai til Klin fore vi ofte over den nye Vej, som endnu staaer under Arbeide.

Løverdag 19de Reiste vi i stærk Regn og ankom om Aftenen i tykt Veir til Moscwa. Vi bleve saaledes forhindrede i at erholde det første Syn af M. paa Afstand, som vi havde glædet os til. Due talte imidlertid 43 Taarnspidser. Man regner her 40 Gange 40 Kirker, Klostre og Kapeller, d.v.s. altsaa 1600; jeg troer gjerne at dette Tal kan nærme sig Sandheden; thi Antallet af Taarnspidser er uendeligt. - Søndag og Mandag sad jeg paa Værkstedet med mit Instrument, og følte ofte Taknemmelighed for min gode Clausen, som med den største Omhue og Eftertanke, som kun sand Hengivenhed fremkalder, har udrettet mit lille Værksted saaledes, at enhver Ting, jeg ønskede, fandtes, lige indtil de mindste Fornødenheder. Den Samling var ret gjort og udført con amore, eller i det mindste med Studium. Intet af hvad han har pakket for mig, er itu. Tak ham fra mig; jeg ønskede selv at have Tid dertil. Søndag Aften vare vi paa Komøedie. Huset er indvendig smukt, lyst og muntert; men det var næsten tomt. Dands og Sang vare gode; Spillet livligt og naturligt, som i Petersburg. En Dr Eimbrodt, til hvem Dr Erman havde Brev, besøgte os og tilbød os Afbenyttelsen af et lidet Landhus med en Have i Udkanten af Moscwa, hvor vi kunde gjøre vore Observationer. Vi kjørte derud Tiersdagen den 22de med alle vore Instrumenter, og kunde ej faae anden Vogn end en Karet

med 4 Reste og Forrider, for hvilken forlangtes 20 Rubler. Efter lang Pruten fik vi den for 15 Rubler. Vore 2 Tjenere gjorde Parade. Anders paa Bukken, Gustav bagpaa. Naturligvis gjorde vi ingen Parade for at gjøre Vind, men fordi det ej anderledes kunde være. Om Middagen vare vi indbudne til en Prof. Jenisch, som jeg kjendte fra Bodes astronomiske Aarbog. En lærd Mand bliver altid tilfreds, naar man kjender hans Arbeider. Jeg sagde ham, at jeg havde gjort Regning paa hans Medhjelp og Raad førend vi naaede Moscwa, da jeg vidste han selv havde gjort Observationer her og altsaa maatte kjende en beqvem Plads. Konen var Russisk, gammel og noget nær styg, men var som Manden meget godmodig, Datteren paa 20 Aar var ret smuk, lignede Faderen, var meget snaksom, lidt coquet, talte udmærket godt Fransk og Tydsk, Russisk (naturligvis) forstod Italiensk og Polsk og var forbandet bedst i den hele Digterverden. Det var hendes Geburtsdag. En Tante af hende var der ogsaa vi spiste godt, passiarede over alskens Ting særdeles godlidende, besaae Datterens og Faderens og Moderens Malerier. Moderen spillede paa Fortepiano og sang dertil udmærket kunstforstandig og i den bedste italienske Maner; Især underholdt os nogle nationale Russiske Sager. Datteren dandsede med en ung Polak en Masourka (en Russisk Dands); til Slutning valsede vi alle Erman, Due og jeg med Datteren og Tanten. Vore Vogne ere igjen under Hovedreparation, og vi erholde dem tilbage paa Løverdag den 26de og afreise den 27de. Løverdagen har Frøken Jenisch taget Løfte af os, at vi maa komme der. Da Byen her er saa stor, sade Faderen, saa maa man bestemme en vis Dag i Ugen da man er hjemme for sine Venner, thi farer man et steds hen en 5-6 Verster til en Ven og træffer ham ude, saa bliver man utaalmodig. Derfor har hver Familie en Dag i Ugen, dan han er sikker at træffe, og Løverdagen er hans Dag. Rimeligvis bliver der dandset paa Løverdag. Due har fundet Naade for Frøkenes Øjne ved sit Ansigt, Uniform, Sang og Spil og han er anmodet om at give hende Noget i Stambogen; om det bliver Ord eller Billede veed jeg ej. Stambogen indeholdt hidindtil for det meste Tegninger. En Tysk Oversættelse hun havde gjort af et Polsk Digt, og som hun selv declamerede, røvede Erman og sagde han vilde have det til Recreation i Kamtschatka. Det lod ej tog det ilde op.

Den Russiske Almue er, som jeg før har anmærket, ligesom Franzosen og Østlænderen meget livlig og snaksom. Stygge ere for det meste begge Kiøn, dog træffer man undertiden enkelte smukke. Et følsomt, skjælmsk Øje have de enkelte vakre Piger; de ere ret qvindelige. Lieutn. Due blev Dagen efter min Tørklæde-Historie ogsaa af med et. I en Bondebye kom en saadan vakker Skjelm med et Troug fuldt af Molter (Multebær) og tilbød den. Due kjøbte, og hun kom igjen med anden Frugt. Da hun var smuk saa indlod man sig i Passiar med hende,

d.e. hun passiarede, og vi hørte til; men forstode neppe eet af 100de Ord. Rettere sagt vi *saae til;* thi den livlige naturlige og virkelig yndige Declamation og Musik, de have er ordentlig underholdende at betragte. Hændernes Bevægelse og det hele Minespil er saadan, at jeg vilde ønske vore Skuespillinder kunde blot nærme sig dertil. Dues Tørklæde kom forhaanden, og hun bad derom, saa bedende, at Due lagde det over hendes Pande; hun lagde strax Haanden derpaa for at holde det fast, spurgte om hun skulde give sit til Bytte, og da hun fik at høre, at hun kunde beholde det uden gjengjæld, bandt hun strax sit eget af, og bandt dette over Panden. Anders, som og var Tilskuer, begeistredes over hendes Glæde og havde det gode Indfald at tage en Snusdaase, hvori der var et Speil, op af Lommen, og at holde det for hende, med den Tiltale paa godt Norsk: "see naa haa vakker Du er". Hun blev blodrød fra Panden til Hagen og Øjnene glindsede, og hun raabte: ah Marascho! charascho! men slog strax Øjnene fra Speilet. Siden efter fik hun for nogle andre Bær 80 Kopeker af Due og 80 af Erman; thi hun viste os nu, at hun havde kuns et gammelt skident Silkebaand i Enden af Haarfletten og hun ønskede at have novo Band. Haarfletten er lang og hænger ned ad Ryggen og forlænges ved et Silkebaand som udflættes i den nederste tynde Deel af Pidsken, og dette Baand ender sig i en stor Sløife, som hænger ned paa Ryggens nederste Deel (for ej at nævne Sagen ved sit rette Navn). Gud veed, hvad det var alt hvad hun talede; vi havde givet meget til at forstaae det; det er forunderligt, hvorledes saadan et Dyr kan fortsætte en Monolog saaledes en halv Times Tid uden at blive forstaaet og uden at faae andet Svar, end det som 3 Ansigter give, der betragte noget med Interesse. En anden Stakkel som stod ved Siden, men som uhældigvis ej var saa smuk, blev nu saa bevæget over disse Gaver, at hun begyndte at bede i de ydmygste Toner om ogsaa at faae noget na Band (til Baand), men fik af den fremfusende Erman det haarde Svar: Padi R' Tschort! (Gaae til Helved!) Jeg havde dog givet hende noget, naar jeg havde havt noget ved Haanden. - Bøndernes Dragt er saamen smuk. Paa Kroppen have Mandfolkene først en couleuret Skjorte[2], blaae, stribet til daglig, cermosin rød til Stads; under den et Par Lærreds-Buxer, saaledes at Skjorten hænger udenpaa Buxerne. Skjorten holdes sammen om Livet med et Belte eller Baand. Udenpaa Skjorten have de en Kaftan af et Slags blegt olivengrønt Nankin, og den er sammenbunden om Livet med et rødt spraglet Skiærf. Kaftanen er som et Slags Slaabrok der rækker til Knæerne og er uden Knapper. Haaret er *lige* afskaaret rundt om Hovedet og tæt op i Nakken, ja endogsaa noget lidt op i Nakkehuden saaledes at hele Halsen bagfra sees blot, en smuk Hals tager sig ret godt ud. Haaret er saa

2[2] Den er hel i Halsen, men har en Split paa den ene side henimod det venstre Erme, og er der

afskaaret som efter en Linial, og ej tyndet mod Enderne. Hatten er bred oventil og med temmelig bredt Baand nede ved Skyggen. Paa dette sidder et bredt Spænde foran i Panden, eller 4 Spænder, en i Panden, en ved hvert Øre og en bag i Nakken. - Bondefruentimmerne have fint hvidt Linned, sædvanlig med en lyserød Bord nedenom; Særke-Ærmerne ere vide og vilde række næsten til Haandledet; men Haandlinningen befæstes ovenfor Albuen, saaledes at Ermet her hænger dobbelt og danner en rummelig Puffe til henimod Albuen. De gaae enten i Overdelen eller have et kortlivet Livstykke som naaer Skulderbladene, fra hvilket der bagfra Ryggen gaae to Remmer over Skuldrene og krydse sig paa Brystet. Om Søndagen er Skjørtet enten hvit eller rødt bomuldstøj og da dertil kommer hvide Bomuldsstrømer og røde eller grønne Saffians Skoe fra Tosjok og den fine hvide Overdeel, saa see de ordentlig pyntelige og fine ud, hvad Dragten angaaer. En meget hæslig Maner er, at de binde Forklæde Baandet *over* Brysterne, hvorved Brystet nedtrykkes og de bølgeformige Linier, som Naturen med saa stor Kunstsmag har dannet, skjules og forganskes. **Illustrasjon 4** Endnu har jeg kuns lidt seet af Moscwa formedelst Arbeide og Observationer. Jeg skal dog see mig lidt om i denne mærkværdige Hovedstad, som neppe har Spoer mere af Branden. Gandske asiatisk seer den ud, naar man blot seer paa Kirker, Klostere og Moskeer. De ellers forunderligste Former af Taarne seer man, Husene see muntre og lyse ud. En Yndlingsfarve er lysegult med hvide Pillarer, dertil kommer et med Jernplader bedækket Tag, som er malet i lysegrønt. I Solskin seer dette overmaade muntert ud. Ogsaa seer man kridhvide, eller lys-chokoladefarvede Huse; ingensteds Tagstene, men glatte Tage, som ere malede med Oliefarve, enten som sagt lysegrønne eller brune eller brunrøde. Alting seer lyst ud.

I Dag har Due malet Erman i hans Dagligdragt med den blaae Lærredsskjorte uden paa og det røde Uldskjærf om Halsen, samt grønne Støvler, Grøn Kachet paa Hovedet, Briller paa Næsen og en Tobakspibe i Munden. Det var bestemt at sendes Dig; men Erman blev saa glad deri, at han bad derom for at sende det til sin Fader. Jeg har bedet Due at tegne den hele Gruppe som vi staae og gaae paa Landevejen, naar vi ere stegne af Vognene, tilligemed begge Britschker, Pakvognen, Anders og Gustav hver i sin Forretning og Due og jeg hver med sit Barometer i Haanden.

I Petersburg fik jeg kuns eet Brev fra Dig, og her endnu intet. Jeg længes ret meget efter om det kuns var 2-3 Linier for at høre om alt er vel. Jeg har besluttet ej at troe noget sørgeligt, om det end skulde være nok saa længe inden jeg hørte fra Dig, da Breve vel saa let kunde forsinkes paa denne lange Vej. Men let mit Hjerte og min Reise ved at skrive imellemstunder

---

sammen bundet med et Trækkebaand. **Illustrasjon**

om det end er aldrig saa kort; blot vi leve og ere vel saa er det dog noget. Gud hjelpe den søde Frue Møller over hendes forestaaende farlige Tour. Hils Skielderups, Treschows, Langes, Møllers, Sverdrups, Maschmanns og endelig Din egen Familie i Danmark. Hvordan gaaer det med Din Danske Reise? Over denne ængster jeg mig ogsaa, da Du har de velsignede 6 Børner at drages med, og en saadan Reise alene allerede er besværlig nok. Ogsaa om denne ønskede jeg gjerne at høre noget nærmere. Gud beskjærme Dig, saa vist som mine ivrigste Ønsker ledsage Dig. Hils alle mine søde Børn. Wiggo er vel fuldkommen frisk igjen? I Tobolsk faaer jeg dog vel i det mindste Svar paa mine Spørgsmaale. Jeg tænker endnu engang at skrive et Par Ord fra Moscwa, thi nu ere Gud skee Lov vore Observationer tilendebragte. I Eftermiddag haler Due mig ud for at see Moskow og især Kreml. Due er et yderst hjertens godt Menneske; han kan sommetider ordentlig røre mig, naar han seer jeg enten ikke er i Humør eller vel, og stæller om mig som om et raaddent Æg. Gid jeg kunde see og tale med Dig - blot en Time. Det har allerede gjort mig saa godt, at jeg denne Formiddag har skrevet Dig til.

Din bestandig kjærlige Ven, Broder og Ægtemand.

Chr. Hansteen.

God Dag Thora; Alvilda, Harald, Nanna, Asta, Wiggo!

Det ønsker Eders Fader Eder alle fra Moscow den 24de Juli 1828. Gid I maae være saa artige, at I ej foraarsage den stakkels Moder Sorg.

Fra Eders Fader

Chr. Hansteen

16) Nischnei Novgorod den 7de Aug. 1828.

Hertil ankom vi Tirsdagen den 5te Aug. Kl 3 Eftermiddag. Med stoer Længsel have vi alle 3 ventet paa Breve fra vort respective Hjem først i Moskwa og derpaa her. Dr. Erman har i 3 Maaneder ej hørt fra Hjemmet, uagtet han har skrevet og bedet paa det jammerligste om Efterretninger. Due og jeg fik hver et Brev i Petersburg, men intet i Moscwa. Due var saa vis paa at finde Breve her paa Posthuset, at han strax den første Eftermiddag løb derhen, men vi traf ham i Logiet modfalden og med tomme Hænder. Han siger som jeg, at da vi alle have samme Skjæbne, og da han saa vist veed, at hans Kiæreste ej vilde lade ham uden Efterretning saa længe, saa maa Brevenes Udeblivelse ligge i vor Reises Indretning, og ej i vore kiære Venners Forsømmelse. Vi have nemlig givet Baron Stieglitz en Liste over de Datoer, naar vi tænke, at forlade hver af de større Byer, hvor vi opholde os nogle Døgn. Men for at Brevene ej skulde ankomme efter vor Afreise fra ethvert Sted, saa er Afreisen ansat noget tidligere, end den virkelig finder Sted. Nu er det altsaa rimeligt, at Stieglitz ej har villet sende ankomne Breve hverken til Moscwa eller Nischnei Novgorod af Frygt for at de ej der skulde træffe os, og at vi altsaa i Kazan, hvor vi ville indtræffe om en 5-6 Dage, forefinde et Par. Saadan trøster sig min Forstand, og det med fuld Overbevisning, uagtet Phantasien undertiden hælder over til Ermans Partie, som sommetider udbryder, at hele Berlin maae være gaaet under, eller i det mindste halve hans Familie uddød i den Tid han ej har hørt fra dem. Da Du i dit sidste Brev af 8 Juni skriver, at Wiggo var i fuld Bedring, saa haaber jeg at han nu efter 9 Maaneders Forløb igjen er fuldkommen i Stand. Det var da ogsaa tungt, at Du til al den anden Sorg og Ængstelse endnu skulde erholde den over hans Sygdom.

Jeg er nu her allerede saa langt fra Eder, at jeg har Middag 2 1/4 Time førend I; naar jeg altsaa gaaer i Seng Kl 11, saa sidde I endnu ved Arbeidsbordet og regne Kl 8 3/4, og naar jeg staaer op Kl 7 om Morgenen, saa ligge I alle og sove endnu; thi da er det i Christiania Kl 4 en/4 Morgen. Snart kommer den Tid, da vi aldrig samtidig kunne tænke paa hinanden, saasom den Ene altid sover imedens den Anden vaager. Inden Du faaer dette Brev er vor Tid vel næsten 4 Timer forskjellig. - Jeg mærker nu mere end nogensinde, at jeg snart bliver for gammel til at reise. Hvad jeg seer og oplever, gjør ej mere det levende Indtryk paa mig som forhen, og glemmes derfor igjen øjebliklig. Det højeste er at jeg indseer, at dette eller hint vilde i

fordums Dage have interesseret mig. At leve i Roe med sine Kiære er det Eneste som man i den senere Alder finder Smag i, især naar denne Roe er forenet med en for Ens Kræfter passende Virksomhed.Yderst gjerne skrev jeg ogsaa oftere og længere, og især indlod mig

med Dig ove Sager, som ligge os saa nær; men paa en Reise i Selskab med 2 unge Mennesker jar man saa lidt Roe. Saa kommer En og spørger om Raad i en Beregning, En anden vil have en behændig Hjelp med noget, som han selv er for klodsfingret til at gjøre. Eller begge have Lyst til at conversere o.s.v. saa forsvinde de faae roelige Øjeblikke, man ellers kunde brugt til at tale et par hjertelige Ord. Jeg vil altsaa blot sige Dig, at jeg længes meget efter at gaae hjemme i vore smaae Stuer ud og ind ad Dørene og kjertegne Eder Alle, og at jeg alene reiser af Pligt for at udrette det, som jeg nu engang har fundet mig kaldet til, men at jeg vilde finde mig yderst glad, ifald jeg sad her i Nischnei paa Hjemreisen istedenfor paa Udreisen. Intet trykker mig, Gud skee Lov, hverken mine 2 Medreisende (af hvilke især Due er et Mønster paa en kjærlig, godmodig og beskeden Charakter, og Erman et godt Hoved, men som eneste Søn ej har lært at bøje sig efter andre; da han imidlertid har god Forstand, saa hjelper det godt naar Due og jeg skrubbe ham alvorlig; og jeg har ikke den ringeste Ærgrelse af ham, thi jeg lader ham gaae sin egen Gang indtil han kryber til Korset); ej heller Helbreden. Jeg befinder mig særdeles vel, sover godt, naar Uroen ej er alt for stor (og det træffer meget sielden) og altsaa kan Du begribe, at alting staaer vel til. I Vognen blunder man ogsaa ofte et Qvarters Tid.

Uagtet jeg ej veed ret om det interesserer Dig at høre videre om vore ubetydelige Reise-Eventyr, saa synes jeg dog jeg maa fortælle lidt om vor Reises Gang, at Du i det mindste for Andre kan gjøre Rede for hvor vi ere. Dr. Erman havde Brev til en ung Dr Lunbrodt i Moskwa; denne besøgte os og indbøde os til hans Moder, Enke efter en Apotheker. Vi forefandt her 25 Juli en meget elskværdig Familie. Moderen en meget beleven middelaldrende Kone, 4 Døttre, hvoraf en allerede var gift, den anden er nu bleven det for et Par Dage siden efter vor Afreise, og et Par Yngre - den ene voxen, den anden 12 Aar. Alle vare nette, velopdragne Piger, som talte flink Tysk ligesom Moderen, dog helst Russisk. Svogeren, en Dr. Fischer og hans meget musikalske Søster og Brudgommen en Dr Evænino og flere nette unge Mennesker vare der og iblandt andre en Musikus, som siden ud paa Eftermiddagen accompagnerede Mademoiselle Fischers Fortepiano paa det saakaldte Engelske Horn. Hun spillede gandske virtuosmæssigt og hans Horn gjorde en deilig Effect. Alle vare særdeles godlidende og overalt taltes Tysk. Det var en meget net Eftermiddag. Efter Bordet spadserede vi en Times Tid i deres lille Have. Om Aftenen dandsede vi lidt til Fortepianoet. Næste Dag 26de spiste vi hos Jänisch (om hvem jeg talte i forrige Brev), og bleve alt for mætte af Datterens Courageuse Væsen; især troede jeg at Due fandt sig besværet af hendes Kjerlighed: Mademoiselle Richter spillede igjen et Stykke af Hummel mæsterlig

med Accompagnement af Violoncel. Søndag 27 spiste vi Middag hos Professor i Naturhistorie Statsraad Fischer, en munter Mand med en godlidende Kone og 4 just ej smukke men artige Smaapiger; med hvilke vi efter Bordet atter dandsede lystigt efter Fortepianoet. Efter Bordet kom Fischer og hang en smuk rund Sikkerhedskjæde af smaae sorte Perler med en Guldlaas om min Hals (bestemt til at bære Uhr eller Chronometer i). Jeg havde Dagen i Forvejen yttret, at en af grønne Perler han bar, var smuk, men længe glemt det igjen. For med eet spurgte jeg om hvorfra den kom? Hvorpaa han svarede: "han kunde forsikkre den kom fra smukke Hænder og mere behøvede jeg ej at vide. I den hænger da nu mit gamle Arnoldske Chronomæter i venstre Vestelomme paa Reisen, og den skal være mig et gandske behageligt Minde om de godlidende Folk i Moskwa. Erman og jeg bleve ved samme Leilighed udvalgte til Medlemmer af det Naturforskende Selskab i Moskwa. Jeg mærkede ogsaa det var paa Tapetet, at Due skulde faaet et Diplom ved Siden af sit Poet-Epos men jeg veed ej om det blev dermed eller ej og spurgte naturligvis ej derom. Sagtens havde det glædet ham at være Medlem af et lærd Selskab. Den 28de pakkede vi sammen efter at vore Vogne havde faaet en Hovedreparation, men havde det Uhæld at erholde Besøg af 3 unge Lærde den hele sidste Aften indtil Kl 12-1, saa jeg kom paa Vognen den følgende Dag med Hovedpine og de sædvanlige Uleiligheder af en halv Portions Søvn. Vi vare alle enige i at lide Moskwa mangfoldige Gange bedre end Petersburg og skulde jeg boe nogensteds i Rusland, skulde det være der. Due havde moret sig overmaade godt der og forlod den med en Slags Rørelse. De 2 første Dage 29de og 30te Juli gjorde vi formedelst de umaadelige slette Veie (dyb Sand og Kavlebroer) kuns smaae Dagreiser; den 31 havde vi kjørt henved 4 Verste, da vi bleve overfaldne af et saa frygteligt Tordenveir med Storm og Pladsregn, at jeg aldrig har seet dets Lige. Hestene standsede pludselig og vendte Rumpen mod Veiret. Jeg frygtede omkastes af Vinden. Det holdt dog snart op og vi holdt en lystig frokost ovenpaa af Oxetunger, Hvedebrød og en liden Snaps, uagtet vi sadde tørre i vor Kalesche. Men paa Anders var der ej en tør Traad; han sad paa Bukken. Gustav kom leende springende frem efter Skuren og forsikrede, at ej et Haar var vaadt paa ham, thi han var krøbet heelt under Skvetlæderet paa Pakvognen medens Uveiret stod paa. Saasnart Uveiret var forbi begyndte strax vore halv druknede Jämtschiks (Skydsbønder) at synge ret lystig; under Uveiret korsede de sig, saavelsom Gustav; men naar Nøden er forbi, saa er ogsaa Andagter bortdunstet.

De følgende Dage begyndte det at blive frugtbarere og smukkere end hidindtil (hvad vi hidindtil have seet er blot en stor Sandørken med en Deel Moser iblandt). Den 1ste Aug. reiste vi igjennem Wladimir og kom om Aftenen til en liden Bye Sudogda, hvor mine 2 unge

Reisecompagnons havde et hæftigt Klammerie med en gammel adelig Russisk Drage, som rugede over en smuk ung Gaas af en Datter, bvorfor hun ej vilde tillade os Adgangen til vore Værelser igjennem en Gang, som ogsaa førte til de Kamer hvor hun logerede. Men dette vækkede naturligvis end meer deres Appetit. Endelig sluttedes Fred, da hun selv lukkede Vinduet op og tiltalte dem, som patrullerede nede paa Gaden for dog at faae see et Glimt af Datteren. Og da Moderen ei forstod andet end Russisk, kaldte hun selv Datteren til Vinduet for at parlamentere med dem paa Fransk, som hun havde lært i et Institut i Wladimir. Saaledes vandt de dog endelig Sejer. Jeg sad neutral oppe i Stuen og tog ingen Deel i Sagen, hverken i Striden eller Fredsslutningen. Vor Vert var villig til at skaffe os Mad, men spurgte om vi selv havde en Kok? Da dette besvaredes med Nej tilbød den gamle Drages Tjener sig at stege 3 Kyllinger til os og det skede, ellers havde vi maattet spise dem raae. Den 2den August ankom vi til Murom, en liden Bye som er anlagt og besøges meget af Mordvinski Tartarer; den interesserede os derfor meget. Den ligger meget smukt ved den brede Flod Oka (1½ Verst bred, og i Flomtiden paa sine Steder 20 Verster bred); Nedkjørselen til dens Strand var smuk. Skibene paa Okaen saa heel Tartariske ud formedelst de besynderlige Chinesiske Forziringer paa Masterne. Vejen gaaer herfra til Nischnej - N. næsten hele Tiden langs Okaens Bredder, og man seer mange særdeles smukke Situationer endeel os fremmede Planter, meget Vildt (Harer, vilde Duer, vilde Ænder m.m.). Vertshusene ere smukke store Huse, formodentlig opbyggede paa offentlig Bekostning. Vejen er umaadelig bred og beplantet paa begge Sider med en Allé af Birketræer, højere end Vejen og bestemt for Fodgjængere. Om Aftenen den 4de naaede vi Landsbyen Bos Risko, hvor vi fik Logis hos en Pope (Russisk Præst) .

8de August Form. Gaarden og den underste Deel af Huset lignede mere en Svinestald end et Opholdssted for Mennesker. Over en Hønsetrog førte han os op i øverste Etage, hvor vi forefandt 2 Stuer, af hvilke den ene var gandske anstændig, den anden valgte jeg til Sovekammer for at have Roe. Men da en utæt Dør førte fra den til et Spisekammer, hvor allehaande forfulede russiske underlige Spisesorter opbevaredes (som skimlet Ost og Gud veed hvad), saa var der den forunderligste Stank, og især vrimlede Gulvet hvor mit Leje var redet, af tommelange sorte Kakkerlakker. Popen gjorde selv Opvartning, bragte Themaskinen i Kog, bar alting ind, o.s.v. Hans hele Udseende var da ogsaa som en høj lang tydet Bondemand i en Slags graae Slaabrok med et Reeb om Livet. Jeg hørte Due spørge ham Jestli sdes Nushnir? (Er her et Vandhuus?) og faae til Svar et langt forundret og stærkt betonet *Niet*! (Nei). Vaske- vandsfad, p.d.ch. o.s.v fandtes naturligvis heller ikke. Selv i det galante græske

Vertshuus, hvor vi her i Nishnei logere Dør om Dør med Fyrst Dadyany har man blot eet Vaskevands- bækken i hele Huset og den pot de ch. som vi endelig have tiltvunget os siger Gustav de have maattet laane i Byen. Vi maae herefter lade vor Pogreletsch (Theskrin) udvide saaledes, at der foruden Kopper og The- og Flødekande ogsaa bliver Rum for m.p.d.ch. Denne kunde da efter Russisk Hændighed, som altid veed at hjelpe sig ved at bruge en Ting til forskjellig Slags Brug, om Dagen tjene til Punschbolle. Popens Borde maa han selv eller hans Formand have forfærdiget; thi de bestode af 4 tykke ildetilhugne 4kantede Fødder, paa hvilke var spigret en grov neppe høvlet 4kantet Bordplade. I mellem Brædderne i Gulvet kunde jeg stikke Hænderne og der løb Kakkerlakker op og ned. Jeg lagde da min adras op paa 4 Stole mod Væg, og sov ej for godt i Stanken og i den bestandige Frygt at falde ned og at faae et Par Kakkerlakker over Ansigtet. Popen vilde om Aftenen ej stege 5 Duer, som Due og Erman havde skut (det skal være mod deres Religion); men om Morgenen, da vi havde observeret og han i min Sextant havde seet 2 røde Sole og hos Due et Par Magneter, o.s.v. blev han meget rørt og trakterede os med en gandske velsmagende stegt Lamme-Høiryg (uagtet Høiryggen ej er det delicateste Stykke, saa havde det dog en gandske christelig Smag, og det var meget over vor Forventning). Vi skildtes ad som de bedste Venner og han spurgte, om vi ej vendte tilbage fra Ochotsk igjennem Boskino. Datteren og Konen skal have seet ud som et Par sædvanlige skidne Bønderqvinder, og det Svinerie nedenunder i hvilket de sad, passer dermed. - Okaen flyder i mange Krumninger i en temmelig dyb Fladseng saaledes at der fra det flade Land paa hvilket man kommer gaaer en steil Skraaning ned til Fladen. Nishnei ligger deels paa det høje **Illustrasjon 5** flade Land ved a (den gamle Deel af Staden) deels paa den lave Flodbred ved b nedenunder Bakken. Disse 2 Dele ere adskilte ved ældgamle Festningsværker, som sees at være byggede i Bueskytter-Tiden. Ved b paa den lave Deel holdes det stoere Marked. Naar man kommer kjørende seer man intet til den lavere Deel (det er som om en Deel af Christiania laae paa Egeberg Sletten og en Deel ved Bjergets Fod mod Opsloe). I flere Dage havde vi mødt hele Caravaner af 50 og flere Vogne bespendte med Oxer, og kjørte af Bukarer, Morduiner, Tar... Armenieres som kom drivende et Par tusinde Verster fra det sorte og Caspiske Hav. Om Aftenen saae det ret smukt ud, naar vi kom kjørende igjennem en Skov og traf paa saadan en Sværm, der havde leiret sig paa en Eng ved Skovkanten, forskandset sig med et Par 100 Vogne sluppet deres Oxer løse for at de kunde æde og hvile, og havde gjort flere Ildbraser op hvor over der paa 3 Pæle hang en kogende Gryde, og alle de sortbrændte Bæstier laae eller krøb omkring Ilden i deres os usædvanlige Dragter, og med de tildeels barbariske, tildeels ret mandige og imponerende Ansigter. Nu

vare alle disse kommen sammen ved Maalet for deres lange Vandring i Nischnei, hvor Oxerne maaskee efter 1/4 Aars mødig Vandring endelig havde Lov blot at æde og hvile, ifald de til Belønning ej falde under Slagterens Øxe. Vi besøgte Markedet og gik om imellem de mange 1000 Boder, og saae naturligvis mest paa denne brogede Folkevrimmel. Armeninnerne ere smukke og fiffige Folk, ogsaa smukt klædte. En lille Bye af Boder er bygget gandske i Smag af chinesiske Byer og kaldes de chinesiske Boder. Her sælges Theer, Porcellaine, lakerede Træesager o.s.v. Andre grove Fjelleboder indeholder Huder, fra Boukeriet, Fra Siberien, fra de store Stepper. Hver Handelsmand havde her skrevet sit Navn med Kridt over Indgangen. For mine Øjne saae det ud som Syriske eller Persiske Bogstaver, det er som saadanne Bogstaver som Asta skriver. Vore Orientalister kunde reise herhen og i 14 Dage lære mere Orientalske Sprog end i flere Aar i deres støvede Stuer. Det er synderligt, at være kommen sammen allerede her med Folk, som forstaae omtrent ligesaa meget af det Russiske Sprog som vi, saa at vi maatte bruge et Sprog til at tale med hverandre i, som var lige fremmed for begge Partier og dog det eneste Communicationsmiddel. Her er bygget en Mohamedansk Moske med Halvmaaner paa Spiret, fra hvis Tag Altan Minareten paa visse Tider af Dagen udraaber Allah! Allah! kalder Eder til sig! (Mohamedanerne have ingen Klokker i deres Moskeer). Tæt ved denne ligger en Græsk Kirke, hvor Klokker ringe sammen til Messe; et Stykke fra denne er en anden Kirke for andre Religionssecter. Fælleds Handel frembringer den største Tolerance. Paa Fodtrinnene af Moskeen sad en sortbrændt Bukar, med krydslagte Fødder og hvilede ud efter sin lange Reise (han var nyelig ankommen) en anden stod ved siden, som forstod lidt Russiks. Vi talede til dem paa Russisk, den staaende svarede nogle afbrudte Ord; endelig fik vi ogsaa den liggende til at grine op til os, i det han med den venligste Mine, der kan ligge i et saadant halvvildt Ansigt, svarede at han "havde drugoi Pascha", d.e. Han hørte til en anden Pascha en vi; han troede nemlig at vi vare Russer og tog ham an ogsaa for en Russer, men han vilde berigtige vor Formening end at fortælle, at han ej hørte under den Russiske Paschas (det vilde sige Keisers) Herredømme, og saaledes ej forstod Sproges.

I andre Dele af dette store Bazar findes Franske Galanterie-Boder med Damet Hovedtøjer og alt hvad man kan finde i Palais Royal i Paris. Det er gandske underligt at komme pludselig fra saadant et Halvvildt Bæstie med sort guult Ansigt som handler med vilde Dyrs Skind, til en pyntelige Fransk Madame, som sidder midt imellem Silkehatte, vellugtende Sæber, Silkebaand, Atlasker o.s.v. Vi kom ned i en saadan Bod, lokkede af et Par brune Øjne, og jeg kjøbte 2 Par Handsker, en Kugle Sæbe m.m. Jeg vilde ogsaa have en fin Kam, men sagde til

Er- man: “ich weiss nicht wie das verdammte Ding auf Russisch heisst”. Han huskede det heller ikke og Madamen lod os plage os med Russisk en lang Stund, indtil hun endelig sagde: “Las- sen uns lieber Deutsch sprechen”. Ei, sagde vi, taler De ogsaa Tysk, og De har ladet os plage os saa længe med Russisk? Ja eller om de heller talede Fransk sagde hun. Jeg hører De veed ej hvad en Kam heder paa Russisk: den heder *Greben*. Nun warten Sie, sagde Erman, bis Sie in einem Lande kommen wo Sie nichts von der Sprache verstehen, da wird man ihnen wieder zur Strafe eben so plagen. Hun fortalte os da, at hun var født Fransk, opdragen i et Institut i Metz, hvor hun havde lært Tysk, og var nu gift i Moskwa og hedte Madme Lebourz, at hun ei fuldkommen talede Russisk, og ei heller vilde lære det mere end højst nødvendigt. De fleste Asiatiske Folk komme først om en 14 Dages Tid, saa at vi ej faae det interessanteste at see. Det er underligt, at det halvcultiverte Rusland saaledes ved sin Handel skal være et beqvemt Mellemled for at bringe nogen Europæisk Cultur ind imellem alle disse vilde Horder, som her aarlig strømme sammen, og see Byeliv og Franske Comedier og Syngestykker opførte paa Russisk, Liniedandsere Beridere (en smuk Mademoiselle Chiarini viser sig her ved dette Marked) Gud veed om det er en yngre Søster af den vi have seet. Det er utroeligt, hvilken Mængde af Varer fra alle Verdens Hjørner her sammenslæbes til dette Marked: jeg vil blot som Modsætninger anføre følgende: Baderafinæ, Pariser-Modevarer, med physiske og chemiske Apparater, med Nürnberger Legetøi, med Skindvarer fra hele Siberien, med chinesiske Varer fra Kiächta, med Talg og Sæbe fra alle Ruslands Sletter, med Gulvtepper, Silke-Slaabrokke og guldbroderede Huer og andre vævede Sager fra Persien, med alskens Armenisk Kram o.s.v. med Bøffeloxe-Skind og Hestehuder fra Gud veed hvilke sydlige Stepper.

En Fyrst Dadyany, som logerer paa samme Gang som vi, kom i Gaar Formiddag ind og gjorde os en Visit, sagde at han elskede les etrangers, og vilde gjerne gjøre os al den Fornøjelse han kunde, tilbød os at kjøre os paa Markedet i sin Vogn o.s.v. Jeg var invisible, lukkede min Dør og blev ved at arbeide.Længer ud paa Formiddagen, da jeg havde observeret i Haven kom Bud fra Knäsen (Fyrsten) om vi nu vare færdige. Jeg skyndte mig op og kom i Klæderne og vi gik ind og gjorde Contravisit. Dagen i Forvejen havde Apotheker Evenius (Fader til Brudgommen i Moscwa) indbuden os til Middag, men vi havde taget det for et løst Ord. Nu kom just en Søn af ham op til Knäsen og sagde at hans Fader ventede os til Middag. I den største Forlægenhed bad jeg Evenius paa Tysk at undskylde for Knäsen, som blot talede Fransk og Russisk, at vi formedelst denne Misforstaaelse ej kunde benytte hans Godhed. Jeg frygter vi have stødt ham noget ved ej at modtage hans umaadelige artige Tilnærmelse. Fra

min Side staaer det forbandede Franske Maal i Veien, og jeg bliver gjerne uartig mod enhver Mand, der tiltaler mig paa Fransk, derved at jeg undgaaer ham saa godt jeg kan. - I Gaar bragte Due og jeg General-Gouvernøren General Bachmetieff et Brev fra vor Minister Palmstier- na. Det var en yderst venlig livlig, tynd lang Mand, med eet Been og 2 Krykker (det andet er afskudt ovenfor Knæet). Han indbød os til i Dag 8 Aug. Middag. I Morgen reise vi videre til Kasan, hvor vi indtræffe om 5 Dage. Vore Vogne ere nu atter reparerede og i god Stand.

Da jeg taler om vore Vogne, maa jeg dog beskrive den, som nu i et Par Aar skal tjene mig og Due til Huus og Hjem. Underdelen ligner noget en liden Kurv-Vogn eller Holstensk Vogn, blot at den bestaaer af Træeværk i Ruder, betrukket indvendig med Lærred og Læder istedenfor en Kurv. Bag paa denne staaer en Kalesche og fortil et Kudsksæde. Fra dette sidste kan et Forlæder spændes op til Kaleschen og et Slags Læder-Gardin med en Jernbøjle eller -Stang i underste Kant kan nedlades fra Kaleschens Tagskjæg, saaledes at man naar det regner kan sidde gandske indelukket. I Kaleschen hænger et Bræt eller Sæde i Remmer og paa det ligger en 4-5 Tommer tyk Krøllhaars Pude forsynet med Spiralfjeder; Kaleschen er indvendig udstoppet og betrukket med guult Saffian. Paa hver Side har den en stor og en mindre Læder Taske med Klap, hvori ligge Bøger, Tobaks-Apparat, Lommebøger, Pung med Smaaepenge o.s.v. 2 meget store Sidelommer paa de indvendige Sider af Under-Vognen selv indeholde Reise-Karte, Svingeapparatet, større Bøger, Flasker m.m. Under Sædet staar Sextanten, Inclinations-Instrumentet og den Ryslæders Krølhaars Kapsel med de 2 Chronometre. Foran i Vognen under Kudskesædet staaer en til Vognen hørende Kasse indeholdende Kompasser, Magneter, og endeel andre smaae Instrumenter. Ovenpaa denne ligge begge de Engelske Punge med Lintøi, Barbertøj, Skoe og Støvler o.s.v. Imellem denne og vore Fødder staaer den vigtige Pogribets eller Theapparatet med et Par Flasker, Glas, Skeer, Knive, Gafler. Bag paa Kudskesædet hænger en stor Lædertaske indeholdende et stort Hvedebrød, nogle Oxetunger og andet hvad kan opdrives af Sul. Paa Kudskesædets venstre Side sidder Anders Nielsen og blunder en Gang imellem saa Hatten falder af ham; paa Højre Side sidder Jämtschir med Tømmerne i den ene og Knuten i den andre Haand og skriger i et Væk til sine 3 eller 4 Heste: Gladite! Gladite! Ah Starik! Ah Sudarina! Tu! Tu! Tah! See Jer for! See Eder for! Ah gammel Mand! (til en gammel Hest) Ah Frue! (til en Hoppe) o.s.v. derimellem skriger han en Russisk Sang, som altid er paa en bedrøvelig Tone i Moll. Langs med Vognens Sider under de store Tasker ligge de 2 Stativer til de magnetiske Instrumenter. Paa tvers bag Kudskesædet har Due et dobbelt løbet Hagelgevær, hvormed skydes Fugle, da Due og Erman ere

passionerede Jægere. Bag paa Vognen er fastskruet en 4 kantet Jernbeslagen Kasse som indeholder 4-6 store Bouillonskager, hver større end den største Hollandske Mursteen; og min Silkehat. Om disse Bouillonskager, som ere kjøbte i Petersburg, ere kogte af gamle Hudlapper og Affald skal jeg ej kunde sige. Megen Lim indeholde de; nogen behagelig Smag som hjemme- kogte, have de ikke, men de opløses. Men den fortyndede Lim, man faaer af dem, lader sig dog, naar den blandes med brav Salt, gandske godt drikke til et Stykke Brød. Især har jeg nu faaet Due til at kjøbe noget Ingefær og Peber, som skal forbedre Smagen. Vi have ogsaa her kjøbt en Tag Sukker, 4 H Risengryn, og endeel Thee. Nær havde jeg glemt vor Beefsteck- Maskine, som ligger i en Sidelomme paa Højre Side af Kudskesædet. I den venstre Sidelomme paa Kudskesædet har Anders sine Apparater, Foldekniv, Hyssing, Syl og maaskee 5 Knapper til en Trøje o.s.v.

Smør har jeg i Rusland neppe smagt mere end et Par Gange. Bønderne have vel Smør, men de salte det ej; men smelte det og lade det størkne igjen for at det skal holde sig. Det er et ækelt Product. Jeg bliver altsaa afvent med min kjæreste Aftensmad Smørrebrød. Christeligt Smør, som vi have, kalde de Finsk Smør; men det findes blot i galante Familier, og da vi blot komme paa saadanne Steder om Middagen, saa have vi sjelden Anledning til at vedligeholde gammelt Bekjendtskab. Erman sidder i sin egen Brit.schke alene imellem alle sine Kasser. Om Formiddagen Kl 10 gjøre vi gjerne Holdt midt paa Landevejen og spise Frokost, nemlig et Par Skiver Hvedebrød med Tunge. Have vi en Flaske Øl, saa drikkes det til; en sjelden Gang have vi som Delice en Flaske saakaldet Mjød, men som ej har seet Honning. Gud veed hvoraf den er lavet. Men det er en behagelig kjølende læskende Drik, som udvikler megen Luft som Champagner, er aldeles uden Spiritus, smager og lugter af Roser og lidt Sukker. Den ligner meget det Engelske Ingefør Øl med en Tilsætning af Rosenvand. Ved meget højtidelige Leiligheder drikkes en Flaske Dansk Champagner, som f.Ex. den Aften da vi havde tilbagelagt 1000 Verster fra Petersburg. En anden skal springe, naar vi komme til Toppen af Uralkjæden (som er en umærkelig Landhøjde) og skulle sætte Foden i Asien. Vi besaae Moskeen indvendig. I underste Etage var en Caserne for Cosakker, som holdt Vagt, ovenpaa var Moskeen selv eller Templet. Den indeholdt en Talestoel, og forresten aldeles intet; ingen Stoel eller Bænk. Gulvet var betrukket med grønt Klæde, paa hvilket Mohamedanerne formodentlig enten knæle eller sidde med korslagte Been. Ogsaa Taarnet besteege vi, men Cosakken, som viste os om sagde, at vi maatte ej træde ud paa Altanen, saa at vi kunde sees af Folket.

Naar Du skriver, da sæt blot Udskrivten: "til Prof. Hansteen" uden videre; og send det til Platou, som besørger det til Statssekr. Due, der igjen efter Aftale sender det Palmstierna, hvorfra det kommer i Stiglitz'es Hænder, som kjender vor Addresse. Disse Herre lægge de behørige Convoluter om og den og give Breve den rette Addresse fra den ene Haand til den anden.Gud give jeg vidste Dig lykkelig og vel i Danmark med Børnene. Nu nærmer sig vel stærkt det Tidspunkt, da Du skal rykke op med alle de smaae Carnailler. Det vil atter tage paa Kræfterne. Endeel uroeligt Veir have vi her, og imellemstunder en svær Hede. Gid Du sad allerede paa det store Dampskib; Det er mig gandske fælt at tænke Dig med alle de smaae Børn enten paa en Pæreskude, eller paa det lille Dampskib, imellem de mange Mennesker, paa færde K1 4 om Morgenen med de smaae Dyr og med alle de mange Pakkenelliker og een Pige. Paa det store vil det let gaae an. Inden dette Brev kommer frem er Du da vel i Danmark vil jeg haabe. Gud give det var hændigt af. Men blot den Anstrængelse er et Tab. Skriv endelig lidt, naar Du kan; om det blot er et Par Linier saa er det dog en stor Trøst for den Tvivlende og Uvisse. - Til Henriette og Christen skulde skrive, men her bliver aldrig Tid eller Roe til at tænke paa nogen Ting. Paa Landevejen reise og observere; i Byerne ombringe Breve, gjøre og modtage Visiter og beregne Observationer, som ere gjorte siden sidste Bye, see sig lidt om, ogsaa Karavanens Selskabelige Natur, ved hvilken jeg maa være glad, at jeg har drevet det til Roe om Natten. Hils altsaa alle de gode Mennesker, at jeg har dem i det kjærligste og taknemmeligste Minde og skal søge at udtrykke det saasnart Mueligheden tillader mig det, om ej før, saa i Irkutsch.

Endelig Du selv. Hvor kan Du tvivle om min Tilbøjelighed og Trang til Dig, som Du dog i de sidste Aar saa umiskjendelig har kunnet see og føle? Vi faaer overlade denne kuns til Tid og kjærlig Pleje. Det er sørgeligt for mig, at den gaaer saa langsomt, og dine sidste Kræfter svinde derunder. Gud være med Dig og oplade Dine Øine førend han lukker dem for bestandig! Lev trøstig min ædle elskværdige Kone, endnu har Skiæbnen en skjøn Aften tilbage for os, og den ville vi haabende see imøde. Higen efter noget andet end det vi have eller kan naae.

Din bestandige og broderlige Ven og Mand

Chr. Hansteen

17) Kasan Søndag den 17de August 1828. Fromiddag

Min bedste Hanna, Vi kom her til Kasan Onsdagen den 13de Kl 6 om Eftermiddagen og bleve indtegrerede i den saakaldte adelige Klub, en Bygning som er buten blank, binnen krank. Vi have 3 Stuer, til hvilke man opstiger af en snæver Vindeltrappe af Mursteen, under hvilken findes et lidet Vandhuus; der fournerer hele Bygningen med en behagelig Parfüm. Stuerne selve see saadan ud, at man paa ethvert andet Sted vilde undsee sig for at modtage for nogen der. Men her er det den bedste Leilighed man kan have. Bygningen er udvendig overordentlig elegant. Strax efter vor Ankomst forsvandt Due og Erman og jeg gjettede at han var løbet paa posthuset. Han var saa sikker paa at erholde Brev, at han iforveien havde forsikkret os Andre om at skaffe os lignende Trøst; hvortil jeg svarede, at jeg hverken ventede, eller engang haabede at erholde Brev, jeg blot ønskede det. Han syntes dette var overdrevent; men jeg sagde, at jo ældre man bliver, desto mere lærer man hverken at vente eller haabe; Ønskerne hverken kan eller bør man undertrykke. Han kom tilbage i det nedslagenste Humør med den Efterretning for os alle: *Intet Brev*. Det er det meste utrøstelige ved denne Reise, at man er ligesom gandske udelukket fra hele Verden, uagtet dog et Brev gaaer fra Petersburg hertil Kasan i den ubegribelig korte Tid af 8 Dage. Jeg veed nu ej om jeg skal tænke mig Dig i Kiøbenhavn eller i Christiania. Jeg vilde inderlig ønske, at Du sad i Kiøbenhavn sikker med alle vore smaae Kyllinger, og at alle vare friske. Gud, hvor skal det første Brev glæde mig, som jeg faaer efter denne lange Venten, som snart kunde begynde at blive ængstelig, naar man ej modstræbede med Fornuftgrunde. Førend i Ekaterinenburg kunne vi nu ej vente Brev, thi til Perm have vi opgivet Ordre at sende Breve. Gud give at intet Brev maae forkomme hverken af mine eller Dine! at man ej skal unyttig foruroeliges paa enten af Siderne.

Aften Kl 9 her paa Stedet, altsaa knap 6 ½ Eft i Christiania. Vi have været til Middag hos Vicegouvernøren her paa Stedet (Pillippow); siden spadseret paa Fæstningen og nu ere Erman og Due gangne i en Russisk Badstue (hvor man halvkoges i hede Vanddampe, og hvor jeg ej torde gaae med) saa at jeg har en halv Times Tid frie, fordi jeg kan skrive Dig lidt til, i det Haab, at Du virkelig faaer mine Breve. Dette er det 8de, jeg har skrevet fra Rusland, hvor jeg kuns har erholdt eet. Jeg vil derfor forsøge at fortælle videre hvorledes det er gaaet mig siden sidste Brev, da Du deraf bedst kan skjønne, hvordan jeg har det og at der ingen Ting mangler mig uden mine egne kjære Venner eller i det mindste Efterretninger fra dem.

Den 8de August efter at have spist Middag hos General-Gouvernøren Bachmetieff i Nishnei Nowgorod traf vi hos en Tysk Dr. Smithson, som saa længe opholdt sig i

Grækenland, Constantinopel og Alexandria, paa en Fløitespiller Walter fra Fosen, som har ladet sig høre i Christiania for et Par Aar siden. Due og han gjenkjendte strax hinanden, og der blev en ualmindelig Glæde paa begge, da Walter var saa uendelig indtaget af Norge, at han aldrig kunde blive træt af at høre hvorledes Wald. Thrane, Schultes, Fehr, Ole F. Holm etc. etc. levede. "Aber", sagde han, med en høist nedslagen Tone, idet han rakte den venstre Haand frem, "sehen Sie einmal was ich seitdem verloren habe". Han havde mistet sin Tommelfinger derved at et Gevær, som han afskjød, sprang; og med den knuste Tommelfinger maatte han fortsætte Reisen i 8 Dage til Nishnei uden ordentlig Forbinding. Den nette Mand kunde endnu adskillige Norsk-Danske Udtryk, og talte om endnu engang at besøge Christiania, der han har ladet sig indrette en nye Fløjte og efter 8 Maaneders Cuur igjen begyndt at spille med 9 Fingre. Løverdagen 9de Aug Kl 5 E. efter at have taget Afskeed med vor Gjenboe den yderst artige Fyrst Dadyan, forlod vi N.N. Søndag 10de Aug kom vi igjennem ret smukke Landskaber med Birkeskove til et usselt Logis i Bondebyen Tschuguni, hvor vi intet kunde erholde, ej engang reent Vand. Vi kogte da første Gang selv Bouillon med nogle Stykker opskaaren Oxesteg i vor Beefsteak-Maskine, havde en hæslig Nat med Hede, Fluer og Kakkerlakker og Bondestøj, fik næste Morgen kogt Thevand i en Bagerovn i en Leerpotte og afreiste. Udpaa Eftermidagen stødte vi ved Jamyngasch paa et Distrikt, beboet af Tscheremisser, et Folk, som først i Katharina den 2dens Tid bleve døbte, men desuagtet endnu ere ligesaa godt Hedninger som forhen. De komme kuns 3 Gange i deres Liv i Kirken, sagde Postmesteren (en Tydsker), naar de fødes, naar de gifte sig og naar de døe. For Resten ofre de til deres egne Guder, til det onde Væsen i en Skov, som de kalde Kremet; der ofres Føl af Heste, Faar, o.s.v. (thi dette Væsen fordrer Blod); til det gode Væsen ofres paa frie Mark blot Blomster. Disse Folk som see overordentlig godmodige ud, have kulsorte glatte Haar og en meget mørk Ansigtsfarve, tale et fra det Russiske aldeles forskjelligt Sprog. De ere klædte i en hvid lang Lærredsskjorte eller Kaftan som rækker ned til Anklerne, uden Splitter paa Siderne, have et Skiærf om Livet og Lærredsbuxer under Skjorten, som Russerne. Fruentimmerne ere næsten ligedan klædte, men de udmærke sig ved en lang tyk begsort Haarflætte, der som en Hesterumpe hænger ned ad Ryggen, deres Ansigtsfarve er endnu sortere end Mændenes. Næste Dag kom vi ind i Tschurassernes Gebet. Disse tale atter et andet Sprog, have en hvid lang Skjorte udsyet med røde brede Lidser paa Ryggen og Brystet. **Ill. 6** Foran gaaer det røde Baand eller Lidser nede til Brystet og gjør paa højre Side blot en Vinkel, men paa venstre Side danner den en Firkant. Hvorledes den gaaer paa Ryggen viser Tegningen. Paa Overarmen er et meget kunstigt Broderie med alle Couleurer omtrent som

Syeningen paa Navneklude. Fruentimmerne have en lignende hvid Skiorte men den ene Ende af Beltet hænger lige ned paa Rumpen og er sort og forziret med Qvaster. Til Stads **Ill. 7** hænger her en Kobberplade paa dette sted, som kaldes Kyrl. Den har en Betydning, men som vi ei kunde komme efter, da de paa vores Forespørgsel lod svare: "I lee saa dog af alle vore Skikke". Forresten ere disse Folk saa godmodige og beskedne, at man har ondt for at komme dem nær, især Fruentimmerne; de løbe sin Vei, naar man nærmer sig. Man kan see en Karl bort fra sig; naar man blot fæster Øinene paa ham, bliver han undselig og lister sig bort.

Den 13de havde Anders en Forfølgelse at udstaae, da han i en liden Bye Sviäsk fik Lyst til at see en stor Procession, hvor nogle Pager bar en Fane med Christi Billede, og alt hvad der af Byens Indvaanere kunde krybe og gaae fulgte med blottede Hoveder, Embedsmænd og Damer i deres bedste Stads. Anders stod nær Kirken, hvor Processionen endte og havde ej taget sin Cachette af. Byfogden gik hen og tog den af ham. Da han var mæt af at see løb han ned til Postmesterens Huus for at gjøre sin Opvartning, og da han var 100 Skridt foran Processionen troede han, at han igjen kunde bedække Hovedet; men han blev forfulgt af Byfogden og et Par andre sortklædte Mænd, som vilde have ham nye i Skole. Da han blev dette vaar, fik han igjen Huen i Haanden, og saaledes saae vi ham komme Rende ned ad Gaden rød i Hovedet, med Huen i Haanden, og efter ham et Par Præster med Fanerne og Byfogden etc. Endelig standsede de ved Vognene og inqvirerte om hvem han og vi vare etc. Vi svarede at han var Lutheraner og forstod hverken sproget eller kjendte den græske Religions Skikke og vi mente det kom dem ej ved hvorledes en Fremmed bar sig ad, naar han især handlede af Uvidenhed. Efter megen Passiar, hvori Byfogden truede med at sætte sølle Anders 24 Timer i Hullet for Opsætsighed, fremtog Due vort aabne Brev fra Ministeren for det Indre General Zakrewsky, som befaler enhver Embedsmand efter yderste Evne at være os behjelpelig, og denne Talisman havde den sædvanlige kraftige Virkning, at vor Byfoged yderst høflig retirerede med den Bemærkning, at her var Ordre for ham til paa bedste Maade at befordre vor Reise og ej lægge Hindringer i Vejen for samme, hvorfor han ønskede os al Lykke o.s.v. Samme Dag satte vi over Wolgaen, som vi nu forlade for denne Gang. En Karavane af flere 100 Tartarer, som med deres Vogne og Varer skulde til Markedet i Nishnei laae paa begge Sider af Floden for at oversættes. Iblandt andre traf vi et gandske ungt Fruentimmer med et spædt Barn paa Armen, som fortalte, at hun var Livegen og var bortskænket af sit forrige Herskab til en anden Familie, som boede i det Perniske Gouvernement, og at hun nu var paa sin Vandring for at indfinde sig hos sin nye Ejermand hvor hun altsaa med sit spæde Barn maatte gaae en 400-500 Værster eller maaskee mere. Det

gjorde mit saa ondt, at jeg ej havde Penge i Lommen; thi Kassereren Due var endnu paa den andre Side af Wolga med akvognen. Imidlertid saae hun gandske tilfreds og munter ud. Maaskee træffe vi hende endnu inden vi naae Perm. - Endelig nærmede vi os Kasan og kom ind i Tartarernes Gebet, som før have behærsket det Kasanske Gebet som en mægtig uafhængig Nation, men nu ere nedsunken til en Rav afhængig Existence (Due kiørte igaar paa en Droschne og havde en Tartarisk Prinds til Kudsk). Omegnen om Kasan er meget smuk; Volgaen slynger sig herigjennem; den lille Flod Kasanka gaaer igjennem Staden og falder deri. Ogsaa en liden Søe og en Kanal bidrager til Stadens Forskjønnelse. En stor Mængde elegante Kirker med Kupler og Taarne, hvoriblandt 3 Tartariske Metscheds (Moscheer), og endeel stolte Ruiner fra den Tartariske Vældes Tid gjøre et meget interessant Indtryk **Ill. 8** førend man fra Høiderne kjører ned i Staden. Paa en Slette saae vi en stor hvid afkantet Pyramide, der er en Kirke, som skiuler IwanWavilievittz's eller den stores og alle de med ham faldne Krigeres Been der fuldkommen undertvang Tartarerne. - Torsdagen den 14de tilbragte jeg med at fylde og udkoge et Barometer-Rør til Clausens Barometer, som Due havde sønderslaaet imellem Petersburg og Moskwa. Om Aftenen løb vi om til forskjellige Professorer, iblandt andet min Ven og Rival Kupfer, men traf ingen, da alle formedelst Ferierne vare fraværende. Om Aftenen besøgte vi en Dr. Medicinæ Thiele, som Erman havde Recommandation til. Hans Frue kom til Vinduet og tiltalte os paa Fransk, og bød os komme nærmere indtil Manden, som hun sendte Bud efter, kom hiem. Hun er en født Franzos, taler Russisk og lidt Tydsk, er vittig og livlig som Franzoserne, maver og spidsnæset, som mig synes ej uden Prætensioner o.s.v. Her traf en gandske interessant Scene. Erman havde et aabent Brev fra en gammel Videnskabsmand Dr. Eversman i Berlin, som længe har levet her i denne Deel af Rusland, til hans Søn Prof. Eversman i Kasan. Denne Eversman Sønnen har i Orenburg giftet sig med en ung meget rig Kirgiserinde, hvis Tip-Tip Oldefader var en Kirgisisk Prinds. Hendes Bedstefader lod sig først døbe. Frue Thiele, som er hendes Veninde, sendte strax Bud til Eversmanns og lod sige, at her vare 3 Fremmede, som bragte Efterretninger fra Hendes Svigerfader og svoger i Berlin. Budet bavde maaskee ej gandske forstaaet den Franske Frues Beskeed og lagde af egen Forstand til, at den ene af Herrerne havde en fremmed Uniform. Dette frembragte den Feiltagelse, at Frue Eversman troede, at den ene af de Fremmede med Uniformen var hendes Mands yngre Broder, og hun skynder sig at fare afsted. Vi see med Forundring en ung, smuk, brunøjet Ascaterinde, smuk klædt komme stærk aandepustende ind af Døren, standse, kæmpende med sig selv, forsøgende at tale, men igjen standsende; endelig løb hun ud og Frue Thiele efter hende og vi hørte hende

hæftig hulke i den yderste Stue. Endelig kom hun nogenlunde roelig tilbage og der converseredes paa Fransk og hele Sammenhængen opklaredes. Hun har siden fortalt os, at hun havde nær løbet hen og faldet Due (den formentlige svoger) om Halsen, men lykkeligvis reiste Erman sig, som sad med Ryggen mod Døren, og dette fremmede Ansigt bragte hende til at ahne, at det maaskee ej hængte rigtig sammen; men det hæftige Asiatiske Gemyt kunde ej igjen komme i Roe, førend det havde udgydt sig i Taarer. Det er ret en sød, naiv, brunøjet og brunhudet lille letfodet halv-Asiat, med et Par nydelige Børn. Hun har opholdt sig 1½ Aar i Tydskland med sin Mand, der reiste fra et Bad til et andet for at finde sit Helbred igjen. Han har det omtrent som jeg havde det i min værste Tid. Han har bereist alle Ruslands mest ufremkommelige Stepper og naar alle hans Reiser sammenlagdes, saa vilde det være meget mere end Jordens hele Omkreds. Han er en yderst dygtig Na... historikus, og har de vakreste blaae venlige, melancholske Øjne jeg har seet. Det er overalt et særdeles vakkert og interessant Natur-Par. -

Fortsættelse næste Gang. Thiele kommer for at bringe os hen at kjøbe Faare-Pelse. Jeg hører Eversmans Stemme. Gud være med Dig. Glem ej at skrive. Hils alle Venner. Jeg længes ret af inderste Hjerte og ret vemodig efter Efterretning

Din bestandige Hansteen

Fluer og Hede og Hastværk forbindre mig i at skrive ordentlig. Hils Skielderups og Treschow.

Sig mig endelig hvilke Breve, Du har erholdt fra hvert Sted. I Overmorgen afreise vi til Perm.

18) Perm Onsdagen den 27de Aug. 1828.

Hertil ankom vi Mandagen den 25de Kl 10 om Aftenen. Jeg begynder nu at haabe, at jeg i Ekatarineburg, hvor vi indtræffe om en 5-6 Dages Tid, skal finde et Par trøstelige Breve fra Dig de første siden det af 8de Juni, jeg fik i Petersburg. Du er vel sagtens nu i Danmark. Jeg ønsker det af flere Grunde, først fordi den besværlige Omflytning med de mange smaae Børn og den ene Pige (Besværligbeder hvilke jeg ej tør udmale mig, da jeg frygter for de overstige Dine svækkede Kræfter) da er overstaaet, deels fordi jeg frygter en Søereise i Efteraarsjerndøgnstiden.

Da her er saa travlt hver Gang vi komme til en Bye med at pakke ud, arbeide, observere, beregne, tegne paa Karterne, reparere, pakke ind, give og modtage Besøg, saa bringer jeg det aldrig til at skrive mere end eet, og det endda et høist skiødesløst Brev fra hver Stad. Denne Travlhed, som vor lange Reise gjør nødvendig, er mig noget byrdefuld. Jeg er derfor næsten altid ret tilfreds, naar et Byeopbold er tilende og jeg igjen sidder paa Vognen; thi da gaaer alting gandske magelig. Man kjører ud Kl 9 Form, kjører sine 100-116 Verste[3] om Dagen, kommer i Huus Kl 9 Aften og sover undertiden ret godt, naar Fluer, Kakkerlakker, Lopper, Væggeluus og vor Doctor tillade det. Dog, naar man lægger sin Madras paa Gulvet, saa gaaer det gjerne taalelig an; Doctoren søger jeg saa godt som mueligt at faae Roe for, ved at faae en Stue saa langt som mueligt fra hans. Hvor dette ej lader sig gjøre, der maa man være tilfreds med 1 eller 3/4 Portion Søvn. Dette har dog hidindtil kuns indtruffen een høist to Gange om Ugen, og saa lader det sig dog udholde. Her i Perm, hvor vi kuns blive 2 Dage, have vi hældigvis ingen Recommendationsbreve, og vore Vogne have holdt sig saa tapre fra Kasan, at de ingen Reparation behøve. Disse to Ting gjør vort Ophold her endeel lettere og kortere, end i de foregaaende Byer. Da nu saaledes Tiden er knap, saa maae jeg strax begynde paa min Reisebeskrivelse. Vi skulde reist i Eftermiddag, men jeg seer vi blive ej færdige; og jeg vil have Tid til at skrive Dig et Brev saadan som det kan blive, uagtet vor Dr. maaskee vil gnaale over at vi ej komme afsted; thi uagtet han altid er den sidste, der bliver færdig, eller rettere aldrig bliver færdig undtagen ved andres Hjelp, saa er han dog den første, der gnaaler for at det ej gaaer fort nok eller for at man ej allerede er afreist, omendskjøndt Vognene ej ere kommen fra Smeden. Dog jeg vil lade ham fare og opsætte en Skildring af ham til et eget Brev, naar jeg faaer bedre Tid. Til enhver kraftig Sauce hører Peber, Eddike og Dyvelsdræk;

3[3] NB naar Vejen er god; det er altsaa 10 til 11 ½ Norske eller 15 til 17 Danske Mile i 12 Timer, og det uagtet vi imidlertid observere et Par Gange, spise lidt, spænde fra og for o.s.v

og vor Reise har faaet saa meget af disse Ingredientser, at den ej skal blive flau eller usmagelig. Uden ham vilde den maaskee blevet alt for magelig. Vi (Due og jeg) glæde os begge til Tobolsk, hvor vi blive af med ham et Par Maaneder, da han rejser til Baresow og vi den korteste Vei til Irkutsk; og endelig til Ochotsk, hvor han for bestandig giver os vor Friehed tilbage. Egentlig vreed paa ham kan jeg ikke blive, men det er vist, at han er et af de ubehageligste Mennesker at bave nøjere Commers med, især paa en Reise, som man kan tænke sig. Men lad ham fare. Vore øvrige Reisefæller, Due, Anders Nielsen og Gustav Rosenlund ere saa exemplariske, føjelige, paapasselige og fromme, at man ej kan andet end glæde sig ved dem.

Jeg standsede, troer jeg sidste Gang midt i Kasan, hvor vi havde gjort Bekjendskab med Dr. Medicinæ Thieles franske Frue og med Professor Eversmanns Kirgisiske Prindsesse. Den 15de Aug. kom Professor Eversman til os for at føre os omkring. Professor Fuchs, til hvem vi havde Brev fra Fyrst Dadyan, traf vi ej hjemme. Vi besaae derpaa Universitetet og Observatoriet (rettere Instrumenterne). Universitetsbygningen er en stor pragtfuld Bygning, som beboes af de Studerende. Der boer ogsaa en Oekonom i Kjælder-Etagen, som besørger deres legemlige pleje. Den physiske Instrumentsamling var gandske vakker, og benyttes godt af Prof. Kupffer. Universitetets Rector magnificus Prof. Lobatschewskij i Mathematiken førte os om; han talte taalelig Tydsk, bedre Fransk. Astronomiske Instrumenter vare næsten nøjagtig de samme, som jeg har, et Universalinstrument, en stor Cirkel og en stor Kikkert, foruden nogle mindre betydelige Sager. En Adjunkt Braschman (en Østerriger) i Astronomien viste os saa om. Derfra besøgte vi en gammeldags meget rig Kiøbmand Koupinikow (Thehandler) i hvis store Have vi dannede os et Observatorium. Han beværtede os med udsøgt Kaviar og Likører. Derfra besøgte vi Kasan Kirken, et rigt Nonnekloster med 2 Kirker, hvor den hellige Kasanske Moders Billede bevares. Nonnerne tillode os, uagtet Messen holdtes, at bestige et Par Trin ved Alteret for at besee dette Under. Enhver, som nærmer sig, maae først korse sig paa Pande og Bryst. Det er et 200 Aar gammelt sort Billede, men som er saa overmaade rigt besat med Perler og Ædelstene, at det skal være over 2 Millioner Rubler værd. Denne Kirke er som de fleste i Rusland, dobbelt, en Sommerkirke, og en Vinterkirke, som kan opvarmes. Derfra førte Thiele os til Fængslet, bvor alle de, som transporteres til Siberien indsættes. Aarlig afgaaer en Transport af omtrent 4000 og af disse ere gjerne de 2000 syge eller sygelige, naar de komme til Kasan og belbredes i dette Fængsels Hospital. De *gaae paa sin Fod* den hele Vei til Siberien, omtrent 30 Værst (3 Norske Mil) daglig, betyngede med deres Lænker. I saadanne Afstande ere bele Vejen igjennem opbyggede Vagt- eller Fangebuse, hvor

de indsluttes om Natten. De tilbringe omtrent 1½ Aar paa Vejen og 2/3 af dem døe gjerne inden de naae deres Bestemmelses sted. Der ere Personer af begge Kiøn. I dette Fængsel vare de fordelte efter en vis Classification; deels efter Nationen deels efter Forbrydelsen. I en Stue f.Ex. vare en 6-8 Falsk-Myntnere, i et Par andre lutter Tartarer, o.s.v. Qvinderne havde deres egne Stuer. En ikke hæslig Dame i en temmelig stadselig Dragt, havde været Cammerjomfrue hos en adelig Dame og var kommet for Skade, at bestiæle hende for et Diamantsmykke; en anden var høj frugtsommelig. Begge disse maatte Vandringen til Irkutsk eller Netschinsk vel ej bekomme synderlig vel.

Til Middag spiste vi bos Thiele. Her traf vi Eversman med Kone, Rector Lobatchewsky, Adj. Braschmann. Jeg placerede mig saalangt som mueligt fra Damerne, da jeg ej gjerne taler Fransk. Efter Bordet spadserede vi med Braschmann om i Byen og besaae Fæstningen, som er anlagt af Tatarerne. Murene og et stort Tatarisk Pallads staaer endnu som en interessant historisk Ruin til Minde om deres Vælde. Om Aftenen røgede vi en Pibe Tobak bos Eversman og Fruen, som ej var belavet paa Besøg var i et Slags Negligee som en Russisk Bondepige med lange hvide Ermer. Den 16de observerede vi om Formiddagen og spiste til Middags hos Eversmann; vore gamle Bekjendte vare tilstede. Om Eftermiddagen førte Lobatchevsky os i den saakaldt Tatar-Forstad, hvor han førte os ind i Metched (Moscheen) just medens den mohamedanske Gudstjeneste holdtes. Tatarerne ere nemlig Mohamedanere. Kirken var en Korskirke, indvendig gandske simpel, uden stole, Bænke eller nogen anden Ting end en Talestol B og Tepper paa Gulvene CD, EF, GH. Her sadde Tatarerne paa Gulvet med krydslagte Fødder.

Illustrasjon 9 Mullah'en (Præsten) sad i A med Ryggen mod Øst, og Ansigtet mod Tilhørerne som sadde paa Huk i Rader paa Tepperne EF, GH og vendte Ansigterne mod Øst[4]. Formodentlig var Kirken falsk orienteret og derfor Tepperne lagte noget skraae, ligesaa vel som Mullah's plads usymmetrisk i Firkanten. Alle de som engang bave været i Mekka, have Tilladelse at bære en bvid Tourban og en bvid Pilgrimestav. De fleste havde denne Dragt. En sad ved hvert Hjørne I og K. Mullah foresang et Slags Recitativ som var en overmaade skjøn Mellemting imellem Declamation og Sang i smukke bløde letrullende Toner. Jeg bilder mig ind det var en Legende af Alkoranen. Alle iagttog den dybeste Andagt, og det hele gjorde et saa skjønt Indtryk, at Erman sagde ved Udgangen: at han vilde i Morgen den Dag lade sig gjøre til Mohammedaner. NO var en Forstue, i M var opreist en gammel Mohammedansk

Gravsteen og for denne laae en Tatar snart paa Knæe, snart paa alle 4 med Panden mod Gulvet. Da vi nogen Tid bavde hørt paa den vakre fortællende Sang, standsede den, enhver holdt begge Hænder for Ansigtet og klappede derpaa sit Skiæg. Derpaa en meget lang Pause. Jeg ventede noget skulde skee. Endelig reiste sig og avancerede en gammel Graaskjæg med Turban imod os og sagde noget høflig til Lobatschowsky: "I ere Fremmede og ere hidkomne for at betragte vor Gudstjeneste. Den er nu forbi, og intet videre vil skee førend efter Solens Nedgang; da kan I komme igjen." Dette var en høflig Bortvisning, og vi gik stilfærdig ud uden at vende tilbage; thi Solen var allerede nedgaaet. Alle vare vi indtagne og paa en synderlig Maade bevægede af den simple, og andægtige Gudstieneste. Om Fredagen, som er deres Helligdag, bestiges Talestolen. Tatarerne ere et gandske vakkert Folk med rundladne Ansigter, brune Øjne, fyldige Lemmer, Middelstørrelse. Dragten er en couleuret Kaftan med Belte, afraget Haar med **Illustrasjon 10** en farvet Kalot og uden paa denne have de simple en spids kridhvid grov Hat, nøjagtig som Bajatzos eller Pierots hvide Hat eller Hue. Om Aftenen drak vi The hos Eversmanns. Jeg vovede mig til at tale med Fruen, dog bad jeg hende at tale Fransk og at hun vilde tillade mig at tale Tydsk. Hun vandt det hele Siberiske Reiseselskabs Bifald; vi vare alle eenstemmige i at udtrykke vort Velbehag med hendes Kirgisiske Naturlige Natur, paa Tysk og Norsk. Søndagen den 17de skulde vi spise hos Vice-Gouvernøren Philippov og da han ej talte andet sprog end Russisk, saa lovede jeg mig en høist ubehagelig Scene. Hvor bleve vi da behageligt overraskede, da Gouvernøren bragte os ind, forestillede os for Konen, og Dr. Thiele sagde os: alle disse 4 Damer tale Tydsk og Fransk; der vare nemlig Frue Philippov en smuk gandske ung Kone fra Liefland, hendes yngre Søster, en Frue Voigt fra Reval (hun kjendte Familien Duborgh) og en Frue Eichles. Jeg satte mig ved Siden af Frue Voigt, som igien grændsede til den øvrige Dame-Masse og kom strax i en ret livlig og behagelig Samtale, saa at jeg morede mig usædvanlig godt. Mad og Vin var udsøgt; Verten vidste paa den netteste Maade at trække sig ud af Affairen og gjøre os ugenerte ved at tale med sin Russiske Naboe. Min Frue Voigt var en særdeles net Kone paa imellem 30 og 40 Aar med et fint Ansigt og et Par smukke Øjne. Hun spillede siden noget for os paa Fortepiano. Efter Bordet spadserede vi paa Fæstningen og Due aftegnede det Tartariske Taarn. Erman og jeg gik hjem og Due blev borte til seent om Aftenen. Han havde paa Hjemveien fundet Leilighed til at liste sig op til Eversmanns. (Han blev opkaldt, siger han, og jeg vil troe ham). Han kom hjem gandske som vore Børn, naar de have været paa Apotheket og moret sig godt

---

4[4] L var Døren, de 4 Punkter paa venstre Haand af samme betegne Hansteen, Lobatchevsky,

og faaet et helt Kræmmerhuus af Gotter og Legetøj og have saa meget at fortælle, at de neppe selv veed, hvor de skal begynde. Han kom hjem med et stort Papir fuldt med Bukarioke tørrede Frugter som Frue Ev. nyelig havde faaet ifra sin Moder i Osenburg med en Karavane, og bad mig lukke Munden op. Derpaa stak han mig i Munden en tørret Aprikos, og sagde den hedte paa Bukkarisk Kischmisch, siden en anden syrlig Frugt Ali Bakkarah derpaa Uruk (Rosiner uden Kjerner) og endelig Pistacier og Manna. Han var utrættelig i at fortælle. Det var godt han snart kom bort fra den nødbrune Kirgiserinde; thi det var i Sandhed et elskværdigt Naturbarn, og hun fandt ogsaa Interesse i en rød og hvide brunhaarede Søemand, saa hans Marie virkelig maa takke Gud for at vor Vogne endelig bleve færdige og bragte os snart bort fra Kasan. Vi er alle 3 enige om at det Eversmanske Huus er det interessanteste Bekjendtskab, vi have gjort paa hele Reisen. Mandagen 18de spiste vi hos Lobatchewsky, som havde gjort sig al Umage for at gjøre os det saa behageligt, som en ugift Ungkarl kan præstere. Vin og Mad var excellent og udsøgt af Russiske Sieldenheder. Om Aftenen bleve vi skammelig snydte derved, at en lille Lysttour, som Fruerne Thiele og Eversman havde arrangeret, blev forvandlet til en Kiøretour til et Bondehus, hvor Prof. Fuchs tilbringer Sommeren med sin Familie. Vi kom her ind i 2 smaae bitte Stuer, som allerede vare pakfulde af Mennesker. Den maaskee forhen- værende skjønne, men endnu skjønaanderiske Frue (en anden Frue Plum) talte Fransk og det var nok til at faae mig ud i den yderste Stue. Siden blev jeg dog nødt til at conversere noget med hende i halv Fransk halv Tydsk, hvorved Fuchsen tjente som Translatør. Det er en maadelig og intet mindre end behagelig Conversation; helst vis a vis en Digterinde, som lader til at være lige saa høj i Prætension som i Legeme. Tirsdagen den 19de kom Eversmann tidlig og indbød os til Middag. Vi spiste Fastemad, 5 Retter uden Kiød, blot af tørrede Frugter, Kartofler o.s.v. Imidlertid levede vi behageligt. Om Aftenen kom vi igjen og havde det saare hyggeligt, saa at vi skildtes ret bevægede fra disse 2 søde Mennesker, som vi 4-5 Dage i fovejen første Gang saae, og nu vare næsten saa bekjendte med, som med et Par kjære Sødskende. Vor Nødbrune Veninde kastede endnu et stort Papir af sine Kirgisiske Frugter ned af Vinduet til os, hvilket jeg opfangede i min Hat. Jeg sagde hende, at den som reiste meget hvade den Sorg at han, naar han havde fundet elskværdige Mennesker, som der gives hist og her overalt, saa maatte han forlade dem i det samme Øjeblik han havde fundet dem. Hun sagde: man skulde ikke saadan reise bort fra Folk paa denne Jord; det var en slem Indretning. Jeg sagde: det er sandt; men da man nu ej kan vente at *besidde* alt, saa maa man glæde sig ved den blotte Tanke, at der findes saa meget

smukt hist og her paa denne Jord. Næste Morgen den 20de sendte hun os endnu et Par store Meloner saa store som de største Bomber, hvorpaa vi alle 3 skreve Parret et Par Ord til Afskeed paa en Lap Papir, hver under sit Navn, og kjørte derpaa ud af Kasan.

I Kasan skaffede Thiele os Faareskinds Pelse til Høst-Afterne. Siden skal disse afløses af Ulveskinds. Jeg sidder dog endnu i min Skotske Kappe, som om Dagen er for heed, om Aftenen tilpas. Den 21de da vi observerede i den lille Bye Malmish nærmede sig mig en net Mand i Univform og tiltalte mig paa Tydsk meget høflig; sagde han havde ventet os i en Maaneds Tid, da han af Aviserne havde seet vi skulde komme. Han var Forstmester og hed Zimmermann. Vi havde bestilt Kaffen hos Postmesteren, men fik ej Lov at betale den. Postmesteren halede os ind og viste os en net liden Mineralsamling af Siberiske Mineralier og et levende Pindsvin og viste sig som en meget ivrif og temmelig kyndig Naturforsker. Forstmesteren bad os saalænge og saa høflig om vi ikke vilde træde ind til ham og drikke en Flaske Vin, at vi endelig gav etter. Vi sagde at vort Coustüme ej var anstrændigt for at træde frem for hans Kone. Han svarede, at han kunde desværre ej forestille os for hende; thi for 8 Dage siden var hun efter 3 Dages Smerter bleven forløst med et stort Drengebarn det første Barn, men som ved den haarde Fødsel var dødt. Jeg trøstede ham med, at jeg havde selv havd den samme Sorg, men at jeg og min Kone havde endelig forvundet den og havde nu et halvt Dusin. Vi fik 2 smaae nette Retter velsmagede Mad og 2 Flasker Vin, hvoraf den ene, Lynel. Var extra god. Han bad, at naar vi vendte tilbage maatte vi endelig tage directe ind hos ham. Postmesteren sad med ved Bordet. Det var et par nette Mennesker. Seer Du en Forsmag paa den Siberiske Gjestfrihed; og dog ere vi endnu et godt Stykke paa den vestlige Side af Ural. “Man vilde med aabne Arme modtage Eder”, sagde Dr. Thiele, “og være glad for hver Dag I opholde Eder paa Stedet. I behøve ej at ansee Eder som takskyldige for den Godhed, man viser Eder, tvertimod man vil takke Eder for den Fornøjelse I have forundt dem ved Eders Ophold”. - Den 22de kom vi ud af Tatarernes Gebet og kom igjen blandt Russer, og snart derpaa imellem en nye Nation, som kaldes Woldaker, som have et eget Sprog (jeg har sat mig i Hovedet, at de ere beslægtede med Finnerne) og næsten intet forstaae af det Russiske. Vi havde forrige Aften den 21de stødt paa en heel Karavanne af omtrent 100 Vogne med Mænd Qvinder og Børn, som havde leiret sig ved Siden af Landevejen, og tændt Ild op. Hver Familie havde sin Vogn og sin Ild; Smaaeunger krøb omkring Ilden, halv og heel afklædte Mennesker laae eller gik rundt omkring Ildbraserne og vendte sig for ilden som en Steeg. Om Natten var de avanceret os forbi; næste Formiddag 22de indhentede vi denne uendelige Rad af Vogne. Paa næsten hver Vogn stak 3-4 Barnehoveder frem af Sengeklæderne, hist sad en

Moder med Benene ud over Vognkanten med et Barn ved Brystet, her laae hun og sov og Ungerne krøv omkring. Manden sad og kjørte. Paa Siden af hans Vogn var fastgjort en trekantet Træehytte, som vi lllænge studerede paa hvad den indeholdt. Endelig opdagede vi **Illustrasjon 11** at den indeholdt nogle Helgenbilleder af Messingblik. Det var 100 Bondefamilier fra Gouvernementet Toula, som Demidoff i det Perinske Gouvernement havde kjøbt for at nedsætte paa sin Eiendom i Nishni Taygitsk ved Ekaterinenburg. Endelig opdagede jeg min lille unge Taterqvinde med sit lkille Barn, som jeg havde seet ved Overfarten over Volga. Hun sad nu paa en Vogn med sit Barn i Skjødet og Barnet hængede ud over Vognkanten. Det meste som disse stakkels oprykkede Bønder syntes at kunne føre med sig var deres Vogn, med Heste, deres Sengklæder, Reden hvori Børnene laae, og den smule 3 kantede Helligdomskasse som hver med egen Øxe havde hugget og som var prydet med et Messingbliksbillede; den neppe kostede en Snees Kopeker. Under Kiørselen tiente denne Kasse Smaae- Ungerne, der altid vilde krybe op og see ud over Vognkanten, til at støtte sig ved. Det var virkelig et rørende Syn at see denne Menneske-Transport. Nogle saae ret sorgmodige ud, de fleste gandske tilfredse eller hengivne i deres Skiæbne. Den 25de om Morgenen stial en forbigaaende frugtsommelig Qvinde Ermans magnetiske Cylinder som han i Bondebyen Dubrova havde lagt fra sig, paa Gaden i et med Glasperler broderet Fouteral. Der blev gjort Støi og 2 Karle sagde, at de troede Kiærlin- gen havde taget det. De satte sig til Hest og red efter hende, og traf hende netop som hun vilde til at aabne Foutteralet. Hun blev fremholdt og krøb paa "4 Been" hen ad Gaden for at kysse Dues Fødder. Dette Optrin forandledigede en Scene imellem Due og Erman, da den første var Menneskelighedens Talsmand paa den frugtommelige Kones Vegne, den sidste vilde have hende afstraffet ved de tilkaldte Retspersoner efter Lovens Strænghed.

Ved Udkjørselen fra Dubrova, hvor vi havde spist Middag stødte vi paa en Forsamling Siberiske Vandrere, der med svære Lænker vandrede deres lange og tunge Vandring. Endeel Fruentimmer og Syge kjørte, de øvrige gik, eskorterte af Fodfolk og Kosakker for og bag og i Midten. Som Slaven i Almindelighed vare disse umaadelig ærbødige. I Mange Ansigter læstes den gyseligste Kummer eller Fortvivlelse; nogle saae fæle og trodsige ud. Til Perm ankom vi som sagt Mandagen den 25de Kl 10 Aften. Vor Reise var gaaet umaadelig hurtig paa de fortræffeligste Veje; jevnlig med 4 Heste for hver Vogn. Uagtet

Torsdag 28de aug. 6 ½ Form. (I Christiania 3 ½ Morgen). Naar Vejene ere gode, og det have de været fra Kasan hertil, hvor vi have kjørt igjennem næsten bestandige Granskove, indblandede med alle Slags Løvtræer, saa begynder Jämtschiken strax man har sat sig paa

Vognen, at kjøre i Gallop og holder ved næsten uafbrudt til næste Station, uagtet de sædvanlig ere 2½ til 3 Norske Mile fra hinanden. Paa udmærket jevne Vejstykker driver han ved Knuten og ved Hujen og Skrigen Hestene i det aller stærkeste Firspring man kan tænke sig, saa at enhver, der ej har seet et saadant Syn maae troe, at de lbe lybsk. Man skal længe vænne sig til denne Kiørsel i *den store Stil* inden man aflægger sin Ængstelighed; men Vejene ere saa jevne og uhyre brede, og i hele Rusland findes ikke (saa langt vi have reist) en Steen, undtagen de, som med stor Bekostning ere transporterede flere 100 Verster fra for at tjene som Vei- eller Bygnings-Material, saa at Vognen ej kan velte eller komme til Skade. Det falder derfor aldrig en Russisk Hest ind, at løbe løbsk af egen Drift; thi hans Herre tvinger ham hver Dag dertil med Knuten (Svøben) . Saaledes have vi meget ofte kjørt 10 Verster, eller 1 Norsk eller 1½ Dansk Mil i 45 Minuter, det er 2 Danske Mil i Timen.

Folket er yderst godmodigt og man prygler tidt med Svøben, eller med Haanden, naar det sjeldne Tilfælde indtræffer, at man ej er tilfreds med dem. Her gives blot 2 Stændere: Adel, hvortil regnes alle Embedsmænd, som staae i Rangforordningen, og Mushiks eller Bønder, hvortil regnes Haandværkere, Kiøbmrend o.s.v. hvilke alle gaae med Kaftan og et langt Skjæg. Enhver Mushik tager imod Prygl. I Rangforordningen gives der 14 Klasser og alle de nederste Klasser indtil No 8 ere ogsaa, som Erman kalder det, prügelbar. Man kommer altsaa særdeles let igjennem Landet, og jeg tør vel paastaae, at man ej reiser saa let, sikkert og uantastet af Mennesker igjennem noget Land i Verden som igjennem Rusland. For endmere at lette vor Reise har General-Postdirectøren i Kasan Fyrst Davidoff medgivet os en Postillion (d.e. en Karl i grøn Uniform med en Patrontaske paa Brystet og en Pistol hængende ved en Læderrem paa den ene Side), som følger os til Tobalsk. Han er *Tjener* paa hver Station, hvor vi opholde os længer, besørger Heste hurtigt paa Stationerne, driver paa Jämtschikkerne, naar de ej kjøre ordentlig, kort er et til alle Sager nyttigt Møbel. Han koster os ingen Ting og naar vi komme til Tobolsk, placeres han paa Postvognen og kjøres tilbage til Kasan. Saaledes har han gjort en liden Lystreise af 2 Gange 1500 Verst for at lette os Reisen ifald vi ville give ham en Drikkeskilling af 20 Rubler (5 Norske Specier) for denne Spas, vil han være fornøjet, give vi ham intet, skal han ogsaa være det (Saaledes underrettede os Dr. Thiele, og Fyrst Davidoff sagde selv: "er wird Ihnen gar nichts kosten"). Denne Postillion virker paa Postmesteren;" endnu stærkere end det aabne Brev med det store Segl under; thi han er et endnu haandgribeligere Tegn paa General-Postdirectørens umiddelbare Beskyttelse.

Endelig et Par Ord om vor Reises videnskabelige Fremgang; Du er nu engang saa god og føjelig at høre paa meine lange Salbaderey over mine magnetica, og jeg maa derfor end videre

skriftlig forfølge Dig med mine Meddelelser. Den magnetiske Kraft har allerede tiltaget saa betydelig ved vor Fremgang mod Østen, at den her i Perm er omtrent 1 ½ Gang saa stærk som under Æquator. Saa stærk er den i Europa først i Nærheden af Spitsbergen; vi mærke altsaa daglig, at vi nærme os den søgte Magnetpol, og Du kan tænke, at det er en højlig interessant og tilfredsstillende Bemærkning. Det falder mig undertiden underligt, naar jeg seer vore svedende galopperende Reste anstrænge Deres yderste Kræfter for at slæbe os hurtigt afsted, at tænke: "der løbe nu de arme 10-12 Heste dampende og Stakaandede efter den magnetiske Pol". (Det har engang hændt sig, at jeg saae en Hest blødende Næseblod af det forcerede Løb; du kan tænke, at *vi* aldrig drive saaledes paa; jeg gjorde Jämtschikken opmærksom derpaa, men han brød sig ej derom, og svarede, han vidste ej hvoraf det kunde komme; en Tysk Embedsmand her sagde til mig for nogen Tid siden: hvis der efter Døden finder en Sjælevandring Sted, saa maatte det være frygtelig, at blive til en Russisk Hest).

Perm har nogen Lighed med Throndhjem; meget brede Gader, av lave Huse. Gaderne ere ubroelagte som i Kasan, med Fortouge af Planker paa begge Sider nær Husene. Men Gaderne ere her tørre; Kasan ligger derimod saa godt som i et Morads, da Wolga om Foraaret stiger over sine Bredder og sætter Omegnen under Vand; den er derfor usund i tøete Veir, da den moradsige Grund frygtelig uddunster og foraarsager Koldfeber. Her forbi Perm flyder den brede vakre Flod Kama, i hvilken vi forgaangen Aften svømmede i det skjønneste Maaneskin. Vore 2 unge Folk Erman og Due gik lige fra dette kolde Bad med Gustav i Russisk Badstue i 45° Hede, og kom ud som druknede Muus. Jeg stak blot Hovedet ind ad Døren, men foer ud øjebliklig, af Frygt for at qvæles.

19)

Min bedste Hanna!

Til Asien er jeg allerede kommen, i det vi have passeret Ural-Bjerget og ere ankomne til Ekatherinenburg. I dette Øjeblik er jeg paa en Reise langs Uralbjergets østlige Side rnod Nord for at besee alle de mærkværdige Bjergværker, Guld- og Platin-Vaskerier o.s.v. Vi reise i et meget interessant Selskab med Professor Kupffer fra Kasan og flere interessante Mænd fra Kasan og Ekatherinenburg. Min Reisebeskrivelse skal jeg sorn sædvanlig fortsætte ligesaa slet som hidindtil, naar jeg kommer tilbage fra Norden til Ekatherinenburg, hvilket sandsynligvis skeer orn 8 Dage. Desværre fandt jeg endnu i Ekatherinenburg intet Brev fra Dig. - Jeg vil ej beskrive Dig min Utaalmodighed, for at Du ej skal beængste Dig over mig; rnen vist er det, at det er det eneste Onde, jeg har paa Reisen. Thi jeg er frisk og lever overrnaade vel. Hvilken Idee har man hos os om Siberien. Vi leve saa godt og vel saa godt, som i det mest civiliserte Land i Europa.

Alt rnig Haab staaer nu til Tobolsk, hvor jeg venter at finde 2-3 Breve. Du er vel nu i Kiøbenhavn. Gid alt var vel overstaaet og jeg vidste hvordan det var gaaet.

Hils alle Venner og især alle Børnene kjærligst fra

Din Chr. Hansteen.

Nischni Turinok den 10de Sept. 1828.

Midt paa Reisen, have vi giort denne lille Standsning og jeg griber Leiligheden for at melde Dig, at jeg lever og lever vel, og altid har Dig og Børnene i Tanker.

(Adressert slik:)

S.T.

Frue Professorinde Hansteen født Borch.

20) Ekatharinenburg Mandag den 22de Sept. 1828.

Søndagen den 31 August orn Aftenen ankom vi her til Ekatharinenburg, og forventede med stor Længsel at finde Breve, men bleve som sædvanlig bedragne i vore Forventninger. Yderst modfaldne gik hver i sin Stue og satte sig ved sit Bord taus for at lade som man bestillede noget, men i Grunden for at skjule sit Mismod for de andre. Da Aviserne intet mælde om, at Norge eller Danmark er sunket i Havets Bund, saa er vor sidste Fortrøstning, at vi i Tobolsk, som er det sidste Punkt, vi have opgivet Baron Stieglitz, ville forefinde en Pakke med forskjellige Breve. Hvad det vil blive for en Glæde, dog atter at høre fra sine Kjære efter saa lang og smertefuld en Længsel. Det er saa underligt, at man skal leve i og virke i en nye Verden og

pludselig være afskaaret sin egen. Gud give jeg blot vidste Dig og Børnene sikkre og i god Behold i Danmark, saa at den malende Phantasie var sat ud af Stand til at tumle sig om i Muelighedernes uendelige Rige, saa var jeg dog roeligere, omend skjøndt ej mindre længselfuld efter at see Dine Bogstaver, som skulle bringe mig Gjenlyd fra et kjærligt Hjerte.

Siden jeg sidst skrev fra Perm, have vi forladt Europa, og tumlet os om i meget interessante Egne og i et fast endnu mere interessant Selskab. Denne Tour vil blive mig for bestandig uforglemmelig. Jeg faaer tage Fortællingens Traad fat.

Torsdagen den 28de August Kl 3 E.M. forlode vi Perrn og kjørte igjennem Granskove paa en fortreffelig Vei; ankom om Aftenen til en af de af Staten opbyggede Postmester eller Stations-Bygninger, hvor vi fandt et skjønt, rummeligt og reenligt Qvarter, og god Proviant, hvilket sidste var saa meget vigtigere, da vor Vertinde i Perm havde forsømt at forskaffe os de sædvanlige Oxetunger og Brød eller anden Proviant. Disse smukke Bygninger skulle, siger man ledsage os gjennem hele Siberien lige til Iskutsk. De ere en sand Velgjerning for den Reisende. Næste Dag begyndte Bjergegne at vise sig (den første vi havde seet hidindtil i Rusland), som Tegn til at vi nærmede os Ural-Kjæden. Folket er ogsaa her betydelig smukkere en i hele det øvrige Rusland, vi have gjennemreist. Vi naaede den lille ret vakre Stad Kungur med 4-5 Kirker. Veien gik for det meste igjennem Skove af Birk, Fyr og Gran. Den 30te mødte vi en Transport Madamer, som ej for deres Dyders Skyld, transporteredes til Siberien, escorterede af Kosakker og Soldater. Søndagen den 31de Kl 8½ Form. Satte vi os for sidste Gang i Vognen i Europa. Efter at have kjørt 10 Werst (1 Norsk Mil) vare vi paa en Høide, som vi ansaae for at være Grændseskjellet imellem Europa og Asien; her havde vi forlængst besluttet at højtideligholde vort Indtog i Asien. Vi havde til den Ende medbragt 2 Flasker Dansk Champagner fra Kasan; vi lagrede os paa en liden grøn Høj ved Siden af Vejen

og spiste vor Frokost. Vore Betjente Anders og Gustav, samt Postillionen fra Kasan og de 4 Jämtschiks bleve beværtede med Skinke Brød og et Glas Likør. Vi selv drak vor Champagner og bleve under munter Samtale og opmuntrede af det zudi... satte i en exalteret Stemning. Efter at Flaskerne vare tømte, foreslog jeg at begrave den ene med et Flaskebrev paa Stedet. Erman skrev et latinsk brev, som tilkjendegav at samtlige Expeditionens Personer ved Indtrædelsen i Asien for at undersøge Jordens magnetiske Tilstand paa dette Sted havde tømt denne Flaske til Afskeed for Europa, og derpaa nedgravet den til Minde orn Begivenheden. Seddelen blev underskrevet af alle Expeditionens faste Personer, Anders og Gustav indberegnede (Anders skrev blot et + saasom han ingen Mester er i literaire Sager), indsluttet i Flasken som derpaa blev nedgravet ved den 10de Verstepæl ved Hjelp af 2 Sabler tilhørende Due og Postillionen; over den blev opbygget en Pyramide af Steen og derpaa skudt en Salve af 2 Gange 3 Skud, hvortil vor gamle Postillion der ogsaa ble henrevet af Begeistring ogsaa bidrog med sin rustne Pistol. Om Aftenen kom vi igjennem en Skov-Egn til Ekatharinenburg. 1ste og 2den September observerede vi. Professor Kupffer fra Kasan besøgte mig (han havde gjort en Reise i Uralbjergkjæden og var nu indtruffen her) og jeg gjorde da et behageligt Bekjendtskab. Han er en liden vakker Mand med brune Øjne og et vakkert forstandigt Ansigt; er gift med en Pariserinde, vil om et Par Aar gjøre en stor Reise i Siberien, hvorved Konen vil følge ham, da de ingen Børn have. Han førte os til en Dr. Med. Wulff, hvor han logerede. Her traf vi et meget behageligt Selskab; Apotheker Clans fra Kasan, som er en god Botaniker, en godmodig, vittig og comisk Mand, som har endeel Talenter; og et Par andre dannede Mænd; men fremfor alle en ung Russisk Adelsmand Solomirski, sorn er det sødeste Mandfolk, jeg paa denne Jord har kjendt; det aandrigeste Ansigt, de skjønneste godmodigste, udtryksfuldeste blaae Øjne; en høj let Figur, et yderst fint og tillige lidt imponerende Væsen; aaben og naturlig, saa at det ordentlig er rørende at høre, hvorledes et Menneske paa 27 Aar saa let kan udtale sit hemmeligste Indre, riaar han træffer paa Nogen, som kan stemme med ham; romantisk og zart, ridderlig stemt mod det smukke Kjøn; et fortræffeligt Hoved dog med en overvejende Phantasie, som lidt mere holder til Poesie end til Videnskab. Egentlig regelmæssig smuk er han ikke; han er noget bleg, som En, hvis Sjel har lidt meget; men dette har givet hans Blik og Ansigt et gandske følelsesfuldt og, hensmeltet Udtryk; han har lidt for store Fødder, saae ej stærk ud, o.s.v. Naar han kommer ind i en Stue bemærker man ham strax; dandser han, saa seer man blandt Mandfolkene kuns ham. Han dyrker med Enthusiasme Physiognomiken, og gjennemskuer derfor med en Slags Begjærlighed ethvert Ansigt; han taler meget godt Fransk og kuns lidt Tydsk; men os til Gefall har han paa den Reise vi have

gjort sammen i Ural bestræbet sig for at tale Tydsk og det gaaer allerede temmelig godt. Hans Historie er kortelig følgende: Han er en naturlig Søn af en Grev Tatitschew, som er Russisk Minister i Wien, og er en af Ruslands mest udmærkede Hoveder og første Mænd; hans Moder er en adelig Dame, som nu lever i Petersburg (dette har jeg hørt af andre). Af ham selv har jeg hørt at i hans 6 ½ Aars Alder blev han udstødt i Verden sorn en aldeles Fremmed, der ingen tilhørte, og levede saaledes i flere Aar i en liden Bye i Siberien i den kummerligste Forfatning, og i en ubehagelig Afhængighed af lade Folk. Fra disse flygtede han, blot for at erholde Friehed, og kom et andet Sted hen, hvor han selv maatte hugge den Veed, han brugte og bære hjem o.s.v. Endelig blev han sat som Kadet i Petersburgs Kadetskole og blev Officier. Kort efter forelskede han sig i en Cousine, sorn ej ønskede hans Kiærlighed, men sagde at den ej havde noget at betyde og gjorde ham opmærksom paa sig selv, paa sit Indre; thi jeg var saa slet en Dreng sagde han, som det er mueligt at et Barn med slet Opdragelse kan blive. Ved at beskue hendes Ansigt lededes han til Physiognomiken. Han forsøgte at tegne hende uagtet han aldrig havde lært at tegne, og efter flere Maaneders forgjæves Arbeide bragte han et Billede istand fra Phantasien, som han har vist mig (han har en 3-4 forskjellige) og som han siger skal ligne fuldkommen. Ach, sagde han engang, da han talte om Mundens Udtryk og Betydning: de Læber, som første Gang lærte mig, hvad Læber betyde, hvor vare de udtryksfulde! Efter at hun afviste ham og viste ham tilbage i sig selv, sluttede han sig inde i sit Kammer, af hvilket han ej gik ud i 3 Uger (jeg tør sige han sagde 3 Maaneder). I denne Tid gjennemgik han sit Indre og sine Følelser og søgte at udtrykke sig i fingerte Breve. Siden forlod han Krigsstanden og blev sat til at bestyre et Gods, "og jeg var en afskyelig haard Herre", sagde han; imidlertid bemærkede han selv dette og søgte at forbedre sig. Her gik han en synderlig Vej: han betragtede sit Ansigt i et Speil, hver Gang hæslige Lidenskaber hærskede i det Indre, og forskrækkedes over det hæslige Udtryk; hermed sammenlignede han sit Ansigt, naar han nyelig havde bedet til Gud, og han besluttede, at undertrykke alt det Onde hos sig saa længe indtil Ansigtet altid skulde see ud saadan, som efter Bønnen. Dette ledede ham end meere ind i Physiognomiken, og i Galls Hjernelære. Han forsøgte nu at udvikle sig ved at sætte sine Tanker paa Papir, og foreviste et Arbeide til en gammel Literatør i Moscau. Denne sagde, at det duede intet, at han ej endnu var Sproget mægtig o.s.v. Han tog det hjern; læste og arbeidede et halvt Aars Tid og fremviste igjen sit Arbeide til den samme, men fik samme Svar, at det vel var noget bedre, men duede dog endnu ej stort. Endelig udarbeidede han det 3die Gang i Vers, og den Gamle sagde at nu var det godt. Men S. sagde selv, at det endnu var Snaus. Nu har han 4de Gang overarbeidet det og sendt det til Petersburg for at

trykkes (troer jeg). Det er et Digt, som har den modsatte Gang af Göthes Faust: denne kjender alle Videnskaber, og Naturen, kuns Hjertet og Kiærlighed er ham ubekjendt. Ogsaa disse vil han lære at kjende, men falder i Mephistopheles's Hænder og forgaaer. Solomirskis Digt forestiller en ung Mand, som omvendt igjennem Kjærlighed ledes til Videnskab og Kunst. - Han lever nu her paa en meget elegant Fod, har en Ejendom med Bjergværk, og udholder en lang Proces angaaende en betydelig Formue, som hans Moder vil forskaffe ham, men som gjøres ham stridig af Moderens andre Børn.

Den 3die September spiste vi hos Stedets Byfogd her i Ekatharinenburg. Han kan 3 Ord Tydsk og 5-6 Ord Svensk; hans Kone er fra Stockholm, men har i de 5 Aar hun har været i Rusland næsten glemt sit Svensk, saa at Konversationen var høist maadelig. Han førte os til et Bal i Klubben, hvor vi saae alle Stedets Honoratiores og vor elskværdige Solomirski, samt Kupffer, Claus, Wulff etc. Vi dandsede dygtig og morede os godt. Endeel smaae Børn dandsede et Par nydelige Qvadriller under Opsigt at deres Franske Dandsemester. En Russisk eller rettere Polsk Dands: “Masurka” var mig særdeles interessant at see paa; Den er yderst klædelig, og har en smule Lighed med den hos os saakaldte Polsk-Dands, men er uendelig meget finere i Forhold af en Bonde til en fint dannet Mand. Den 4de September afreiste vi i Selskab med Kupffer, Solomirsky og Claus mod Norden for at besføge alle de Fabrikker (Jernværker, Kobberværker, Sølv- Guld- og Platina-Gruber), som ligge langs den østlige Side af Ural-Kiæden. Den første Nat tilbragte vi i Newiansk, et Jernværk, som tilhører en overmaade rig Mand, Jakowleff i Petersburg. Hovedbygningen seer ud som en gammel Herregaard. Den er bygget under Peter den Store. Man opbevarer endnu her en gamrnel Kareth, som er foræret den daværende Ejer Domidoff, af en fornem Mand Gagarin, som blev henrettet for en Hoben Skjelmestykker at Peter den Store. Denne Kareth med Vinduer af Marineglas er ret mærkværdig. Due aftegnede den. Vi bleve her umaadelig elegant beværtede, iblandt andet med de kostbareste Vine; Den næste Dag etter Middagsmaaltidet, da vi skulde træde i Vognene, kom Opsynsmanden endnu med et Par Flasker Tokayer, som vi drak paa den fraværende Ejers Sundhed. Vor Karavane bestod af 4 Vogne; den hvori Due og jeg sade, og den hvori Erman sad tik hver 5 Heste nernlig først 3 ved Vognen og foran denne 2 med Forrider; de andre 2 Vogne havde hver 4 Heste. Overalt gaaer Reisen her i disse Egne couriøs nok; man reiser fra den ene Savod (Fabrik) til den næste, bliver modtaget, elegant beværtet og transporteret videre paa Savodens Bekostning. Jakovlett giver aarlig sin Opsynsmand 50.000 Rubler til Fremmedes Beværtning.Overalt er denne Gjestfriehed en Nødvendighed; thi hele Egnen ejes af disse Stormænd og intet er at faae for Penge. Bonden ejer ikke sig selv, end sige

noget at sælge. Altsaa maae Savodens Ejer føde, huse og transportere den Reisende og dette skeer paa en hoist grandios Maner.

Min elskelige kiære Hustrue! Jeg maae her afbryde, da Klokken er 4 og Brevet skal bort i Morgen Kl 7 Form. Gud give jeg dog snart maae høre noget fra Dig. Jeg har skrevet fra Novgorod, fra Moscwa, fra Nischnei-Novgorod, fra Kasan, fra Perm. Har Du disse Breve? Hvor er Du nu? Hvorledes har Du det? Ak ja disse Spørgsmaale ere forgjæves! Maaskee finder jeg Svar i Tobolsk. Dit sidste er endnu af Dato 8 Juni. Gud skee Lov, at Due heller intet Brev har erholdt; thi det viser mig, at Aarsagen ej er personlig men reel. Hils Dine herlige Søskende; alle, alle, ogsaa alle mine andre kjære Mennesker. Hvor længes jeg nu efter hver især. Ak Mennesker ere her saa gode og venlige; men de ere dog ej mine egne. Jo Solomirski er saa god sorn min egen. Han har alt det af mit Hjerte, som en Mand kan faae. Men Du behøver ej at være jalous paa ham. Det er dog et Vend...

Orn 2-3 Dage reiser vi herfra; men jeg fortsætter i Morgen min Uralske Reisebeskrivelse, som endnu skal afsendes herfra. I Tobolsk vil jeg da finde Trøst og glædelige Papirer om Gud vil. Gud holde sin Haand over Dig og vore Børn. Jeg er frisk og vel og mangler Intet uden mit Hjem og de Kiære det indeholder.

Din bestandige Hansteen.

21) Ekatharinenburg den 25de September 1828.

Jeg har saa stor Trang til at skrive Dig til, men her er ikke i Roe at faae i dette Ekatharinenburg. En Politiemnester, som er gift med en Svensk Kone, og sorn har ligget flere Aar i Helsingfors i Finnland, hvor han har lært en 10-12 Svenske Ord, som han meget maadelig udtaler, har taget sig for at sørge for os og more os; og hans endeløse Godhed og den høist besværlige Conversation med en Mand, som blot har 10-12 Ord at fægte med, og næsten intet forstaaer af hvad vi siger, plager mig ustyrlig. Han kommer her Formiddag og Eftermiddag og vil hale os til sig: og uagtet vi imodstaae af alle Kræfter, saa forspilder han os dog Tiden ved sine Forsøg paa at conversere og more os. Paa mig har hans Conversation den Virkning, at jeg faaer ondt i Maven. - I Dag førte han os i et Nonne-Kloster, hvor vi saae Gudstjenesten og derpaa besaae vi Nonnernes Værelser, deres Arbeider (Guldbroderier for Klosterkirken) og besøgte Abbedissen, som opvartede os med Thee uden Fløde og Brød med Champignoner, sorte Ræddiker og Agurker til, samt en Snaps (hvemn skulde troe det?). Kjød ædes aldrig i dette Kloster; Mælk have de dog Lov at nyde; hun *bød* os ogsaa Fløde til Theen, men vi avslog den, da den var udenfor Ordenen. Vi skulde derpaa spise Middag hos Solomirsky; min Politie-Mester fulgte med og trængte sig ind, saa at S. maatte bede ham; derved forspildte han os vor Roe. Endelig have vi nu envoyeret ham paa Døren ved at tale blot Tydsk og Fransk, og jeg er gaaet hjem for at skrive et Par Ord til Dig.

Gud give jeg blot vidste hvor Du var, om imellem Norske Klipper eller Danske Bøge, om imellem Fremrnede Norske eller varme Hjemlige Danske Hjerter i det venlige Sjelland. Gud give det sidste! Jeg kunde da i Morgen med mere Bestemthed tænke paa Dig, det er opstille et mere bestemt Malerie for Phantasien paa en Dag, da Du vist, hvis Du endnu lever og er saa frisk, at Du har Tankernes eller Phantasiens Brug, ofte svæver over Uralbjerget til mig, for at ønske mig en god Begyndelse til det 45de Aar i Asien[5]. Due har beregnet, at hvis Dit og hans Kiærestes Svar paa vort sidste fra Petersburg blot een Postdag er bleven forhalet, f.Ex. i Stockholm, saa kunde Stieglitz efter den Plan vi havde opgivet ham, ej vente, at det skulde træffe os i Ekatharinenburg; og at han følgelig har gjort ret i at sende disse med alle de følgende som vi haabe, ja med Vished veed, I have været saa kjærlige at sende os efter den Tid, til Tobolsk. Gud give vi allerede vare der, og havde dem i vore Hænder. Vi ere nu

---

5[5] I Dag den 27de September kommer jeg efter at den Dag jeg skrev dette (i Gaar) ej var den 25de men den 26de September, at jeg altsaa ej har mødt Dig paa rette Tid med Tankerne midt imellem Ural og Katta.

ligesom Kuns den revne bort fra Jorden og fortplantede til Maanen. Kuns den overalt sig lige menneskelige Natur viser os, at blot et uhyre Rum har skudt sig imellern os. Ogsaa for hvad der foregaaer i vor Verdens-Deel, i Grændsen og i Rakkergade og paa Torvet og paa Tøjen o.s.v. ere vi en heel Deel Nysgjerrige. En Intelligentsseddel vilde være os en interessant Lecture og Synet deraf heel rørende. 3½ hele Maaneder uden mindste Efterretning fra Dig! Det har endnu aldrig været Tilfældet siden 1805, d.e. i hele 23 Aar. Ach mine søde smaae Børn! Hvad tage i Eder for i dette Øjeblik? Kl er her 6 Eft. saa er den hos Eder 2½; I ere altsaa vel i færd med at gaae til Bords. Moder skiærer Brød, Oline kommer ind med Maden, og Asta holder hende i Kiolen som et Appendix. Hvor tumler min lille Wiggo imidlertid? Han lever vel endnu? Kighosten har vel været naadig og skaanet ham? Jeg haaber det bedste. Skiæbnen har været saa venlig med mig mit hele Liv igjennem; hvorfor skulde den handle haardt mod mig nu, fordi jeg udfører hvad jeg har betragtet som mit Kald? I Tobolsk finder jeg alle disse Tvivl løste, og visselig paa den skjønneste Maade.

Jeg maae igjen forsøge paa at fortælle lidt af mit i sidste Brev afbrudte Reise-Eventyr mod Nord langs Urals østlige Skraaning. - I mit forrige Brev fortalte jeg, at vi afreiste i Selskab med Solomirsky, Prof. Kupffer og Apotheker Claus fra Kasan. Den hele Strækning langs Urals Sider er en uhyre Skov, som ej beboes af Mennesker undtagen de som opholde sig paa de saakaldte *Savoder*, d.e. hvad de Svenske kalde Bruk (f.Ex. Jernbruk, Messingbruk, Kobberbruk, Saugbruk o.s.v.) eller som man hos os maatte oversætte med Fabrikker. Disse Savoder ejes enten af Private eller af Keiseren; Arbeiderne paa de første ere Livegne, paa de sidste tildeels Forviste, som arbeide i Lænker. Da saaledes hele Landstrækningerne ejes enten af Keiseren eller uhyre rige Possessionater, saa kan man ej paa den anden Maade reise eller leve der uden sorn Gjest. Bestyreren af de Private Savoder (sædvanlig Livegne Karle med langt Skjæg og fuldkommen klædte som en Russisk Bonde, kuns lidt finere) have derfor 30-40-50000 Rubler aarlig at anvende paa Giesters og Reisendes Beværtning. Man reiser følgelig lige til Savoden, melder sig hos Opsynsmanden (Upravlainsischi), sorn modtager den Reisende yderst høflig og ærbødig, indfører ham i de bedste Værelser. Inden 2 Minuter løbe 3-4 Tjenere frem og tilbage bringe Thee eller Likør med Madera, Vin samt lidt Kaviar, Tunge, en Slags Siberisk Rekling o.s.v. med fint Hvedebrød til at stille den første Hunger. Derpaa kommer efter en Times Forløb et brillant Middags-Maaltid med 4-5 Slags af de udsøgteste Vine. Saa Kaffe o.s.v. Man lader som man var hjemme, forlanger, hvad man vil have; og øjebliklig har man det. Man lægger sig der, bliver der flere Dage om man vil, og forlanger Heste naar man vil videre; hvorpaa man befordres med Savodens Heste samt med

Forrider til næste Sa- vod, hvor man igjen spiller Herremand. Paa de Kejserlige Savoder melder man sig hos Berghauptmanden (Natschalnik), der anviser Logis, besørger de daglige Fornødenheder, et Par Kosakker til Opvartning, Heste og Vogne til alle Slags Lyst-Toure, naar noget skal besees, inviterer de Fremmede til sig hver Middag, fører med dem i Gruber, gjør Bal for dem o.s.v. -

Natten imellem 4de og 5te September tilbragte vi, som jeg i mit forrige Brev har fortalt, i Jakovleff's Savod Newiansk, hvor vi levede yderst elegant, og ved Afskeden tømte et Par Flasker Tokayer. Den 5te om Eftermiddagen reiste vi videre mod Nord til Demidoffs Savod: Nishnei Tagilsk. Den 6te kom Upravlaynochi her, en Lubimoff, til hvilken jeg havde Brev fra Petersburg og gjorde os Opvartning, samt førte os omkring paa alle Støberier og Værkstæder. Denne Savod frembringer en uhyre Mængde Kobber og Jern i Plader og Stænger foruden en betydelig Mængde Guld og Platina; det regnes til 7 Millioner Rubler aarlig Production. Vi stege ned i Jern og Kobber-Gruber o.s.v. Levede der ogsaa temmelig elegant, men ej som i Newiansk.

26de Sept. Kl 9 Form.

Søndagen den 7de Sept. reiste vi videre mod Norden til Kuschwa, en Keiserlig Savod, hvor vi seent om Aftenen ankom og af Politiemesteren bleve anviste Qvarter. Om Morgenen den 8de gjorde Politiemesteren og Opsynsmanden Wolkoff (som lignede Dr. Wendelboe i Sorøe) os deres Opvartning, tilbød os al deres Hjelp; en Kosak indfandt sig til vores Opvartning. Foruden denne sat i vor Forstue Salomirskys lille Servitør Jekkim, vores Postillion fra Kasan, og et Universitetsbud fra Kasan, som Professor Kupffer havde medbragt. Hvergang en af os gik ud igjennem Forstuen, saa reiste alle disse Mennesker sig op. De sad der og hang den hele udslagne Dag. I Opvartningsvejen gaaer her temmelig Orientalsk eller Vest-Indisk til. Om Middagen spise vi hos Opsynsmanden Wolkoff, da Natschalnikken (Berghauptmanden) var fraværende. Næste Formiddag den 9de kjørte vi til et stort Jern- eller Magnetberg Blagodat, en liden Fjerdingsvej fra Kuschwa, hvor Professor Kupffer vilde gjøre nogle Observationer. Denne Egn var forhen beboet af en egen hedensk Folkestamrne Voguleone; paa Blagodat havde de et Afgudstempel. I 1730 gik en Voguf, Stepan Tschumpin til Ekatharinenburg, hvor den Gang allerede var et Oberbergamt, og fortalte at i Kuschwa var et stort Bjerg bestaaende af baar Jern. Dette gav Anledning til, at man begyndte at bryde Jernsteen her og at Wogulerne lidt efter lidt bleve fortrængte mod Norden. For at hævne sig paa Stepan, opreiste Wogulerne paa det højeste Punkt af Blagodat et Baal og opbrændte ham derpaa en klar Maaneskins-Nat

levende. Nu have de trukket sig højt op mod Ishavet. For nogle Aar siden have Russerne paa dette Punkt opreist ham et Monument af støbt Jern, og bygget ved Siden et smukt lidet Kapel, som tager sig meget romantisk ud paa Toppen af det isolerede Bjerg. Paa den Dag, da han udstod sin Martyrdød, foretages nu aarligen stor Procession fra Kuschwa til Blagodat. Foran gaaer Politie-Mesteren i Uniform, dernæst Nataschnik med alle hans Embedsmænd, derpaa en Mængde Præster i deres brogede guldbroderede Kaaber, bærende Faner og Helgenbilleder, endelig alle Omegnens Beboere, Qvinder og Mænd i en lang broget Rad i deres bedste Klæder. Denne lange Rad slynger sig op ad Fjeldet medens Præsterne synge; den avancerer over en hvelvet Broe (som sand Teufels-Brücke), som forbinder 2 adskilte Tinder af Fjeldet, af hvilke den sidste er prydet med Monumentet og Kapellet. Efter adskillige Ceremonier bevæger den lange brogede Snor sig tilbage den samme Vei igjen. -

Vi spiste Middag hos en af Embedsmændene Hr Gosse som er en Tydsk Familie. Det var naturligvis en Lise for os at kunne tale Tydsk. - Den 10de befordredes vi med keiserlige Heste fra Kuschwa og ankom orn Efterm. til Nischnei Turinsk, et keiserligt Platina-Vaskerie; da der formedelst Helligdagen (i Rusland ere vel 1/3 af Aarets Dage Helligdage) ej arbeidedes, saa fore vi efter indtaget Maaltid hos Opsynsmanden videre mod Norden. Vi kjørte hele Natten og for at skaffe mig lidt Hvile indrømmede Professor Kupffer mig sin Plads i Solomirskys magelige Wiener Vogn. Om Morgenen den 11te ankom vi til den lille Bye Werchoturie, en af de ældste Byer i Siberien ved Floden Tena. Den staaer paa Kartet nordenfor Ekatharinenburg. Her tilbragte vi Dagen hos en Under-Dommer af Solomirskys Bekjendtskab. Strax vi kom ind i Byen kom en Soldat løbende stakaandet efter vore Vogne for at spørge os fra Politie-Mes teren, om han skulde skaffe os Qvarter. Thi da der i disse Smaaehulle ei findes Vertshuse, saa er det Magistratens Pligt, at skaffe enhver Reisende Logis. Han bliver da indqvarteret hos En eller Anden af Stedets Beboere, og har *frit* Logis. I Kuschwa logerte vi saaledes hos en Embedsmand, som ved vor Ankommst og Afreise kom ind og gjorde sin ærbødigste Compliment for at høre om vi vare tilfreds o.s.v. Øvrigheden sender da alt hvad til Livsophold er nødvendigt, saasom The, Hvede-Brød o.s.v. Sædvanlig inviteres man da til Middag og Aften efter Tour hos Honoratiores fra oven nedad, hvis ej sorn sædvanligt skeer den Højstbefalende forbeholder sig selv den Ære bestandig at beværte de Reisende. Da Solomirsky havde Bekjendskab her, blev Tilbudet om frit Logis afslaaet. Morgenen den 12te afreiste vi fra Werchoturie videre mod Nord til den keiserlige Savode Bogoslovskie, hvor vi ankom silde om Aftenen, og bleve indlogere i en lang Suite af smukt møblerede og vel illuminerede Værelser hos Stedets Læge Protassoff. Et fortræffeligt varmt Aftensmaaltid

endte vor Dag. Løverdagen den 13de gjorde vi vor Opvartning hos Natschalniken paa Stedet Hr Begger, en Mand af Tydskt Her- kommst, men som havde glemt sit Tydsk. Konen, et godmodigt Fruentimmer, talede endnu ret godt Tydsk. I Selskab med Natschalnikken reiste hele Karavanen til et 12 Verster herfra beliggende Bergværk Turinski Rudniki, stege i Selskab med ham og flere Bjergfolk ned i en overmaade dyb Grube, hvorfra vi umaadelig besnausede og vaade komm op og toge Middag hos Upravtajnsischi (Inspectøren) Ostermeyer, en Tydsker, som ogsaa havde forglemt sit Fædrenemaal. Den Aftenen efter Hjemkomsten toge vi The hos Begger. Søndag den 14de observeredes; derpaa spiste vi Middag hos Begger i Selskab med alle Savodens Embedsmænd, som hver Søndag spise hos Natschalniken. Om Aftenen var Bal, god Musik. Jeg dandsede dygtigt. Et Par Polske Damer spillede fortreffeligt Fortepiano. De russiske Baller aabnes med en saakaldet Polonaise, som egentlig er en Slags Marsch hvori alle, Gamle og Unge tage Deel; man marscherer rundt om Stuen, derpaa ud af Døren og igjennem alle Stuer, og hver Cavaller converserer og courtiserer sin Dame[6]. Musikken ledsages af et Chor af gamle og af unge Drenge, som tager sig ret godt ud. Sangen er gandske national og følgelig uvant og interessant for det europæiske Øre. Musikken udførtes af Savodens Arbeidere iblandt andet af endeel Smaadrenge. Iblandt de Herrer Musiki befandtes ogsaa 2 Forviste, men som dog intet Jern bare paa sig. Mandagen den 15de kjørte vi igjen ud til Rudniki og stege ned i en Kobbergrube, som var renligere, spiste igjen Middag hos Ostermeyer; jeg havde uhældigvis Ærespladsen ved Madamens højre Side; men da hun saavelsom Manden hverken forstod Fransk eller Tydsk (endnu mindre Dansk), saa var det lidt pinligt. For at skaffe Solomirsky Leilighed at see Vogulerne, havde Natschalniken Dagen i Forvejen sendt en Expres 30 Werst nord efter for at hente et Par; disse ankomm og bleve beseete. Solomirsky som er en enthousiastisk Physiognomist og Gallianer besaae og befølte deres Hoveder; men endnu mere Interesse havde han og vi ved at lade os indbringe i Fangehuset til de Forviste. Her fremdroges Forbrydere af alle Slags og fra alle Kanter af Rusland. Det var interessant at see og høre den godmodige Maade, dette følelsesfulde og menneskeforstandige unge Menneske med de af Godhed og Ømhed straalende blaae Øjne, vidste at bruge for at lokke disse Mennesker til at fortælle deres Forbrydelse og Historie. Længe opholdt han sig ogsaa ved et Par Mordere. I det han tog den enes Haand og besaae den, brød han uvilkaarligt ud halv hos sig selv: "det er frygteligt at holde en Morders Haand imellem sine Hænder"! For at drille ham, havde man uden hans

6[6] Forresten dandses Ecossaises og Anglaises som hos os og Walser; Masurka o.s.v. Jeg

Vidende stillet 3 skikkelige Folk (3 af Savodens frie Arbeidere ind i Raden iblandt Forbryderne, og snurrig nok var det; han stødte strax de 2 ud og sagde "de høre ej hertil": ved den 3die var han tvivlsom. Et saa vakkert og ungt Drenge-Ansigt med et Par rørende smukke uskyldige Øjne tildrog sig vor Opmærksomhed. Han var ogsaa kommen her for et ubetydeligt lidet Tyverie. Det er det værste her, at alle slaaes sammen i Hartkorn, Røvere, Mordere og simple saakaldte Bradjagis. En Bradjaga betyder en Landstryger, og saaledes kaldes enhver, som findes uden Pas og ej vil opgive sin Herre. Thi ethvert Menneske her ejes af En eller Anden, hvis han ej er Adelsmand, eller har et Friebrev fra sin forrige Ejer. Naar nu en Livegen har en haard Herre, saa løber han ofte bort, og naar han antreffes og man spørger ham, hvorfra han er og hvem hans Herre er, svarer han: "jeg erindrer det ikke". Man tager ham da Sans façon og sender ham under Navn af Bradjaga til Bergværkerne i Siberien. Mueligen skjuler sig under Bradjagaen en Forbryder; mueligen er han ogsaa (og det er vel Tilfældet med de Fleste) en rnishandlet Stakkel, som foretrækker Arbeidet i Bergværkerne for sin Herres Mishandling. Tirsdagen den 16de vendte vi igjen mod Syden, ankom om Aftenen til Vænhoturie, reiste videre efterat have spist Aftensmad hos Dommeren Protopov, og ankom ved Middagstid næste Dag til Nishni Turinsk. I Rusland hvor Afstandene ere saa store, der reiser man Nat og Dag; man reder sig og ligger i samme og sover hele Natten og Dagen med om man lyster. En Russer kan gjøre det; vore Venner Solomirsky og Kupffer især havde udmærket Talent til at sove i Vognen. Jeg har ondt for at lukke Øjnene. Selv Due, som ogsaa er en Mestersover, kan ej sove i vor ubekvemme Vogn. Mig havde Kupffer indrømmet sin Plads i sin Vogn, som var endnu kommodere end Solomirskys, da man i den kunde ligge ret ud. Jeg sov ogsaa endeel denne Nat. Paa denne Maade kunne Russerne reise saa hurtig, at de tilbagelægge 200 til 240 Werst, d.e. 20-24 Norske Mile eller 36 Danske i Døgnet. Jeg har forglemt at bemærke, at Bogoslovskie er omtrent i samme Brede som Christiania; længer mod Nord kan man kuns komme til Hest (ridende). Ved Bogoslovskie er allerede Agerdyrkningen ophørt. - Onsdagen den 17de om Aftenen Kl 10 ankomm vi igjen til Kuschwa. Natschalniken var kommen hjem, og vi fik at høre, at det var hans Søsters Navnedag; denne højtideligholdes i Rusland højtideligere end Fødselsdagen hos os. Vi hørte Musik, og saae Huset elegant oplyst. Ungdommen fik Lyst til at dandse og man iklædte sig sine bedste Klæder og gjorde Visit Kl 10½; blev naturligvis modtaget med aabne Arme, beværtet og indbuden at tage Deel i Dandsen. Natschalniken var en lystig godmodig Mand, som uagtet han ej forstod et Ord andet end Russisk vidste paa en saa snurrig og let Maade at

---

indlod mig kuns paa de gammeldags Europæiske Dandse

omgaaes os, at vi ej følte nogen Besværlighed. Mig opmuntrede han ogsaa til at dandse, og sagde i det han førte mig hen paa Gulvet, at han vilde skaffe mig en Dame som gavarit po Namitschki (taler Tydsk). Han puffede derfor til en Cavaller, som stod opstillet til Dands med Gosses Datter, og stillede mig i hans Sted ved hendes Side. Vi morede os meget godt, naturligvis fornemmelig Due, som her overalt gjør svær Lykke, spiste endeel varm Mad og drak en Hoben Siberiske Vine af Stikkelsbær, Molter, Rønnebær, o.s.v. Disse Vine kaldes Nalifka, og ere en Slags Mellemting imellem Likør og Vin; de ere lavede af Brændevinog Frugtsaft; de smage ret godt; men at drikke dem i Mængde som Vin er just ej godt for en maadelig Mave. Kl 4 kom vi til Sengs.

Torsdagen den 18de vilde vi reise, men Wolkoff komm tidlig om Morgenen og fortalte os, at det hos ham var en tredobbelt Navnedag, hans Kones, Nieces og Datters (Elisabeth) og at han vilde ansee det som en stor Gunst, om vi vilde beære denne med vor Nærværelse. Vi gjorde os haarde, og han sagde, skjønt med et Smil, at det var umueligt at skaffe Heste førend om Eftermiddagen. Vi gik paa Akkort og lovede at spise Middag hos ham; til den unge Gosse, sorn var nærværende sagde han: "Zeit gewonnen viel gewonnen". Efter Middagsmaaltidet anvendtes alle muelige Overtalelser for at formaae os til at bivaane Ballet om Aftenen; men Meningeme vare delte: Due erklærede sig aabenbar for at have Lyst til at blive; Erman som hidindtil havde railleret med vor langsomme Fremgang, og som Aftenen i Forveien var gaaet til Sengs uden at besøge Natschalnikken, slog sig nu rned eet paa Dues Partie. Men Solomirsky og Kupffer fægtede tappert for Afreisen. Man skildte sig derpaa ad; Due og Erman bleve og vi reiste og ankom om Aftenen til Nischnei Tagilsk. Wolkoff havde lovet at skaffe Balgjesterne D. og E. afsted Kl 4 næste Morgen og besørge dem saa tidlig til N. Tagilsk (50 Werst), at de endnu kunde ledsage os paa en Tour til Platina Gruberne, som vi agtede at besøge. De ankom ogsaa virkelig næste Formiddag, og aflagde følgende Beretning: de havde moret sig kostelig, vare bleven baaret paa Hænderne af Damer og Cavallerer, havde af Wolkoffs Niecer erholdt 2 i Kuschwa støbte Jernringe til Erindring om Dagen og Festligheden, og især havde havt den Fornøjelse at see en Russisk Dands opføre af en af Niecerne og en af Savodens unge Embedsmænd. D. havde yttret for Natschalniken, at han havde Lyst, at see den Dands. Strax løb denne ud og gav Ordre, uden at nogen mærkede det og kort derefter begyndte en Russisk Musik, 2 Døre aabnede sig fra modsatte Siden; fra den ene komm en ung Pige den yngste Niece ind i en Russisk Bondepiges Dragt, fra den anden en ung Russer i den sædvanlige Kaftan og Skiærf og Dandsen begyndte. Den er pantomimisk og bestaaer deri, at han gjør Cour og hun er kold, og undviger ham bestandig, gjør Tegn med

Hænderne at han skal gaae sin Vei o.s.v. Efter megen forgjæves Bestræbelse bliver han endelig trodsig, sætter Hatten paa Hovedet, dandser *foran* hende og spiller den ligegyldige. Nu skiftes Roller indtil endelig hele Dandsen ender sig i en forsonlig amoroso. Due sagde at den rørte ham til Taarer. Gandske gjennernsvedte havde de sat sig paa Vognen og tilbragt en høist ubehagelig kold søvnløs Nat paa Vognen, og havde begge en god Forkjølelse og et tungt Hoved. Henimod Middag afreiste vi uden at have erholdt anden Frokost end Thevand, til nogle Platina Gruber 50 Werst fra Tagil paa den vestlige Side af Ural, som her er lav, hungrede dygtigt, saae intet som var den lange Reise værd, fik paa Hjemveien et utilstrækkeligt koldt Maaltid som skulde gjelde for hele Dagen, og kom silde om Aftenen tilbage til Tagil. Overvæaldet af Søvn havde Erman tabt sin Lommebog, hvori alle hans Observationer vare optegnede. Dette opdagedes næste Morgen og han maatte aldeles utrøstelig og næsten grædefærdig sætte sig paa Vognen for at reise tilbage til Kuschwa for om mueligt at finde den igjen imedens vi reiste syd over til Newiansk. Her ankom vi omtr. Kl 3-4 Eft. bade om noget foreløbig i Hastighed at stille Hungeren med; erholdt derfor først den sædvanlige store Præsenterbakke med Likører, Maderavin, Hvedebrød, røgede Oxetunger, Kaviar, Rækling o.s.v. derpaa Thee, derpaa Punsch med Madera og Arak i; endelig et fint Middagsmaaltid med Portvin, Madera, Rhinsk Vin, Champagner, Tokajer[7]. Det er synderligt, at man skal reise til Siberien for at gjøre Bekjendtskab med de fineste Vine, som kan nævnes i Almanach des Gourmands; men den lange Transport af 3-4000 Werst paa Vognaxel kan ej betale sig med andre end de fineste Vine. Indkjøbsprisen er intet mod Transporten, følgelig vilde det være dumt at tage slette Vine. Man siger derfor her: Italien og det sydlige Frankrig frembringer de fine Vine, Siberien drikker dem. - Besynderlig er ogsaa disse private Savod-Inspectørers (Upravlainschi's) Stilling. I Dag commandere de flere 1000 Mennesker, som en uindskrænket Monarch, Millioner Rubler gaae aarlig igjennem deres Hænder, de leve som en liden Tysk Fyrste i Mad og Drikke, ja sandsynligvis endnu finere. I Morgen tager Herren fra dem alt hvad de have oplagt for sig selv, og sætter dem for Skubkarren i Bjergværkerne, ifald han er misfornøjet med dem; thi de ere kuns Redskaber i hans Haand, som enhver Livegen. Overalt er det os uvant at tænke os Livegenskab forbunden

---

7[7] Glæde og Munterhed kommer undertiden som sendt fra Himmelen over en Samling af Mennesker, der harmonere sammen. Erman som sædvanlig var Størenfried, var borte; de øvrige milde godmodige Mennesker. En mild Oprømthed og Glæde strømmede ud over Selskabet strax vi vare indtraadte i den store rummelige hvælvede gammeldagse Sal i denne gjestevenlige Savod; den underholdtes og opflammedes av Champagner og Tokayer, og Latter og Munterhed gjenlød fra alle Kanter af Hvelvingerne

med Rigdom og Kundskaber i samme Person. En Savods Ejer tager en saadan ung Livegen, sender ham til England og Frankrig med Ordre at studere Chemie, Physik, Mechaniske Videnskaber o.s.v. Han stræber, lærer i kort Tid Fransk, Engelsk, Chemie, o.s.v. saaledes at Professorerne forundre sig over hans Fremgang og vente, at han skal blive et Lys naar han kommer hjem, at Videnskaberne ved ham skulle vinde betydelige Tilvæxter. Intet mindre. Naar han kommer hjem, spænder Ejeren ham i Selen ligesom et andet Føl, han har ladet kunstmæssig tilkjøre og bruger ham som de andre Arbejdsbæster, indtil han bliver misfornøjet med ham, da han kaster ham ud af de fine Klæder og sætter ham for Stubkarren i Dækket som de andre. En saadan Mand fandt vi i Hr Swetzow i N. Tagil, til hvem Erman havde Brev fra de Lærde i Tyskland. Han taler fortræffelig Fransk, udmærkede sig i Paris ved sine Talenter som Chemiker, er bekjendt blandt de Lærde; her gaaer han vel i Klæder som andre uden det lange Skjæg, men Demidoff kan hvad Dag han lyster trække ham af Klæderne og sætte ham i Gruben, eller sælge ham til en anden.

Efter Maaltidet i Newiansk satte vi os paa Vognerne og kjørte hele Natten for at naae Ekatharinenburg, hvor vi ankom næste Middag 12 præcis. Jeg havde havt en højst ubehagelig Nat, og det skal vist være den sidste Gang jeg paa Russisk Maner skal kjøre Natten igjennem, naar yderste Nød ej tvinger dertil, især naar man har spist godt og drukket Champagner og Tokajer. Legemet vil da hvile og Nervesysternt kommer i en alt for feberagtig Spending, naar Søvnen formedelst udvortes Forhindringer gjøres umuelig. Overalt er den følgende Dag, man troer at have vundet ved saadan en Nattekjørsel, alligevel tabt, da man gaaer om som en Skygge med Hovedpine og Døsighed, og man har desuden igjennemlevet en pinlig lang Nat; istedenfor at man ved at sove denne Nat kunde munter og rask reise ud næste Morgen tidlig, og frisk komme til Maalet orn Aftenen, hvorved intet var tabt, men man var befriet for en smertefuld Nat og en melancholsk unyttig Dag. Folk forstaae ej at regne i denne Verden, og paa Reiser have de altid en unyttig Hast. Vore Medreisende vare i denne Henseender umaadelig upraktiske. I Savoderne slængte de den hele Dag bort, blot for at faae et Middagsmaaltid og en Kop Kaffe, derpaa brugte de Nætterne til at reise i, for at hendrive igjen den største Deel af næste Dag unyttig paa næste Savod ventende paa et Maaltid. Mig synes at der ej kan være Tvivl om Valget imellem at spise Melk- og Brød paa Reisevognen om Dagen, og dertil sove i en god Seng om Natten paa en Savod, paa den ene Side, og paa den anden Side at slænge Dagen hen paa en Savod for at drikke Tokajer og derpaa pines paa en Reisevogn igjennem en lang søvnløs Nat. Om Eftermiddagen efter at vi vare ankomne hertil Ekatharinenburg (Søndagen den 21de) kom Solomirsky og overtalede os til at gaae med

ham til Klubben, hvor der var Dands. Jeg dandsede en Dands og gik hiem efter en Times Forløb. Heller ikke Due morede sig. Mandag den 22de tilbragte vi Dagen hos Solomirsky; om Aftenen kom Erman hjem, halv død af Søvnløshed, Nattekulde og Vognskumpling. Dette Tab af hans Observationsbog og den fatiguante Reise, Ensomheden paa den ubeqvemme Vogn, Savnet af al den Haandrækning han har iblandt os, som for et saa uhjælpsomt Menneske er dobbelt føleligt, havde havt den mest velgjørende Virkning paa ham. Han var mild og venlig, følte det saa trøsteligt igjen at være imellem bekjendte Mennesker i en lun Stue. Overalt havde Solomirsky, som (forunderligt nok) imponerede ham og holdt ham inden Høfligheds Skranker, paa Reisen saa bearbeidet ham og paa en saa fortræffelig Maade ladet ham føle hans Uopdragenhed, og tugtet ham saaledes med Aandens Sværd, at Due og jeg lovede os de bedste Frugter af denne Reise. Og det lader virkelig som vi skulde see vort Haab opfyldt. Klodserie og Distraction fraregnet har han virkelig siden Hjemkomsten opført sig saa artig og delicat, som det vist er hans Natur i dens nuværende Forfatning mueligt. Jeg har sagt til Due, at det er godt nok at vi paa denne Reise faae nogle af de groveste Kanter slebet af ham; men hertil kunde langt grovere Stene end vi 2 være mere end gode nok.

20de Sept. Samme dag qvitterede vi ogsaa vor 60aars gamle Postillion fra Kasan. Han var bleven gandske utaalmodig paa Touren fra Ekatharinenburg mod Norden langs Ural-Kiæden. Noget Ondt døiede vel det gamle Bæst, og han frygtede at det vilde gaae for meget i Langdrag inden han fik Lov at reise tilbage til sin unge Kone. Han betroede sig paa Ural-Reisen til Apotheker Claus, og bad ham, paa Grund af Bekjendtskab fra Kasan, at indlægge et godt Ord hos os, at vi maatte regalere ham med en anstændig Drikkeskilling; thi ellers, sagde han, naar vi komme til Tobolsk heder det rneget høflig: "Prostschai Potzstillion"! (Farvel Postillion) (i det han tog Hatten af og gjorde en meget dyb Kompliment med en malicieux Grimase), hvorpaa man lader mig reise. Siden havde han sagt til samme Claus, at han havde reist med rnange Reisende, men saa Ondt havde han aldrig havt det, "vi vare jo ej engang *Christne*". Claus forsikrede ham at vi vare Christne ligesaavel sorn han. "Ja da reise de ej sorn Christne" sagde han; hvad dette skulde betyde veed jeg ikke; maaskee, at vi spiste Kiød paa de evindelige Fastedage. Endelig paa Ermans Jagtreise efter den tabte Bog (som i dette Øjeblik blev bragt af en Postillion fra N. Tagils) var han bleven saa medtaget og utaalmodig og havde gjort sig saa vrang, at Erman lod ham efter hans eget Forlangende blive tilbage paa den sidste Station, da han foregav at være syg. Det er vel sandt, at den Betjent, som staaer under Ermans Commandoe, har et Hundeliv; thi han tænker ligesaalidt paa sin Betjent, som paa Posthestene. Om Betjenten faaer Søvn, Mad og Drikke, det er ej hans Sag. Ingenting passer

han paa, Betjenten skal pakke ind hans selv strøer han dem om hvor han kommer, og bliver noget borte, skylder han Betjenten derfor. Dagen efter Ermans Tilbagekomst kom min Polzschtillion tilbage og ventede sig Prygl istedenfor Drikkepenge. Jeg lod Due give ham 35 Rubler, og lod Gustav sige ham, at dersom han havde opført sig bedre, skulde han faaet mere. Denne Overraskelse virkede saaledes paa ham, at han bukkede sig 2 Gange ned og berørte Jorden med Fingrene paa den højre Haand. Til Gustav sagde han siden, at jeg var det bedste Menneske af dem alle og at han kunde mærke jeg var en Christen, og at han ønskede at tage Farvel med mig. Jeg maatte da ud igjen, hvorpaa han kyssede mig paa Haanden. Saaledes endte da denne Sag til gjensidig Tilfredshed.

Tirsdag den 23de spiste vi hos en Dr. Med. Wulff, hvor Prof. Kupffer og Ap. Claus logerede, og toge om Aftenen Afsked fra disse 2 gode og interessante Mennesker, som nu fortsatte deres Hjemreise til Kasan. Det var mig en Fornøjelse at høre Kupffer sige, at han havde lært meget Nyttigt af mig i Henseende til practiske Indretninger paa en videnskabelig Reise. Og jeg er ogsaa lidt stolt af alle vore vel udtænkte Smaae-Indretninger med Bøger, Instrumenter og det hele Reise-Apparat, som er beqvemt, vel forvaret, og sikret for alle uhældige Tilstød, som Tab o.s.v. Vi have ej tabt en Knappenaal, siden de første Dagreiser fra Petersburg intet sønderslaaet o.s.v.

24de (Onsdag) vare vi hjemme uforstyrrede; om Aftenen kom Politiemesteren, ennuyerede os et Par Timer, men paatog sig at lade vore Vogne reparere paa Statens Savod, og at skaffe os Vogne til næste Dag til at reise til Guldminen Banzofsky, 15 Werst fra Ekatharinenburg. *Den 25de* reiste vi derfra, saae alle Guldarbeiderne, Gruber og Vaskerier, og tilbragte for Resten Dagen hos et Par nette Tydske Folk, en Forstmeister Weydenbach og hans Kone. *Den 26de*, var den Dag da jeg begyndte dette Brev, og som jeg falskelig antog for den 25de, saaledes er jeg nu kommen Cirkelen rundt til Brevets Begyndelse. Aftenen tilbragte vi alene hos Solomirsky i en godlidelig Samtale. Solomirsky oplæste for Erman en Skildring af ham, som var yderst naiv og sand og veltruffen. Denne tog den meget gelassen og læste igjen for S. hvad han havde sagt om ham i et Brev til sin Fader. S. har taget alle vore Profiter med en Maskine, til Brug ved sit physiognomiske Studium. - I *Gaar den 27* spiste vi Middag hos vor Politie-Mester og tilbragte Aftenen hjemme. Kl 9½ gik vi i en Dampbadstue, som er her i Huset. Hver Russer har en saadan. Den behagede mig saadan, at jeg vil lade mig bygge en saadan ved vort nye Observatorium, saavelsom en Iskjælder; det ere 2 russiske Husfornødenheder. I et lidet Kammer staaer en Steen-Ovn, som ophedes flere Timer i Forvejen; Heden er allerede derved utaalelig for et paaklædt Menneske; i Ovnen ligge Stene,

som ere næsten glødende. I en liden Forstue klæder man sig nøgen, gaaer ind i Badstuen, lader en Medhjelper slaae en Mængde Vand paa de hede Stene. Dette udvikler en Damp af næsten kogende Vands Hede, som fylder hele Badstuen, især de øverste Partier under Loftet. **Illustrasjon 12** Man kryber op ad Trappen B og lægger sig paa Repos'en A; thi staae opret her holder man ej ud for Hede. I Haanden tager man en Birkekost med Løv paa og pidsker sig eller lader sig af Med- hjelperen pidske paa hele Kroppen. Denne Hudirritation forbunden med de hede Vanddampe sætter Legemet i en saadan Transpiration, at Vandet strømmer ned ad Legemet. Naar man har nok deraf, tager Medhjelperen en Øse, hvori er blandet varmt og koldt Vand til en passende Temperatur og gyder det over Hovedet paa den badende Person C, som nu er krøbet ned af Skammelen A. Denne Strøm af det kuldslaaete Vand som løber ned over hele Legemet og kjøler paa Overkroppen, varmer paa den mindre hede Underdeel, er en af de behageligste Fornemmelser, man kan faae. Det gjentages med koldere Vand et Par Gange. Den indfødte Russer løber lige ud og velter sig i Sneen og gaaer derpaa igjen ind i Dampen. Derpaa gaaer man ud i Forstuen, tørrer sig lidt, klæder sig paa, tager en varm Pels paa og gaaer ind og lægger sig. Transpirationen vedvarer endnu et Par Timers Tid. Paa denne Maade maae man kunne jage al Rheumatismus paa Døren. Jeg befandt mig ogsaa særdeles vel derefter. - Lieutenant Due lavede i Gaar Aftes et Par Glas Biskop til os for at højtideligholde min forglemte Fødselsdag en Dag efter Festen. - *I Dag (Søndag)* 28de bliver vi hjemme. Due gaaer vel i Sobranil (Klubben) for at dandse og nyde sine Triumpher, jeg vil blive hjemme. Gud give at vore Vogne i Morgen vare færdige; saa at vi kunde reise. Vi have nu ofret Tid nok paa Ural og jeg længes efter at komme til Tobolsk for at finde de længselfuldt forventede Blade fra Christiania; maatte de blot indeholde gode Efterretninger. Kuns de vigtige Resultater, som jeg allerede deels har i Hænde deels seer i Møde, kunne, om ej erstatte, saa dog nogenlunde trøste mig for det lange Savn af mine Kiære. Var jeg 18 Aar gammel og ej engang forlovet; nu da var det en anden Sag; da har man Tid at vente; da seer man ud i en stor Verden fuld af Forhaabninger og Forventninger. Dersom jeg ej skal blive alt for uroelig saa maae Du endelig skrive mig flittig til, og i Brevene udtale Øjeblikkets Indskydelser, en fortsat Historie af Dit Liv uden Udeladelser, at jeg dog kan leve uafbrudt med Dig, uden at Rum og Tid skal gjøre os fremmede for hverandre. Jeg skriver saaledes løst og fast, udelader intet som træffer paa min Vej, betydeligt og ubetydeligt. Du maa gjøre det samme. - Om et Par Dage reise vi herfra, saasnart vore Vogne ere istand. I Tobolsk komme vi maaskee til at oppebie Vinterføret; jeg faaer da Tid at skrive til alle mine kjære Venner. Herefter melde vi os paa ethvert Sted hos Politie-Mesteren og lade ham indqvartere os;

derved erholde vi baade et anstændigt og tillige frit Qvarter. Saa er Skikken i Siberien. Overalt er Folk og Levemaade i Siberien saaledes beskaffen, at ifald jeg skulde finde det ubehageligt eller umueligt at udholde i Fædrenelandet, da skulde jeg vælge Siberien fremfor noget Land i Europa til mit Opholdssted. Saa godlidende leve her Familierne med hinanden.

Du er nu vel i Danmark. Jeg lader imidlertid Brevene gaae den sædvanlige Vei til Christiania, da Du sandsynligvis har gjort Anstalter før din Afreise. Hils da min Kjære Henriette meget fra mig - - - Solomirsky var her og kom igjen efter et Par Timers Forløb for at afhente de Unge til Ballet. Erman vilde blive tilbage for ej at lade mig alene, men jeg og Due overtalede ham til at tage med. Et Par eensomme Timer ere for mig nu en saa sielden Nydelse, at jeg ikke skulde overtale nogen til at forsømme en Fornøjelse for at betage mig den. - Hils da min kjære Henriette, og siig, at jeg ej har havt Roe til at skrive hende til siden Billetten med Tøflerne fra Petersburg med Skipper Holm i Nyehavn. I Tobolsk faaer jeg vel Roe. Mine Avanturer lader Du vel Familie og Venner læse, skjøndt de ere fremsatte i Tøfler og Slaabrok og jeg altsaa egentlig skulde undsee mig derfor; jeg har aldrig før skrevet saa slet. Men Pennen bliver gammel og uduelig som Sjel og Krop. - Hils ogsaa søde lille Claritte, hvis Afskedsbrev jeg i Eftermiddag har læst med sand Rørelse. Beed hende troelig opfylde det deri mig givne Løfte. Jeg stoler paa hendes troe Sjel. I den første Halvdeel af Brevet kalder hun mig *De*, men midt i en Periode, sorn ogsaa begynder med *De*, har Godmodighed og Rørelse over Din forladte Stilling under min Fraværelse, og min Uroelighed derover, taget Overhaand og brudt den fremmede Skal itu, saa at denne Periode og Brevets øvrige Halvdeel ender med det vakre broderlige *Du*. Dette paaskjønner jeg gandske; jeg skal ogsaa altid *tænke* mig hende under Titelen Du om hun end ej skulde lide at jeg brugte den mundtlig. - Hils min perlegode *Juditse*; naar jeg her iden fjerne Eensomhed tænker paa mit Livs Blomster, som Tid og Rum have skilt mig ved, saa maae hun ikke være den sidste der nævnes. Klap hende venlig paa Kinden og siig, at jeg kysser hende i Tankerne. Jeg kysser Eder Alle. I veed ikke hvor meget jeg gjør af Eder. Saa komme Amalia og Bine, som ogsaa ere mine kjære Søstre. Maman maae ej forglemmes. Og hvordan leve vel mine elskværdige Veninder Betty M. og Frue Wilkens? Hvem holder mig et Tryllespeil for, at jeg useet kan see Eder alle som I bevæge Eder, hver i sin Sphære. Hvad var Afstand, naar man kunde have et saadant ved Haanden? Og kunde jeg saa i dette Speil see Eder alle I mine 6 Smaae skjære Havre sammen; I maae endelig ej rent glemme mig til jeg kommer hjem igjen. - Oh dass ist sehr schön! sagde Solomirsky forgangen Dag, da han saae min lille Guld-Talisman med de 6 blonde Haarlokker. Gid I saaledes i dette Øjeblik alle 6 in natura hængte mig om Halsen i denne Ensomhed. - Jeg beder Dig, fremdeles

at lade Dine Breve gaae igjennem den sædvanlige Kanal, Statssekretær Platou til Stockholm, hvorfra de sikkert gaae igjennem Ministerne Palmstierne og Baron Stieglitz til os. Fra Tobolsk af vil det ej gaae saa ilangsomt inden vi erholde Brevene, som imellem Petersburg og Tobolsk; vi skal træffe en anden Indretning. - Gud velsigne Dig og holde Dit Humør og Dit Helbred opret. - Vor Vognreparation og Føre - Skifter ej i Vejen, saa kunde jeg vel være tilbage om et Aar, ja kortere Tid. Det er en haard Prøve det er sandt! Naar jeg dog blot nu snart havde Efterretninger fra Dig Du kjærlige troefaste Sjell - Det er dog det værste, naar ogsaa Brevene udeblive. Ale console, mais ça ne suffit pas, staaer paa et Signet Solomirsky har, hvor der er afbildet et Brev med ? Omskrift - Mais sans cette consolation, quoi donc?! Ach ja man maae leve endda og haabe. Jeg længes efter Tobolsk, og dens Trøst. Imidlertid bærer jeg Dig troelig i Tankerne og i et kjærligt Hjerte. Din bestandige Hansteen.

22) Tobolsk den 10de Oct. 1828.

Endelig, endelig ere vi ankomne her til Tobolsk den 7de Oct. om Eftermiddagen og have indhentet Dine 2 lange og længselfuldt forventede Breve af 1ste-2den Juli og 8-15 Juli, hvilke allerede i en Maaneds Tid have ligget her paa Posthuset og ventet paa os. Due løb som sædvanlig strax paa Posthuset, da vi vare stegne af Vognene i vort Logis; efter nogen Tid kom han fort marcherende henad Gaden og Erman sagde: "der kommer Lieutenanten med Breve; han har en saa hurtig Gang". Da han kom op havde han vel et gandske animeret Ansigt, da han rakte mig 2 Breve med Konvolut og Russisk Udskrift, men han var særdeles uroelig og bad mig opbrække det ene, hvori han havde Mistanke om at finde noget til sig. Først siden mærkede jeg, hvor stærkt han var angreben. Der fandtes i hver Konvolut et Brev til ham og et til mig. Den pludselige Overgang fra det visse Haab, til den aldeles haabløse Tilstand og igjen fra denne til den uventede Glæde at have 2 Breve fra sin Maria i sine Hænder, angreb ham saa, den stærke Prygl, at han siden maatte tage en Portion China-Draaber af vort Apothek for at sætte den Nerverystelse som denne Spænding og Vexling af Følelser havde frembragt. Det honette Menneske sagde siden, at den Livlighed, som viste sig for ham, da han overrakte Brevene, var blot frembragt af Forestillingen om den Glæde, han vidste Brevene vilde frembringe
hos mig; selv var han saa fortvivlet, som et saa længe feilslaget Haab kan gjøre en saa ivrig og heftig Elsker. Du kan forsikre hans Maria, som formodentlig allerede har opsøgt Dig i Kiøbenhavn, fra mig, at han er ligesaa varm nu, som da han reiste fra hende, omendskjøndt det nok morer ham, at dandse med de Siberiske Piger og lade bringe deres Øjne til at glindse ved at vise dem sin Uniform, sit sunde ungdomsfriske Ansigt, og sine godmodige blaae Øjne. Jo vist følge deres Øjne ham i Qvadrillen ret flittigen og troeligen, men jeg troer dog, at han trods Nærværelsens Almagt, svæver gandske sikker om i sit lange Baand, *ifald* ej nogen farlig brunøjet *Tatarinde* for smægtende fæster sine varme brune Øjne paa ham.

Aften.

Jeg har været til Middagsselskab hos en Statsraad Dr Albert, en Hanoveraner, og uagtet vi kun have været her i 3 Dage, saa have vi allerede været til 3 Middagsselskaber og et Bal i 4 forskjellige Familier. Jeg er gandske træt af denne Gjæsterering og er ret trourig ved al denne Omtumlen iblandt de fremmede Mennesker. Saalænge jeg sidder paa Reise-Vognen gaaer det endda an; men naar jeg tænker, at jeg i over et Aar endnu skal være saa langt borte fra Eder alle, og aldrig have Roe og Ensornhed, saa bliver jeg gandske tungsindig. I Byerne skulde man udhvile efter Reisen; men der fatigueres man aller mest af de gode Menneskers

Gjæstfriehed og Nyfigenhed og Menneskeslugenhed. Et Par saadanne Trækfugle som vi, ere her en saadan Sjeldenhed, at man stræber af alle Maader at faae os fat og hale os ud for, som det heder, at gjøre os Opholdet saa behageligt som mueligt. Driver vi det end saa vidt, at vi sidde en Formiddag hjemme i Roe, saa har jeg dog aldrig et Øjeblik *Eensomhed*, den kjære Eensomhed, som jeg i saa mange Aar er vant til at kunne have, og som i Glæde og Sorg er en saa stor Fornødenhed. Den megen Æden og Vindrikken bekommer mig altid ilde og gjør mig uskikket til Arbeide og til at skrive Breve, især saadanne som jeg ønskede at skrive til Dig. I Morgen skal vi, Gud skee Lov være frie, ifald vi kan holde vore Døre lukkede; men Søndagen den 12te ere vi udbudne igjen og saaledes vil det vel gaae fremdeles in infinitum indtil Vinterføret, som vi her maa oppebie, indfinder sig, og vi igjen kunne flygte fra Menneskers Godmodighed.

Jeg har i Dine 2 kjære Breve gaaet med Dig i al Detaille i enhver Krog af Huset og paa Marken, fra den blaae Stue med Grevinde Platen til Dagligstuen, hvor Børnene sad og arbeidede og Syetøjet laae paa Bordet, til Tøjen og seet Harald komme sokkende (af Beskjedenhed) ind i Lysthuset; til Møllers og seet Dig modtage Annette M; seet Dig imellem Kjærestefolkene, godmodig, skjøn! sommetider lidt overgivet beseet Astas Blod paa Papiret o.s.v. alt med den største Deeltagelse. Det var da endelig efter saa lang tildeels ængstelig, men bestandig længselfuld Venten, igjen en kjær og kjærlig Lyd fra mit eneste og rette Hjem. "Menneskets Boepæl Hjem" (skrev Linnee) "er i Palmernes Fædreneland, som Pillegrim vandrer han over den *hele Jord*". Jeg forlanger ej Palmernes Fædreneland til mit Hjem, men føler dog alt for vel, at mit nærværende Liv er en Pillegrims-Vandring.

10 Oct. Form.

Hvor meget Dine 2 elskværdige Breve have trøstet og glædet mig kan Du slutte af de Yttringer, Du har fundet i mine forrige Breve (som jeg haaber, Du har faaet) hvilke endda vare nedsvælgede Suk, Udbrud af en Utaalmodighed og Uroe, som jeg saa meget mueligt søgte at skjule for ej at sætte Dig i Bekymring.

I Breve af 1ste Juli siger Du: forleden Aften tænkte jeg saa levende paa Dig o.s.v. Det maa altsaa have været imedens jeg endnu var i Petersburg. Jeg veed, at jeg i den Tid bestemmt var hos Dig i Tankerne i det mindste hver Aften og Morgen og formodentlig har jeg mødt Dig paa den omtalte Aften, skjønt jeg intet bestemt derom kan sige efter saa lang Tids Forløb, og da ingen Dag er angivet. Du ædleste og reneste blandt alle qvindelige Skabninger; hvormed har jeg fortjent at være saaledes elsket af Dig? Jeg seer sædvanlig med Undseelse op til Dig. Jeg haaber Du skal ogsaa finde en bedre Livsledsager i mig, naar jeg kommer hjem igjen. Jeg

har nu maattet daglig finde mig i saa meget som i min hjemlige forkjælede Roe vilde bragt mig til Berserkegang; jeg er afvent med, at alt skal gaae efter mit Hoved; jeg kan see Egoisme, Selvklogskab, og alle de andre vakre menneskelige Lyder omkring mig uden at blive heftig, naar man ej alt for stærkt træder mig paa Foden, saa at jeg finder Selvforsvar nødvendigt. Kort jeg er virkelig bleven lidt bedre opdraget paa min gamle Alder, end min ædle, frygtsomme alt for beskedne Viv har formaaet at gjøre det. Den menneskelige Natur er nu engang saa, at der skal Tugt og Ondt til at opdrage den; med det Gode danner man den blot til Herskesyge og Egoisme. - Om Aftenen gaaer jeg ofte og gjør mig Umage for ej at mærke, hvor traurig jeg egentlig føler mig her i den fremmede Verden; især naar vi skal ud imellem de mange muntre lystige Mennesker, som synge og dandse, allermest, naar vi have været ude i Midddagsselskab, og jeg føler mig besværet af den megen Æden og Vindrikken (hvormed jeg dog holder en saadan Oekonomie, at man endog bemærker det). Men jeg skyder da Hjertet op i Livet, og siger mig selv: stille, stille! det var ingen Sag at udføre noget i Verden, naar man ej skulde lide noget derved; saa gaaer jeg da og driver fra det ene Hjørne til det andet og stræber at holde mig saa vidt mueligt i Ballance. I Nat har jeg Gud skee Lov sovet meget godt og er derfor ved godt Mod.

Posten i Gaar bragte intet Brev, hverken til mig eller Due; vi vare da naturligvis fuldkommen taalmodige. Gud skee Lov jeg da nu temmelig sikkert veed, at Du maae være i Kiøbenhavn. Men paa al den Mas og Stræben med en saa stor Oprykken med saa rnange Børn og Effecter, saa mange Ting, som skulde bringes i Orden, tør jeg ej tænke. Alle de søvnløse Nætter, al den Strygen og Indpakken om Natten efter at de forstyrrende 6 Smaaedjevler ere pakkede i Seng, al den Brevskriven til Maschrnann og andre hjelpsomme Commissionærer, alle de Visiter, al den Nærveanstrængelse og Spending og endelig især den afskyelige første Dagreise fra Kl 4 Morgen paa det lille Dampskib i Fjorden, og Overgangen til det andet i Fredriksværn, det er grueligt. Jeg er fuldkommen roelig for at alt hvad de andre angaaer er gaaet i bedste Orden; thi jeg kjender Din Besindighed. Men da Du gjør alt selv og betænker alt saa nøje og udfører alt med saa umasdelig megen Omhue, saa veed jeg hvor megen Kraft derved skal forbruges og frygter *saare saare* Gud give jeg havde det første Brev fra Kiøbenhavn i mine Hænder. Jeg faaer det vel først i Irkutsk.

Til Boeck har jeg skrevet fra Ekatharinenburg og meddelt ham alle vore Observationer indtil Brevets Dato; de give daglig interessantere Resultater. Dine Breve gaaer gandske sikkert den gamle Vej; det skal ej være sandt at man aabner Brevene i Petersburg, saa jeg haaber, Du ogsaa har faaet alle mine. Sæat Nummer paa Dine, saa kan jeg med Vished see,

naar noget skulde gaae forloren. Her fra Tobolsk bruge Brevene 3 Uger til at gaae fra Petersburg til Christiania, og skjændigt nok bruge de atter 3 Uger for at gaae fra Petersburg til Christiania, og den 4de vil gaae med inden de naae Kiøbenhavn. Er det ej næsten utroeligt, at General Bruhl fortalte mig, at han altid kjører sine Inspections Reiser herfra til Irkutsk, som er 2984 Wærst eller 298 Norske, d.e. 447½ Danske Mile i orntrent 11 Dage og opholder sig dog en halv Dags Tid paa 3 Steder paa Vejen? Det er altsaa over 40 Danske Mile i Døgnet, eller en Hastighed som er 3 til 4 Gange saa stor som den hvormed man kommer frem i Danmark.

Nu lidt Reisebeskrivelse. Ekatharinenburg. Søndag den 28de Sept. gik Due og Erman paa Bal i Sobranie (Klubben) og morede sig godt; jeg sad hjemme alene. 29de vare Erman og jeg i Selskab hos en Engelskmand Major (udtales Mætscher som vor) en munter Mand med godt Hoved, som er ansat ved Bergværksfaget og har seet sig meget om i Verden. Taler en Blanding af Tydsk og Engelsk, har en Tysk Kone. 30te pakkede vi ind; 1ste Oct: spiste Frokost hos Solomirsky og toge en kjerlig Afsked, da han reiste mod Vest til Moscwa og vi mod Øst til Tobolsk. Afreiste Kl 4 Eft, og kom dog 75½ Werst den Aften. 2den Oct. avancerede 121 Werst (18 Danske Mil) uagtet vi blot fore ud Kl 9 og kom i Qvarter om Aftenen omtrent Kl 9. 3de Oct. var en Tycho Brahes Dag. Det ene Thermometer fandtes om Morgenen istykker, paa første Station sprang en Bolt paa Pakvognen, spiste Kaal paa
gamle Vej; det skal Petersburg, 1ste Station Tarassosa og havde Klammerie med Erman, som veltede en Tallerken med Melk over mig (siden bad han om Forladelse). Vare i Mørke nær ved at velte; havde om Aftenen tabt en Ring til et Barometer (fandtes igjen). Kl 10½ Aften ankom vi til Tiumen og bleve i følge et Recommendationsbrev fra Directøren for det Amerikanske Compagnie i Petburg Hr Procoffiew til Compagniets Commissionær her indqvarterede i det eleganteste Huus i Byen, hos en Kiøbmand Joan Profoloff, der dog blot opvartede os med fin The. Til Kl 1 ventede vi paa en Aftensmad, som udeblev, hvorpaa vi spiste vore egne Tunger og Brød. 4 Oct. observerede jeg hele Dagen imedens mine 2 Ledsagere fore ud med det Am. Comp. Commissionær Sosipater Vasilievitsch Sinil, til hvem vi vare recommenderede for at besee Byens Mærkværdigheder. Denne Mand (en Kiøbmand med langt Skjæg) havde hørt, at vi vare anbefalede til ham; i Ekatharinenburg kom han allerede til os og afhentede selv Brevet og spurgte, hvori han kunde være os til Tjeneste. Vi bade ham best bestille et Logis til os i Tiumen. Han komm den første Aften i Tiumen 3 Oct. og sagde, at han vilde logeret os hos sig selv, men da han boede i et lille Huus, saa havde han maattet skaffe Logis for os her. Han indbød os til næste Middag. Da jeg var færdig med mine Observationer og de andre komm hjem fra deres Fart, toge vi med Sosipater til hans Huus for

at spise Middag. Jeg vilde ønske jeg kuride tegne for Dig det Huus hvori han boede; det var et Stokkehuus; en Kanthuggernes paa Grønland seer symmetriske og smukke ud udvendig imod dette. En Trap som en Loftstrappe, Døre som Stalddøre, hvor man maa bukke sig dybt for ej at slaae Hovedet fordærvet. Stuerne smaae men renlige, pyntet lidt paa Bondemaner; og imellem alt dette Rigdom af Sølv og mange fine Retter, og alle Slags Vine fra Rhinsk Vin til Champagner og Tokayer. Konen var klæd som en Russisk Bondekone (thi enhver Kiøbmand med Skjæg hører

til Bondestanden, her ere kuns 2 Stænder *Adel*, hvortil ogsaa regnes Embedsmænd, og *Bønde*r hvortil hører Kiøbænd om de end eje Millioner, den højere Handelstand fraregnet, som ved at betale højere Afgifter træde ind i Adelsstanden som Stieglitz). Hun sad ej til Bords, men arangerede i den næste Stue. En mærkværdig Gjæst var Stedets Archimandrit (Abbe eller Chef for et Kloster) i Tiumen. Han kom farende ind i sin sorte Ornat, som ej lader sig beskrive, med et meget stort grønt i Guld indfattet Steenkors om Halsen og en Rosenkrands i Haanden; og foer lige paa Due, som han formedelst Epauletterne ansaae for Expeditionens Chef (dog efter at han først havde gjort en Mængde Kors og Bøjninger for Helgenbillederne som findes i enhver Russisk Stue). En Geistlig kysser altid paa Haanden i Rusland, men Due gjorde ei sin Skyldighed; den anden fattede sig snart; talte os derpaa til paa Russisk om vi vare Fremmede, hvor vi skulde hen, Maalet for vores Reise? o.s.v. Conversationen gik meget maadeligt, da vi vare imellem lutter Stok-Russer; en Russisk Dr. Mediand var ogsaa tilstede. Dog dette mærkværdige Middagsmaaltid maa jeg opsætte at beskrive til næste Uge, da Due siger det er yderste Tid. - Vi oppebie her Vinterføret for at kunne sætte Slæder under vore Vogne. Her sneede Dagen efter vor Ankomst den 8de Oct og Sneen ligger endnu paa Gaderne, dog er det ej endnu Slædeføre. Erman gaaer alene til Bereson, vi fortsætte vor Vej til Irkutsk. Vi befinde os alle fuldkommen vel; om Vanskeligheder eller Farer paa Reisen til Irkutsk er ikke den mindste Tanke. Tænk paa, at man kan gjøre Reisen i 11 Dage. Vi reise her mageligere og bedre end midt i Tyskland og Frankrige.

Hils Henriette, Charitte, Moder B. Judithe, Frue W. alle de andre Søstre og Veninder paa det kjerligste. En Uge efter dette Brev kommer Fortsættelsen. Blir ej træt af at skrive, jo oftere jo bedre. Brevene gaae sikkert den gamle Vei. Har Du ej Tid at skrive langt, saa skriv kort. Smaat og stort; Brevet skal være en dagligdags Conversation, gandske en neglige. Gud velsigne Dig og give Dig Kraft til at styre og udholde. Naar vi sees igjen, skulle vi høste Frugten af denne Reise, som jeg haaber skal blive os begge velgjørende. Sundhed og

gjensidig Glæde i hverandre, Bevidsthed orn kraftigen udførte Pligter, behagelige Erindringer og gjensidige Meddelelser.

Lev vel.

Din kjerlige Chr. Hansteen

23) Tobolsk.Tirsdag den 14de October 1828.

Min bedste Hanna! Her sidde vi da fast. Man har raadet os at oppebie Slædeføret her, da Vejene nu ere særdeles tunge formedelst Regn og optøet Snee. Desværre Vinteren vil ej komme; den Snee som modtog os Dagen efter vor Ankomst hertil, er allerede borte, og vi kan vel vente her endnu en 14 Dage. Jeg længes inderlig efter at komme herfra; Byen, uagtet al dens Gjestfriehed, gefalder mig ikke; her ere vel et Par hyggelige Familier; men Sproget generer mig, da jeg kuns maadelig taler Fransk, slet ikke Russisk. Man lader her til at prætendere, at vi skulde løbe Byen rundt og gjøre Visiter og fare i Svir og Sværm hver Dag, og det behager i det mindste ikke mig; jeg troer neppe engang mine unge Reisekammerater. Jeg har nu gjort mig trodsig og erklæret: ikke en Visit mere. Min simple Mad i Logiet, som jeg betaler for og spiser i Magelighed, smager mig langt bedre end deres Mængde Søl og hjemmegiorte Vine, især naar jeg dertil skal flygte for hvert andet Menneske som for en Pestbefængt, fordi jeg veed han eller hun er en Stok-Rus, d.v.s. for mig værre end en Dføvstum; thi den Døvstumme forlanger ej, at jeg skal conversere ham, og generer mig saaledes ej. - Vort Logis er ogsaa knapt; 2 smaae Værelser hvoraf Erman, som sædvanlig, er tildeelt det ene; for at man kan være af med ham og hans Kram; vi 2 have det andet; men med alt vort Skrammel er Pladsen knap, saa man vanskelig kan røre sig og umuelig opstille sine Instrumenter for at foretage noget. Endelig er jeg nu i saa mange Aar vant til at arbeide og sove i Eensomhed, at denne fælleds Commers generer og ennuyerer mig. Gid vi sadde paa Vognen igjen, og endnu bedre gid jeg var hjemme igjen. Oh gid den Tid var der! Den egentlige Reise og Observationerne ere intet, de ere endog behagelige; men disse Pauser; i dem føler man at man har mistet sit *Hjem*, sine *Egne*. I denne Henseende er virkelig en saadan Reise et *meget meget* stort Offer. - Dog er mere af dette Litanie. Jeg greb til at skrive til Dig for dog at føle mig lidt mere hjemlig imedens jeg beskiæfter mig med Dig. Sædvanlig bliver jeg ogsaa oprømt igjen efterat have skrevet lidt. Jeg vil fortsætte min Reisebeskrivelse fra forrige Postdag. -

Commissionæren for det Amerikanske Compagnie i den lille Bye Tiumen, Sosipater Wassiliewitz Silen havde hørt, at vi havde et Recommandationsbrev til ham fra Compagniets Directør Procoffiew i Petersburg og meldte sig derfor hos os i Ekatharinenburg hvor han hændelsesvis da var for at høre om han kunde være os til nogen Tieneste. Da Handelsmanden i Rusland hører til Bondestanden og gaaer med langt Skjæg som Bonden, saa kom han meget ærbødig, blev modtaget udenfor Døren paa Gangen, fik Brevet, blev anmodet om at bestille et godt Qvarter for os i Tiumen, bukkede derpaa ærbødig og gik og reiste hjem. Han havde og-

saa, som jeg i forrige Brev fortalte, udført denne Commission godt; thi da vi kom til Tiumen anraabte Vagten os i Porten og meldte at vi skulde kjøre til Kiøbmand N. N. som beboede et yderst elegant Huus. Sosipater ankom selv samme Aften og gjorde sin Opvartning og indbød os til næste Middag; gjorde Undskyldning fordi han ej selv logerte os, formedelst hans indskrænkede Logis. Man mærkede nu han var lidt friere, da han var paa sin egen Mødding. Om Formiddagen ankom han med 3 Droschker med udmærket skjønne Heste for at afhente os og vise os om i Byen, hvor just var den ugentlige Torvedag. Jeg blev hjemme for at observere; de 2 unge kunde ej nok som fortælle om alt det Mærkelige, de havde seet, da her paa denne Dag strømme sammen flere 1000 Mennesker fra de fjerneste Omegne, af Tatarer, Kirgiser, Baschkirer og hvad alle de Karle heder, som boe rundt her omkring. Uagtet jeg senere kun saae en liden Rest af Tummelen, saa var det i Sandhed ogsaa en yderst broget Vrimmel. Disse fra vore almindelige saa yderst afvigende Ansigter, Dragter og Tungemaal fængsle ogsaa besynderlig Opærksomheden. - Siden ankom han med sine 2 Gjester og Droschkerne for ogsaa at afhente mig til Middagsgildet. -

18 October. Jeg har faaet Dine 2 kjære Breve af Afsendelses Datum 20de og 27de August med indlagte rørende poetiske Stykker. Jeg vil derfor paa et andet Blad (hoslagt) strax begynde paa at svare paa disse. Alle Dine Breve har jeg bekommet paa eet nær af l1te-13 Aug. hvori maae være talt om Frue Møllers Nedkomst og Fogtmanns samt Ørsteds Ankomst. Due savner ogsaa et Brev fra den Periode, saa at en Postdag maa være gaaet forloren for os. Vi haabe dog, at denne Brevpakke vil indfinde sig, naar vi avertere Stieglitz.

|Huset var som jeg i forrige Brev beskrev et lidet uanseeligt Træehus med Vinduerne Højt oppe paa Væggen. Man gik op ad en forunderlig Hønsetrap paa en Slags aaben Repos eller Forstue, derpaa igjennem et lidet Hul eller Dør, hvorigjennem man maatte gaae bukket. Inden i Stuen var Forziringerne paa Bondemaner med slette Kobbere, nogle Chinesiske endnu slettere Malerier paa Papir, og de sædvanlige Helgenbilleder. Her traf vi Konen, klæd som en pyntelig Bondekone med Silketørklæde om Hovedet, Bomuldsstrømper og Torshokske couleurte Skoe. Vi kyssede hende paa Haanden og hun os paa Kinden, som sædvanlig. En Doctor Medicinæ, der ej talte andet end Russisk var gjæst, altsaa Conversationen høist maadelig. Efterat have spist lidt Caviar og drukket en liden Snaps Likør, kom Archimandriten fra et Kloster i Byen - en stor Mand i en sort Talar med en Slags underlig Bispehue paa Hovedet, en Guldkjæde med et stort Kors af grønne Stene indfattede i Guld om Halsen og en Rosenkrands i Haanden, af røde og blaae Stene med Guldkugler imellem. Da han havde forsøgt med nogen Gnomit at udspørge os paa Russisk om vor Reises Endemaal, begyndte

han efterhaanden at lægge Gnomiteten bort. Især ved Bordet blev han lidt efter lidt lystig af Viner, og vi maatte tage Tilflugt til at conversere paa *Latin*. Dr. Erman er ellers en god Latiner, men kunde ej faae et Ord frem, da han havde Hovedet fuldt af Russisk. Archimandriten talede saa slet som mueligt, den Russiske Doctor lidt bedre, saa jeg aldeles ikke var forliægen over min i 26 Aar forrustede Latin. Conversationen var høist comisk: især da Vinen havde gjort Archim. lystig og fortroelig og han paa Latin yttrede sig over Ægteskabs Tilraadelighed og Behaglighed (Munkene og deres Hoved Abbéen eller Archimandriten, kort alle de Russiske Geistlige i sort Dragt maae ej gifte sig; de øvrige i broget Dragt kan derimod ej blive Poper uden at være gifte): over saadanne Punkter talte han Latin, for at Verten ej skulde høre hans verdslige Tale og Tanker. Han spurgte mig orn jeg var gift? Jeg svarede: "ja vist er jeg og jeg har sex"--- "Sex uxores"? ("Sex Konert" afbrød han leende), det er alt for meget". Jeg berigtigede da Sagen ved at fortsætte og gjentage Sex libæros (sex Børn). Hvorpaa han i al Fortrolighed lagde sig hen over til mig og begyndte saaledes:

Latin	Russisks
Melius est uxorern ducere, quam ..	æ .. æ ..kak? kak? æ .. æ ..
(Det er bedre at tage en Kone, end	æ .. æ .. hvordan hvordan æ .. æ

Latin

coelebs vitarn degere

at henbringe Livet ugift) o.s.v.

Ved hvert æ ... æ og kak? kak? kastede han et Par Hjelpsøgende Øine til den russiske Doctor, som da naar Nøden var stor, stak ham det ved æ .. æ ., og kak? kak? æ .. æ søgte latinske Ordi Munden. Meningen af de møjsommeligt sammensøgte Latinske Pjalter var, at det var bedre at tage sig en Kone, end at leve et ensomt traurigt Liv og føre en tildeels forgjæves Kamp mod sin syndige Natur. Overalt var Samtalen saa naiv og oprigtig, at Erman sagde paa Tysk: nun dass wusste ich wohl, dass wenn die Geistlichkeit dazu kämme, so wurde die Conversation liederlich; er soll mich, hohle mich den Teufel, nach dem H...nhaus beugen! At der fandtes et Huus af denne Art i Tiumen havde vor Vert fortalt dem. - Archmanditen spiste blot Fisk og Bagværk og Frugter, vi andre havde en 5-6 exellent tillavede Retter; Konen sad ej tilbords, men ordnede alting i den næste lille Stue, hvortil Døren stod aaben. En 5-6 fine Vine bleve drukne, og Enden var Champagner og Tokayer. Verten var overmaade godlidende og beskjeden, fandt sig overmaade æret ved vor, Archrnanditens og Doctorens Nærværelse, ved

det Brev han havde faaet fra Procoffiew, hvilket han frernlagde, ved Bordet, o.s.v. Han førte sig op som en forstandig, beskjeden og beleven godmodig Mand, som man, naar Skjægget ej var, vilde antage i ethvert Selskab. -Ved Afskjeden gjorde vi som Verten og Vertinden; vi kyssede Archimandriten paa Haanden; ej just af religiøs Ærefrygt, men for ej at støde an og af simpel Godmodighed. Han var bleven saa lystig af Vinen, at vi nok leed ham. Han inviterede os til sig til næste Middag, efter at have seet Messen i hans Kloster at spise hos ham. Men vi havde stillet vor Nysgjerrighed og ilede afsted næste Formiddag. Verten og Doctoren fulgte os hjem og drak The med os i vort Logis om Eftermiddagen.

I Inschanova Aftenen Søndag den 5te Oct. besøgte vi et Bondehus, hvor Bønderne og Pigerne vare forsamlede til Dands.Vi vare nysgjerrige for at see dette. Efterat have seet paa dette, bleve vi udviste af Husets Ejer, fordi Due havde en Tobakspibe i Haanden. Her gives en Sect som kaldes Raskolniks, som iblandt andre Underligheder har den, at ansee Tobaks Røgen, som en Dievelsk Beskæftigelse. En af Bønderne sagde: kom Piger hjem med mig, der skal vi dandse ugenert: En saadan Russisk Bondestue bestaaer af et firkantet Rum, hvori i rnindre end en **Illustrasjon 13** Mands Højde er opslaaet et Slags Brix a b c d e f, paa hvilken den talrige Familie ligger. Naar man kommer ind ad Døren D, saa maa man gaa bukket indtil man kommer frem under Brixen og man kan altsaa blot staae opret paa det lille Rum g h i k paa Gulvet. Dette er høist 3 Alen i 4 Kant. Her skulde al Dandsen foregaae. Under Brixen sad Pigerne paa Skjødet af hinanden paa lange Bænke, og stod vel en 20 Mænd og Koner som Tilskuere. Lys bleve klinte op paa Kanterne af Brixen a f c og vi lode desuden hente 4 Potter Brændevin, som bleve udskiænkede til først Mandfolkene og siden Pigerne. Hver Pige trykkede først det tilbudne Glas 2 Gange tilbage med Bagen af Haanden, ved tredie Tilbud stak hun det trøstigt ud. Dandsen bestod i at alle Pigerne med et Par Mandfolk holdt hinanden i Haanden og gik rundt i det 4 kantede Hul midt paa Gulvet og sang dertil en Bondesang, for det meste unison, dog i forskjellige Octaver ogsaa undertiden noget som skulde ligne en Slags Secondo.Ved den ene Strophe gik Kredsen links, ved den næste rechts; et Par af Mandfolkene stampede dertil paa visse Steder dygtigt med Fødderne for at gjøre Sangen eller Dandsen mere livlig. De tilbød os at lege med (igrajet betyder baade at spille og at lege), men vi afslog det. Endelig fik vi fat paa et Par Karle med hver sin Balalaika (et Slags Lire eller Hakkebræt med 4 Strænge) som spillede og sang til Dandsen for at gjøre den mere livlig. Da begyndte den egentlige Dands, som formedelst Pladsen kuns bestod af eet Par ad Gangen. De flettede lidt Been og skiftede jevnlig Plads som en Slags dos-à-dos. Med Lommetørklædet gjorde

Pigen nogle Bevægelser, og sokkede lidt henad Gulvet men Karlen var snart ud til Beens snart ind til Beens og stampede det bedste han formaaede.

Næste Dag satte vi over Tobot Floden i Selskab med 2 af forrige Aftens Dandserinder; endelig saae vi den 7de Tobolsks smukke højtliggende Taarne; satte over Irtisch Floden, som omslynger Staden og meldte os hos Politie-Mesteren, som strax anviste os et Logis og indbød os til næste Middag.

Fortsættelsen følger. Tiden er omme. Gud ledsage Dig og alle vore Venner. Jeg tænker vi reise snart herfra uden at vente paa Vinterføret. Vejret er igjen mildt, og seer paa lang Tid ej ud til Vinter.

24) Tobolsk 18 October 1828.

Tak mangfoldige Gange for Dine 2 trøstende kjerlige Breve. Ja vist har jeg været mere uroelig, end jeg har ladet mig mærke med; jeg har blot berørt min skuffede Forventning, fordi det var mig umueligt gandske at tie. Midt ude i en fremmed Verden saa langt bortfra Alt hvad Kiærest er, en troe øm kjærlig Mage og 6 smaae Børn, løber Phantasien omkring og maler saa mange Mueligheder. Hvad kan ej indtræffe for uventede Hendelser i denne skrøbelige Verden, især med svage Væsener som Hustrue og smaae Børn! Ogsaa simpel væk Længsel efter at høre noget igjen fra dem, som man saa idelig beskiæftiger sig med, giør Gemyttet uroeligt. Gud skee Lov alt er godt. Jeg haaber med Sikkerhed, at I nu alle sidde roelige og udhvile efter overstanden Møje i Kiøbenhavn imellem kjerlige Sødskende og Venner. Naar jeg først veed Eder vel der, saa veed jeg I ere som i Abrahams Skjød, og jeg skal derefter ej mere være uroelig, om jeg end imellemstunder skulde længes efter Efterretning. Skriv Du saa langt og saa kort, som Sindet og Leiligheden tillader; ej behøver Du heller at skrive hver Postdag; Omstændighederne mage det dog saa, at de ej komme ugentlig til mig, og der maa intet Baand ligge paa Dig. Heller ikke maa Du fremkunstle en oprømt Stilling, naar Du er nedslagen. Jeg seer helst det sande Billede af Dit Gemyt saadant som det i Øjeblikket er; Sandheden føler og troer man, Kunsten mærker man og fatter Mistroe til.

Reisen til Auestad var mig en uventet Nyehed, rimeligvis har den været berørt i det forlorne eller ej endnu ankomne Brev. Gaardens Broelægning fornøjer mig; end mere glæder mig at Annette Moltke følger ned med Dig. Blot hun nu ej bliver for søesyg, saa Du har mere Besvær end Trøst og Husvalelse af hende. Grev Rosen glæder det mig at høre nævne; jeg haaber han havde faaet mit Brev. Barometre og Cylindre ere i bedste Orden, og ville blive det til min Hjemkomst om ej Himlen falder ned eller Jorden skilles ad i 4 Parter og efter Saras rigtige Forestilling det ene Instrument farer hist det andet her. - For de dybere Toner fra Drammens Reisen, bestemte til en Geburtsdags-Present 26 Sept. kan jeg ej i denne Hast takke som jeg bør. Posttiden er snart forhaanden og nogle Efterretninger fra Dues Broder angaaende vor Reises videre Understøttelse have bragt mig lidt i Aande; Hovedsagen er god. Pengene ere bevilgede. Det Wischiwaschi, man har pratet frem og tilbage er egentlig forlængst besvaret og det har ej gjort anden Forandring i min Reiseplan, end at jeg har besluttet at Afskiære Ermans Reise til Beresow og at jeg sandsynligvis vender tilbage fra Jakutsk uden at gaae til Ochotsk, derved spares T'id og Penge, og endeel Besværlighed og ej synderlig er tabt, da Erman gaaer derhen og altsaa kan udføre de fornødne Observationer.

Dit Alvors Blik er et Sandheds Blik; holdt fast ved det; det er fuldkommen hvad jeg kunde sige Dig og hvad Du altid og paa nye vil finde bekræftet, saasom det maa fremskinne af mit Indre for det sunde Øje. Øjet forlyster sig ved at beskue hvad der er skjønt i Verden, saalænge Gemyttet endnu ej er aldeles afstumpet; men Hjertet trænger til noget Andet, til en fast roelig Besiddelse af det Indre Gode og Skjønne. Den ene Lyst er saa forgængelig, som Gjenstanden, der opvækker den. Den anden Trang tiltager mere og mere; og min Lod i den første Henseende har aldeles ikke været en Nichts. Mit gode elskværdige Barn; havde jeg bidraget til at gjøre Dig saa lykkelig, som jeg selv har været det, saa skulde jeg være roeligere end jeg er.

Guds Fred. Jeg faaer see at slutte mit Brev med Reisebeskrivelsen. Din troe og kiærlige

H.

(Adressert slik:)

S.T.

Frue Professorinde Hansteen født Borch.

Anbefales S.T. Jfr. Marie Hall til Befordring.

Afleveres hos S.T. Hr Prokurator Fredrichsen

Gammeltorv No 6 i Stuen i Kiøbenhavn

25) Tobolsk, Løverdagen den 25de Oct. 1828.

Min kiæreste Hannal

Vi ligge her og vente forgjæves paa Vinter.Veiret har været temmelig mildt hele Tiden siden vi kom her, og den Snee, som kom den første Dag efter vor Ankomst, var kun en Trudsel. Vi ere nu forsynede med Peltse, Støvler, Huer og Vandter af Rensdyrskind, altsammen dobbelt Efter alle Kyndiges Dom ere vi med saadan Beklædning istand til at trodse hvilkensomhelst Kulde uden at *føle* den. Det er underligt, hvorledes enhver Ting, som i Afstand seer stor og svær ud, svinder sammen til Ingenting, naar man kommer den nær. Der er nu i vor hele Reise ikke den allerringeste Besværlighed at skue, og jeg maae tilstaae, at jeg anseer en Vinterreise til Throndhiem eller Kiøbenhavn langt besværligere, end vor Reise til Irkutsk. Jeg har i nogle skrevet paa et langt Brev til Statssekretær Due, i Anledning af vore Pengesager, som nu ere i god Orden; men jeg ønskede i den Anledning at berigtige Vedkommendes Forestillinger. Dette har gjort, at jeg kuns kan skrive Dig disse Par Linier for at sige Dig, at jeg er sund og frisk og ved godt Mod, og ej *tænker* mindre paa Dig, fordi jeg ej har Tid til at skrive ordentlig.

Vi have gjort Bekjendskab med et Par simple nette Tydske Familier, ved hvilke vi, følende Overensstemmelse i Tænkemaade ere standsede, og hvor vi begynde at komme lidt hjemligt, et nygift ungt Par Dr. Fiandt med Kone (har en halvaars gammel Datter og er først et Aar her i Tobolsk) , og en Major Hirsch med Kone, gift i 7 Aar, med et Par Børn. Han er et Aar ældre end jeg. Hos den sidste vare vi i Gaar Aftes. I Dag kom 3 trykte Invitationsbilletter til os fra General-Gouvernøren General Weliarninov til at bivaane Keiserindens Fødselsdagsgilde hos ham til i Morgen Middag Kl 1½. Den indlægges her som en Raritæt fra Tobolsk. Paa Bagsiden staaer: Gospodinu Professoru Atronømii Ganstenu (Til Her Pr. Astr. Gansteen, thi Russerne have intet H, men bruge i den Sted G; saaledes siger en slet tydsktalende Russer: Ich gabe einGauss istedenfor Ich habe ein Hauss). Forsiden skal jeg, naar forlanges, tyde og forklare ved Hjemkomsten. Jeg haaber næste Post at kunne skrive 1idt mere. Jeg læser her Russisk som en Hest, samme Dag fra Morgen til Aften, men jeg har, som Margrete sagde om Peder, et saadant tungt Hoved, eller rettere det ligner i de sidste 10 Aar fuldkommen Danaidernes utætte Koe, hvoraf alt løber ud ligesaa hurtigt, som det kommer ind.

Jeg vil haabe, at jeg næste Gang kan sige Dig noget om vor Afreise. Posten er endnu ikke kommen. Vi ventede næsten Brev, maaskee det kommer endnu i Dag. Hils alle mine søde kjære Mennesker, og især mine elskelige Smaae-Børn. Jeg kunde have Lyst til at skrive Dem hver til efter Tour. Jeg haaber Thora slaaer ud til det bedre, da hun vist vil være os til megen

Glæde, i modsat Fald kan hun være en sand Krudttønde for vores Tilfredshed. Ved Alvilde er mindre at frygte, og dog ej saa lidet at haabe. Harald er en grundmuret Støtte; Nanna en brillant Sommerfugl, som Gud bevare Vingerne paa. De øvrige 2 ere elskelige Forhaabninger. Gud bevare Eder alle og give Eder Sundhed og Sindsroe, som han skiænker mig.

Din bestandige troe Ven, Broder og Mand

Chr. Hansteen

i Hast. (Dette lille Brev er indsluttet i et til Dues Maria, NB fra ham.)

26) Tobolsk den 28 October 1828

Min elskede Hanna!

Dette letfærdige, efter Fornøjelser jagende Tobolsk, har fra den første Dag været mig ulideligt og bliver mig det Dag for Dag mere, hvortil vort ubeqvemme Logis meget bidrager. Uhældigt var det, at vi just her skulde blive liggende saa længe for at vente paa Vinter, Her er Gjestfriehed og Adspredelse mere end nok; men enten ere de Familier, som ville hale os ud, af alt for liden Værd, for letfærdige og verdslige, til at jeg skulde føle mig vel iblandt dem, eller et par nette Familier ere fo unge til, at de skulde sætte nogen Pris paa mig eller jeg føle mig anderledes end fremmed umellem dem. Saaledes har jeg i den senere Uge følt mig ret tilgavns Ene, uden dog at kunne nyde Ensomhedens Roe. Jeg har derfor i Dag, under Paaskud af Ildebefindende afsagt Middag hos General Bryhl og Aften hos Dr. Fiandt; derved vandt jeg den længe ønskede Ensomhed. Men uhældigvis kom begge mine unge Venner sasasnart over mig igjen efter Middagsmaaltidet, at jeg ej havde nogen Gavn deraf. Nu har jeg efter 3 Timers lange Venten igjen faaet dem paa Dør, saa jeg har en stille Aften. Lykkeligvis er ogsaa en Naboe, som en stor Deel af Dagen spiller paa Violin og traller og sqvaldrer (Døren imellem hans og vort Kammer er som alle Russiske Døre saadan, at man kan stikke Hænder og Fødder under den ind i hans Stue), gaaet ud, saa at jeg har fuldkomneste Roe. Anders har sat mig Themaskinen ind, som snurrer bag mig; de 3 Chronometre arbeide flittig deres Tik-Tak-Tak foran mig; foran mig ligger fremdeles en liden hvid Silkeskoe, og det lille Papfoutteral med Dine Ungdoms-Digtninger og nogle aandrige Aphorismer fra Sept. 1827. Jeg føler mig saaledes nu saa hjemme, som jeg i denne Afstand af 5000 til 6000 Wærst kan. Det er en Recreation, som jeg længe har længtes efter; disse kiære Reliqvier kan jeg aldrig fremtage og dyrke, uden naar jeg er alene; og dette har paa den hele Reise næsten aldrig truffet; i det mindste at jeg med Roe og Sikkerhed for Overfald kunde fremtage dem.

Den yngre Mand er umættelig i at samle Bekjendtskaber, og opplukke de Blomster som samaldrende Hjerter tilkaster ham; den ældre *har alt gjort* sin Samling; han besidder et Forraad, saa han mere trænger til i Roe at nyde det han har, end at samle Nyt. Ej heller skjænkes ham synderlig meer Nyt. Naturens Gaver staae gjerne altid i Forhold til vor Trang til dem. Saaledes føler han sig gjerne vemodig og uroelig iblandt Fremmede og længes tilbage til sine Egne. Jeg hører allerede fuldkommen til den forrige Generation, og gaaer paa fremmede Steder fuldkommen fremmed omkring. Oh maatte jeg kunne beholde ubeskaaret den Skat jeg har! Maatte Du og vor lille Blomsterkrands endnu findes samlet hel og frist, naar jeg endelig er saa lykkelig at komme hjem igjen!

Saaledes kom da endelig den Time, da jeg fik Roe og Lyst til at gaae hen og søge efter Mysters Prædikener, som Du erindrer vi delibererede om jeg skulde medtage eller ej. I den *lille* Kuffert laae den ej, men der traf jeg Dine Aphorismer, og de gjorde mig den samme Tjeneste, ja de vare mig saa meget kjærkomnere som de foruden de sande, træffende godt iklædte og i Livet dybt indgribende Tanker endnu have den store Interesse for mig, at de ere opstandne i det kjære, fortæffelige brunlikkede lille Hoved, som saa troeligen hører mig til. Men det er mig en Trøst at vide, og den beskedne sortbindede Bog findes i den store Kuffert, hvor jeg altid kan finde den, naar ....ger til Selskab. - Min sødeste Hanna! Det er sandt jeg kjender intet saa ægte, gediegent Menneske paa Jorden, som Dig; i saa mange haarde og trange Stillinger var Du altid den samme. Altid havde Du det Højeste for Øinene; troeligen hængte Du ved mig, hvad enten Du troede jeg skjønnede derpaa eller ej. Altid havde Du mit Indre for Øine, det var Dig vigtigt, at jeg ikke skulde fordærves. Du fortjener ogsaa den Tilfredsstillelse, at dersom der er noget lidet mere end Temperamentsdyd hos mig, saa skyldes det Dig; paa Dig hviler som paa en Grundstøtte, min Troe paa Menneskværd om end alt andet skulde falde. Ach hvor megen Daarlighed og Ureenhed seer man, naar man vandrer langt ud og omkring I Verden. - God Nat, god Nat Duschinka moi (min lille Sjel, et Russisk Kiæleord); hvor ofte har mit Hjerte banket hæftigt i høy Nydelse mod Dit! Naar skal jeg igjen slutte Dig i mine Arme?

14 November.

Onsdagen den 5te Nov. Flyttede vi i et nut Logis hos en Jøde Mendel: vi have her 5 Værelser, et til Folkene, et til hver af os, og en Billardstue hvor vi have opstillet vore Instrumenter, saaledes ere vi nu komne i Virksomhed, have et gandske beqvemt Logis, holde vor egen Husholdning og kort alt er nu godt. Men hvad som især bragte mig paa Benene vare de to kjære Breve fra Dig; jeg blev saa overgiven og lykkelig i flere Dage derefter, men nænnede neppe at vise min Glæde, da Due, som ved en klippefast Troe ogsaa ventede Brev, intet fik. Gud skee Lov, saa er Du da sikker i Kiøbenhavn med alle Børnene! Du maae have udstaaet meget inden Du kunde rykke op fra alt det Gods og med alle de Børn. Hvor den sidste Maaned maa have været anstrængende. Du var da ogsaa saa medtaget, at Du ej kunde sove paa Skibet.Det kan man dog ellers ret godt paa det store Dampskib. Jeg venter da, at høre nogen detaille om Løsgjørelsen fra Christiania og Overfarten. Alle Dine Breve ere kommen rigtig til mig, paa eet nær, hvori maa omtales Frue betty Møllers Forløsning og Ørsteds Ankomst. Om dette har jeg tilskrivet Stieglitz og Palmstierne. Intet har været *bræket*; General-Postdirektøren her siger ogsaa, at det er Sludder med den Aabning, og at det ej var

mueligt i Petersburg at gjennomlæse alle de mange 1000 der gjennemgaaende Breve. Det har alene een Gang været Tilfældet med et Brev fra en Adelsmand, som hos Keiseren var angivet for at staae i Correspondance med de Franske under Krigen. Nu i saadanne Tilfælde gjør man det i alle Lande Kammerherre Baron Tersmeden i Petersburg skriver altid uden paa Dine Breve, naar de ere ankomne til Petersburg. De 2 sidste vare begge ankomne 14 Oct, og ankom altsaa hertil paa een og samme Dag. Alt hvad Du har fortalt om den Dig af Christianienserne (Høie og Lave) udviste Artighed og Velvillie, og Børnenes Opførsel og Velbefindende, og Din Modtagelse i Khavn, om Erholdelsen af Tøfler og Støvler og Nødder og Mynter o.s.v. Har glædet mig ret hjertelig. Senere da Communikationen imellem os igjen aabnet; og herefter skal den fremdeles ..... Det; thi Gen. Post. Dir. Müller har lovet os, at vore Breve, som herefter fremdeles addresseres til Tobolsk, skulle af ham efter vor Afreise sendes til næste Stads Postdirection, som ligger paa vor Route, med Ordre, at opbevare dem til vi komme der, eller at eftersende dem øjebliklig til næste Stad, ifald vi allerede ere afreiste. Saaledes have vi blot at melde os i hver Kredsstad, hvor vi fare igjennem og at melde vor Afreise, for at erholde ethvert Brev saa hurtigt som mueligt.

Uagtet jeg kjender Din Dømmekraft saa fuldkommen, at jeg veed, at jeg ej behøver at bede Dig om ej at forevise eller forelæse af mine Breve for Fremmede andet end hvad som blot er af historisk Indhold, saa kan jeg dog ej afholde mig fra at lade disse Ord her indflyde, egentlig mere for min egen Beroeligelse.

Tillige med Dine 2 Breve erholdt jeg ogsaa 2 fra Finantsdepartementet og fra Undervisningsdepartementet; begge drejede sig om en Communikation om et *rentefrit* Laan af 5000 Specier til Reisens Fortsættelse og Fuldendelse. Fra Peterseburg havde jeg skrevet og giort et løst Overslag, hvorved det viste sig, at omtrent saa meget vilde udfordres. Jeg kan vel skjønne, at de have været i Forlægenhed; thi for Storthinget tør de ej *give* mere uden at resikere Historier. Nu har det *Form* af *Laan* og det næste Storthing har det i sin Magt, at gjøre dermed, hvad De vil. Jeg havde i 1826 bedet Kongen om 6000 Sp. og Collet havde lovet Diæter for L. Due, hvilke skulde udgjort henved 2000 Spdr. Med denne Sum havde vi omtrent kommet ud. Men H. M. lod mig sige, at det var bedre at forlange en mindre Sum for ej at faae rent Afslag af Storthinget og at man skulde nok sørge for det nødvendige Tilskud. Collet fandt formelle Vanskeligheder ved at lade Due faae de belovede Diæter og sagde mig, at jeg kunde kuns reise; det kunde jo være *mig* det samme under hvad Navn jeg fik Tilskuddet for Due; hvad fornødent var skulde jeg faae. Jeg seer nu Planen paa begge Sider; H. M. og Statsraadet ville have Ryggen frie, og stille min Ryg mod Storthinget. Det er Regjeringernes

sævanlige Maner, og de kunne vel ej anderledes handle. Jeg finder mig ogsaa deri og skal vel udholde en Dyst med næste Storthing. Enhver Chef for en Expedition sættes ofte i visse curieuse Situationer, i hvilke han maa handle efter Conduite og skride udenfor de sævanlige Former, da Regjeringerne bindes af Former som de ej kan overskride. Deres officielle Breve ere derfor gandske anderledes end samme Personers private Meninger. Man nødes til at gjætte den sidste og handle efter en Plan, som fører til det bedste Resultat uden Hensyn paa Formaliteter, som ej kunne overholdes, naar man maa vente i Maaneder paa Svar. Saaledes havde Formen forlangt, at jeg ej skulde afreist fra Petburg, inden jeg erholdt Regjeringens Resolution om Tilskud kunde gives eller ej. Dette havde kostet mig 3 Sornmermaaneder, Reisen var bleven vanskeligere, Observationerne færre og mindre gode, Tiden tabt o.s.v. Jeg maatte altsaa gjette, at Regjeringen fornuftigvis ønskede, at jeg ej var saadan dum Æsel at ventede, uagtet man formaliter vilde give mig en Reprimande derfor. Ligeledes kunde jeg nu formaliter resikere at reise paa min egen Bekostning, og af Frygt derfor lægge mig fore her i Tobolsk og correspondere et halvt Aar, eller strax reise tilbage igjen; begge Dele var at handle som en dum Æsel. Altsaa vorewärts! H. M. og Regjeringen veed, at jeg havde forlangt og havde Løfte om flere Penge; desuagtet ere de nu *forundrede* over at mit saakaldede første Overslag var saa langt *under* Sandheden. Jeg var atter en dum Æsel, om jeg ej ærgrede mig herover, eller ej forstod Meningen. Altsaa ved godt Mod vorewärts! Jeg seer ellers her tydelig, hvilke vanskelige Stillinger en General eller Statholder eller anden høistbetroet Mand undertiden kan stilles. Gud skee Lov jeg har intet Øjeblik været tvivlraadig, og mine Sager staae saa godt, at jeg kan klare for mig, naar det skal være. Især er det lykkeligt, at Reisens Hovedformaal saa hældig over Forventning lykkes; et stort og godt Resultat og hældigt Udfald jevner alt, om der var nogen Urede, som der Gud skee Lov ikke er.

Kulden er kommen med Snee og Føre; i Dag havde vi 19½ Grad Kulde. Vore Peltse og Peltsstøvler ere færdige; de ere saadan, at i 40° Kulde kunne vi ej fryse. Her i Tobolsk gaae vi endnu med vore Skotske Kapper, men vi have ladet dem fore med et smukt Foerværk og sætte en sort Bæverskinds Krave om. Publikum, især Qvinderne kunne ej blive trætte af at begloe dem; de standse paa Gaden og Stræder og see paa os saa længe de kan øjne os og lee, og kalde os: de fremmede med de blommede Kapper. En Qvinde, fortalte Gustav, sagde i det hun gik forbi: "nu vil Verden snart forgaae, naar Mandfolk begynde at gaae i Qvindeklæder". Vore Vogne ere nu satte paa Slæder, Hjulene ere aftagne og bundne paa Slæderne for den tilkommende Sommers Skyld. Snart ville vi nu stryge afsted, vor Dr. mod Nord til Berezow eller Obdorsk, vi mod Øst mod Irkutsk. Af flere herværende Familier, som have været i

Irkutsk høre vi bestandig tale om den derværende Gouverneur Zeidlers elskværdige Familie. Da Familien er Tydsk hel og holden, saa lover jeg mig megen Trøst af dem under vort længere Ophold der. Touren til Kiæchta skal ogsaa gjøre en behagelig Diversion i dette Ophold. I Februar Maaned er der et stort Marked, hvilket vi altsaa faae at see.

Da jeg endnu ej har fortalt noget sammenhængende om Tobolsk, saa vil jeg nu gaae lidt tilbage i vort Tobolsker Liv, og søge at gjøre en kort liden Afridsning, og denne tyr til Dues Dagbog.

Tirsdagen den 7de October kom vi til Tobolsk, hvis 18 Kirker, med mange Taarne og grønne Spire eller gyldne Kupler tage sig meget godt ud. Vi toge lige til Politiemesteren, som strax anviste os et Par Værelser. Da der ej var nogen Stue til vore 2 Mennesker (tschelorak, saaledes kaldes Tjenere eller Karle paa Russisk Maal), saa maatte de den hele Dag sidde i en liden Gang eller Forstue udenfor vore Stuer og om Natten ligge i Vognene paa Gaarden. Anders krøb ned i Pakvognen hver Nat, gik ordentlig ned i Kisten med Løgte, trak Pels paa sig og lukkede Laaget til. Gustav laae i Doctorens Britschke. Vi modtog de første Breve. Om Aftenen kom en Dr. Fiandt, som er gift med en ung vever lille Dorpaterinde, til hvilken Dr Erman havde en Pakke med tørrede Æbler og Kirsebær fra hendes Moder i Dorpat, til os. Næste Morgen tidlig gjorde vi vor Opvartning hos General-Gouvernøren, General Wiljelminov, en artig gammel Pebersvend, som har været tjenstgjørende General i Tiflis, Georgien og er en Mand af megen Læsning, taler Fransk o.s.v. Han var meget artig, indbød os en Gang for alle til *naar* vi ville, at spise hos ham. Besøgte Fiandt, pratede me den lille Madame, besøgte en behagelig gammel Mand Statsraad Collet, til hvem vi havde Brev fra den forrige Generalgouvernør over hele Siberien, Ministeren Sparanski, spiste Middag hos Politie-Mesteren. Om Aftenen komm Droschker fra General Brühl, (Chef for det Siberiske Artillerie), som har deltaget i Krigen mod Perserne og der mistet en Søn, med Invitation at bivaane et Assemblee med Dands hos ham. Vi rnaatte igjen i Klæderne og til at dandse. Jeg dandsede ogsaa et Par Dandse. Generalen og hans ej længer gandske unge Datter tale Tysk og Fransk (han er en Hannoveraner). Næste Middag 9de spiste vi hos General-Gouvernøren. Dr. Erman vilde om et Par Dage reist til Beresov, men man fik Efterretninger, at der var Is paa Ob Floden følgelig maatte han udsætte sit Forehavende. Aftenen tilbragte vi hos General-Postdirectøren Müller, som taler daarlig Tysk og Fransk; hans meget godlidende og godmodige Russiske Kone taler meget godt Fransk. Fredagen den 10de spiste vi Middag hos en Statsraad Dr. Med. Albert en Hannoveraner, til hvem Erman havde Brev. Han lod i et Par Dage en Droschke med Hest og Karl holde i Gaarden til vor Disposition; er en Mand af

Hoved og godlidende udvortes, men er gift med en rav stok-russisk Kone. Saaledes havde vi i de 3 første Dage været i 3 Middagsselskaber og paa et Bal i 4 forskjellige Huse. Det begyndte at blive os for trættende og vi bleve næste Dag den 11te hjemme. Vor Vertinde lavede Mad til os og vi spiste paa vor Stue. Eftermiddagen spadserede vi ud og besaae Byen, og afsendte Breve til Norge. Søndagen den 12te havde vi igjen en stor Middag hos General-Postdirektøren, hvor vi blandt andre traf to Forviste (med et formildende Udtryk kaldes de her alle Nestschastlivni d.e. Ulykkelige) forhenværende Oberstlieutenant Alabieff og Kammerjunker Shatileff, 2 Adelsmænd, som i et Drikke- og Spillelaug i Moscau have ihjelslaget en Embedsmand, fra hvem de havde vundet 20000 Rubler i maaskee ej gandske ærligt Spil, med en Maderavinsflaske. Alabieff er en udmærket Musikus, spiller Fortepiano og synger ualmindelig skjønt, componerer (jeg har siden af ham erholdt en Russisk Vuggesang af hans Composition, som jeg maaskee næste Gang skal sende Dig), taler Fransk som sit Modersmaal, men har et Par Øjne som en Røverkaptain. Shatileff hans Svoger taler udmærket Tysk, Fransk og Engelsk; begge ere meget rige, men have mistet Rang og Adelskab og ere paalagte 3 Gange daglig i Hovedkirken at gjøre offentlig Bod, det er et vist Antal Gange at knæle for Alteret og gjøre de sædvanlige Kors paa Brystet, kysse Gulvet eller berøre det med Panden o.s.v. Han (Alabieff) har ej kunnet overvinde sin stolte Ryg dertil, og der er nu kommen Ordre fra Synoden i Moskau, at han skal boe i et herværende Kloster, for at man der bedre kan have Tilsyn med hans Bod og Bedring. Men ej heller dertil har han beqvemmet sig. Jeg formmoder, han holder ej op førend han slaaer endnu en Mand ihjel og bliver sendt til Bjergværkerne. De Familier som have tilstædet ham Adgang til sig, have faaet en Reprimande fra Generalgouvernøren. Mandag den 13de spiste vi hjemme, og bleve om Efterrniddagen ved en Qvartals-Officier indbudne til Sobranic (Klub), hvor dandsedes; jeg valsede en Gang og lod det dermed forblive. Due er naturligvis en Fangst for Tobolsks dandsedygtige Damer. Han morer sig altsaa bestandig godt paa Ballerne og besøger dem flittig. Han har lært sig til at dandse den Polske Dands Masurka, som her er meget gængse og er meget smuk. Næste Middag spiste vi igjen hos Brühl en famille, og bivaanede den følgende Dag en Musikprøve med stor Frokost hos Alabieff og Shatileff. Om Aftenen gik Due paa Assemble og Dands hos Brühl (det er hver Onsdag;) Erman og jeg holdt os hjemme. Jeg har gaaet Dagbogen igjennem hidtil for at vise, hvor her er selskabeligt. Havde vi villet, kunde vi været paa Farten hver eneste Dag i al den Tid, vi opholde os her. Men jeg kunde ej holde det ud. Jeg befandt mig ilde deraf, blev traurig og satte mig aldeles paa Bagbenene.

I den følgende Uge indtraf godt Veir og vi arbeidede med vore Observationer, og spiste bestandig hjemme, undtagen et Par Aftener, vi tilbragte hos en Oberstlieutenant Hirsch og hos Fiands. Disse 2 Par have sluttet sig saa nøje sammen, at det ene ingen Fornøjelse kan nyde, uden at det andet maa deltage. Vi bleve altsaa inddragne i den Hirschiske Familie og ere omsider bleven hængende der saaledes at vi ere mere end halv hjemme, og gaae ud og ind, spiste der Middag hver Dag efter at vi vare flyttede ind i vort nye Logis inden vi havde indrettet vor egen Husholdning. Hirsch er en overmaade tjenstfærdig Mand, som har været os behjelpelig paa alle Maader, ladet vore Vogne forvandle til Slæder, foræret os Kort over Tobolsk, skaffet Erman Soldater til at lade bore Huller i Jorden med et Jordboer, foræret os alt hvad han kunde optænke af Smaaesager, der kunde være os nyttige. Konen er meget høj og temmelig maver; efter 3 ulykkelige Hendelser har hun endelig efter 6 Aars Ægteskab faaet en Søn, men som desværre er et grættent Dyr, og rimeligvis sygelig, da han altid skriger og ej kan sove om Nætterne. - Søndagen den 26de var den gamle Keiserindes Fødselsdag. I denne Anledning var hele Tobolsk i Oprør; Droschker og Calescher med Herrer med Uniform og trekantede Hatter rullede igjennem Gaderne; alle stimlede til General-Gouvernøren, hvor ogsaa vi indfandt os i Vor bedste Puds Kl 9 om Morgenen for at gratulere. Derpaa tog vi med Hirsch i Hoved-Kirken, hvor Erkebispen (Archirei) Ambrosius forrettede Tjenesten med en umaadelig Pomp af guldbrocaderede Præster og Lys og Røgelsekar og Ceremonier, hvori den hele Tjeneste bestaaer. Ved et vist Sted maatte vi knæle paa Gulvet med den hele øvrige Menighed. Efter Tjenesten gik Gen. Gouvernøren med alle Embedsmænd og vi med til Archirei Boepæl, en stor tæt ved Kirken liggende Bygning, for at tage Frokost. Vi talte et Par Ord Latin med ham. Derpaa spiste man Middag hos Gen. Gouvernøren. Jeg og Due bleve placerede inde i Hesteskoen, lige imod Gen. Gouv. og Archirei; jeg havde den gamle Collet paa venstre Side; **Ill.14** Archirei 3 af de højeste geistlige paa sin Høire Side. Archirei bestræbede sig for at conversere med mig deels paa Latin, deels paa Fransk; Samtalen gik maadelig, deels fordi vore gjensidige Færdigheder i disse 2 Sprog ei vare store, deels fordi Tafelmusiken gjorde det vanskeligt at *høre*. Imidlertid var det gandske moersomt. Ved Keiserindens Skaal var naturligvis Kanonsalut. Om Aftenen var Bal i Klubben. Jeg dandsede ej; jo en 2-3 Gange valsede jeg med forskjellige Damer. Jeg fandt mig næste Formiddag forstemt over det lange Faullenzer-Liv, generet ved det indskrænkede Logis, upasselig af den megen uordentlige Diæt, kort saa ude af Stemning som en Hypochondriachus eller Hæmorrhoidalist vel kan blive det; jeg lod mig slæbe om Aftenen til Hirsch, men var forsternt og følte mig ilde og blev ej bedre af den Mængde Mad, man her overalt dækker op

med, af deres Pure Qvas og Nalifkas (hjemmegjorte Liqueurer af alle Slags Bær); uagtet jeg knapt rørte det. Næste Dag besluttede jeg at trække mig rent ud fra al Commers og lod mine 2 Colleger melde mig syg til Middag hos Bryhl og til Aftens hos Fiandt (see Brevets Begyndelse), ligeledes næste Middag hos Gen. Gouvernøren og Aftenen til Assemblée hos Brühl. Den 3lte fulgte jeg med til Archirei om Eftermiddagen, hvor vi drak The og passiarede en heel Hoben paa Frazøsk og Latin, Politik, Naturvidenskab (vi foreviste nogle af vore Instrumenter). Det var ret moersomt. Han er en livlig og forstandig Mand paa min Alder; men det maa være et traurigt Liv at leve saaledes alene som Munk i et saa stort tumt Huus, saa godt som uden alt menneskeligt Selskab.

Ved den i nogen Tid holdte Diæt begyndte jeg igjen at komme mig, og at gaae lidt ud, saaledes at jeg Søndagen den 2den Novb. igjen første Gang var ude til Middag hos Hirsch, i Selskab med 2 af de saakaldte Ulykkelige, foruden flere andre. Den ene var en Adelsmand, som hvis Forbrydelse er, at han ved Kirkedøren i Petersburg har givet en Dame (Maitresse hos en Minister) et Ørefigen. Siden han kom til Siberien har han ladet sit Skiæg voxe og klæder sig som en Mushik eller Russisk Kiøbmand; han er Skriver hos Hirsch. Den anden er en forhenværende Major ved Garden Menges, en meget dannet Mand, sorn taler fuldkommen Fransk og Russisk, og som bar laant bort Penge af Regimentskassen til gode Venner, som have bedraget ham. Den sidste have vi siden engageret til at undervise os i Russisk. Han kommer til os hver Formiddag Kl 11 og er en meget behagelig Mand. Men Kummer har ødelagt hans Helbred, saa at han ej gjør det længe. Han havde søgt om at blive ansat ved et Regiment som simpel Soldat, i det Haab med Bravoure at svinge sig op igjen, men fik et yderst krænkende Svar, som bragte ham nær Gravens Bred. - Onsdagen den 5te Novbr flyttede vi ned i et nyt Logis, som vi have lejet hos en Jøde Mændel. Da vi ej her kunne erholde Mad i Huset, saa spiste vi de 3 første Dage hos Hirschs; Fruerne Hirsch og Fiandt lovede at laane os et Par Kasseroller, som vi ogsaa have faaet; Tallerkener have vi kjøbt. Gustav lavede den første Dag god beefsteaks og Due kogte Sterlet (en delikat Siberisk Flodfisk) i Beafsteak Maskinen. Da Dr. Erman tager Gustav med sig paa Beresov-Touren, saa blive vi af med vor Tolk til Irkutsk. Anders er troe som Guld og nyttig i Huset; men hans Sprogkundskaber ere smaae; vi have derfor maattet hyre en nye Betjent til Irkutsk en Verschickter, eller Unglücklicher, som er Snedkersvend, forstaaer Kogekunsten og desuden Russisk og Tydsk; han heder Johan (Russisk: Iwan) og er en Curlænder. Han er et vakkert Menneske og er os rekommanderet af den herværende 1utherske reformerte Præst Walther (som i dette Øjeblik ogsaa er vor Præst; vi have besøgt den herværende Lutherske Kirke).

Johan lærer os nu hver Dag et Par gode Retter og det meget velsmagende Mad, hvorved jeg trives langt bedre end ved de 5 Retter paa et Russisk Bord. Saaledes have vi nu i et Par Maaneder 3 Bængler. Mad og Drikke er her saa umaadelig billig, at et Pund Oxekjød koster 3, i dyre Tider 5 Kopeker. Der gaae 100 Kopeker paa en Rubel og 4 Rubler paa en Norsk Specie Papir; altsaa er 5 Kopeker 1½ Sk. Norsk. Alt øvrigt er i Forhold dertil. Derfor holde enhver Familie, selv de fattigste, en Mængde Folk, og i det mindste et Par Heste; thi Hest og Foer koster ligeledes intet. Foder til 2 Heste aarlig 50 Rubler, er 12½ Spdr. Et Pud Meel eller 40 Pund 50 Kopeker, eller 15 Skilling Norsk. Hvad man her savner er *Øl*. - Det er ej at faae. Ingen forstaaer at lave det. En afskyelig ugjæret Meelvælling beæres undertiden med dette Navn; men intet Christent Menneske kan drikke det. *Qvas* er en tynd Ølæddikke. Vin er umaadelig dyr og umaadelig slet; formodentlig et Kunstprodukt. Vandet leeret og ej behagligt at drikke. Saaledes er en svagelig Mave i en stor Nød for Drikkevarer. Endelig har jeg opdaget Porter; men den koster 5 Rubler eller 1¼ Spdr Flasken. Imidlertid drikker jeg imellem et Par Glas deraf for at holde min Mave i godt Lune. - Due beder, at Du vil tillade hans Marie, at sende sine Breve under Din Couvert, at den ene vil underrette den anden i Tide, naar den anden skriver, saa kan i det mindste den af os, som intet Brev faaer, faae en Hilsen igjennem den anden og derved beroeliges for Sygdom etc. Han har skrevet til Maschrnan og bedet ham om at besørge Brevene videre. - Jeg skriver ogsaa et Par Ord. I Gaar havde vi 22 Grads Kulde; men vi gik en lang Spadseertour paa Irtisch Floden uden at føle den ringeste Ubehagelighed. Kulden er her meget behagelig og ledsaget med Vindstille. Forgangen Aften saae vi det første Sibiriske *Nordlys* i N.O. altsaa fra min Siberiske Pol; det tilkjendegav sig allerede om Dagen ved Uregelmæssigheder i vore daglige magnetiske Observationer. Hils 1000 Gange Jætta, og Charite og alle andre gode Venner. Jeg vilde saa inderlig gjerne skrive dem til, men her er saa liden Roe og Leilighed og jeg veed ej hver- ken hvor jeg skal begynde eller ende; thi her er for meget og for lidt at skrive om. Sandsynligvis erholder Du endnu *eet* Brev fra Tobolsk, inden vi sætter os i Slæden. Din

bestandige Hansteen.

(Langs venstre marg på første side av brevet er skrevet:)

Aarsagen hvorfor jeg i saa lang Tid ej har kunnet skrive Dig til er at jeg har maattet skrive endeel Forretningsbreve, Complimentbreve som Chef for den Siberiske-Norske Colonie. Forrige Postdag maatte jeg efter Dues mange gjentagne Anmodninger og flere Løfter fra min Side, skrive et lidet Brev til hans Marie, og da jeg var færdig, var der ej Tid til at ende dette.

27) Tobolsk den 29de Novbr. 1828

Min bedste elskværdige lille Mutter.

Endelig har jeg været saa lykkelig, at erholde Dine 2 lettres egarées. De vare ved en skammelig Skjødesløshed af Stieglitz bleven sendt tilbage til Christiania og derfra vandrede de atter til Petersburg for paa nye at gjøre et Forsøg at naae os. De ere altsaa meget bereiste. Jeg har i Dag maattet skrive et langt Brev med Regnskab til vort Departement og digte et Tydsk Brev til Suchtelen, hvorover det kommer ti1 at gaae ud over Dig, saa jeg ej kan svare Dig paa Dine særdeles elskærdige og kjærkomne Skrivelser (de forvildede). Alle Dine Breve er komne *uaabnede* og uantastede frem. Vær altsaa roelig.

Erman er for 8 Dage siden reist til Beresow og Obsorsk; om nogle Dage reise vi videre. E. har taget Gustav Rosenlund med sig, og vi have engageret i hans Sted til Irkutsk, en ung vakker lang Snedkersvend Johan Schlan, sorn taler Tydsk og Russisk, og er en fiffig Kok. Vi holde nu selv vor Husholdning hos vor Jøde Mendel, og have 3 Gange saa gar havt forloren Skildpaddesuppe, engang havt et lidet Aftensselskab, hvor blev givet varm Mad. Vore Vogne ere satte paa Slæder og alt er færdigt til Afreisen. Veiret er skjønt, Kulden ubetydelig.

Jeg begynder strax efter dette er afsendt, paa et Brev til Dig, som skal afgaae endnu her fra Tobolsk med første Post. - Enkekeiserindens Død foraarsager det *sorte Lok* paa Brevet, hvorover Du altsaa ej maa forskrække Dig. Fru Müllers lykkelige Nedkomst har glædet mig. Hils mange Gange mine kjære Venner i Khavn, Henriette, Charitte, Juditte, Frue Wilkens; giv Mændene (hos hvem som har nogen) ogsaa en Slæng-Hilsen.

Altsaa do ebudarrie d.e. auf Wiedersehen

Din kjerlige

Chr. Hansteen.

Kan jeg forglemme alle mine søde Børn?! Lad see om jeg endnu husker dem paa Rad? Thora, Alvilda, Harald, Nanna, Asta, Viggo. Skriv mig engang en Liste paa deres Fødselsdage, Aar og Datum, vor første Sommertræffen, Forlovelsesdag, din Fødselsdag (14 Juli 18..), vor Ægteskabsdag (15 May 18..) .

28) Tobolsk den 5te Decernber 1828.

Dette Brev faaer Du da ikke førend lidt over Nytaar 1829. Altsaa vil jeg begynde med at ønske Dig et glædeligt Nyt Aar. Gid Du maatte føle hver Dag i dette og det følgende, hvor meget jeg længes efter at staae imellem Dig og vore 6 smaae Mennesker, hvilke Phantasier det Fjerne maler sig sorn 6 smaae Engler[8]. I en liden Seddel med forrige Post meldte jeg Dig, at jeg endelig havde faaet det vildfarende Brev, som rigtig nok var det, der mindst af alle burde komme i fremmede Hænder. Det deri udkastede klartskuede veltrufne Billede af de 2 Personers "Leben und Leiden" har glædet og interesseret mig; desværre ere der saa mange traurige Situationer deri, saa megen forspildt Glæde og Lykke, saa megen ufornøden Lidelse; saa synes det i det mindste for den Kortsynede. Dog lad den hele Menneskeslægt frerntræde og En for En gjøre Rede for sine Sorger og Glæder! Hvem veed hvad man fik for et Billede, om man nogensinde fandt eet med mindre Skygger? Sorgerne ere forsvundne med de hæftige Gjæringer, og den klarere Geist staaer tilbage. Ogsaa paa denne Reise har jeg lært endeel mere at behærske mit Sind, at aflægge Prætensioner, at være mindre heftig og egenraadig. Jeg haaber Du skal finde en noget forbedret Udgave igjen istedenfor den ældre og første, men det forstaaer sig, den har immer mindre og mindre Syn for almindelige Kiøbere. I gode Qvinder ere ogsaa alt for gode og kjerlige, og frygtsomme og føjelige, saa I forkjæle og fordærve Eders Mænd. De have ret godt af over det 40de Aar at sendes ud i den fremmede Verden, som alene kjøber efter Bindet, for der at lære, at de nu alene erholde nogen Værd ved den ægte indre Kjærne; at de nu kuns for ægte klingende Valuta og det i store Summer vinde lidt af det, som de før erholdt med Fornøjelse gratis. - Hvor høie Tanker jeg har om *Dig*, vil jeg ej med Ord udtrykke; det bliver dog kuns uværdige Halvtomme Lyde; lidt undselig skulde jeg altid staae for Dig, som en skrøbelig Stakkel. Men Du er jo nu engang saa partisk, at Du skjænker mig alt uden at forlange jeg skal være mere end hvad jeg er; kort at Du tager mig for fuld Valuta.

Da vi nu i et Par Maaneder have opholdt os her i Tobolsk, saa er det vel paa Tide at jeg skildrer lidt nøjere de Familier, iblandt hvilke vi her have levet. Dr. Erman havde med fra Dorpat en Pakke med tørrede Æbler og Kirsebær fra en Mama i Dorpat til hendes Datter en Frue Doctorinde Medicinæ *Fiandt* i Tobolsk. Med Længsel havde hun længe ventet paa sine

---

8[8] I 1830 staaer jeg da imellem Eder og kan skjære Havre en 8; vi have altsaa blot eet Aarstalskifte at oppbie. Kuns een Gang skulle vi løbe rundt omSolen inden vi faae hinanden at see. Vejen er lang og Tiden ej kort; men Reise-Maskinen gaaer magelig og ...126 Millioner Mile

kjære Dorpates Æbler fra Mama, og det første Rygtet om vor Ankomst udbredte sig ankom Dr. Fiandt og erholdt Brev og Pakke. Dette bragte os derfor til Fruen. Vi fandt en liden væver fuglelet Frue af Din Størrelse (knapt) men meget tyndt bygget (som Charithe), 18-19 Aar gammel, munter, snaksom, livslystig, med et Par kastaniebrune Øjne, med Lyst til at spase, drille, lee, hvilken Lyst end den for dannede Folk her existerende Menneske-Armod end mere ved eet Aars Savn var forhøjet. Hun har et allerkjereste sødt yndigt lidet Pigebarn paa ½ Aar, som er det vakreste Barn jeg paa den Alder har seet. Jeg frygter det Ansigt er for tydeligt tegnet til at det ej skal blive skarpt med Tiden. Manden er en ung Berliner paa 27-28 Aar, med et Par smukke smægtende Øjne; for Resten gandske lidt hængslet. Man vil i det hele regne ham for en gandske vakker Mand; omtrent af Abels Størrelse og Figur. Han og Erman havde ej seet hinanden i Berlin og Potzdam, men deres Bekjendtskab var middelbart; thi det viste sig i Samtalen, at de iblandt andet begge kjendte een og samme *Hund* i Potzdam, som altid opholdt sig i Porten ved et vist Huus. Alle disse gjensidige fælleds Bekjendtskaber drog dem snart nær hinanden, saa at vi begyndte at komme der lidt. Fiandt sagde engang, vi skulde dog gjøre Bekjendtskab med Oberstlieutenant Hirsch og hans Frue, som vare godlidende Folk og deres eneste Omgangsvenner. Hirsch søgte selv en Leilighed til at tjene os og kom derved op til os, og bad os endelig til sig. Een Gang havde vi seet ham hos en Dr Albert og siden engang Konen paa et Bal. Hun faldt der vel i *Øjnene* paa en Maade, det er, man bemærkede hende en Gang og saae derpaa ej mere efter hende; thi hun er vel næsten *dobbelt saa høj* som Frue Fiandt og dertil umaadelig tynd; Munden noget tor stor; seer noget sygelig ud, o.s.v. Hirsch er født i Mæhren af Catholske Forældre, men da han kom til Petersburg i Cadetcorpset og man hørte han var en Tydsker, saa lod man ham oplære i den protestantiske Religion, og i denne er han siden forbleven. I Rusland betegner Ordene *Russisk* og *Tydsk* nemlig ikke den politiske men Religions-Forskjellen. Russisk kaldes den, som bekjender sig til den græske Kirke, Tydsk den som hører til en anden Kirke, sedvanlig den Lutherske, saasom de fleste Fremmede her ere Tydske og tillige Protestanter og Russen ej saa nøje bryder sig om hvorledes det hænger sammen med deres Religionsmeninger, naar de ej høre til hans Kirke[9]. Da Moderen siden ved en Hændelse fik at høre, at han var Protestant, forfærdedes hun, men trøstede sig endelig ved at sige, at de dog begge havde samme Gud. H. ligner noget Adelaide Hansteen i Øjnene og den runde Pande, dog ere hans Øine mere spirituelle, han er nogle Aar ældre end jeg. Disse 2 Mennesker ere sammensatte af den mest ubegrændsede Godmodighed

9[9] Vi regnes her iblandt Tydskere

og Tjenstfærdighed; dertil Menneskehunger, da man her hverken har Bøger eller Mennesker, kuns Russer, men som aldrig kunne afgive noget egentligt Hjerteforhold for Tydskere eller Europæere. Disse gode Mennesker begyndte nu at lokke os til sig hyppigere og hyppigere, og kunne nu ej mere undvære os, saa at de i det mindste maae see os en Gang om dagen; de ere ordentlig gjerrige paa hvert Øjeblik, de kan beholde os. Komme vi en Dag ikke derhen, saa kommer Hirsch herhen og røger sin Pibe, og foræller os, at hans Kone siger det er saa længe siden vi saae "de brogede, eller Tydskerne"[10]; eller nu i den senere Tid "den Norske Colonie". Naar man er lidt bekjendt med hendes Ansigt, saa er hun gandske tækkelig at see paa, ja man finder undertiden et meget vakkert Træk omkring de godmodige Øjne. Hun lader til at være kirtelsyg; har 3 Gange, deels een Gang ved ulykkelig Hændelse, aborteret; endelig var hun saa lykkelig at skaffe sin Mand en Søn, som nu er eet Aar gammel, og er en meget gnaven Dreng, der, formodentlig af Sygelighed aldrig sover hverken Nat eller Dag mere end ½ Times Tid ad Gangen; derimod skriger han næsten ligesaa meget, som han vaager. Naar det Stakkels Barn ellers befinder sig vel, er han omtrent som et andet Barn. Det første vi satte vor egen Husholdning, havde hun lovet at laane os et Par Kasseroller, men hun trak det ud, fordi hun sagde, saa bleve vi borte. Jeg skrev hende et Brev til og indsluttede i det en Slags Laas af en Visitbilliet og sagde at dersom hun kunde løse den, saa skulde hun være befriet fra sit Løfte, imodsat Fald udbad jeg mig Kasserollerne. Hun arbeidede en Dag og fik den endelig løst og triumpherede. Endelig erholdt vi dog Kasserollerne, men hun sagde til Hirsch, lad dem kuns hungre et Par Dage, saa komme de nok igjen. Men vor Johan lavede saa god Mad, at vi kort efter inviterede Hirsch og Fiandt paa forloren Skildpadde m.m. Her i Siberien koster Mad og Tjenestefolk ingen Ting; man har derfor mange Retter Mad daglig, og det betyder intet om en 2-3 Mennesker uventet komme til Bordet. De fleste have en Mandskok (en Forvist). Hos Hirsch spise daglig 3-4 af hans Undergivne en Sekretair, en Oberstlieutenant og en Forvist Adelsmand ved Bordet, og det regnes for Ingenting. Hver Gang vi vare hos Hirsch, saa inviterede i Førstningen den troe Sjel sin Veninde Fiandt for at hun ogsaa skulde have godt af os. De kaldte hinanden paa Tudsk Maner: "gute Hirschin", "gute Fiandtin"! Jeg har glemt at sige, at Die Hirschin er født i Libau. Begge Damer correspondere flittig med sine Sødskende og Familie i Cur-Lief - Estland; die Hirschin taler godt Russisk, die Fiandtin temmelig godt,

---

10[10] Det træffer saaledes ofte her, at en saakaldet Tydsker ikke forstaaer et Ord Tydsk. Er han født i Rusland af Tydske Foreldre, saa forbliver han Protestant d.e. kaldes Tydsker, om han ej forstaaer et Ord Tydsk: er derimod *een* af Forældrene Russer, d.e. hører til den Græske Kirke, saa maae alle Børnene opdrages i den Græske Kirke, og hede da Russer

især naar regnes, at hun kuns har opholdt sig her et Aar. Hos Fiandt komme vi sielden, da han den hele Dag er ude paa Praxis og blot kommer hjem til Spisetid henved Kl 4 og til Sengetid Kl 10. Den lille Stakkels vevre Kone sidder altsaa som det sædvanlig gaaer en ung Kone og suer paa Labben alene den hele Dag. Det var comi-tragisk at høre hende beskrive, hvorledes hun i Førstningen kom ud af det med sin Russiske Tjeneste-Pige, naar hun skulde sende hende i Byen at kjøbe noget til Maden. Hun slog op i Lexikon, græd og skrev op, foresagde Pigen det flere Gange, og fik sædvanlig til Svar "ja ni ponimalo bárina (jeg forstaaer ikke Frue) og naar hun (Pigen) endelig sagde hun forstod og gik i Byen, saa korn hun sædvanlig tilbage med noget gandske andet end det Forlangte. Hun er, hvad man paa Tydsk kalder "eine tüchtige Wirtschafterin", laver selv sin Mad, og meget nydelige Kager o.s.v. Iblaridt andre Kneb, som Die Hirschin bruger for at holde paa os, er at hun lader Aftensmaden først komme ind Kl 10½ eller 11. Jeg havde allerede længe beklaget mig over den varme Mad til Aften, og bragt det derhen, at der i det mindste altid blev begyndt med koldt. I Gaar Aftes hos Fiandts klagede jeg ogsaa over, at man slap saa sildig til Bords hos Die Hirschin, og sagde at det var Aarsagen, hvorfor jeg Dagen i Forvejen ej var kommen derhen. Hun bekjendte da rent ud, hvorfor hun havde gjort det; thi "ellers var der ingen Forslag i Tiden og man løb saa gesvindt bort". Da vi gik hende svært paa Klingen med stærke Fornuftgrunde, sagde hun: "Man er ogsaa altfor god i denne Verden". Jeg sagde hende da, idet jeg tog hende i Haanden: "ja min gode Frue: Godhed er den Egenskab som slettest betales i denne Verden". Hendes Skjønhed bestaaer i en ualmindelig Pretensionsfriehed og Naturlighed.

6. Dec. Morgen Kl 8½ (d.e. 4T 48' i Khavn, saasom der her i Tobolsk er 3Tim42' Tidsforskjel imellem os). Det er i Dag første Gang i meget lang Tid, at jeg har været oppe før Kl 8 og ved Lys. Vi komme sildig til Sengs, Kl 12 eller derover, og staae derfor sildig op, d.e. Kl 10 Form. eller derover og Due som er en Mestersover, endnu en Time sildigere. Dog maae jeg sige, at jeg gjerne er vaagen Kl 9 eller lidt tidligere, men ligger paa mine Stole (Seng kan jeg ej kalde det) og læser Russisk en Times Tid. Vores Op- og Nedgang retter sig altsaa her omtrent efter Kiøbenhavns Solen. Efter Vore Chronometre er vor Levemaade gandske passelig, men efter Lommeuhrene, som beskedne maa følge Siberisk Tid, er den uanstændig. - Under Vilkaar, at vi i Gaar Middag skulde spise hos die Hirschin havde hun lovet mig Tilgivelse for alle de haarde Bebreidelser jeg Aftenen i Forveien hos die Fiandtin havde gjort hende. Men da jeg skulde skrive Brev, og Middags-Maaltid generer mig (for de mange Retter), saa bad jeg Due gaae derhen; det gjelder saa dog ham mest. Han kom tilbage med den Beskeed, at hun nu var ret vreed paa mig. Due gjør her overalt en umaadelig Lykke imellem

Damerne; da de stygge, plumpe, grove, mørke Russiske Træansigter reent falde bort ved Siden af et rødt og hvidt Europæisk Ansigt. Die Hirschin und die Fiandtin sidde derfor og ase med ham med at høre paa hans Bestræbelser for at tale Tydsk, lege med ham, som med et nyt rart Legetøi, ere Gud skee Lov ligesaa barnagtige som han, kjende indtil mindste Detaille hans hele Kjærlighedshistorie, kjøre Toure og have ham bag paa Slæden o.s.v. Paa Baller gaae alle Øine med ham, og det var vel ikke saa ilde for hans aandelige Sundhed, om han snart kom paa et Sted, hvor det Ydre galdt mindre og det Indre mere. Allerede fra Moderen af er han forkjælet. Men han har et godt Hjerte, og det gaaer vel over igjen. - Dette ere de 2 Familier, som vi egentlig *omgaaes*; andre see vi og besøge meget sjelden. Iblandt andre en Postdirectør Müller, som er saakaldet Tydsk, men taler maadelig Tydsk, lidt bedre Fransk. Han har her Tittel Excellenz, er en noget prætensionsfuld forfængelig Mand paa 50 Aar, gift med en Russisk Kone, rund, sorte Haar, brune venlige gode Øine, taler godt Fransk men ikke et Ord Tydsk. Hun er efter alt hvad man kan see og ogsaa efter hele Tobolsks eenstemmige Vidnesbyrd en Engel i Fromhed og Taalmodighed. Men hun er som de fleste Russiske bedre Fruentimrner overmaade stræng religiøs, hvilket her grændser til Bigotterie. Han er en Bøffel og jeg tænker uden nogen Religion, og siger "dummes Zeug" til alle hendes Religions-Øvelser, hvilket naturligvis smerter hende. Nyelig aborterte hun, og man har her den Skik, at efter en Barselseng, kommer Popen endnu samme Dag ind ved Sengen og holder en Bøn, hvori takkes Gud fordi han har reddet Barselkonen af sin Nød, og velsigner og korser Barn og Moder. Er det derimod en Abort, saa forekommer i Bønnen et Sted, hvori Gud bedes "at tilgive Moderen sin Synd, at hun har dræbt sit Foster". Dette er naturligvis et grusomt og haardt Udtryk for den stakkels Lidende, som har udstaaet saa meget. Dette gik hende græsselig nær. Imidlertid har hun en russisk (det vil sige Jern-) Helbred, saa hun efter faae Dage igjen var paa Benene. Formodentlig har en Plumphed af hendes Hr Grobian foraarsaget Ulykkene. Saadanne blandede Ægteskaber due ikke.

I alle Russiske Huse findes et Helgenbillede i et Hjørne ligemod Døren. Naar en simpel Russer træder ind, saa løbe hans Øjne først og frernst om i alle Hjørner for at finde det og før han lukker Munden op, korser han sig og bukker de 3 Gange for dette; ogsaa Fruentimmerne *bukke* her, neje ikke; og deres Buk er meget graziøst. Elegantere Folk komme dog ind i Stuen uden at korse sig, men naar de staae fra Bordet, vender hele Bordselskabet sig om til det hellige Hjørne og korse sig fra Pande til Bryst. Ere Tydskere eller Protestanter iblandt Selskabet, saa gjøre disse naturligvis ej denne Cerimonie med. Spise Mand og Kone alene en

Farnille, og ere de som bos Müllers, af forskjellig Religion, saa gjør denne simple Ting alene et ubehageligt Indtryk; Især paa Børnene, som see denne Forskjel.

Ill. 15

Vor Doctor E. er for omtrent 14 Dage[11] siden afreist til Berézow paa den nu tilfrosne Flod Irtisch og Ob. Hosstaaende er en Afbildning af den Æske, hvori han blev kjørt. A en Dør, hvori gjennem man kryber ind, B et lidet Vindue af Marienglas, C en Kielder, hvori Proviant og nogle Instrumenter. I Æsken selv *ligger* den Reisende i Peltse og paa Peltse. Æsken er foret uden og inden med grovt Gulvteppetøi. Dr. selv var iklædt **Ill. 16** en Slags Ostiakisk Pels eller Skjorte af Reensdyr Skind. Den har ingen anden Aabning end nedentil, og maae derpaa trækkes over Hovedet. En liden Aabning for Ansigtet. Ovenpaa den Hovedet bedækkende Pose ere til Zirat tilsyede 2 sorte Ørelapper af loddent Skind, som give hele Figuren et endnu mere Bjørneagtigt Udseende. Bag til seer en saadan Person fuldkommen ud som en Bjørn paa 2 Been og jeg tvivler ej paa, at dette virkelig er Ostiakkernes Idee dermed, da de dyrke Bjørnen som et helligt Dyr. Paa Benene trækkes et Par Rensdyrs Strømper, som gaae heelt op i Skrævet. Er Kulden stærkere, trækker man uden paa denne Habit, nok en lignende, og begravet i saadan en Lig-Kiste som denne Narta og med saadanne 2 Ostiak-Skjorter skal man trodse 40° Kulde. - Paa Mandag tænke vi at reise og da træffer vor Dr. os først i Irkutsk.

Vi have opgjort en Storvask med ham; hvorved alt er kommen i temmelig Rigtighed. Due havde skrevet et Brev til sin Kiæreste, og deri malet ham, saadan som vi var enige om ham; men iblandt andet forekom deri følgende haarde Bemærkninger af mig, at da han har en Franzos til Fader (Forfaderen var Franzos) og en Jødinde til Moder, saa forenede han den førstes Egoisme, Letfærdighed og Letsindighed, med den sidstes Urenlghed, Forfængelighed og Gjerrighed. Naturligvis var Talen her blot om disse 2 Folkeslags, ei om de 2 enkelte respective Personers Egenskaber. Due og jeg gik ud at spadsere, og Brevet laae utildækket paa vort Bord. Iblandt andre Ubehøvletheder havde han de, at han ofte, naar man sad og skrev Brev, kom hen og saae i Brevet, eller vel endog tog det op og læste deri. Da vi kom hjern fra Spadseertouren kom han ind i vor Stue og fortalte gandske ugenert, at han havde læst i Dues Brev, og forundret sig over den haarde Dom; han troede at alt var opgjort imellem os, og nu mærkede han, at han var gandske forraadt, og Due blev bestyrtet og forbittret og sagde, at han var en Laps, at han havde faaet sin fortjente Straf, fordi han var nederdrægtig nok til at læse

---

11[11] 21. Novbr

andres Breve; at han havde fortjent en Dragt Prygl ovenikjøbet dersom han ej var aldeles uværdig til at prygles af en ærlig Mands Næve o.s.v. Erman appellerte til mig, men jeg svarede først, at jeg ej gjerne melerede mig i Fremmede Sager. Endelig tog jeg ogsaa Ordet; talede om Brevseglets Hellighed, og om den end større Hellighed af et aabent Blad, som var anfortroet en Mands Honnetitet, da Ærens Segl maatte være endnu uantasteligere. Jeg kunde ej begribe, hvor han havde Dumdristighed nok til selv at tilstaae, at han havde begaaet en saa æreløs Handling. Dette ledede os til at skildre hans hele Væsen fra først til sidst, og mit Resultat var at han var en legemlig og aandelig Tølpel eller Klodrian, som manglede Smag og Takt for det Sømrnelige ud- og indvortes, et Svin paa Legem og Sjel, vittig uden Aand med endeel Lærdom, men ufordøjet; alt dette blev sagt i al Godmodighed og Roelighed, blot som en historisk Fortælling af gamle Sager; han hørte ogsaa roelig derpaa. Han mente "vi skulde altid sige ham, naar han feilede". Jeg gjorde opmærksom paa, at man kunde ej gaae i det Uendelige den hele Dag med Correxer; man kunde kun anmærke Feil i et enkelt Tilfælde og maatte overlade til Vedkommende deraf at uddrage almindelige Regler, og at anvende disse paa specielle Tilfælde. Han beklagede, at det var saa vanskeligt, at omgaaes med Mennesker; jeg svarede, at Mennesket var et meget delicat Instrument; ikke enhver grov Taze kunde spille derpaa uden at forstemme det. Endelig vare vi udtømte; vi drak i al Godmodighed et Glas Vin sammen; jeg sagde, at jeg nu var overbevist om, at der egentlig intet Ondt var ved ham, at jeg altid havde Interesse for ham, som et ikke gandske almindeligt Menneske, at jeg vilde læge nøje Mærke til ham, for nøjere at lære at kjende ham, men at han havde for dybt og ofte saaret og krænket mig til at jeg kunde have for det første et kiærligt Sindelaug mod ham. Om Natten hørte jeg ham et Par Gange stønne. Han havde ej sovet; jeg tænkte: det skader ikke; Du har godt af noget alvorlig Eftertanke! Siden den Tid maae jeg tilstaae, at han har opført sig exemplarisk, studert sin Opførsel, været stille, mild og venlig, og artig, gjort sig Umage for ei at slaae nogen Ting overende. Hans Afskeed fra os var gandske net. Due kyssede han med Taarer i Øjnene og tog en kjærlig Afskeed fra; til mig sagde han: 'Proschtschai! i den dobbelte Betydning" (det betyder nemlig egentlig tilgiv! , men bruges sædvanlig som *Farvel*). Med alt det, saa ønske vi dog at reise herfra inden han kommer tilbage, da vi finde Lettelsen alt for stor entre nous deux, til at vi ej skulde ønske at reise alene til Irkutsk.

En Prøve til en Concert, som her skulde gives, har jeg bivaanet. Den begyndte med Ouverturen af Don Juan, derpaa spillede en lille Mademoiselle Kirillow paa 9 Aar en Fortepiano Concert med Accompagnement; derpaa Prokureuren Baron Krüdener (Fetter til den berygtede Frue) en Obligat Consert af Rohde; derpaa en Arie af en ung Mand, med

Accompagnement; endelig Madame Tschukovsky en meget smukt og færdigt og præcis udført Fortepiano-Concert af Mozart. Denne Madame Tschukowsky er en net og elskværdig ung Kone, som dandser godt, taler Fransk; men Manden taler blot Russisk, altsaa komme vi der ikke. Dette var første Act af Concerten; i Pausen komm Politie-Mesteren med Efterretning om den gamle Keiserindes Død og Forbud for at udføre saavel Concerten selv, som den anden Deel af Prøven. I anden Deel skulde Madarne Tsch. spillet a quattre mains med Krüdener; men dette og den hele øvrige Musik bleve vi snydt for. Seer Du saadan staaer det med de skjønne Kunster i Sibirien; jeg forsikrer, at vore Liebhabere i Christiania neppe skulde udføre en Concert saa godt, i det mindste ikke bedre.

Vi have her studeret Russisk med umaadelig Flid, især jeg. Fra Morgen til Aften har jeg arbeidet med Lexikon og arbeidet mig igjennem et Par Stykker af Skotlands ældre Historie af Walter Scott oversatt paa Russisk, en liden Fortælling, og ogsaa stræbet med et Par Kapitler af Ivanhoe og et Brev af en af Lafontaines Romaner. Men uagtet jeg nu næsten kan læse en Avis-Artikel uden Hjelp af Lexikon og flere Perioder i en let historisk Stil, saa kan jeg endnu ikke sige 2 Ord af mig selv til en simpel Karl; saa forbandet er det Sprog, saa afvigende i Perioder og Udtryk fra alle christelige Sprog, saa uendelig mangfoldigt i Udtrykkenes og Begrebernes Nuancer, Declinationer Conjugationer og Udtale. Men det er sandt det er et af de smukkeste Sprog paa Jorden, i en Indfødts Mund som har et godt Organ. For en Digter er det en heel Verden at tumle sig i, saa rigt er det. En af de saakaldte Ulykkelige, en forhenværende Regimentsqvartermester Mænges fra Pultava var vor Lærer; han har Gud skee Lov Haab om Benaadning næste Aar; men hans Helbred er saa ødelagt af Græmmelse, at han ej andet vinder derved, end at døe paa sit Fødested og iblandt sine egne. Jeg sendte ham 100 Rubler (25 Sp.) i et artigt Brev, og fik et yderst artigt og bevægeligt Brev tilbage, hvori han siger at han ej havde ventet sig noget, at han var betalt ved vores Omgang, at han ansaae det som en Ædelmodig Understøttelse i hans kraange Forfatning. Hirsch sagde: "Det har vist kostet ham Taarer at modtage det". Ogsaa Hirsch har han takket, fordi han havde givet os Idee paa Mænges. - Nu hils mange Gange mine hjertens kjære Veninder, Jette, Charite, Søstrene, Judith, Frue Wilkens; og alle mine søde Børn fra Din Hansteen.

29) Tobolsk den 12te Decbr. 1828.

Kjære bedste Hanna!

Om en Times Tid kiøre vi ud af Tobolsk. Jeg sidder her hos Oberstlieutenant Hirsch, hvor jeg har løbet fra Bordet, for at melde Dig, at det endelig bliver Alvor med vor Afreise herfra. Vi bleve Postdagen over i Gaar, i det Haab at den maaskee kunde bringe os kjære Breve fra Vesten. Men den komm tomhændet i det mindste for os. Lille Marie har skrevet Due, at Schult har formanet hende, ej at skrive oftere end hver Maaned. Skulde dette dumne Raad ogsaa være kommen for Dine Øren, da beder jeg Dig, at ansee det for hvad det er, en Dumhed. Jo længere man er borte og jo mere uregelmæessig følgelig Brevene komme den Ventende i Hænde, desto mere længes han, og desto mindre bør den Skrivende forlænge denne Frist ved sjelden at skrive. Dog skal Du ej skrive, naar Du ej har Tid og Lyst. Hall har fortalt Due, at Du var ilde tilmode, over mine Beklagelser at vi ingen Breve fik. Dette maae Du nu paa ingen Maade være. Jeg har blot ikke kunnet skjule min Længsel. At Du gjerne skjænker mig en Glæde, om det end koster Dig en Anstrængelse, det er jeg saa sikker paa at jeg aldrig har tvivlet et Øjeblik. Jeg ønsker blot at Du tilfulde skal vide, hvor kjert ethvert Brev er mig, og at Du ej kan gjøre bedre Anvendelse af en ledig Time end at skrive et Par Ord til mig. Gerdrut Hirsch grüsst achtungsvoll die Frau des Professors Gansteen, und bedauert herzlich die schnelle Abreise der lieben Reisenden.

Auch Annelie Fiandt thut ein gleiches, u wünschte, immer länger in der Gesellschaft Ihres, so achtungvollen Mannes seyn zu können. Empfangen Sie meine beste Frau Pr. Hansteen den herzlichsten Gruss von mir u nehmen Sie die Versicherung, dass ich Sie herzlich durch die Beschreibung Ihres vertrefflichen Mannes liebe u sehr bedaure dass mir, Ihre persönliche Bekanntschaft verloren geht. -

Du seer af Ovenstaaende, at jeg har overtalt vore 2 Veninder, til at skrive et Par Ord i Brevet forend mere at stille Dig for Øine vore 2 Veninder, som jeg i mit forrige Brev har skildret.

Frue Fiandt sidder i dette Øjeblik tæt ved mig og skriver i Dues Brev, og Mændene gaae ud og ind. Hestene ere komne, og det mørkner. Jeg maa altsaa slutte. Gud være med Dig, og alle vore søde Børn.

Lever indlagte Billet til min gode Jette paa hendes Fødselsdag ifald det kommer tidsnok.

Alle Dine Breve har jeg faaet; ubdtil det første fra Kiøbenhavn inclusive. Hils alle Venner fra Din troe og oprigtige Ven og Husbonde

Chr. Hansteen.

Due sagde til de to Madamer, at jeg ej skulde læse, hvad de skrev, og det har jeg ogsaa holdt

30) Kainsk. 23de Dec. 1828. Lille Jule-Aften.

Min gode Hannal

Vi kom hertil i Gaar Aftes, og bleve med Magt indførte i Politiemesterens Huus, NB med venskabelig Magt, for at logere her. Han har indrømmet os sin Dagligstue til at boe og bygge i. Hans Kone er en Præstedatter fra Jakutsk, og hun har gjort Reisen derfra til Ochotsk og tilbage med sin nu værende Mand; af hende have vi hørt adskilligt angaaende denne Reises Beskaffenhed, som viser os, at der aldeles ingen Vanskelighed er derved. Om en Times Tid reise vi videre. Jeg har blot Tid at sige Dig disse Par Ord for at underrette Dig om Vort Velbefindende. Mere fra Tomsk.

Vi have paa Reisen fra Tobolsk hertil havt imellem 20 og 28½ Grads Kulde uden at lide den ringeste Uleiligbed deraf; saavel forstaaer man her at klæde sig. Jeg troer vist, at Siberien, uagtet det koldeste Land paa Jorden, er det, hvor man mindst fryser, og Frankrig det, hvor man mest fryser, fordi man her forstaaer og har Midler til at forebygge Kulden, paa det sidste Sted ikke. - Altsaa er der nu ej mere den ringeste Grund mere til Skræk over vor Reises Møisommneligheder. Bønderfamilierne her, hos hvem vi imellem Byerne logere, ere meget venlige og yderst elskværdige Naturmennesker. Det er ofte en sand Nydelse at leve imellem dem, og beskue deres Godmodighed og ufordærvede Natur. Mere herom en anden Gang. Vor Vertinde giver os et Brev med til Hendes Fader i Jakotsk. Hils alle Børnene og Oline, og alle Vore Venner og Veninder, og ønsk dem en glædelig Juul fra Din Hansteen.

(Adressert slik:)

S.T

Frue Professorinde Hansteen

(Med en annen håndskrift:) Ankom til Stockholm 15/129.

31) Tomsk den 6te Januar 1829.

Det er i Dag Russernes første Juledag. Her sidder jeg gandske alene med Anders, som er avanceret til Kok og Kammertiener fra simpel Opvarter. Lieutenant Due afsendte jeg (efterat vi vare ankomne her til Tomsk den 31 Dec. 1828, eller Nytaarsaften) den 3die Januar til Narym, en 400 Werst nordenfor Tomsk (som Du kan see af det Franske Kart, jeg sendte Dig fra Petersburg, og hvilket jeg haaber, Du har længesiden faaet) med alle de magnetiske Instrumenter og et Chronometer for at fortsætte vore Observationer lidt længere mod Nord. En lignende Afstikker mod Nord ville vi gjøre fra Krasnojarsk til Jeniseisk eller maaskee endnu lidt længer Nordenfor Jeniseisk; saasom jeg allerede hjemme ventede min Magnetpol i det Nabolaug, og vore hidindtil gjorte Observationer vise, at jeg ej har sluttet meget feil. Vor Dr. som var afsendt fra Tobolsk til Beresow og Obdorsk, har Gud skee Lov ej endnu indhentet os, og derfor ile vi herfra saasnart mueligt, naar Due om en 5 Dages Tid kommer tilbage, for om mueligt at reise alene i vor gode Ferd til Irkutsk. Derfor opsætte vi formodentlig ogsaa den anden Nordtur fra Krasnojarsk til Hjemreisen for ej at blive indhentede. Due har faaet vor nye Tjener og Kok Johan Schlan med sig, og jeg sidder saaledes alene med Anders, som meget nødig tog sig en Koks Pligter paa i Johans Fraværelse. Lykkeligvis have vi faaet Logis hos en saa yderst høflig Kiøbmandskone, som ligesom hendes Huusfolk gjøre sig al muelig Umage for at gjette Anders's og mine Ønsker og see hvad vi trænge til, naar Talen slaaer os feil; og saaledes gaaer det gandske godt. Hver anden Dag lader jeg Anders koge Rissuppe (syltede Bær og tørrede Frugter fra Bukariet have vi i Overflødighed medbragt fra Tobolsk), og stege et Par Ryper, hver anden Dag koge Kjødsuppe og stege et Par Kiødkager. Disse Retter ere lette at tilberede og han har viist sit Prøvestykke til Fornøjelse.

Da her neppe er mere end eet Tydsktalende Menneske i hele Tomsk (saasom Gouvernøren, til hvem vi havde Breve, er bortreist) og ingen Dansktalende, saa ere vi 2 her et Par Døvstumme. Nogle Gange har jeg gjort et Par Forsøg paa at tale lidt med min Vertinde, og vi have efter nogen Plynder endelig forstaaet hverandre; thi hun kommer hver Dag nogle Gange ind og seer efter Ovnene, gjør en eller anden Høflighedsgjerning o.s.v. Man maae da takke og sige lidt. Nyelig blev mig bragt en Talerken med Vafler og andre Kager.

Dog jeg vil føre Dig med mig paa Reisen hertil, og med Tobolsk er jeg endnu ej gandske færdig. Jeg vil bilde mig ind, at Du gider læst dette evige Reisesnak. Det er saa underligt, naar man sielden faaer Brev, eller i det mindste meget længe efter at man afsendte sit eget. Man synes da, at man taler i en Ørken, hvor ingen hører derpaa, og veed ej ret om man skal

vedblive eller ej. Dog dette er blot Kleinmodighed; jeg kan jo nok begribe, at Du gider hørt, hvor- ledes det gaaer mig. Dit Brev af 10de September fra Khavn, er det sidste jeg har faaet; det ankom 14 Oct. til Petersburg, efter Kammerherre Tersmedens Paategning; og efter det at dømme, skulde Du ej have skrevet mig til i henved 6 Uger. Men jeg kan begribe, at det Svin Stieglitz lader Brevene ligge saa længe, til han kan sende 2 paa een Gang. Skriv endelig, saa ofte Du har Leilighed; det er mig baade saa glædeligt og interessant. Det er det meste Baand, som binder mig til Verden og Livet. Din herværende Verden kan være Brev nok; ret elskværdig i sin Art; men mit Liv er af en anden Verden. Beed mine kjære Venner hjelpe lidt til at skrive, saa jeg dog imellem i kortere Mellemrum kan høre noget fra Eder. Jeg skal svare flittig, saa ordentligt, som Omstændighederne tillade. Dog min kjære Ven ansee dette ikke som et Udtryk af Misnøje, fordi jeg faaer saa sielden Brev. Jeg veed fuldkommen vel at Aarsagen ligger i Omstændighederne, i Reisen og i Stieglitzes Skjødesløshed. Det gjorde mig saa ondt, hvad Jomfrue Hall havde fortalt Due, at Du havde grædt over mine Beklagelser. Disse udtrykke alene min Svien for Hjertet af Brevhungeren. Lidt mere om Nedreisen, og Dit og Børnenes Befindende i denne nye Verden vil umaadelig interessere meg.

Altsaa af mine Reisebemærkninger: a) Et Russisk Bryllup, b) En Jødindes Daab.

Russisk Mariage.

Naar en Russer af den lavere Stand føler Lyst og Evner til at gifte sig saa henvender han sig til en gammel Kone, som kaldes *Swacha* (Koblerske, Frierske), en Slags Stedkone for Brude, og beder hende forskaffe sig en skikkelig Kone af de og de Egenskaber. Denne seer sig da om paa sine Lister eller rettere sagt tænker sig om paa alle de Piger hun kjender i Byen, og nævner En, som hun troer vil være efter hans Ønsker. Sædvanlig har han ej seet den proponerede Brud, og Bruden ej ham. Swacha indfinder sig da hos Pigen, siger, at den og den har Lyst, at gifte sig, han har da og de gode Egenskaber, er ædruelig, arbeidsom, besidder en Samovar (Themaskine, thi dette er allerede Tegn til lidt Velstand) o.s.v. Findes hun ej gandske uvillig, saa foranstaltes et Møde paa 3die Sted, f.Ex. i Kirken, hvor de kan see hverandre: dette er Frieriets *første Akt* og kaldes Svotrenie (S*ammenkomst* e er Paavisning Besigtelse). Ofte tale de 2 Paagjeldende ved denne Svidanie ej et Ord med hverandre, da de ere forlægne; de blot see lidt paa hverandre. Finde de nu ej aldeles Afsmag for hverandre, især dersom Brudgommen synes Bruden seer vel ud, saa fortsættes Underhandlingerne ved Svacha, som gaaer imellem begge og ophøje dem gjensidig. Lykkes dette nogenlunde, saa istandbringes et lidet Selskab hos den eene eller andens Familie, hvor begge med andre

Fremmede indbydes, for nøjere at beskue hinanden og om mueligt tale med hinanden; dette er Frieriets *anden Akt* og kaldes *Svidanies* (Gjensyn). Er Brudgommen nu ej reent en Sot, saa søger han her at gjøre sig elskværdig; ofte bringer han det blot til nogle faae Ord. Swacha fortsætter nu sin Mægling og søger at bringe Bruden til at bestemme sig. Drives dette ved Swachas og hendes egen Families Overtalelser igjennem, saa giver Bruden derpaa sin Haand enten til Swacha eller umiddelbar til Brudgommen, og denne Frieriets *3die Akt* kaldes *Rukabitie* (Haandslag). Er dette istandbragt, saa ansees de som forlovede; og Brudens Familie, eller hendes Herskab, om hun tjener, gjør et lidet Selskab, hvortil indbydes alle Brudens jomfruelige Bekjendtere; disse synge da adskillige Sange, drikke The, lidt Brændevin, dandse lidt efter Sang eller en Violin, eller Balalaika (et Slags Langeleeg, Cithar eller Hakkebret, som kjøbes i Boderne for 50 Kopek, d.e. en 15 til 20 Skilling af vore Penge). Dette er *4de Akt* og kaldes *Devischnik* (Jomfrue- Aftenen, Polterabend). Strax efter denne kommer det egentlige *Bryllup Svadba,* som er 5te og sidste Akt af Sørgespillet. For at gjøre denne Akt ret forstaaelig maae jeg forklare lidt om Russernes Billeddyrkelse. I enhver Russers Stue, eller rettere i enhver Stue af en Russers Huus maa findes et Obras (Tonen paa første Stavelse) eller Helgenbillede. Det opstilles gjerne i et Hjørne lige for Indgangsdøren; noget mere end en Mands Høide; det første Russeren gjør om Morgenen, naar han staaer op er at vaske Hænder og Ansigt og derpaa bukkende korse sig 3 Gange for dette Obras; første Gang om Dagen han kommer ind i en anden Stue skeer det samme; ligeledes naar han træder ind i en anden Mands Huus. Før dette er tilende lukker han ej sin Mund op. Lutherske Familier maa ogsaa have et saadant for den simple Mands Skyld; thi ellers bliver han confus, naar han kommer ind og forgjeves søger med Øjne i alle Hjørner og intet finder, hvorfor han kan gjøre sin sædvanlige Krogfuss. Det forekommer ham, som om han kom ind i en Svinestald. Foran dette eller hvert af disse Billeder (thi jo flere jo bedre) klines med Voxstabel paa et fremragende stort Søm; hos velhavende ere disse Voxstabler elegante da en forgyldt Spiral af Bladguld slyger sig om dem; eller og hænger for det midterste og eleganteste en zirlig Lampe. Disse Billeder ansees som Familiens Skytsguder og gaae i Arv fra Moder til Datter i mange Led. Hos meget simple og fattige Folk, især her i Siberien, hvor de dannede Kunster ej ere synderlig vidt drevne, bestaae de blot af smaae støbte Messigtavler med halvophøiede Figurer, lignende de gammeldags Altertavler med Døre paa; de have 2 Fløje, som kunne sammenlægges over den midterste Hovedtavle, hvorpaa gjerne et yderst

maadeligt Mariabillede er afbildet og ere blot en 3-4 Tommer i Høide og Brede[12] Lidt galantere ere: Billeder, slet nok malede paa en Træetavle med stærk Fernis over. Disse ere noget større, omtrent som mit Portræt. Paa de *galanteste* er Maleriet endeel bedre, men dette er gandske tildækket med en dreven Sølvplade eller forgyldt Messingplade, og omgivet med en smuk Ramme. Messing- eller Sølvpladen forestiller Helgenens Gevandt, og Glorie om Hovedet, omgivet af Løvværk eller andre Zirater. Blot foran Hovedet Ansigtet og Hænderne er Metalpladen gjennemskaaren, saa at Maleriet *der* viser sig. Hos de Rigere er Glorien omgivet af Perler og Ædelstene, som hos vores herværende Vertinde, og ved de aller galanteste, som den Kasanske Mutter Gottes o.fl. ere disse af en umaadelig Værdie. Paa enhver Prasdnik eller Helligdag, hvoraf her i Rusland ere en stor Mængde, tændes Lysene for disse, og paa de store Helligdage som i Dag (lste Juledag) kjøre i Byerne Poperne om fra Huus til Huus og synge deres Gospodi promilio (Herre vær os barmhjertig) for Familiens Husguder, og faae derfor en Douceus (for et Par Timer siden hørte jeg til min store Forundring en firstemmig Messe i Salen ved Siden af mig, men begreb let hvad det var, og saae Poperne, da de fore bort).

Paa Bryllupsdagen, som altid er Dagen efter Devischnik, møde Brud og Brudgom først hos hans siden hos hendes Forældre for at "eingesegnet werden" (jeg veed ej noget passende Dansk Ord derpaa). Have de ingen Forældre, saa maae de formaae deres Husbonde og Madamer til at repræsentere deres Forældre. Jeg saae en Pige blive gift fra Oberstlieutenant Hirsch, og vil beskrive hele Ceremonien som jeg der saae den. Hirsch forestillede Brudens Fader og var altsaa den der forrettede Indvielsen. Et malet Obras, saa stort som dette Ark, forestillende en Madonna med et Christus-Barn paa Armen, tildækket med en udskaaren Sølvplade var opstillet paa et Bord; foran samme et brændende Voxlys. Foran dette laae paa Bordet et stort rundt Husbagerbrød, og paa samme stod et slebet Glas-Saltkar fuldt med fint Salt. Hos simplere Folk lægges blot en Nævefuld grovt Salt ovenpaa Brødet. Paa Gulvet foran Bordet laae et Gulvteppe. Bruden, en høj ung vakker Pige, iklæd en brun Silkekjole med en ret vakker Garnering (som Frue Hirsch havde givet hende; Kiolen var hendes egen), med udkæmmet langt Haat over Ryggen[13], og et broget Silketørklæde bundet om Hovedet, gule Saffians-Skoe og Bomuldsstrømper kom ind, ledsaget af sin Moder. Hun skred langsomt hen

---

12[12] Vi have kjøbt 3 saadanne for nogle faae Rubler. Gjørtlerne hos Bønderne forfærdige dem selv. Siden indvies (de af) Popen. Paa Nishnai Marked vare hele Boder fulde af saadanne Obrasie til forskjellige Priser.ÒÓ

til Teppet knælede og gjorde sin pokorno eller ærbødige Reverents 3 Gange for Obrasen. Denne Reverents skeer saaledes: først korses med 3 forreste Fingre fra Pande til Hjertekulen og fra højre Skulder til Hjertet og under det samme et ærbgødigt Buk. Derpaa knæles paa begge Knæer, Hænderne sættes til Gulvet og Gulvet berøres med Panden. 3 Gange gjentoges denne Knælen og Hovedbøjning og Moderen løftede hende op hver Gang ved den ene Haand; thi saavel Nedknælningen som Opreisningen maa skee nogenlunde rask og graziøs. Derpaa traadte Hirsch hen og tog Obras'en fra Bordet, og i det han sagde en Velsignelse, bevægede han denne i Kors over Hendes Hoved. Det samme gjorde han med Brødet hvorpaa Saltkarret stod. Derpaa gjorde Bruden den samme ærbødige Reverentz for sin egen Moder og for Hirsch og Frue Hirsch; Hirsch løftede hende strax op ved første Knæling, ligeledes gjorde Frue Hirsch og kyssede hende i Rørelse paa Munden. Bruden saae ud som et pyntet Gud hengivent Slagtoffer. Hun havde seet sin Brudgom 3 Gange, han havde talt lidt til hende paa Slidonie, men gandske lidt, ligeledes var han bøs og forlægen paa Devitschnik. Hun havde grædt meget, betænkt sig, men bleven foresnakket af Swacha og Moderen. Han gefaldt hende ikke. Hun havde efter Devishnik tvivlsomt spurgt Frue H. hvad denne syntes om hendes Brudgom. Denne svarede: "han kan jo blive gandske brav, naar Du bliver lidt mere bekjendt med ham. Han er vel forlægen". Det hele var ret rørende at see. Frue H. var grædefærdig over at miste en Pige, som hun holdt saa meget af, som hun roste som et exemplarisk Menneske og som hun frygtede ej giorde et lykkeligt Partie, og jeg med ved at sætte mig ind i Brudens Stilling. "Endnu", sagde Frue H., "er hun kuns bedrøvet over, at hans Udvortes ei gefalder hende; herefter opdager hun nu Dag for Dag hans Feil, saa bliver det værre". Efter en Times Tid kom Bud at Brudgommen var i Kirken. En elegant med Tepper prydet Slæde optog Bruden. Foran denne kjørte Hirsches Tjener Xawer (i daglig Tale Sawa) i en simplere Slæde med Obrasen i begge Hænder og Brødet med Saltkarret til Kirken. Derefter kjørte vi. I Kirken stod Brudgommen, en tør Træmand af en Tømmermand i en graae Frak med et rødt Halstørklæde om Halsen, et tørt Ansigt, smaae Øine og glat Haar af Lysevæger. De førtes samlede frem; hver blev givet et lidet Voxlys i Haanden; Popen holdt en kort Messe med sin Diaconus og øvrige Sangere, gik derpaa hen og tog deres Ringe af Fingrerne og lagde dem paa Akteret. Derpaa blev igjen sunget og Bønner læste; endelig Ringene tilbagebragte fra Alteret og ombyttede. Tilsidst bleve 2 store Messingkroner frembaarne; Popen lod dem hver kysse et Sted paa Kronen, hvor formodentlig et Crusifix var afbildet; derpaa bleve Kronerne dem

---

13[13] Om jeg erindrer ret bliver paa Devischnik hendes Haarflette udkjæmmet og bliver ej

paasatte Bruds og Brudgoms høire Hænder sammenlagte og Popen førte dem, tagende dem om de sammenlagte Hænder under Sang 3 Gange rundt om et lidet paa Gulvet staaende Alter. Endelig frembar Popen et Sølvkrusifix, hvilket Brud og Brudgom, samt Hirsch, Brudens Moder, og alle andre som havde Deel i Høitideligheden kyssede. Kronerne bleve aftagne og nu foer Brudgom hjem med sin Brud, som han hidindtil neppe havde talt 10 Ord med. Xawer Sawka kjørte foran Toget med Obrasen og Salt og Brød, hvilke fra nu af ere Brudens Ejendom og en Helligdom, hvormed hun igjen beskjænker sin Datter, naar denne skal giftes. Alle Pigens Medtjenere hos Hirsch vare utilfredsse med dette Partie og vrede paa Koblersken, som havde drevet det igjennem og derfor bød Xawer, som opvartede paa Bryllupsaftenen, hende *sidst* Kager, hvorover hun blev stødt og sagde at han fortjente et Ørefigen. Xawer passede siden sit Snit og sagde hende at hun havde buden ham et Ørefigen; det havde hun selv fortjent, og han vilde ej længer forholde hende det; hvorfor han smak hende paa Øret og hun drev sin Vei i Vrede. Endelig var Swacha (Koblersken) ogsaa vreed paa Brudgommen, fordi han ej havde betalt hende rigelig nok for hendes ivrige Anstrængelser. Et Par Dage efter var den unge Kone hos Frue Hirsch og da denne spurgte hende: hvorledes det gik med hendes Mand? svarede hun: oh af ham bliver der aldrig noget; Swacha er forbittret paa ham fordi han har betalt hende for lidet og hun tager Maalet fra ham. Hun mente, at Swacha for at hævne sig, forgjorde ham, saa at der ej kunde komme Liv i ham eller han mere kunde faae Ordet. Russerne ere meget overtroiske. -

Hos Kiøbmændene, som ogsaa regnes til Bondeklassen finde hverken Smotrenie eller Svidanie Sted ei heller nogen Swacha, thi Forældrene udgjgøre Partiet uden at spørge Børnene enten *om* de ville giftes eller med *hvem*. Derimod skeer Rukabitie med mere Pomp. Parret føres for Obras'en i Forældrenes Huus, der gjøre de Pokorno og deres Hænder sammenbindes med et hvidt Klæde. Dog er der for Bruden endnu den Redning, at hun for Alteret kan sige "*Nej*" naar Popen tilspørger hende. I Moscau skal være den Skik, at der paa en vis Helligdag ordentlig er Pigeparade eller Pigemarked. Efter Gudstjenesten opstille sig alle voxne Piger ude paa Marken i 2 Geleder, og giftelystne Mandfolk gjennemvandre disse og udsee sig Een som de kunne lide; derved bortfalder Smotrenie eller det er Smotrenie auf ein ander Manier. Iblandt Embedsænd, som alle regnes til Adelsklassen d.e. ere Rangspersoner, skeer Sagen gandske som hos os. Dog stifte ogsaa der ofte Venner Partier imellem Personer, som aldrig have seet hinanden. En Ingenieur Major Swinitsky i Tobolsk var før i Petersburg og blev af sine Venner raadet at gifte sig; han sagde han kjendte ingen. De

---

igjen samlet førend efter Vielsen

foreslog ham en Frøken, som var opdraget i et Kloster, og som var Forældreløs men havde lidt Penge. Han havde ej seet hende hun ej ham. Man førte dem sammen; han var bekjendt som en brav Mand: paa hende var intet at sige. Hun sagde ja og nu leve de meget lykkelig sammen. Vi saae dem jevnlig hos Hirsch, og vare ogsaa en Aften hos dem.

En Jødindes Daab.

Efter den græske Kirkes Ritus skeer Daaben saaledes, at Kandidaten, som sædvanlig er et Barn, tages af Popen om Hovedet og neddyppes 3 Gange aldeles i Vandet, saa gar under samme. En voxen Jødepige vilde lade sig døbe i Tobolsk for at kunne gifte sig med en ligeledes omdøbt Jøde som var Bundtmager og havde syet vore Peltse og Foerstøvler. Vi kunde ej begribe, hvorledes denne Ceremonie skulde lade sig udføre med et voxent Menneske, og fore derfor med Frue Hirsch og Frue Fiandt hen i Kirken. Det var vel en 15° til 20° Kulde. Ved Indtrædelsen i Kirken saae vi et Fruentimmer staaende tæt ved Døren i den bare Chemise og med blotte Fødder paa Stengulvet. Det var Candidatinden eller Proselytinden. Jeg maae dog tilføje, at Kirken var opvarmet; thi i Rusland bestaaer enhver Kirke af 2 Bygninger en mindre teplaia Zerkva (varm Kirke) eller Vinterkirke og en større Sommerkirke uden Ovne. Dog er den Varme ej større, end at vi beholdt vore Kapper (forede med Foerværk) paa uden Uleilighed. Kirken fyldtes mere og mere med nysgjerrige Tilskuere og den arme Proselytindes store sorte Øine gik med spændt Skræk og Forventning rundt paa den store Mængde Mennesker. Det var et firskaarent stærkt sundt Qvindemenneske med sorte Krøllede Haar, frisk Hud, vel nogle og 20 Aar gammel. Chemisen havde lange Ermer, gik temmelig høit op i Halsen med Trækkebaand og gik ned til Anklerne. Hun var ret vakker; noget for stærk til at være egentlig smuk. 2 Præster stode tæt nede ved hende ved Kirkedøren og begyndte deres Sang og bønner. Ved Siden af hende stode hendes Repræsentative Christne Forældre (thi de sande Jødiske hverken vilde eller kunde være nærværende), en vakker Frue Schukowsky og Dr Albert. Efter en Deel Bøn og Sang, som vel varede 1/4 Time, blev hende af Frue Schukowsky overrakt en fin hvid Callico Christenchemise med et bredt langt rosenfarvet Silkebaand hængende ned ad Ryggen, som hun skulde iføre sig efter at have afført sig sin egen jødiske. Begge Pfafferne stillede sig foran hende og gjorde sig lidt brede, hvorpaa hun med lidt Hjelp lod det ene Klæde falde og iførte sig det andet. Saadant lader sig nu med lidt Behændighed let gjøre uden at støde Velanstændighed, endog uden at have et Par Pfaffer

til Skjermbret. Desuden stode der Folk paa alle Sider, saa at deres Kaaber kuns vare et maadeligt Skiul. Derpaa stak man et Par Skoe til hende. Nu blev en Slags Troesbekjendelse hende forelæst som hun eftersagde; fremdeles opplaprede hun nogle Bønner (altsammen i den gammel-Slavoniske Dialect, som er Kirkesproget i Rusland).

Dette med Bønner og Sang varede vel atter 1/4 Time. Oppe i Choret saae vi et stort Kar med Vand, med 4 Voxstabler paaklinede paa Kanten; paa den ene Side af dette stod en Skammel som til at træde op paa. Det saae altsaa ud som om hun virkelig skulde ned i Vandet; dette Spørgsmaal løb fra Mund til Øre, og blev for det meste besvaret med ja; men man troede for det meste, at hun skulde ned i samme med chemisen paa. Vi ynkede hende og i Angst spurgte jeg vore Damer, om vi Mandfolk ej skulde gaae. Frue H. svarede: det behøvedes ej; thi hun var vis paa at Frue Schukowsky ei havde taget sine 2 Børn med, ifald noget skulde forefalde, som ej skikkede sig for alles Øine. Endelig marcherede hele Forsarnlingen op til Choret og alle Tilskuerne fulgte med. Popen sang og blæste i Kors paa averfladen af Vandet; alting nærmede sig til og viste hen paa en virkelig Neddyppelse. Endelig bleve 2 Skjermbretter frembaarne og stillede i en Halvkreds om Karret; nedenfor denne bleve begge Pfafferne, og de qvindelige Faddere; alle mandlige Tilskuerne bleve jagede udenfor Skjermbrettet. Vore 2 Damer gik imidlertid hen, saa at de kunde see alt, hvad der foregik. Skiermbretterne sluttede ikke og de som gik nær ved og vilde gjøre sig Umage for at see, kunde let see ind imellem dem. Dr Albert lod som han stillede sig hen for at holde dem sammen. Om det virkelig var hans Hensigt veed jeg ei. Endelig hørte vi et stort Skvulp og en uvilkaarlig Lyd hu, hu! og kort efter 3 store Skvulp hvormed Vandet 1øb over paa Gulvet. Et Par Minuter efter bleve Skjermbretterne borttagne og vor Jødinde stod barfodet frisk og rød og hvid som en kraftig Rose (Bonderase), Formen end mere opfrisket af det kolde Vand, med dryppende Haar og Ansigt og Chemisen forresten tør paa flere Steder fasthængende til den vaade Krop; nu blev læst og sunget over den vaade Cleopatra; med en Pensel, dyppet i den hellige Olie, skrev Popen et Kors paa hendes Pande, paa hvert Øre, paa Brystet saa dybt nede som Velanstændighed tillod at blotte det, og endelig paa hver Ankel, eller Fodblad. Nu lagde man endelig en stor Kaabe over hende til min store Satisfaction; thi mig syntes at der maatte meer end en Hestehelbred til at udstaae denne hele Operation; og Cerimoniellet fortsattes endnu 1/4 Time. Hun havde virkelig været i Karret, sagde Fruerne, og dukket Hovedet 3 Gange under. Hvorledes hun kom af og i Vandet, af og i sin Smule Bedækning, om hun frivillig dukkede eller Hovedet nedtrykkedes af Popen vilde jeg ei spørge mine Fruer om, da det formodentlig vilde generet dem at fortælle det. Jeg kan altsaa blot fortælle hvad jeg saae og hgørte og maae overlade til Læserens Phantasie at udmale Billedet fuldstændigere. -

Frue Fiandt viste mig nogle af hendes Nippes, og raadede mig til at bestille nogle lignende for Dig fra Ekatharinenburg, hvor saadant faaes for 1/4 af hvad det andre Steder koster, og det fortræffelige Sager i sin Art. Det blev da besluttet at bestille følgende: 1) Et *Amethyst-*

Halsbaand af store slebne facetterede Amethystperler som Nødder med en smuk Permoir i Midten omgiven af ægte Perler eller Teschelooes (et slags ædle Stene som staae nær Diamanten). 2) Et Par *Ohr-bommelen* (Pendeloques) af Amethyst 3) 2 *Kors* af Tescheloves indfattede à jour i Guld til Thora og Alvilde. Ogsaa Due vilde have et Kors og endeel løse Tescheloves m.m. til at lade indfatte efter Behag. Til denne Ende bleve 600 Rubler (omtrent 150 N. Spec.) afsendte til en Forstmester Weidenbach i Ecatharinenburg som havde tilbuden os at udføre saadanne Commissioner og Dr Fiandt paatog sig at besørge dem sendt *til* os til Irkutsk, naar de ankom til ham til Tobolsk. De blive noget gamle inden Du faaer dem; men det er af de Skatte, som hverken Møl eller Rust fortære. Jeg tog endnu et 3die Reserve Kors, som kan anvendes efter Behag, da det koster lidet og er saa smukt som om det var rene Diamanter.

Den 12 Dec. om Aftenen kjørte vi fra Tobolsk fra Hirsches Huus; alle vore Tobolsker Venner vare der forsamlede, hvor vi havde spist Middag. De søde Mennesker havde vænnet sig saa til os, at de ret sørgede over vores Afreise. Hos Hirsches havde vi efter Leutn. Dues Regning været nogle og 30 Gange i de 2 Maaneder vi vare der; der gik sjelden en Dag uden vi saae hverandre et Par Timers Tid i det mindste. Sjeldnere kom vi til Fiandts; muelig træffe vi Hirschs igjen paa Hjemreisen i det Europæiske Rusland, da han forlader sin Post i Tobolsk til Foraaret. Den 14de havde vi 28° Kulde om Morgenen, og indtil den 18de lidet over 20° siden nogle dage mindre. Den 30te havde vi igjen over 27°, og begyndte endelig den 1ste Jan. 1829 i Tomsk om Morgenen med 30° siger 30 Grader Kulde; med 3° mere havde Qviksølvet frosset. Indtil den 3die varierede den imellem 27° og 30°; siden har den været under 25°, ja den 5te om Middagen blot 11°. Imidlertid er vor Klædedragt saa god, at vi ej føle den mindste Ubehagelighed af Kulden. Den eneste Ulejlighed er, at den med Aandedrættet udførte Damp kaster sig paa Pelsen omkring Munden og sætter Rim, og gjør dermed at dette vaade altid berører Kinderne og er lidt ubehageligt. Forresten observerer jeg en hel Times Tid i frie Luft hver Morgen i 25-27 Graders Kulde uden Uleilighed. Kuns kan man blot have et Par tynde Handsker paa Hænderne for at kunne handtere Instrumentet. Det svier da sommetider i Fingrene; men man gnider dem og det gaaer over. Det er heldigt her, at med stærk Kulde følger altid stille Veir og klar Himmel. Ubehagerligere er 12° Kulde med Vind.

Vores Johan er en fortreffelig Aqvisition. Han har fundet paa at klæde sig som Kasak-Underofficier i en blaae Bonjour med Sølvtrosser om Kraven; Due har laant ham en Sabel. I denne Dragt har han en umaadelig Respect imellem Bønderne. Han er driftig og ivrig i sin Tjeneste, og føler sig saa lykkelig i sin nærværende Stilling; "früher", sagde han til Due

engang, "hatte ich nur ein Gott und ein Hemd; jetzt habe ich 3 Hemden, und bin gut gekleidet. Dass habe ich meinen gütligsten Herren zu dancken". Han vilde saa gjerne følge os hele Verden rundt, for at komme ud af Siberien; men det gaaer ej an, saa gjerne vi ønskede at beholde ham, og lade Gustav blive hos Doctoren. Da han selv har Været flere Aar som Bonde i Siberien, saa kjender han alting saa nøje, og veed saa vel at bringe alt i Hastighed i Orden. Naar vi om Aftenen komme til en Landsbye og ville overnatte, saa spørger han strax efter Desätniken (vi kunde omtrent oversætte det med Bondelehnsmand); beder denne anvise det bedste Qvarter i Byen, reqvirerer hos ham Vildt, Høns o.s.v. hvilket denne er forpligtet at skaffe NB for Penge; men Priserne ere her saa lave, at det nærmer sig til ingenting f.Ex. en Høne 50 Kopek eller omtrent 15 Skilling af vore; 25 Kop. 7½, Skilling for et Par Ryper; 3 Kopek eller ikke fuldt en Norsk Skilling for et Skaal Pund Oxekjødt; 30 Kop 9 Skilling Norsk for et Skaalpund Smør o.s.v. Vi faae da altid det Qvarter, hvor Dommeren paa sine Reiser logerer, som altid er en venlig og varm Stue; han styrer om i Bondestuen og steger og braser, skaffer os om Morgenen varm Frokost, stegte Ryper, eller en Ragout, eller sommetider Bouillon. Anders staaer for Kaffe og The. Den eneste Feil ved vor Johan er at den pludselige Stigen fra Siberisk Bonde til en Tjeners Rang, Overgangen fra den skidne Faareskindspels til en med uægte Sølvtræsser besat Kosaks-Underofficiers-Uniform, fra en pialtet skiden til 3 hele rene Skjorter, fra den Stilling at *befales* og *faae* Prygl til den at *befale* og *give* Prygl (thi en Kosak end sige en Underofficier er en stor Mand imellem Russiske Bønder) har vakt en hos ham som Tydsker formodentlig slumrende Egenskab, nemlig Forfængelighed og Vindsekkerie. I Landsbyerne lyver han og for Bønderne og prater, saa det er til Forundring, gjør Lieutnant Due til General- Lieutenant eller Feldmarschal mig til Gud veed hvad Bønderne løbe derfor for os som Kakkerlakker som med Huen i Haanden for kalde harn (Johan) Wasche Blagosodie (Deres Velbaarenhed), os Wásche Býsocho-Blagoródiæ (Eders Høivelbaarenhed) eller vel vel endog Wásche Prevoschodítelstvo (Eders Excellenz) (Accenten betegner Tonefaldet). Længe forbød jeg ham det alvorlig, men da det ej hialp, greb jeg til at sige ham, at dersom han ej holdt op med sit Vindsekkerie, saa vilde jeg afkorte den ham lovede Douceur og give ham en ufordelagtig Attest. Det hialp. Jeg sagde ham, at vore Papirer vare tilstrækkelige til at forskaffe os den fornødne Bistand og at vor Rang var høj nok for os, sarnt at mit Navn var for godt til at beflækkes med hans Vindtmagerie. En Følge deels deraf deels af den dybe Snee, som paa den sidste Halvdeel af Vejen har plaget os, var at Bønderne, som ej kan vise deres Ærbødighed for den Reisende paa anden Maade end ved at spænde mange Heste 'for Eqvipagen, satte os 6-8 ja den sidste Tid bestandig 9 Heste med 2

Forridere for hver Vogn (ogsaa for Pakvognen). Forspændingen seer da ud som i Hosstaaende Figur, **Ill 17** hvor de tykke Stenger betegner Hestene og F-F Forridere. Ja engang sendte Byborni (paa Tydsk der Dorfschultz) i en Bye, da Stationen var 3½, norsk Mil (35 Werst) og Vejen tung, i største Hast et nyt Spand Heste (18) i Forvejen for at skifte paa Halvvejen; selv vilde han kastet sig paa en Hest og redet de 35 Werst til næste Station for at bestille Hestene færdig for os der. Men vi sagde ham, at vi vilde overnatte der, og at det altsaa ej behøvedes. Paa Halvvejen stode Hestene rigtig færdige og nu bleve af de fra vor Vogn spendte Heste de 4 endnu satte foran Pakvognen, saa at denne havde 13 Heste og 3 Forridere. **Ill 18** Det saae reent spektakulært ud. De mange Heste bragte hinanden endelig i Uorden, og vi befalede at tage de 4 bort igjen. Med det Antal Heste, som vi satte i Bevægelse paa denne Station kunde en enlig Person, naar man som sædvanlig skifter Hest paa hver Station, kjørt fra Christiania til Trondhiem. Her i Siberien accorderer man for Forspandet, som sædvanlig bestaaer af 3 Heste og derfor kaldes Troika, ej for hver enkelt Hest. Det er altsaa den Reisende ligegyldigt, hvor mange Heste Bønderne ville forspende; jo flere jo bedre. Naar man altsaa betaler Troika med 15 Kopek for Wersten, saa bliver dette for 10 Werst eller en Norsk Mil 150 Kopek eller omtrent 45 Skilling Norsk. Sætter nu Bonden 9 Heste for Vognen istæden for 3, saa bliver dette for en Norsk Mil for hver Hest 5 Skilling, ei at tale om Jämtschikken (Kudsken) og de 2 Forridere, som ingen Drikkepenge faae. Men Hesten regnes i Siberien for meget lidt, og Mennesket for intet. Vi have undertiden havt Troikaen billigere. Undertiden slaaes i de fattigere Egne Bønderne om at komme til at kjøre for os; thi Penge ere her rare og Bonden har om Vinteren intet at bruge sine mange Heste til. Han producerer om Sommeren nok af Korn og Foder og Fødevarer, men kan ej sælge det, altsaa kan han kun tjene Penge ved Kiørsel. Enhver kan dyrke saa meget Land han lyster, slaae Græs hvor han vil; derfor har enhver en stor Mængde Heste og andre Creature. Levnetsmidler agter han for intet og Betaling tager han aldrig for hvad man nyder i hans Huus. Vil man endelig betale noget, saa maa man lægge nogle Kogekar foran Obrasen og sige det er til Voxlys; da pleje de ej at sige imod. Due bød en Kone som yderst godmodig og artig havde bevertet os og pratet op om sine Obraser[14] og andre historiske Bibeltræsnit som hang paa Væggen, en liden Sølvpenge (10 Kopek) til Voxlys. Hun sagde at Lys skulde hun nok skaffe alligevel. Endelig tog hun den efter megen Nøden og sagde den skulde hun gjemme til sin lille Datter; og Anders fortalte siden, at da han

---

14[14] At nemlig hendes Moder var bleven ringesegnet med den ene af disse, som da bestod af mange Dele eller Fløje; men da hun havde 5 Døttre, saa var den bleven deelt imellem dem eftersom de vare blive gifte, og vor Vertinde var saaledes bleven indviet med denne her

var kommen ind for at hente noget, havde han seet hende forevise denne Sølvskilling for en Naboe-Kone med megen Praten og Fortælling. - Overalt, selv i Bondebyerne, er Regjeringens Befaling om vor Gjennemreise publiceret; dette, vore aabne Breve fra Ministeren for det Indre Zachrewsky og fra General-Gouvernøren i Tobolsk, bidrager til vort Indtogs Elegantse. Undertiden frembringer det de pudseeligste Scener. Træde vi af imedens Omspændingen skeer i en Post-Opsynsmands Skue, saa render han hen og faaer Uniformskjolen paa og en Palladsk ved Siden, og stiller sig ubevægelig op ved en Væg som om en Stage var jaget igjennem ham, med venstre Haand paa Kord....et, og Høire Haand sluttet tet til Laaret, og tør knapt drage Veiret. Naar dette varer ½ Times Tid, saa bliver man derved yderst elendig; ej forstaaer man at tale til ham og sige, at han skal lade det Narrerie fare; og han tager vor Taushed for fornem Stolthed, og den behørige Foragt for hans Ringhed.

Den 27 Dec 1828 ankom vi om Aftenen Kl 8½ til en liden Stad Kolyvan et Par Dagereiser fra Tomsk; denne har først for 4 Aar siden faaet Kiøbstad Rettigheder. Johan løb som sædvanlig til Byefogden og med vort aabne Brev forlangte Qvarter. Vi bleve anviste det galanteste Huus i Byen. Da vi kom paa Gaarden, saae vi allerede 3 Lys opstillede paa Rækværket af Svalegangen, kort efter kom en Pige styrtende med det 4de. Jeg loe til Due og sagde: nu begynder alt Comoedien. Da vi kom ind, vare 3 meget vakkre Stuer rømmede, 3 Lys paa hvert Bord; Vertinden var flygtet ud i et Kjøkken, hvor hun forblev hele Natten, for at vi skulde have alle Stuerne i Huset. Hun vovede sig blot engang til at titte ind ad en Dør. Vi havde neppe afleet over dette og faaet vore Peldse af, men endnu ej vore store Foerstøvler af Rensdyrskind, som række midt op paa Laarene, førend en Mand paa 50 Aar i en Uniform, som paa et Sted syntes for knap, paa et andet for vid, med blanke krøllede Støvler, en graasort trekantet Hat under Armen og Kaarde ved Siden kom indmarcherende, gjorde en dyb Reverents og anmeldte sig som Dvorenski Sassidatel eller Assessor i Underretten der kom for at gjøre os sin Opvarning. Sarntalen gik traurig med lange Pauser. Endelig var han saa klog at anbefale sig. Jeg sagde til Due: dette er dog alt for utaalelig, man faaer ej Roe til at komme ud af Reisestøvlerne fordi disse dumme Mennesker fra Ravnekrog komme løbende. Neppe havde jeg udtalt, førend jeg saae en nye lang Figur i Uniform skyde sig ind ad Døren. Han blev staaende som en Løgtepæl ved Døren uden at sige et Ord. See der fører Fanden os en nye paa Halsen sagde jeg til Due. Due gik ind i den næste Stue og jeg bagefter og lod som det ej ragede os. Imellemstunder skottede jeg hen til Døren for at see hvad han tog sig til; hvad seer jeg, nok en Uniformsmand krøb ind, en ældre med trekantet Hat stukken under Armen. Nu havde de Mod, da de vare bleven 2 Mand stærk og marcherede op til os, som endnu gik i vore

Rensdyrsstøvler og snarere saae ud som et Par fordrukne Haandværkssvende end som fornemme Folk der give Audients. Den ældre anmeldte sig som Gorodnitschi (Byefoged), den yngre, som var temmelig paa Støvlerne (som det heder), som Secretair. Johan blev indkaldt som Tolk; i Utaalmodighed raabte Due til ham: "hast Du uns alle diese Menschen auf den Hals geschickt"? Niet (Nej) stammede den Drukne, som altsaa forstod lidt Tydsk uden at kunne tale det. Men dette stødte ham ikke i mindste Maade. Nu drages vi med dem i over en halv Time. Pauserne vare lange og mange; vi gik stundom vor Vej og lod dem staae, gik op og ned ad Gulvet med Hænderne paa Ryggen og et fortvivlet Ansigt; men intet hjalp; Respecten var for stor fra Deres Side til at de kunde komme fra Stedet. Endelig halede den Drukne Johan ud med sig og betroede ham, at han vel var lidt drukken, og kunde desværre ej saa snart komme ud af Rusen som i Kisteklæderne og saa *snart* som Respecten bød ham at indfinde sig; men at hans Mening var god. Han vilde tilbyde os al muelig Hjelp, tilberede os et Aftensmaaltid, da her i denne lille Bye var intet at faae. Da Johan kom ind med denne Hemmelighed, lod Due Johan sige Dem, at vi trængte til intet andet end Roe og havde selv alt hvad fornødent gjordes. Endda varede det en rum Tid inden de fortrak. Kort efter deres Bortgang da vi brød ud i en halv fortvivlet Latter, og vilde til at sperre Dørene, kom Bud med Tilbud om Aresvagt for vor Dør og militair Vagt for vore Vogne. Vi frabad os begge Dele. Men desuagtet fandt vi siden en Drabant staaende udenfor vor Dør med en liden Hellebarde og en Skildvagt spadserende i Gaarden omkring Vognerne. Disse maa have havt en moersom Nat; thi det var et saa hundskt Veir og Snefog med 20° Kulde at vi næste Morgen ej fik de akkorderede Heste, fordi Bonden ej vovede sig ud, og vi maatte bie til Middag. Dette var Vand paa Johans Mølle; han loe og vi bandede; han føler sig selv en halv Alen højere end han allerede er ved at tjene hos et Herskab, for hvem en Byes hele Magistrat gjør saadan Opvartning (thi han fortalte os siden, at disse 3 udgjorde Byens hele Embedspersonale). Om jeg erindrer ret var det samme Dag paa en tidligere Station, hvor ligeledes en Uniformsmand kom ind og med et dybt Buk overrakte os en Ansøgning, stilet til Hans Exellence General-Gouvernøren, som ventes paa denne Kant. Vi sagde ham da, at vi vare Udlændinger og private Folk o.s.v. Vi drak The og bød ham en Kop, men det var umueligt at faae ham truet til at sidde, uagtet vi sad og røgte Tobak. Denne stammede, som vi siden fik at høre, fra en Tætonisk Fyrste og var Landpolitiemester. -

Naar man kommer til Landsbyerne, saa er som ovenfor er fortalt, den første Forretning at kommandere Desätniken frem og lade ham skaffe Qvarter, dernæst af ham at forlange Vagt for Vognene. Dette er nemlig her almindelig Skik, at hele Landsbyen skal svare for, at intet

kommer bort af Vognene, og for at være sikker, sætte de derfor Vagt ved dem. Man behøver altsaa ej at pakke af dem mere end hvad man netop behøver, hvilket er en stor Lettelse. Man lader altsaa ofte Vognene staae ude paa Gaden. Naar nu det er imellem 27 og 30 Graders Kulde, saa har efter vore Ideer de 3 Stakkels Mænd, som holde Vagt en suur Nat. Men De lade ej til at bryde sig synderlig derom. Er det for haardt, saa lægge de et Baal af Birkeveed paa sneen ude paa Gaden, lægge sig paa Maven paa Sneen med Hovedet mot Ilden og faae derved lidt Næsevarme, og man hører dem om Natten gaae og smaaesnakke, og trippe omkring Ilden, saa at Sneen piber og synger under deres Støvler. Thi det er en egen pibende, knirkende Lyd i Sneen, naar den i 30° Kulde trædes paa, langt stærkere end vi ere vante til at høre ved en 10- 12°. For saadan en Nat faae de ej engang Drikkepenge. Faae de en Stof (½ Pot) Brændevin, saa ere de meget fornøjede. Overalt det Jernhelbred der er i saaden en Siberisk Krop er beundringsværdig. Uden paa sin Skjorte og paa sine tynde Lerreds Buxer have de en Lammeskinds Pels med Haarene ind ad mod Kroppen. Med denne Dragt trodse de 30-40 Graders Kulde. Inde i deres Stuer er en Hede som i en Bagerovn; fra denne gaae de ud i den stærkeste Kulde og igjen ind og det gjør dem ingen Ting. Fruentimmerne gaae om Vinteren inde i Stuen ligesom om Sommeren i bare Overdelen med et eneste tyndt Lærreds Skjørt og bare Been. Gaae de ud i længere Tid trække de en Skindkofte paa sig, og tage Skoe paa; for en kort Gang gaae de ud paa Sneen med de bare Been og i samme Dragt som i Stuen. Vi kom paa Vejen hertil om Aftenen til et net renligt Qvarter, hvor alting vidnede om Velstand. Et Sengested med hvide rene Gardiner om; det saae ud som Din store Seng, men Gardinerne hængte dog blot paa tynde Træekjeppe som hængte under Loftet. Stuen var ei ret varm. Konen kom ind og bar Ved ind for at lægge i Ovnen, hvilket egentlig er en Bagerovn med en Pibe foran, hvilket jeg ved anden Leilighed skal beskrive, naar jeg kommer til at tale om den Siberiske Russike Bondes Husholdning og Madlavning. Det var en stor høj Junonisk Figur, med et vakkert mildt uskyldigt barnligt Ansigt, som lignede Frøken Wulff, men naturligvs lidt grovere hun seer ud til at være en Snes Aar gammel. Chemisen lod til at være hendes eneste Klædemon, men jeg saae siden, at der dog var et hvidt Skjørt uden paa denne. Chemisen var som Jødindens (saa ere de alle) temmelig højt op i Halsen og maa tages paa over Hovedet; lange Ermer til Haandedet. Omkring Midien var befæstet et Skjørt med temmelig bred Linning og Skjørtet havde en stor Vidde, men var tilsyet til Linningen med tætte fine Rynker. Naar hun bukkede sig faldt det derfor meget langt fra Kroppen for oven. Altsammen var hvidt som Snee (det var en Prasdnik eller Helligdag). Fra Skiørtelinningen bag til gaaer et Par Seler over Skuldrene og forene sig for paa Brystet, hvor de atter ere

befæstede i Linningen, som paa en Maade kan ansees som et kort Liv. Naar de arbeide skydes Haandlinningen op over Albuen, og det vide Erme hænger da dobbelt som en stor Puf og Underarmen er bar. Hun gjorde sig ofte Arende ind for at see til Ovnen og for at see til os og var saa sød og elskværdig i sin hele Adfærd, at det ordentlig gjorde mig ondt, da vi næste Morgen reiste bort og jeg har endnu ingensteds fortrudt saa meget paa at jeg ej kunde passiare paa Russisk, som her. Ogsaa Betjenterne, som logerte inde hos Familien selv inde i Bondestuen kunde ej noksom rose hendes Tjenstfærdighed, og Venlighed. Hun gik om Morgenen i 22 Graders Kulde i den ovenfor beskrevne Dragt med de bare Been ud og hentede Veed til os over en stor Gaard, og hentede Ryper fra sin Madbod. Flere saadanne venlige Koner have vi stødt paa. Overalt ere Siberiakerne bekjendte for at være det smukkeste Folk i Rusland. Og det er efter min Erfaring fuldkommen sandt. En sund, jernstærk, vakker, forstandig, barnlig uskyldig, godmodig Race, som ej har Ahnelse af den Europæisk Russiske Bondes jødiske Pengegridskhed, men er Gjestfrieheden og Liberaliteten selv. Hvortil skulde de bruge Penge? De har Jord og Plads saa meget de vil tage, Jorden giver dem alt hvad de behøve til Føde og Klæde; de kan intet kjøbe og intet sælge; thi her gives ej Byer paa langt Hold. Byernes Forfinelse og Fordærvelse er dem ubekjendt. Overmaade reenlige ere de. Deres Stuer ere i egentlig Forstand skrabede. Med store Knive skrabe de Gulve, Vægge, Vindue-karmer, Bænke, saa at de altid seer ud som nye. Deraf kommer en Ting, som jeg længe ei kunde begribe, hvorfor deres Bænke og Trapper etc. alle havde bølgeformige Rifler tversover Brettet, **Ill. 19** som om de ei vare høvlede. Kniven bider nemlig dybere paa de blødere Steder af Træt og er først en Rifte kommen, saa bliver den immer dybere og dybere. Hvorfor de ei vadske er formodentlig fordi i den strænge Kulde vilde Vaskevandet øjebliklig fryse og overtrække Trapperne med en Isskorpe uden at de blive rene; deels at hele Familien ligger i een Stue, og at den Fugtighed som Vadskningen foraarsagede vilde være Børnerne skadelig, saa meget mere som Spieldet hele Dagen er lukket for Ovnen, der kun ilas om Morgenen; saa al Dampen ej kunde trække ud. Selv skinne de af Renhed. Deres Badstue ej alene vadsker Huden udenpaa men udpomper af det hele Legeme endog hvad der ligger nærmest indenfor Huden. Man seer derfor altid rene Hænder, Fødder og Ansigter. Alt det gode Pochrane siger om dem er fuldkommen sandt, og mere til.

8de Januar.

Af tragiske Begivenheder have vi blot havt en eller 2. Paa en af de sidste Dagreiser til Tomsk om Eftermiddagen, blev jeg opmærksom paa, at den højre af de 3 Heste nærmest Vognen begyndte at slingre først til Venstre derpaa til Høire, hvorpaa han faldt i Knæe og rullede om paa Siden i Sneen. Vi standsede, Bønderne løbe strax til, toge en Kniv og skare dermed dens ene Øre af, og da der intet Blod kom, erklærede de den for forloren, løste den ud af Tøjet, og halede den ved Manke og Hale en 30 Skridt fra Landeveien i Sneen og kjørte videre. Det hele var gjort i 10 Minuter fra det Øjeblik Hesten løb tilsyneladende munter og frisk og til vi forlod ham, og han arbeidede eller trak Vognen indtil vist høist 3 Sekunder før sit Endeligt. Den var knap omfalden og endnu ej løst af Tøjjet førend allerede en Ravn eller Krage svævede over Vognen, og førend Folkene sadde paa Bokkene, sad Rovdyret og hoppede paa det varme neppe afsiælede Dyr. Folkene havde kjørt maadelig og vi havde ej drevet paa dem. De erklærede ogsaa selv, at ingen kunde gjøre derfor, og de tog sig ej synderlig nær deraf. Det satte mig ret i en vemodig Stemning. Arme Dyr, tænkte jeg, Du har ærlig anstrænget Dine yderste Kræfter til Dit Livs sidste Øjeblik, for at stræbe efter et Maal, som Du ej kjendte; saa troelig og saa yderlig stræber intet Menneske, som dog seer hvorefter det løber. Og ikke har Livsvarmen endnu forladt dig, førend Naturens ødelæggende Haand stræber at udslette ethvert Spoer af Dig, saa at aldrig nogen mere skal tænke paa, at Du var til og hvad Du stræbede. Du faldt dog paa Ærens Mark, stræbende, skjøndt ubevidst, for Videnskabernes Fremme; du døde en ærefuldere Død, end om Du var falden for en skjægget Kiøbmands tunge Obose (Fragtslæde) eller under en fordrukken Postillions eller Courers Kaut. Jeg skal ej glemme Dig, saa længe jeg endnu har Interesse for den Sag, for hvilken du døde. Gid dette være det første og sidste Offer, som falder for denne Sag! - En saadan arbeidsdygtig Hest vurderes her for 10 Rubler eller 2½ Norsk Specie Papir. Vi deponerede 5 Rubler paa næste Station til halv Skadeserstatning for Ejeren, uagtet vi vare uskyldige og heller ingen gjorde Mine til at forlange Noget.

Paa den første Station næste Morgen maatte vi vente over ½ Time paa Johan inden han kom efter med Pakvognen. Vi havde ej kjørt meget fort, og Føret var temmelig godt. Vi kunde altsaa ej begribe hvad der var i Vejen. Endelig kom han og fortalte, at den forreste Forløber var snublet og den paa samme siddende Forrider, en Dreng paa 9 Aar, var falden af og kommen under de andre Hesters Fødder; hvorpaa han blev optaget som død. Efter nogen Tid gav han dog Tegn til Liv. Det var 25-27° Kulde. Lykkeligvis kom nogle Bønder kjørende den modsatte Vei; Drengen blev indsvøbt i et Klæde og lagt paa Deres Slæde for at føres tilbage til sine Foræaldre. Uagtet det ei forandrede det bedrøvelige i Sagen, var jeg dog glad,

at det ej skede for vor Vogn; thi det gjør et saa smerteligt Indtryk paa Sindet, som dog ej hjelper den Lidende. Da de Siberiske Heste ere uden Skoe, saa hat jeg dog det Haab, at Drengen blot er besvimet formedelst en hæftig Contusion paa Hovedet eller et Tryk paa Brystet af en Hestehov; thi ingen Beskadigelse var efter Johans Sigende, at see. I saa Tilfælde vil det forhaa- bentlig snart være sig i Kraft af Drengens Siberiske Natur. Saadanne Styrtninger vare et Par Gange før skede med andre drenge; men de krøb gjerne gesvindt ubeskadigede frem under Hestebenene og skyndte sig op paa Hesten uden at sige et Ord. Ea det gjerne er en af de forreste Forløbere, som snubler, saa udfordres der rigtignok en 9 dobbelt Lykke til at Forrideren skal komme lykkelig derfra, saasom 9 Heste ere bag ham og skulle passere over ham. Hestene ere ellers i dette Fald meget agtsomme og menneskelige og gjøre deres til den Faldnes Redning.

Vor herværende Vertindes Mand er nu i Kiachta (søndenfor Baikal Søen); vi komme derhen i Begyndelsen af Februar, da det store Marked holdes, og indtræffe saaledes der paa den interessanteste Tidspunkt. Forgangen Dag kom en 10-12 Slæder hver med 3 Heste 18 store Thekasser indsyede i Gjedeskind fra Kiachta til hende; hun expederede dem nok saa rask i en Times Tid videre mod Vest, formodentlig til Nischnei-Novgorod. Kort efter kom hun ind og forærede mig chitaiskia jabloka d.e. Chinesiske Æbler. De saae sorte ud og vare stivfrosne; de vare nemlig kommen hjem fra Kiachta med de samme Thekasser og havde altsaa udholdt en 30° Kulde i et Par Maaneder. Efter hendes Raad lagde jeg dem i Vand; og da de endelig havde forvandlet en stor Krukke Vand til Is og vare bleven udbankede af Isen, viste det sig, at det var et Slags meget store umaadelig søde og saftfulde Bergamotter, som næsten flød hen i Saft. I hele Siberien voxer ingen Træefrugter, ej fordi jo Sommeren er hed nok, men fordi Vinteren er saa stræng, at Træerødderne beskadiges af Frosten. Alle saadanne Frugter maa derfor tilføres fra Bakariet eller fra China (Kitaia paa Russisk). Det skal more mig næste Gang at beskrive denne Kiøbmandskones Huus og Liv, saavidt som jeg uden Sprogkundskab har kundet dechifrere samme. Kiøbmandsstandens Liv her er virkelig mærkværdigt; den besynderligste Sammensætning af Pragt. og Simpelhed. Noget Sundt, karskt og stærkt stikker frem i det Hele.

See der en stor Siberisk Pose fuld med Siberiske Pialter. Orden og Sammenhæng kan jeg ei sætte i det Hele; det vilde koste mig for megen Møje. Du kan nok samle det. Jeg skriver hvad der i Øjeblikket falder mig ind. Due har ogsaa taget sin Dagbog med, som plejer tjene mig til Ledetraad. Jeg kan ej tvinge mig til at holde nogen, uagtet jeg et Par Gange har begyndt. - Vor Jule-Grød spiste vi i en Bondestue gandske ordentlig (sød Risengrød), fornemmelig for at

glæde Anders; som ellers vilde synes, han levede et uchristeligt Liv. Vor Nytaarsgrød spiste vi her i Tomsk strax efter Ankomsten. Nu have vi siden anden Gang helligholdt Julen med Russerne, da vor Vertinde i Forgaars sendte mig Kalvesteg, Risengrød og Vafler, samt andre Kager.

I Morgen skal dette lange Brev bort og jeg skal skrive til Hirsch med Frue endnu. Jeg seer nu intet fra Dig førend i Irkutsk saasom Tobolsk gjorde den Foranstaltning at Breve, som kom senere end 3 Uger efter vor Afreise derfra skulde sendes directe til
Irkutsk. - Hils hjerteligst Henriette og alle Smaaepigerne i Huset, Ørsteds, Wlengels, Dalls, Wilkens og vore Egne hjemme i Sorøe naturligvis først og fremst, den Lille Charitte og den fromme Amalia og Moder og Bine. - Indlagte ligesaa rørende som vittige Antithese over et nyfød Barn skar jeg i Stockholm ud af en casseret Bog for at sende Dig, men har altid forsømt det til nu. Jeg seer, at paa Bagsiden staaer en Stump af et Rimbrev, som passer sig særdeles vel paa mit nærværende. Men da Begyndelsen af Linierne var afklippet, har jeg suppleret dem efter bedste Skiønnende. Næste Brev faaer Du vel fra Alchinsk eller Krasnojarsk, hvor vi formodentlig ere om en 14 Dage. Efter Irkutsk længes jeg inderlig for der at forefinde Efterretninger fra Eder. Beed endelig alle Mennesker som kan skrive, at skrive mig til, saa at jeg kan faae ret et tykt Brev; thi tænk hvor længe jeg skal tære paa et saadant Brev. Det er virkelig en Barmhjertigheds Gjerning mod Vandreren i Ørken. Gud være med Dig. Kys alle vore Børn fra Deres kjerlige Fader. Din bestandige

Chr. Hansteen.

32) Krasnojarsk den 25de Januari 1829

Den 12te Januar om Eftermiddagen kom Lieutn. Due tilbage til Tomsk fra sin Reise til Narym og medbragte adskillige Raritæter, iblandt andet endel Zobelskind (hvoraf Du skal erholde Halvdelen) og 2 Kindtænder og en lang Huggetand af den førsyndflodiske (antedilavianske) Elephant eller Mammutsdyr. Kindtanden er større end en stor Myseost og Huggetanden ligner en elephants. Da den hele Egn fra Ural og lige til Krasnojarsk er saa aldeles steenløs, at der paa samme ej findes en Steen, og at Indbyggerne paa dette uhyre Jordstrøg, 10 Gange saa stort som hele Europa, aldrig i deres Liv have seet en Steen, saa benytte Indbyggerne imellem Tomsk og Narym disse Kindtænder, hvoraf der findes en stor Mængde langs Elvebredderne, til Sænkblye for deres Fiskenot. Den følgende Dag, som var Russisk Nytaarsdag, kom en Hoben Julebukke til vor Vertinde; hun lukkede Døren op til vor Stue og slap dem ind, for at de kunde begloe og beundre vore Instrumenter. Fruentimmerne havde blot et hvidt Slør for Ansigtet. Naturligvis af Masker haves her ej andre, end selvgjorte af Papir. Den 15de Jan. ved Middagstid sagde vi vor Vertinde Stepanida Simonobna Farvel, kyssede hende paa Haanden, og fik paa Russisk Maner et Kys paa Kinden i Udbytte. Hun gik derpaa fra sin store Sahl hen og slog Døren til vor Stue op, lænede Hovedet til Dørposten, og betragtede taus med et alvorligt, bevægelsesløst Ansigt og man skulde næsten troe en liden Snæv af Vemod i de vakre levende Øine vor sidste Færd i Stuen med at paatrække Pelse og Foderstøvler. Anders var den sidste i Stuen; hun rakte ham Haanden til Afskeed (han var hendes Favorit, og hedte her André Ivanovitsch) og betydede ham, pegende paa det snausede Gulv, at her maatte dygtig skrabes. Selv Anders var lidt bevæget; thi han var her i Huset bleven opvartet og baaret paa Hænderne af Madamens Folk, og han gjorde selv den Anmærkning om vor Vertinde som vi allerede havde gjort, at hun var vakrest, naar hun saae alvorlig ud. Dette karske Eguansigt manglede nemlig blot at paa-aandes af Geisten for at faae Interesse. Gesvindt fik hun sin Foerværks Kaabe paa og løb ud paa Gangen for at see os i Vognen og vi nikkede endnu engang venlig til hende. Manden træffe vi i Kiachta om en 3 Ugers Tid herfra. Vi deponerede vore Mammutstænder med mere hos hende til vor Tilbagekomst. Den 19de kom vi til den lille Bye Atschinsk, blev hurtig anvist Logis af Polietiemesteren Müller, som strax efter gjorde os en Visit og behagelig overraskede os med at tale Tydsk. Vor Vert (en Kiøbmand) beværtede os med 5 Retter Mad og var saa artig, at befrie os for sit Selskab (som ellers kunde været brav nok, naar ej den Babelske havde været); vi observerede om Eftermiddagen paa Himmel og Jord, spadserede en liden Tour, maatte næste Morgen fø Afreisen endnu spise Frokost hos Verten, som bad os paa Tilbagereisen tage

lige ind til ham uden videre Omstændigheder; og afreiste derpaa; fandt Terrainet meer og meer bakket og opadstigende og skovrigt, jo mere vi nærmede os Krasnojarsk, som vi naaede den 21de Kl 3 Eft. Krasno er *rød* og jar er en steil Flodbred. Jeg bemærkede derfor for Due, at vi sandsynlig vilde finde Byen liggende ved en steil rød Flodbred af Jenisei Floden og at følgelig vore magnetiske Instrumenter sandsynligvis vilde lugte Jern, d.e. vise Anomalier, som overalt hvor Jorden har denne Farve. Begge Hypotheser sloge ind. De høje Jordbakkers Sider, hvor Sneen laae tyndt, havde allerede flere Werst fra Krasnojarsk en stærk rødbrun Farve og Instrumenterne gjorde deres Skyldighed. Fra Atschinsk begynder det *østlige Siberien*, og det bebudede *sig* strax venligen først med bedre Veie, Folk som jevnede de dybe Støb i Sneen, Veifyld (Grus) i Dynger paa Siderne af Vejen til Forbedring af Sommervejen, men i sær ved Synet af de vakre lyse rummelige Posthuse, hvor den Reisende om Aftenen veed at finde en varm stor venlig Stue uden at behøve at drages med nogen Vert; hvor han selv kan byde, saa længe han opholder sig der. I Krasnojarsk begyndte vi, saa snart vi havde faaet Qvarter og spist middag, vore Observationer; da disse omtrent vare til Ende indfandt Politiemesteren sig, hilste (paa Tydsk) fra H. Excellence Gouverneuren, om der var noget han kunde staae os bie i om vi vilde gjøre ham den Ære at besøge ham, og om vi vilde reise til Turukansk (en liden Bye ved Floden Jenisei nær Polarcirkelen). Jeg svarede, at vi vilde endnu samme Aften bragt ham et Brev fra Speransky (i Pætburg) men at Himmelen var bleven klar og at denne ej lod sig kommandere eller vente paa sig. Følgelig skulde vi Morgen Formiddag have den Ære. Vi gik da derhen den følgende Formiddag den 22de og traf i Gouvernøren Alexander Petrovitsch Stepanoff en munter, godlidende Mand paa 47 Aar, der sad i sit Kabinet omringet af en Mængde Natur- og Kunst-Sjeldenheder[15]; Mineralie-Skabe, udstoppede Dyr af alle Slags, alt fra hans Gubernium, Chinesiske Vaser og Maaneskinslamper af Horn. Paa Bordet laae en smuk liden Taschen Kalender. Jeg lukker den op, og finder - tænk Jenissisk Almanak, Krasnojarsk 1828, ziret med Prospecter fra det østlige Siberien, Afbildning af en Chinesisk Guddom, Tittelvignet, indeholdende adskillige interessante Stykker i Prosa og Vers paa Russisk, alle forfattede i Krasnojarsk. Det første Stykke heder: Reise fra Krasnojarsk til Kiachta og er af Gouvernøren selv; et andet af ham heder: Blik over den physiske Beskaffenhed af den Minusinske Kreds i det Jeniseiske Gubærnium. Af den første, som er meget behagelig skrevet har jeg læst det første Brev[16], som særdeles har interesseret mig. Han har foræret os hver et Exemplar, og skrevet en artig

15[15] Han taler nogenledes Tydsk og noget bedre Fransk; dog nok til at vi kunne klare os

Tilegnelse paa det første rene Blad. Vi bleve budne der til Middags, og have siden spist der hver Middag, skulle ogsaa derhen for sidste Gang i Dag; da vi reise i Morgen. I hans Huus finder man sig omringet af Videnskab, Kunst og Natur. Ved hans Bord spise alle de unge Mænd, som have givet Bidrag til Kalenderen; hans Arbeidsstue er et Naturalie Kabinet; i hans Skuffer og Hylder findes Kobbere, Tegninger af Naturgjenstande, af Prospecter af Folkestammer; Bøger, Antiqviteter, hvoriblandt de aller mærkværdigste. I hans Huus har han ogsaa et Steensliberie, hvor vi faae slebet et Par Steen-Dupper til vore Magnetnaale; det er mere, end jeg kan faae gjort i Christiania. See saaledes seer det ud midt i Siberien, i den ubetydelige Stad Krasnojarsk, som først for 5-6 Aar siden er bleven en Gouvernements Stad (Sæde for en Gouvernør). Byen har i den Tid meget taget til og er under den smagfulde Gouvernørs Bestræbelser betydelig forskjønnet. Et Kart indeholdende Plan til en betydelig Udvidelse af Staden med mange skjønne offentlige Anlæg, Haver, Steenbygninger o.s.v. bevilget til Udførelse med Keiser Nikolais egenhændige Underskrift, viste han os. Den bliver den smukkeste Stad i Siberien efter denne Plan. Naturen er gunstig og vakker og Kunsten understøtter den. - Senere om Aftenen.

Den anden Dags Aften, da jeg var færdig med nogle astronomiske Observationer og stod med Anders i Gaarden for at aflæse Thermometret kom min Gouvernør med en af sine Sekretairer, som er en Tydsker, for at besøge os. Han sad paa vor Stue og røgede en Pibe Tobak paa god Studenter-Maner, og var meget livlig og fidel. Derpaa kom vi ned paa Gaarden og viste ham Saturnus, Maanen, Sirius og den store Stiernetaage Orion m.m. hvilket meget morede ham. Derpaa kom han igjen op paa vor Stue og drak en Saag og blev til Kl 10 under adskillig munter Passiar. Han har jo Børn, som han alle har sendt til Rusland; 2 ere i Armeen mod Tyrken. Konen som var med Børnene, døde underveis i Ekatarinenburg. Sibirien kan være interessant nok for en kort Gjennemreise, sagde han engang, men at blive der for bestandig er tungt. Man føler Ørkenen; man savner Videnskab og Kunst, og Mennesker som føle som vi og forstaae os. Og han har Ret.

Jeg havde i Norge ventet at finde min Magnetpol nær Meridianen af Krasnojarsk;den stærke Tilvæxt af den magnetiske Kraft synes at vise, at denne Gisning omtrent vil slaae ind. Jeg havde derfor i den senere Tid talt med Due om at gjøre en Tour mod Nord til Jeniseisk, om ej før, saa paa Tilbagereisen, naar vi ere blevne af med vor Doctor.

16[16] NB. Jeg kan nu ved Hjelp af Lexikon læse et russisk Stykke

Turukansk er en liden Bye, som ogsaa ligger ved Floden Jenisei men 4-5 Gange længer mod Nord, nemlig nær ved Polarcirklen. Saa langt vovede jeg ej at tænke paa at komme, da jeg troede det maatte være forbundet med for mange Vanskeligheder. Vor elskværdige Gouvernør faldt selv paa at spørge om jeg ej vilde til Tumkansk? Jeg svarede, at jeg ej troede det gjørligt formedelst for mange Vanskeligheder. "Ei", sagde han, "hvad er umueligt for Dem med de Midler, som staae til Deres Disposition? Jeg har selv været i Tumkansk for et Par Aar siden, og skal ledsage Dem. Det er en interessant Tour. Man gjør Reisen derhen paa Baad i 10 Dage langs ned ad Floden, og tilbage igjen paa samme Maade. Man spender Mennesker for Baaden i hundrevis og de drage den mod Strømmen. Paa denne Maade kommer man tilbage i en Maaned". Denne Muelighed var mig yderst kjærkommen paa dette allervigtigste Sted af min hele Reise. For at komme betids tilbage, saaledes at jeg kan begynde denne Reise i den bedste Sommertid, følger jeg neppe Due og Doctoren længer end til Jakutsk; vender derpaa tilbage til min venlige Gouvernør i Krasnojarsk, som om han end ej personlig ledsager mig, dog vil ved sit Magtens Ord bringe alle Vanskeligheder til at forsvinde. Derved slipper jeg den besværlige Reise til Ochotsk, som for 14 Aar siden havde været mig et Smørrebrød, men nu dog maaskee havde fatigueret mig. Jeg taber den Couriositet at have seet Sydhavet; men Reisen til Tumkansk er vigtigere end en saadan Curiositet. Due træffer mig da igjen i Krasnojarsk. Vor Tilbagereise gaaer til Tomsk; men derfra en sydligere Vei over Barnaril, Samipolatinsk, Omsk, langs den saakaldte Linie, der i en Rad af smaae Fæstninger, som ligge paa Grændsen af den Kirgisiske Steppe, for at beskytte mod Kirgisernes Indfald. Dette skal være en yderst skjøn og interessant Strækning, som Speransky i Petersburg meget rekommenderede os at berejse og vi faae dermed udstrakt vore Observationer meget længer mod Syd uden synderlig forøgede Omkostninger, istædenfor til Unytte at vende tilbage paa den samme Vej 2 Gange. Vi komme derpaa over Orenburg til Astrakan. General-Gouvernøren i Tobolsk Wilielminov sagde, at det vilde kuns koste os et Par Ord til vor Minister i Petersburg, saa vilde der blive givet Ordre til et Krigsskib i Astrakan at føre os til Baku paa Vestkysten af det Kaspiske Hav, der hvor den evige Ild brænder op af Jorden, naar man blot stikke et Hul i den med en Pind og holder en Flamme dertil, saa at Indbyggerne ingen anden Ild bruger til at koge sin Mad, eller oplyse sine Hytter en naturlig Gasflamme. Herfra kom vi da igjennem den skjønne Egn som nyelig er taget fra Persien hvor det deilige Tiflis ligger og hvor gamle Villielminov mange Aar var Gouvernør før han kom til Tobolsk og over de Kaukasiske Bjerge, maaskee over Halvøen Krim, igjennem Kiev tilbage til Norden. Vor Reise vilde ved denne Route uendelig vinde i

Interesse endog i videnskabelig Henseende, da vor Kundskab om de magnetiske Forhold derved blev udvidet saa betydelig mod Syden igjennem Landstrækninger, hvor der vel neppe er Haab om nogensinde mere at videnskabelige Iagttagelser blive gjorte. Dog alt dette maa staae hen til vi kommer nærmere til disse Egne.

Materialier til at fortælle om vor Reise sammendynge sig immer mere og mere og jeg mangler Tid og Leilighed til at skrive alt det som jeg ønskede. Vor Gouvernør opvartede os den anden Dag (det maa jeg dog ej glemme at fortælle) med et for os højst mærkværdigt Skuespil. Han har i sit Huus en Tungusisk Dreng; en gammel Tunguser var kommen for at besøge Denne. Ved Bordet gav Gouvernøren Ordre til, at disse 2 skulde iføre sig deres Tungusiske Stadsdragt og komme ind. Efter Bordet kom disse 2 ind i den mest phantastiske Dragt man kan forestille sig. Drengen havde et stort elegant Pilekogger paa Ryggen med lange Pile i og en stor Bue i Haanden; en rund Pikkelhue smukt udsyet med hvide og sorte Perler; paa begge Kinder ere de tatoverede med sorte blaae Punkter. Den gamle havde en Skaman eller Hexemesters Dragt paa, en stor Hexetromme eller Tambourin i Haanden. Paa denne slog han med en gammel udslidt Skoebørste (men som er det rette Instrument hvormed spilles), sang dertil en Tungusisk Hexesang som klang høist besynderligt som en uartikuleret Lyd af et vildt Dyr. Dertil vrikkede han paa Ryggen og Rumpen hvorved en stor Mængde Bjælder, hvormed Ryggen og en Art Hjelm paa Hovedet var besat, klingrede. De Tungusiske Ansigtsformer ere de mest afvigende fra alle menneskelige Ansigter, jeg hidindtil.har seet. Snart sad han paa Rumpen paa Gulvet med korslagte Been og kastede sin Børste i Luften, og spaaede efter dens Fald, saa sang han, slog paa Hexetrommen o.s.v. En saadan Tunguserdragt medbragte Due fra Norym og Du skal faae den at see i natura. Det er besynderlig hvilken Pragt i sin Art der er i den, uagtet den er forfærdiget af lutter Tyreskind og Dyrehaar, af et saa vildt Folk. Drengen var ordentlig smuk og saae ud som en liden Amor. Et fortræffeligt Portræt af Drengen viste Stepanoff os, og da Due bad om Tilladelse at copiere det, forærede han ham et Portræt af en anden Tunguser, som Du i sin Tid skal faae at see. - En anden Naturmærkværdighed var at Due en Morgen i Narym fandt Qviksølvet i sit Thermometer *frosset* saa det viste paa 42° Kulde; det sidste er naturligvis falsk; men frosset var det, saa at det ej optøede uagtet han stærkt aandede derpaa. Jeg længes nu meget efter at komme til det interessante Irkutsk hvor jeg forefinder Efterretninger fra Eder I elskelige Mennesker langt interessantere, end alt hvad Siberien kan opvise fra Ocholsk til Petersburg.

Din bestandige Chr. Hansteen. Gud holde sin Haand over Eder alle, og sende snart et flyvende Blad fra Vesten i mine Hænder. Hils alle kjære, fiern og nær, store og smaae.

33) Nishne-Udinsk den 3die Febr. 1829

Hertil kom vi den 1ste Febr. ved Middagstider, og traf Guvernøren for Irkutsk, Zeidler, om hvem vi havde hørt saa meget godt, og hvis Bekjendtskab jeg glædede mig saa meget til at nyde godt af i Irkutsk, paa sin Reise til Petersburg. Vi fik ham ej at see, da han reiste en Time efter, og sendte os Bud med Byefogden, at det gjorde ham ondt, at han ej fik os at see. Et ulykkeligt Tilfælde afholdt os fra at gaae til ham strax. Anders var paa den sidste Station ved et Stød i Vejen, hvor Pakvognen slingrede, bleven kastet af og kom under en stor Ving, som staaer ud fra Slæden, for at hindre den fra at vælte; her var han nær knust, da Vognen hældede paa ham og Hestene trak med stærk Fart, saa at han slæbedes under denne Ving og trykkedes mod Vejen. Endelig slap han løs men mægtede ej at reise sig længere end paa Knæerne. Vi vare langt forud. Endelig kom han igjen op, og fortsatte smertefuld Kjørselen et Par Norske Mil. Jeg kom ud paa Gangen her, og blev forundret ved at see ham bleg og høre ham sige: "Gud skee Lov jeg seer dem levende igjen; det havde jeg aldrig troet"; hvorpaa han brast i Graad. Jeg fik da alle Omstændigheder at høre. Vi sendte da strax Bud efter en Læge; og til min største Forundring fandtes intet brækket i hans arme fortrykte Legeme, hverken Ribben eller Arme eller Leedforvridninger. Vi lod ham aarelade, og Maschmans Apothek kom for en Dag, nemlig Sæbespiritus. Den første Dag havde han betydelige Smerter; men gjorde dog sin Dont, hvorfra han ej var at afholde; i Dag er han meget bedre og munter. Gud skee Lov han blev reddet, man maa sige det var et Under. Han har vist sig som den allerfortræffeligste, honnetteste ufortrødneste Norske Bondekarl, man kunde udfinde. Hans Troskab og Flid og Iver i den ham anfortroede Dont er exempelløs. Vi have et Par Gange fundet ham med forgrædte Øine, naar han har troet, at mærke, at vi ej have været tilfreds med nogen af hans Handlinger. Han studerer ud alt hvad han kan tænke, kan være os behageligt eller bekvemt; er en fortræffelig Stuepige til at rødde op, pakke ind, levere i Vask, tælle op igjen, passe enhver Knappenaal, stoppe Strømper, sye Knapper, lappe Forlæder paa Vognene; er en god Observatorie- Karl eller Medhjelper. Jeg haaber Du skal finde enhver Traad iblandt mit Tøj, naar jeg kommer hjem; og det skyldes ham. - Nok en Gang, Gud skee Lov! den ærlige Gut blev reddet. At saadant ej oftere skal skee er der nu sat et Jerngitter for Siderne af Sædet. -

Om en Time reiser vi herfra og om 5 Dage kjøre vi ind i Irkutsk den 8de Febr. om Middagen. erman indhentede os i Krasnojarsk, ligesom vi skulde stige paa Vognen; men da han havde kjørt Nat og Dag og Gustav næsten var ihjelhungret og ihjelfrossen (han havde store Frostsaar i Ansigtet), uagtet Doctoren sagde han havde levet som en Prinds, saa bad jeg

ham udhvile en Nat og komme efter. Endnu have vi ej seet ham. Han skal faae en svær Reprimande.

Vi have havt 35 Graders Kulde en Morgen, og vi havde den Plaiseer at skiænke Qviksølv i en Spylkum og ladet det fryse til en stor Klump haardt Metal. Dog kjørte vi videre samme Dag. Man er saa klædt, at man ej føler Kulden. Et Par Gange før havde vore Thermometre frosset ved 33° Kulde. Jeg har observeret en Times Tid i frie Luft i 28½ Grads Kulde uden anden Ulejlighed end Svien i Fingrene.

Mere fra Irkutsk og fra China (Kiakta), hvor vi snart komme hen. Gud skee Lov jeg er frisk og vel, har det temmelig magelig og ret interessant. Naturligvis var det bedre at være hjemme. Hils alle de søde Børn, og Jette, Charitte samt hele Farnilien og alle vore Venner i Kiøbenhavn fra Din bestandige

Chr. Hansteen

i stor Hast.

Vognene ere forspændte, og Doctoren har sagt at Anders gjerne kan kjøre.

(Adressert slik:)

S.T.

Frue Professorine Hansteen

Vestergade

i Kiøbenhavn.

34). (a) Irkutsk den 5te Marts 1829.

Her have vi da været siden den 7de Februar, og i denne Mellemtid besøgt Kiachta og Maimat-schen, spist Middag hos Sargutschei (den øverste Chinesiske Embedsmand i Maimat- schen) beseet de Chinesiske Templer, besøgt Chamba-Lama og seet en Lamaisk Gudstieneste udført af 200 Lamaer eller Præster (Chamba-Lama er en Slags Pave i den Lamaiske Religion); dernæst gjort Bekjendtskab med de Engelske Missionærer ved Sælenginsk. Kort denne 14 Dages Tour til China har over Baikal Søen har været den mest brogede og interessante Deel af vor hele Reise, saa sammenpakket med de forunderligste Begivenheder, at det er i mit Hoved som en Fee-Drøm. Dog jeg vil intet fortælle, blot opholde mig ved Dit Brev af 9 November, som jeg efter lang og længselfuld Venten endelig fik i mine Hænder. Ach nein Du vidste, hvor vemodig jeg længes efter noget hos Dig, og hvor taalmodig jeg nedsvælger min Længsel og Nedslagenhed, hver Gang mit Haab bedrages, saa kunde Du ej nænne at begaae det sacrilegium (Helligdoms-Ran) imod mig, at sønderrive et eneste Bogstav, som var skrevet til mig. Naar Du engang først har havt Møjen at skrive, hvor kan Du da nænne at berøve mig den saa nødvendige Hjertestyrkning, at nyde Godt af et saadant Blad? Jeg gaaer her gandske alene i denne fremmede Verden. Lt. D. er jo et godt moralsk, sædeligt Menneske; men hans Dannelse, Hoved, forkjælede Opdragelse, Smaaeforfængelighed, Nykker, Prætensioner, Kræsenhed, Trang til at spille fornem Herre, lade sig opvarte i alle Hjørner, og at lave det ret blødt og mageligt og lækkert om sig, gjøre ham ei skikket til at være et fyldestgjørende Selskab for mig, og de sidste Egenskaber smaae-ærgre mig ofte. Vi komme altid godt ud af det med hinanden, og staae endog paa en hjertelig Fod med hinanden, fordi Grundvolden er god paa begge Sider og fordi vi *ville* komme godt ud af det med hinanden, og fordi jeg føjer mig og tier, hvor det er klogest ej at tale. Erman kan være mere underholdende og moersom, da han har Vid og Hoved, naar man blot holder ham i Tøjlen, saa han ej bliver grov; men da dette er besværligt, saa leve vi nu adskilte. - I den Russiske Verden drage naturligvis L. D's Epauletter og røde Kinder Opmærksomheden til sig; elegante Folk sætte mig øverst ved Bord-Enden; men da jeg taler yderst maadelig Fransk og intet Russisk, saa spiller jeg en maadelig Rolle. Dog jeg vil i denne Henseende ikke klage, og *har* intet at klage; bedre Mennesker (dannede og gode) skjænke mig al den Opmærksomhed, jeg kan forlange, og de øvrige bryder jeg mig kuns lidt om. Naar nu Du midt i denne uroelige Eensomhed (indvortes Eensomhed og udvortes Uroe, Folk i Besøg, Tvang at spille Rolle og præsentere, lade som man glæder sig o.s.v.) ogsaa forlader mig, river Breve itu, som allerede ere færdige, saa at jeg, selv naar jeg er paa eet Sted, hvor jeg altsaa

kunde faae Breve ligesaa hyppig, som de skrives, er har 5 Postdage en forgjæves Forventning, et svagt Haab, som jeg dog søger hver Gang at tilintetgjøre, eller at bringe saa nær som mueligt til en forsvindende Størrelse, saa er det virkelig tungt at holde sig opret alene ved Tanken om Reisens store Maal, som skal opfylde enhver Vinkel af et længselfuldt Hjerte, uden dog dertil at være skikket. Jeg kan jo nok staae, og forlader ei Banen midt paa den vigtigste Punkt; men der er ei den electriske Ild i Livet, som naar man jevnlig opmuntres ved at høre endog det ubetydeligste Ord fra sine kiære. Du er jo saa fornuftig, at Du ej tager dette som en Bebreidelse eller Udtryk af Misnøje. At Du altid bær den samme Hengivenhed for mig i dit Hjerte, det stoler jeg paa, som paa Jordens faste Grundvold; man skulde jo da ved denne sikre Overbevisning kunde bjerge sig. Nu ja det gjør jeg ogsaa, men Du veed sagtens hvordan det gaaer. Jeg skriver dette blot for, at Du skal vide *nøjagtig* hvordan jeg har det. Jeg er ogsaa glad, naar Du skriver aldeles usløret, hvordan Du er til Sinds; det er det eneste, der giver Beroeligelse. Man veed da, at intet slemmere ligger i Bagrunden. Et Brev fuldt af *virkelig Bedrøvelse* er langt trøsteligere, end Phantasiens Gøglebilleder af Mueligheder i en Afstand af 8000 Werst. Gud skee Lov Marie Hall skriver dog stundom til Due og derved faaer jeg da den trøstelige Efterretning om Dig, at Du og Børnene befinde Eder tilsyneladende vel. - Husk nu endelig paa mit elskelige Barn, at naar Du faaer dette, saa har jeg sandsynligvis faaet flere trøstelige Breve, som have opmuntret mig og sat mig i den gladeste Stemning. Vær derfor endelig i godt Humør og *græd* ikke. At Du ikke har skrevet eller sønderrevet Brevene er jo alene af Kierlighed for mig; jeg forstaaer det altsammen meget godt; lad os glæde os ved det gode og glædelige og *ej* suge Smerte af den gjensidige Ømhed for hinanden.

Jeg maa dog fortælle Dig, hvordan det gik os ved vor Ankomst her til Irkutsk. Erman havde talt med Gouvernøren Zeidler paa Vejen og af ham hørt, atder var et Brev til os, naar vi kom til Irkutsk. Due gik som sædvanlig strax paa Posthuset, og fik et Brev fra Stieglitz med Anvisning paa 16310 Rubler, Forsikring af den prompteste Expedition af vore Breve til og fra Danmark, o.s.v.; indsluttet var et Brev fra Palmstierne, artigt og underholdende, Efterretning om hans Reise til Odessa og over til Asien i en Tid af 2 Maaneder, Efterretninger fra Sverrig m.m. et fra Statssekr. Due med Svar paa en vidtløftig Gjendrivelse af alle de Anker over min Reise, som jeg havde erholdt i Tobolsk og Forsikring om H.M. fuldkomne Tilfredshed med Sagens Gang, nu da den engang var bragt i Orden, og at det nye Tilskud paa ingen Maade skulde foruroelige mig (som det da ej heller har giort); endeel Nyeheder fra Norge. Men *intet* Brev fra Danmark. Begge vare vi gandske modfaldne. Vi maatte da tære paa de Breve vi havde faaet, og søge at udpresse den Sande Glæde af dem, som vi kunde finde. Vi regnede

som saa: den 12 Dec. reiste vi fra Tobolsk og opholdt os der en 3-4 Dage længer end nødigt blot for at oppebie Postdagen, saasom vi allerede *da* næsten sikkert ventede Brev. Nu havde vi den 7de Febr, altsaa 2 Maaneder senere, og endnu intet Brev! Hvorledes skulde vi forklare dette? Endelig fandt jeg i Stieglitzes Brev følgende Udtryk: Jeg sender dette Brev under Addresse Irkutsk ligesom jeg forrige *Postdag* under samme Addresse *har afsendt Breve* til Dem, som jeg har erholdt fra Palmstierne. - Altsaa var der endnu Haab. Gustav maatte paa Posthuset igjen og forevise en stræng Ordre fra Postdirektøren over hele Siberien (som boer i Tobolsk) om at vise os al muelig Assistance, samt fordre et Brev, som *absolut maate* findes der. Han kom da hjem med det; Indholdene gjorde Due glad og fornøjet; mig gjorde den vemodig; hun er jo ej tilfreds med mine Breve; det gjenlød bestandig i mit Hoved; uagtet jeg foresagde mig selv hvert Øjeblik: nu har hun længesiden erholdt mine Breve fra Tobolsk og deraf seet, at jeg rigtig faaer hendes og hvorfor da mine for det meste ere fortællende, og altsaa i dette Øjeblik ej mere er utilfreds. Endelig bragte nogen mig den Efterretning at endnu et Brev til mig skulde findes i Irkutsk, men at en af Lærerne ved Gymnasiet havde taget det til sig for at overbringe det. Gustav maatte atter ud og bragte et Brev fra Professor Kupffer i Kasan, som meldte, at han nu var kaldet til Petersburg som Medlem af det derværende Akademie og altsaa nærmere Videnskabernes Middelpunkt; han beder om fremdeles Correspondance. Det var nu altsammen ret godt og venligt; men Brevene havde frembragt en saa besynderlig Blanding af forskjellige Fornemmelser, overalt rystet for stærkt mit skjøre Hoved. Jeg gik til Sengs, sov maadelig og stod lidt nedstemt op.

Jeg maa da forklare Dig, hvorfor mine Breve mellem Petersburg og Tobolsk vare saadanne og ej anderledes. Med den største Længsel og Hjertesvie udførte Due og jeg denne lange Reise, greb enhver Leilighed i ethvert lidet Fantehul, hvor vi blot opholdt os en halv Dag, til at skrive Eder til for at beroelige Eder over vor Skiæbne, og troede at vor ivrige Skriven noksom udviste vor Hjertes Stemning. Men aldrig 1) torde jeg være mig udenfor den fortællende Tone, fordi jeg ej torde slippe min inderlige Længsel efter Brev løs; jeg vilde paa ingen Maade opvække den ringeste Bedrøvelse hos Dig; mine Breves eneste Hensigt var jo, at trøste og opmuntre Dig og at sammenbære alle de glædelige og opmuntrende Tanker til Dig, som det stod i min Magt. 2) Naar man sidder 3 Mennesker sammen i et trangt og ubeqvemt Logis og der jevnlig kommer et Menneske med et Par rødkantede Øine og stikker sin lange Næse med et Par Briller paa ned i det Brev, man skriver, saa kan man ej let skrive andet end historiske Ting, naar man ej kan resonnere sig til, at slaae Personen med de røde Øjne og den bebrillede Næse paa Øret, hvergang han kommer dukkende. Selv da vilde dog

den Stemning, som til saadant et Brev udfordres, ved denne al Ømhed antipodisk modsatte Anstrængelse til at fatte en Beslutning om Ørefigenet, forstyrres. 3) Endelig er der en Slags Blyfærdighed hos mig, som gjør mig umueligt f.Ex. at bede eller at skrive noget som skal være af Følelse i, undtagen i Emnerne. Mit inderste Væsen tager deri saadan Deel, at det er mig umueligt, med saadanne Udtryk i Pennen med et ligegyldigt Ansigt, at svare paa alskens Hverdags-Passiar, Raadspørgsler om Skruer, og Instrumenters Behandling; og om Beregnings-Methoder o.s.v. Vor Ven har ogsaa den Egenskab af Jøde-Naturen, at han aldrig kan tie; han skal altid beskæftige sig med Mennesker, der er aldrig Roe i ham; spørge, fortælle o.s.v. Ei er det af Kierlighed til Disse Mennesker, men af den egoistiske Drift altid at lade sin Nærværelse bemærke, altid tiltrække sig Opmærksomhed; altid beskæftige andre mod sig. Den Lykke eller Nydelse at være alene har jeg i 9 Maaneder kuns een eller 2 Gange nydt, og da har jeg ogsaa benyttet den paa bedste Maade. 4) Mig forekom det nu som aldeles nødvendigt at fortælle Reisens Gang. Derimod kunde Du i den mindste Detail følge os, see hver uroelig Nat vi havde, men ogsaa hver god og hver behagelig Dag. Mig forekom dette som den eneste sikre Documentation af, hvor godt vi have det, hvor liden Fare og Besværlighed vi ere udsatte for. Jeg syntes ei det kunde gaae an, at Nogen skulde spørge Dig hvor vi vare og hvordan vor Reise lykkedes, og Du skulde nødes at svare: "Du vidste det ikke". Hvor taknemmelig vilde ikke jeg være for et saadant Dagregister over hvad der forefalder i Din Kreds, saadan som de Optegnelser Du og Charitte engang gjorde i en Almanak. Jeg kunde da leve med Eder, have et klart Billede af Eders Liv; en Smule Noter til vilde opklare eller sætte Kiød paa Skelettet. Nu er den hele Løsrivelse fra Christiania (et Herkulisk Arbeide) og alt hvad der er vederfaret Dig siden Midten af September, aldeles indhyllet i Mørke for mig; det er et halvt Aars Liv.

Jeg vil slutte dette med følgende Bemærkninger: 1) ethvert Brev fra Dig, det indeholde hvad det vil, Skildringer af Dit ydre eller indre Liv, af Sorger, Glæder, kuns naar det er Sandhed, glæder og interesserer mig og trøster mig overordentlig; ja det er en Slags Nødvendighed for min Tilfredshed og for vort gode og kjærlige Forholds Vedligeholdelse. Gud give Du skrev hver Postdag; kunde jeg for Forretninger og Reiser og Correspondance med Ministre og Statsraader og Statssekretærer og Statholdere og Russiske og Siberiske Bekjendte og Embedsmænd, deels i venskabelige deels i Reisens Affairer, gjøre det, saa giorde jeg det med Glæde. 2) Breve gaae her i Rusland og Siberien med en saadan Sikkerhed, at det skal være uden Exempel, at et Brev gaaer forloren. Intet Brev af Dine har været aabnet, og vil ej heller blive det. Skriv altsaa løst og fast, ugenert hvad Du vil; undertryk ej noget for

min Skyld; jeg har ej fundet mindste Anstød i noget eneste af Dine Breve. Vi kjende jo hverandre, og hverandres Tænkemaade og Hjerteliv. Intet bringer mig Sorg, undtagen, naar jeg hører, Du ej føler Dig lykkelig; dog vil jeg langt heller høre det udtrykkelig end ahne det imedens det forbigaaes med Taushed. - Ach min gode Hanne, naar skal Du dog lære at kjende mig og vort Forhold? I enkelte lyse Øjeblikke har Du det fat, men slipper det igjen formedelst den evige Mistillid.

Det Du har fortalt mig om Børnene har meget glædet mig; ligedan de korte Vink om Dine øvrige Forhold dernede. At Du har været hos Wlengels, hos Marthe Cold, hos Ørsteds har ret interesseret mig. Jeg havde lyst at lægge nogle smaae Papirstrimler ind i et Brev, med Hilsener til dem alle fra Chinas Grændser. Maaskee gjør jeg det engang ved Leilighed. Med Forundring hører jeg igjennem Due, at Du vil forlade Kiøbenhavn til næste September. Det forekommer mig som et slemt Tegn. Jeg havde saa sikkert haabet at træffe Dig i Kiøbenhavn ved min Hjemkomst. Vel gaaer jeg neppe over Berlin, da mine ubehagelige Forhold med Dr. Erman gjør mig det umueligt, at see Forældrene. Thi at spille en Comoedie med dem og underholde dem med Sønnens Dyder kan jeg ikke, og saare dem med nogen Sandhed kan jeg ligesaa lidt. Imidlertid kommer jeg i alle Tilfælde over Tydskland for at complettere det magnetiske System omkring Østersøens sydlige Deel og see Bessel og hans Observatorium. Det havde da været saa moersomt at træffe Dig i Kiøbenhavn. Det bliver neppe mueligt for mig, at komme der førend langt ind paa Foraaret 1830, ifald vi udføre vor Hjemreise over Astrakan og Baku, og maaskee Halvøen Krim. Vilde Regjeringen tillade mig, paa Hjemreisen at gjøre en Ilreise til Paris for at combinere det hele magnetiske System med Paris, som nu engang ansees som de physiske Videnskabers Forus, saa var det en stor Gevinst. Gad Du følge mig derhen, saa var det moersomt; men mit Ophold der vilde vel blot blive en 8 Dages Tid i det højeste. Jeg afhentede Dig da paa Lybekker-Dampskibet fra Kiøbenhavn, og saa maatte Du opfriske Dit Fransk i Sommer. Men for alle Ting, styr selv Dine Sager efter Dit Befindende i Danmark; har Du det der vel, saa gjør Du mig en stor Glæde ved at velkomste mig allerede der. Befinder Du Dig betrængt der, saa reis i Guds Navn hjem igjen; muelig gjør jeg da efter Omstændighederne en Forandring i min Plan. Naar jeg kommer saa meget nærmere, at vi med mindre Besværlighed kunne correspondere om de nærmere Omstændigheder, saa kan Sagen nøjere afgjøres.

Jeg maa da nu fortælle Dig min forandrede Reiseplan. Jeg for min Person er allerede nu kommet til *min Reises yderste Maal.* Ethvert Skridt herefter bringer mig Fædrenelandet nærmere. Due og Erman reise nemlig herfra til Jakutsk med det første; jeg behøver det altsaa

ej; det gjør Reisen kostbarere til ingen Nytte. Erman gaaer videre alene til Ochotsk og sender mig derfra sine Observationer. Due gaaer fra Jaketsk nordover langs Lena Floden. Derved sparer jeg mig alle de Strabadser paa denne meget besværlige Reise, som dog kan udføres og er udført af Fruentimmer og Fortepianoer. Efter at have opholdt mig nogen Tid i Eensomhed i Irkutsk og maaskee gjort en Reise til Netschinsk (det yderste Forvisnings Sted mod Østen for de saakaldte Ulykkelige), gaaer jeg tilbage til Krasnojarsk til Foraaret og gjør under Beskyttelse af Gouvernøren Stepanoff en Sommer-Reise paa Floden Enisei (Jenisei) mod Nord til Tonronkansk til baads, hvilket kan udføres i 14 Dage med Floden mod Nord og i 4 Uger tilbage mod Syd, ja i den halve Tid, naar man reiser Nat og Dag, hvilket i en Baad let lader sig gjøre, da man her kan sove baade Nat og Dag. Saaledes har min hele Reise ikke havt en eneste besværlig Dag. Der oppebier jeg Dues Tilbagekomst fra Jakatok for at gaae tilbage mod Vesten.

6te Marts.

Statssekretair Due har forbarmet sig over vor Brevhunger. Han skriver: da jeg seer, at I ingen Breve faae fra Fædrenelandet undtagen fra Frue Hansteen og fra Hall, og jeg maae antage, at alle Breve til Eder gaae igjennem min Haand, saa kan jeg begribe, at I længes efter at høre Efterretninger herfra. Han har derfor sammenskrabet alle Nyeheder fra Norge, uddraget af alle Norske Aviser i Tidsordenen, Dødsfald, Forlovelser, Ægteviede, Befordringer og Afgang; lige indtil Esmarks Meteorologiske Observationer i Rigstidenden. Det er et Honnet Stykke. Saaledes veed jeg da, at Blytt er bleven Lector, at Boeck er gift, Møller er bleven Professor, Schielderup har stiftet et Legat for Pengene som Universitetet har givet for hans anatomiske Præparater, o.s.v. at Wedel er kommen hjem fra England uden Resultat o.s.v.

Erman hentede os endelig ind i Nishne-Ydinsk. Paa det næste Natteqvarter tog jeg mig for at foreholde ham hans Hjerteløshed og deraf følgende slette Opførsel mod mig og alle Mennesker, som han kommer nær. Gustav, som jeg alene under denne udtrykkelige Betegnelse overlod ham paa Obdork-Reisen at han skulde behandle ham menneskelig, tænke paa at lade ham faae Mad og Drikke, ej lade ham fryse ihjel ved at lade ham ligge Nat og Dag paa en aaben Slæde i 30° Kulde, o.s.v. kom hjem med et Ansigt gandske opsvulmet af Frostsaar. Paa Reisen fra Tobolsk til Nishna-Udnisk havde han blot ladet ham sove en eneste Nat. Han var næsten rent forhungret. E. havde mishandlet ham paa mange andre Maader, som her er for vidtløftigt at fortælle. Gustav fortalte en anden Lumpenhed at, nemlig han havde faaet en Kosak med sig fra Tobolsk af General-Gouvernøren og havde tiltryglet sig en

Fribillet for denne, hvorved denne havde frie Heste for sin Slæde. Han lod nu Kosakken med Sablen i Haanden tiltvinge ham frie Heste ogsaa for sin Slæde, og udplyndrede eller bedrog derved de fattige Ostiaker for deres retmæssige Ejendom; ligesom han overalt lod sig give Mad og Drikke uden at betale, ligesom de Russiske Embedsmænd have for Skik. Jeg foreholdt ham det Lumpne i denne Fremgangsmaade, kaldte det sidste et Røverie, og sagde, at det var til Vanære for den hele Expedition og for mit Fædreneland, samt, at dersom der kom Klage derover, saa var jeg nødt til offentlig at fremstaae og erklære, at det var skeet uden mit Vidende og imod min Villie. Han svarede da, at dersom jeg ikke gjorde opmærksom paa Sagen, saa havde det ingen Nød at der fra nogen anden Kant kom nogen Klage derover (dette er imidlertid nu skeet; med forrige Post fik jeg Brev fra Dr. Fiandt i Tobolsk, hvori denne iblandt andet melder, at der er kommen Klage til Gouvernøren over at Erman ej har betalt Skydspenge, og at han ej veed i hvad Forholdsregler, man vil tage. Jeg nødedes altsaa i største Hast at skrive til Fiandt[17] og bede ham gjøre Forbøn hos General-Gouvernøren, at man om mueligt neddyssede Sagen, for at jeg uskyldigvis ej skulde inddrages i Ulykken med, erklærede, at jeg var uvidende derom, og gav Fiandt i Commission, af Penge han har inde for mig at betale Summen, som han har snydt Bønderne for). Ved denne Exposition blev han saa endeløs grov og fornærmende imod mig (iblandt andet spurgte han, hvad Sikkerhed han havde for sine 1000 Rdr Preusisk, hvoraf jeg dog kuns har erholdt det Halve, og erklærede reent ud, at han troede jeg lagde an paa at blive af med ham for at bedrage ham for hans Penge o.s.v.) at jeg sagde: den største Skrøbelighed jeg i mit Liv havde gjort var den at jeg af Venskab for hans Fader havde været svag nok til at tage et Menneske med paa Reisen som jeg aldeles ej behøvede, og som jeg allerede da indsaae *kunde* gjøre mig stor Fortræd, og at jeg, som han selv vidste var bleven tilstrækkelig straffet for denne Svaghed ved daglige Ærgrelser fra Petersburg hertil. Han sagde da: "at han kunde jo strax reise"; jeg svarede at dette vilde være den eneste Glæde han paa hele Reisen havde gjort mig. Han spurgte derpaa hvad Sikkerhed han havde for sine Penge ifald, naar vi kom til Irkutsk, vi ingen Remisser forefandt fra Stieglitz og forlangte paa Stedet sine 1000 Dukater (som jeg til megen Bryderie for mig har slæbet om i min store Kuffert lige fra Petersburg). Jeg svarede dertil: at da han kuns havde udbetalt det halve, saa havde jeg mere Aarsag til at spørge om Sikkerhed, og hvad Ducaterne angik da *fik han dem ei nu*, saasom derved hele Pakvognen maatte udtømmes midt paa Landeveien, hvilket vilde koste os en halv Dag; i Irkutsk kunde han melde sig. Han drev

17[17] derved blev jeg hindret i at skrive til Dig

da af. Men han er som en Borre eller en Hesteflue; man maae jage den bort og slaae efter den saa meget man vil, saa bliver man dog ej af med den. I Irkutsk, hvor han, der kjører Dag og Nat, var kommen en Dag før os, sendte han sin Kosak hen til os, og tilbød os at tage ind i hans Logis; han havde hørt, at vi længe havde ventet paa Gaden inden vi kom i Huus. Jeg lod takke og sige at vi vare allerede bjergede. Næste Dag kom et angergivent Brev; vi kom omsider til saadan Akkord, at vi for Decensens Skyld skulde vedligeholde en udvortes høflig Omgang, da jeg erklærede, at jeg over videnskabelige Ting gjerne kunde tale roelig med ham. Svinet indsaae nu at en saadan Skilsmisse ej kan andet en falde *ham* til Vanære og føler Savnet af alle de Beqvemmeligheder, som vor Omhue og Eftertanke daglig skaffede ham. Vi logere altsaa nu hver for sig. Men jeg kunde dog ej blive ham qvit paa Reisen til Kiachta; han tryglede sig paa os. Due vil ej reise med ham til Jakatsk, men hver gaaer for sig. Naar jeg skulde med et Ord udtrykke hans største Mangel, saa er det hvad Tydsken kalder *Schaam* (pudens). Denne mangler han *aldeles* saavel i legemlig som aandelig Henseende. Der er intet, som han jo kan foretage sig uden Undseelse; alle muelige legemlige og aandelige Svinerier falde ham aldeles naturlige. Han er virkelig et mærkværdigt Exemplar i sit Slags; saa aldeles reen og ublendet i alt sit Svinerie. Egoismen, Hjerteløsheden, Skamløsheden, Gjerrigheden, Forfængeligheden findes her i saa rene fuldkomne Krystaller, og Skamløsheden, gjør, at de ere saa aldeles utilslørede, at den Blinde selv maae see dem. Selv Din Moder, som holder Christenkjerligheds eller Godmodigheds tykke Gjedehaars-Slør for sine Øjne, troer jeg skulde see dem.

Fra Fiandt har jeg faaet det Amethystes Termoir, som er overordentligt smukt og smagfuldt; ligeledes 2 Par Amethystes Ohr-Bommelen med Guldringe, ogsaa smukke; endelig 3 Damekors af hvide Topaser, som virkelig seer ud som Diamanter og ere meget smagfuldt og simpelt indfattede ajour. Det Amathystes Halsbaand kunde han ej faae til den af os anslagne Pris, naar de store facetterede Perler skulde være *feilfrie* (de e. uden mindste Plet i det indre og af dunkel Farve). Men da dette blot opdages ved en nøjere Beskuelse af et Kjender-Øje, og Prisen ved saadan Feilfriehed, som er meget sielden, forhøjes til det tredobbelte, saa troer jeg dog jeg tager en Amethystes Halssnoer for Fuldstændigheds Skyld. Hos os have alle disse Ting maaskee den tredobbelte Værd, saa at Du, om Ulykken var saa stor, at Du ej leed et enkelt Stykke, da kan altid med Fordeel sælge det.

Due forkjølede sig paa Baikal hæftig, ved at lægge sig sveed paa Isen imedens han observerede. Han fik en stærk Feber et Par Dage efter Tilbagekomsten hertil; og saa var Maven ved uordentlig Diæt, megen Æden, og til uordentlige Tider, af alt hvad som smager

godt eller har en stærk Smag o.s.v. i stor Uorden. Han har ligget 3-4 Dage, men er nu Gud skee Lov i fuldkommen Bedring, uagtet han er mat af Feberen og af Hunger. Dersom han ej bliver en stor (fornem) Mand d.e. faaer et stort Embede, veed jeg ej hvorledes han skal kunne tilfredsstille alle sine mange Fornødenheder. Hvilken ubodelig Skade gjør ej en enfoldig Moder sit Barn ved at forkjæle det, især i den Vei, ved at tilfredsstille ubegrændset dets Naskelyst. Det er fra denne Kilde alle hans Smaaefeil kunne udledes. Hans Moder har virkelig Skyld i alt det, der er at udsætte paa ham. Han erkjender det ogsaa selv. Nej mine Børn skulle lære at opvarte sig selv, til de have en saa stor moralsk og intellectuel Værd, at de uden Undseelse kunne være bekjendte at lade et andet Menneske tilbringe noget af sin Tid med at give dem Haandrækning. Jeg kan Gud skee Lov endnu i mit 41de Aar neppe uden Undseelse tage Halvdelen af den Opvartning af Betienterne som han bruger; thi jeg finder mig dertil ej ophøiet nok. Men de nyere Generationer ere immer fornemmere end de ældre. Med næste Post mere min elskelige tvivlende Veninde, Gid jeg kunde selv fortolke Dig Brevet om noget skulde ilde forstaaes, Gud veed mit Ønske er at sige Dig alt godt og kjerligt, som jeg føler det.

Din bestandige og kjerlige Mand. Hansteen

34 b) 2den dette er Fejl.

35) Irkutsk den 13de Marts 1829

Es geht ein finstrer Geist durch mein Haus! siger Thekla. Dette Udraab faldt mig ind i Gaar, da jeg fik en Konvolut indeholdende et Brev fra Jfr Hall til Due, hvoraf han gav mig den Underretning, at Du havde været syg, og var bleven maver. Dette sammenholdt med det sidste traurige Brev, jeg fik fra Dig, det eneste jeg har faaet her i Irkutsk, viser mig, at Din Sygdom, som altid, havde sin Oprindelse af Sjelelidelser. Den eneste trøstende Tillægs-Efterretning, der blev mig meddelt, var den, at der allerede Postdagen i Forveien var et Brev fra Dig, sendt afsted. Da hendes var sendt over Hamburg og Dit sandsynligvis den sædvanlige Vei, saa er det sandsynligt, at Vintervanskelighederne over Ålands-Hav have forhindret mit et Par Uger. Allerede i det forrige Brev, som Due fik, var han bleven underrettet om Din Sygdom, men han havde ej sagt mig det.

Saavidt jeg af Dine Breve og af Omstændigheder kan slutte er Kilden til det Onde: *Tvivl* og *Mistillid*. Das ist der finstre Geist unseres Hauses! +++.

Lad os nu engang see, hvordan Sagerne virkelig herefter ere, og gjette, hvorledes de ved Geistens taager ere bleven forvisnede fra det klareste blaae Dagskiær til en dunkel Nat. Aldrig har jeg reist bort med saa megen Forlængsel som denne Gang; hvilken Glæde var det mig ej, at finde et Qvarters Tid at skrive et Par Ord; med hvilken Længsel tænkte jeg ej paa den Belønning for hvert Brev at erholde et kjerligt Qvittence-Brev hvori hines Modtagelse blev erkjendt. Denne Længsel var fra Petersburg til Tobolsk saa stor, at den næsten var trykkende; thi den kastede en Vemodighed over alt; træk en, som har havt en uventet stor Glæde eller en stærk Tanke, pludselig ud for at vise ham en eller anden udvortes Mærkværdighed, som ellers kunde allenfals interessere ham; han seer med aabne Øjne og seer dog neppe det Halve, og tænker: "gid I bare vilde lade mig være i Roe". Saaledes havde vi det begge (D. og jeg) paa denne Tour; vi talede sammen seent og tidlig om dette, om Hjemmet[18], om alle med samme sammenhængende Smaaeomstændigheder, som kunde meddeles; vi beskuede for at kunne amusere ved at fortælle. Jeg maler altid med de levendste Farver jeg kan finde; jeg seer sædvanlig erlig med Forstanden og maler med Phantasien, saa jeg under Arbeidet bliver lidt varm i Hovedet. Egentlig er den korte fornuftige Extract af alt mit Penselsmørerie dette: brave Mennesker findes overalt, usle Mennesker findes overalt; de brave ere overalt temmelig hinanden lige; ligeledes de slette. Man ser denne fornuftige Almensats er intet rart ved, og

18[18] Hvad md Hjemmet for hver af os især forstaaes, behøver vel neppe nogen Forklaring

med disse 2 Linier var den hele Sibiriske Reise beskreven. For mig har den hele Reise, naar jeg skal beskrive dens Værdie i Almindelighed for min *Følelse* betragtet fra inden af og med fuldeste Oprigtighed, været saa fuld af Smaaeubehageligheder blandede med store, af Krænkelser, smaae og store (nogle af de sidste vare det ej alene relativ til mit yderst irritable Gemyt), af Tvang og Selbehærskelse og Gêne, at kuns Reisens udvortes mechaniske Styrkemiddel og Tanken om, at jeg dog havde *eet* Menneske i Verden, som *skatterede det*, som *duede* i mig, og endelig om den videnskabelige Værdie af Reisen, var det eneste, der holdt mig sammen. Derfor blev jeg ogsaa gjerne sygelig i hver Bye, indtil jeg igjen kom paa Vognen. I den senere Tid tænkte jeg jevnlig: Du er vist bleven halvforrykt som en Suite af fordums Aandsanstrængelser, og deraf følgende Hysterie; indtil jeg igjen traf uventet paa eet eller andet Menneske, som kastede Øjet paa mig og behandlede mig som et fuldvægtigt og fuldstændigt, regelret Menneske; saa blev jeg glad og tænkte: Gud skee Lov! saa ligger vel ikke al Forkertheden hos *Dig*. Saa saaledes har Du været min eneste Støttestav, men Du har været det saa solid, at Du har knækket Dig selv, og nær revet mig med Dig i Faldet.

14de Marts Kl 7 Form (hos Dig lidt over Midnat).

Maaskee ligger Du endnu og strider med Søvnen, eller maaskee endog med Taarer i Øjnene. Hu nej det er en fæl Morgentanke, at sidde her ved den klart opgaaende Soel og tænke Dig stridende med jeg kunde sige - Spiegelfechterey der Hölle. Jeg maa jage den bort. Hvorfra tage Trøst og Beroeligelse i denne Verden? Hvad staaer fast? Fast har mig den Overbevisning, at Du er mig til Døden og over den troe og hengiven. Ligesaa fast er realiter den Sandhed, at Du er min eneste Støttestav i denne Verden; men ulykkelige Omstændigheder have gjort, at denne Realitet forekommer. Dog blot som et Speilbillede, som ofte forsvinder og ingen Realitet har. Il faut resigner; c'est le dernier réfuge dans ca monde; c'est une victoire passive sur la fortune. Forstaae ej min Mening falsk: jeg mener med Hensyn til *min* Glæde og Beroeligelse over det lykkelige Forhold, som finder Sted imellem os, men som hint Spiegelfechterey der Hölle i lang Tid bliver ufrugtbart, med Hensyn til de varmende Soelstraaler, der fra dette selvlysende Punkt kunde vederqvæge den allerede noget trætte Vandrer i mødige eensomme Øjeblikke, naar man resignere.

Jeg har lært meget paa dene Reise, men desværre for seent for at kunne gjøre stor Brug deraf for Livet. Jeg har i henved et Aars Tid lært at kjende den Persons Stilling, som i et Selskab formedelst sin aandelige moralske Overvægt stræber med Godmodighed, Føjelighed, Bortgivelse af sin egen Villie, Fortielse af sin Mening, Nedsværgelse af tvære og forkerte, ofte impertinente Svar søger at vedligeholde god Forstaaelse eller i det mindste at forhindre

ubehagelige Scener, der bløde Legeme i hvilket man indvikler kantede og spidse Chrystaller, at de ej skulle beskadige hinanden indbyrdes eller enhver, som berører dem. Jeg veed hvad denne Stiiling virker paa Normerne, paa Tiltroen til sig selv, paa Modet o.s.v. og det selv blot i saa kort Tid og med Mennesker, som man ej videre er bunden til og, naar det gjælder, kan befale over, og af hvilke man end mere foragter den ene. Jeg kan saa meget meer skattere, hvad det maa være med et Menneske, man sætter Pris paa og naar dette forhold varer i mange Aar. Det er en fæl sørgelig Tanke; ingen Erstatning er muelig; de forsvundne sørgelige Ungdomsaar ere uigjenkaldelige, Kræfterne uigjenkaldelig forsvundne. Jeg beder Dig derfor ikke om Tilgivelse; jeg veed Du vilde give mig den; men hvad kan det hjelpe Dig. Det eneste som jeg endelig gjør og kan gjøre er at sørge med Dig. Det eneste som jeg endelig gjør og kan gjøre er at sørge med Dig Hjertet over *Din* Ulykke og forsaavidt over *vor* Ulykke; *jeg* har kuns i enkelte Øjeblikke hidintil følt den; thi Du har heltemodig baaret den alene, saa længe menneskelige Kræfter kunde udholde. Nu forstaaer jeg den; sandsynligvis endnu kuns tildeels fordi jeg blot kjender en liden Deel af Forholdets Tryk.

Hvad D. angaaer, da gjør det mig ondt, at jeg skrev noget om ham i sidste Brev. Han er i Grunden et godt og ædelt Menneske: han er ikke af de aller højeste, men de vigtigste Ting hos ham ere som det bør være Han har sine smaae Unoder og Fordærvelser, som ere Følge af Forkjølelse, og som ærgrede mig, især efter at vort Selskabs Mephistopheles E. havde saa irriteret og gjennemrystet mig, at jeg var overalt saa sensibel som et Stød paa Legemet, hvor man har afrevet Huden og blottet Nerverne. Uden dette var jeg aldrig bleven emfindtlig mod ham, og nu da vi Gud skee Lov gandske ere befriede for Erm. for *bestandig*, vil vort Forhold snart komme, eller er allerede igjen i den gamle, gode, jevne, lette, simple Ligefremhed. Feilen fra min Side var, at jeg skulde strax optræde som Expeditionens *Chef* eller Befalingsmand; men med D. behøvede jeg det ikke, og med E. vilde jeg være saa delikat, at han aldrig skulde føle et Øjeblik, at han var en Fremmed i Selskabet. Det var nu at kaste Perler for Svin. - Senere tog jeg Commandostaven, men mine Vunder havde jeg.

Nu er min store Sorg med dette Brev, at Du vil blive bedrøvet derover. Hvad skal jeg gjøre? Naar jeg skal skrive, og det hverken vil eller kan jeg undlade uden at føle den største Uroe; saa maae jeg enten tale om ligegyldige Ting, som i dette Øjeblik hverken interessere mig eller Dig, eller jeg maae tale om det eneste Billede som staaer for min Sjel. Det er sandt, glad er jeg ikke; et egentlig glad Øjeblik har jeg ej havt i Irkutsk. Reisen til Chinas Grændser distraherede mig lidt. Men sandsynligvis bringer næste Post mig det Brev fra Dig, som er paa Veien, og med det megen Trøst og Glæde. - Syg er jeg ikke, frisk ikke, flittig ikke, uvirksom

ikke, glad ikke, bedrøvet heller ikke, naar man derved forstaaer den Strid, som bryder paa det Ydre og det Indre. Jeg gaaer blot heromkring gandske stille, stræber at gjøre istand alt det som skal være færdigt af Instrumenter til Dues Afreise til Jakutsk om et Par Dage, tænker paa hvor lykkelig den var, der kunde være alene, men har intet Øjeblik af den Art. Den gode D. gaaer efter mig fra den ene Stue til den anden, sætter sig paa Sophaen ved mine Fødder, naar jeg lægger mig hen for at lade som jeg sov. Saaledes veed jeg kuns lidt selv, hvordan jeg har det; thi jeg er aldrig ene med mig selv. Jeg er ham i al Fald taknemmelig for det gode Hjerte, som fremlyser af hans Bestræbelser for ej at lade mig alene, om de end ei i deres Følger ere efter mine Ønsker. Men glem endelig ej, at naar Du faaer dette Brev, saa har jeg allerede faaet mange Breve fra Dig, og er højst sandsynlig i en særdeles glad og lykkelig Stemning igjen. Gud veed hvilke Taager, der have formørket Dine Øjne. De kunne ej længe blive staaende.

Jeg skrev engang noget Spass om Due til Dig og bad Dig sige det til hans Kiæreste; det var gjort for at drille ham, og derfor læste jeg Stedet op for ham. Der var i det hele saa megen Sandhed, som der i Skyggen er noget af Legemet. I det næste Brev til Kiæresten skrev han igjen for at afvende Tanken, eller for at give Slaget tilbage, noget Vaas, som skulde være en Efterligning af mit. Da han læste det op, holdt blot Høflighed mig tilbage fra at sige "det er jo reent Vaas, ja ej engang et Bogstav Sandhed deri". Det var mindre end en Løgn; thi i en Løgn maae der i det mindste være et *Gran* Sandhed. Han stillede blot *mit* Navn derhen hvor *hans* i al Fald kunde staaet, og omringede det med en haaben Fiction og Vaas. Jeg brød mig ej derom, da det var en dum Spass, som var kjendelig af sin egen Gehalt. Dog undertiden gjøre Dumheder og Narrestræger Skade i stor Afstand, naar man ej kjender Anledningen til dem. Jeg vilde ellers aldrig berørt en saadan Ubetydelighed, som ej fortjener at opbevares med et Bogstav.

Chinesisk *Krep* som kan vadskes er kjøbt til Dig til en Kiole; men da det er lyseblaat, saa finder Du det maaskee for lyst. Jeg vil tale med Frue Muraviett (Søstrene føre Titel Prinsesse, og de ere alle fra Moscau) om en dunklere Farve, da hin lyse maaskee blot bruges af unge Piger; ligeledes er Kjøbt Chinesisk sort Kanfa, d.e. tyk Atlas, at føle paa som et Skind, til en Kaabe. Vor hele Udgift for alle de til Dig og Børnene kjøbte Sager (en Amethyst til en Brystnaal og en Amethyst Snoer af Middel-Pris er endnu føjet til det i forrige Brev omtalte samt endeel Zobelskind og nogle mindre betydelige Chinesiske Smaaesager) bliver i Norske Penge omtrent 150 Spdr; men Værdien derfor vil hos os være vist 3 Gange saa stor.

Gud holde sin Haand over Dig; jeg skriver et Par Ord postdaglig til Dig, om Smaaebagateller, at Du kan see jeg lever og tænker paa Dig. Jo oftere jeg hører fra Dig, jo

glædeligere er det mig. Hils alle Venner fra Din bestandige og oprigtige og kjærlige Ægtemand.

35) Irkutsk Løverdag den 28de Marts 1829 Kl 7½ F.

Jeg har været oppe før Kl 6 i Dag fordi jeg har begyndt paa mit Slavearbeide, at observere fra Time til Time indtil Kl 10 Aften. Jeg var altsaa sandsynligvis oppe førend Du gik til Sengs (henved Kl 11 Aften). Vi kan da sige, at vi udgjøre en aarvaagen Familie, i hvilken der altid - hele Døgnet igjennem er nogen som vaager og arbeider. Jeg har begyndt paa dette Arbeide Dagen efter Dues Afreise, som skede den 24de Marts Kl 4 Eft. Et Par Dage i Forveien var Erman afreist[19] og vi ere nu Gud skee Lov *aldeles* befriede fra ham, hvilket var os en stor Lettelse. Blot at see ham især i min egen Stue var os begge en stor Pine. Dr. Fiandt i Tobolsk underrettede mig om, at der var kommen Klage til Gouvernøren der over Dr. Erman at han havde bedraget alle Bønderne paa Reisen til Obdorsk for deres Skydspenge, og at han ej vidste, hvad Mæsures man i denne Henseende vilde tage. Dette indviklede mig i et Skriverie, som gjorde, at Du en Postdag intet Brev fik; jeg sendte de tilbageholdte Penge af vor Reisekasse og bad om mueligt at neddysse Sagen og sagde som sandt var, at det var skeet uden mit Vidende og Villie. Dette har foranlediget den herværende Byfoged Oberst Murawieff, en Mand ligesaa mærkværdig for sin Skjæbne, som formedelst hans og hans sjelden dannete Families intellectuelle og moralske Egenskaber, og som har skiænket mig sin Agtelse og Venskab som en liden Støttestav i disse traurige Tider, til at raade mig, at nedlægge hos den herværende General-Gouvernør over det østlige Siberien Lavinhay en skriftlig Erklæring, at Dr. Erman herefter er adskilt fra mit Reiseselskab, og at jeg paa ingen Maade er ansvarlig for nogensomhelst af hans Handlinger.

Saaledes er jeg da nu her gandske alene med Gustav. Selv min gode Anders Nielsen har forladt mig for at følge Lieutn. Due til Jakutsk og derfra til Schigansk (ved Lena Floden norden for Jakutsk). Imidlertid bliver jeg her gandske alene til May Maaned, da jeg indskiber mig paa Angara Floden, som da først er seilbar, og gaaer til Jeniseisk og derfra mod Nord til Turukansk ved Floden Jenisei. Ved Tilbagekomsten til Krasnojarsk sønden for Staden Jeniseisk venter jeg min Lieutenant med Anders for at gaae videre mod Vesten. Du seer altsaa heraf, at jeg har opgivet al videre Reise, som fierner mig fra Dig, og at det første Skridt, jeg gjør herefter, er et Skridt nærmere mod mit kjære Hjem og dets kjæreste Middelpunkt min

---

19[19] Apropos om Erman, da har hverken han eller Due erholdt min *Normal-Cylinder*. Den bliver i mine Hænder. Den første har sin egen med fra Berlin; den sidste har faaet en af mine Hamburg-Altonaske af Sølvstaal

kjære Hustrue. Jeg vil saaledes i en 4 Maaneders Tid ej høre et Dansk Ord; og mere være glad, naar jeg endda træffer et Menneske, som forstaaer Tydsk. Forresten slaaer jeg mig jammerlig om med Fransk og Russisk.

Murawieff var her i sit sævanlige Morgenbesøg 1/4 Time og røgede en Fredens Pibe, hvorved falder mangt et Ord om Livets Angelegenheder, finere Bemærkninger, som ej ere i alles Hænder. Han har foretaget sig at see til mig engang hver Dag i min Eensomhed for at jage hypochondriske Fluer bort fra min Pande. Da Manden og Konen begge have megen Lærning, ja Studium, iblandt andet i Naturvidenskaberne, saa have de taget sig for, at udpompe mig, for at benytte mit Ophold her; og de behandle mig derfor med en Elegance og Opmærksomhed som er mig uvant, og næsten gjør mig undseelig. Naar jeg kommer ind, saa er det, som om Visdommen i menneskelig Skikkelse skulde komme ind ad Døren. Jeg siger de gode Mennsker ofte: "det er ikke saa stort bevendt med mig. Jeg er kuns i Besiddelse af meget adspredte Fragmenter. Hvad jeg *vist* veed, vil jeg med Fornøjelse meddele; over det andet taler jeg ikke gjerne; thi der hvor enten jeg alene eller ingen af os Dødelige have fast Fod at staae paa, der ere *de* maaskee langt klogere end *jeg*; og jeg skammer mig over at give umodne Halvtanker ud for god Myndt." Det generer mig ellers umaadelig at Fruentimmerne best tale Fransk og Russisk. Var jeg 15 eller 20 Aar yngre, saa lærte jeg noget Fransk der i Huset.

Ogsaa Generalgouvernøren fêterer mig næsten saa det generer mig. Han er en god Mand, en Verdens Mand, men naturligvis er hans Stilling for forskjellig fra min til at jeg kunde efter hans Ønske komme der hver Dag og være bon commarae. Ogsaa har jeg andet at gjøre; endelig er det Franske mig til Hinder. I Gaar sendte han mig en smuk Present af 2 store slebne Glascarafler med 2 slebne Glas til med Inscription De la Fabrique de Telma (en Fabrik han ynder og beskytter). Nogle Dage i Forveien sendte han mig 10 Flasker Øl (her en stor Raritet, da man i hele Siberien ej forstaaer at brygge Øl).

Due var gandske bevæget ved Afreisen og havde næsten Taarer i Øjnene, men sagde intet videre. Han skulde nu Stakkel paa egen Haand give sig ud i den Russiske Verden med sine 3-4 Ord Russisk og i lang Tid være alene. Modersmaalet hører han dog fra Anders's Mund. Anders listede sig til i Farten at kysse mig paa Haanden, og jeg gav ham til Gjengjeld et lidet Ørfigen og bad ham ej lade sig mere overkjøre for ej paa nye at sætte os i Bekymring. Det er et herligt Stykke Menneske, med en urokkelig Ærlighed, en fast Charakter, en Ordens mand, som efter en vel udtænkt Plan og med den punktligste Nøjagtighed passede alle vore Sager og oppassede os og ryddede op, gjorde Tandpulver, stoppede, lappede, sad ved Døren som en

troe Hund; græd i Eenrum, naar han skjøndt med bedste Møje troede ej at have naaet vort Ønske. Jeg traf ham engang i saadant et Øjeblik, trøstede ham, og sagde han skulde ej tage sig det saa nær, vi vare meget fornøjede med ham. Senere paa Dagen fingerede jeg, at jeg havde hørt, det var hans Geburtsdag og gav ham 10 Rubler. Han sagde nej den er langt til, og forsikkrede at det var alt for meget o.s.v. Imidlertid har han ved denne og andre Leiligheder følt, at jeg sætter Pris paa ham; og han har viist sin Taknemmelighed i Gjerning; thi Ord kan han ej synderlig flotte. Hovedet er ej stort bevendt med, men Hjertet er ægte. Hjertet giver ogsaa en Finhed, som i Længden er kjærere end Forstandens. Jeg er ingen Ven af megen Opvartning; bærer helst selv mine Instrumenter ned og stiller dem op. Dette kan han ej taale, og kommer løbende, og beder han vakkert om han ej maa gjøre det. En af de sidste Dage opmuntrede han mig til at benytte sin Tieneste paa følgende Maade: "Herre Gud Hr Pr. kan ikke jeg gjøre dette. Pr. kommanderer ogsaa alt for lidt. Han behøver blot at sige et halvt Ord, saa flyver jeg".- Ja min gode Anders det er godt nok, men jeg maa bære mig saaledes ad paa denne Reise, at jeg naar jeg kommer hjem, ikke gandske har glemt at bruge mine Fingre. - Gustav er ogsaa en honet Karl, men en letsindig Fugl; imidlertid er han blevet meget forbedret ved den Behandling og det Onde han udstod paa Reisen til Obdorsk med Erman. Han veed nu at skjønne paa honet og menneskekjærlig Behandling, bestræber sig meget for at føre et stille sindigt Liv og for efter Anders Exempel at være en god Opvarter, Kammerpige o.s.v. Men naturligvis Glemsomhed, Mangel af Eftertanke og af den qvindelige Ordenskjerlighed som Anders har, stikker jevnlig frem.

Dit Brev af 4de Januar, som jeg saa længselfuldt ventede, har jeg endelig faaet. Det var mig saa tungt at see, at Due i den Mellemtid havde faaet 3 Breve fra sin Kjæreste. Det var mig naturligvis en stor Glæde, uagtet jeg med megen Ængstelse aabnede det, da jeg kunde begribe det indeholdt sørgelige Ting. En Fremmet Person, som undertiden har besøgt min Kone og mine Børn, har dicteret det og deri fortalt mig om disse kjære Personers Befindende, saavidt som en Fremmed deraf kan see ved et Par Visiter; og Du har afskrevet det. Jeg er saa vant til at ansee mig som Aarsagen til al Din Lidelse i denne Verden, at jeg har gjennemgaaet mit hele Liv, og veed intet, som kunde som Nyt fra denne Kant komme Dig for Øre og bringe Dit Hjerte til at bløde. Selv en Synd fra mit Ungdoms Liv har jeg i et fortroeligt Øjeblik fortroet Dig. Min Phantasie kan saaledes ej udfinde noget Støttepunkt, og Dit Brev giver ingen Oplysningi intet Vink. - Lad mig ikke sidde saa fremmed her i denne Fremmede Verden, jeg har havt et suurt Aar; maaskee det sureste i mit Liv. Min eneste Trøst er, at jeg har lært endeel, som skal komme Dig tilgode i vort gjensidige Forhold. Fra Dig alene venter

jeg al min Trøst; forsag mig ikke. Aldrig har jeg med en inderligere Længsel reist fra Dig, aldrig fortjent mere fast Tiltroe. -

Hils alle vore elskelige Børn inderlig fra mig; oh kunde jeg blot tale med Dig en Time, saa var vist dette Spiegelfechterei der Hölle øjeblikkelig forjaget; thi Sandhed og Dagslys skinner overalt igjennem. Jeg skriver dette afbrudt imellem de timelige Observationer, altsaa Qvartersvis, derfor er der ingen Sammenhæng. Gud give jeg snart kunde see et Brev fra min egen Hanne *selv*. Det er vel snart 5 Maaneder siden jeg saae et. Posttiden er forhaanden. Næste Gang haaber jeg mere fra Din altid uforanderlige gamle Mand. Hansteen.

36) Irkutsk den 4de April 1829.

Naar jeg have nogenlunde Tid, min kjære lille Mutter, saa vil jeg hver Postdag skrive Dig til. Deels er det mig selv en Trang og en Beroeligelse, deels tænker jeg ogsaa, at Du med mere Roelighed tænker Dig min Stilling; om et Brev skulde gjøre (altid imod min Villie) et mindre behageligt Indtryk paa Dig, saa kan dette udslettes af det næste, som vil vise Dig, at jeg bestandig, med den samme urokkelige Trang til at støtte mig til Dig, har mine Tanker altid henvendt til Dig. Jeg kan Gud skee Lov i Dag skrive med lidt lettere Humør end før fra Irkutsk; jeg maa tilstaae, at jeg hidindtil her ikke har havt en glad Dag. Uroeligheden over Dine Breves Udeblivelse, den nedslagne Tone i de faae jeg fik, endelig Visheden om Din Sygdom og den fuldkomne Uvidenhed om dens egentlige Aarsag (thi Du har med Flid trukket et tæt Slør imellem os, og gaaer med Milestøvler over alting med i det mindste 1000 Werst i hvert Skridt), og mange næsten daglig udstandne Ubehageligheder og Overvindelser, havde saaledes nedtrykt min aandelige og legemlige Helbred, at jeg var ret daarlig, ret som en udslidt Vadskeklud. De sædvanlige Symptomer, Mangel af Søvn og Appetit indfandt sig, hvoraf igjen fulgte end mere Nedslagenhed o.s.v. in infinitum. Hertil kommer den slette Føde, man her faaer, som i en saa slgøv Mave slet ikke vilde glide; Kjød tørret i en Ovn under Navn af Steg, stegt i.usaltet Smør, som bliver smeltet strax efter det er kjernet og derfor egentlig ej er andet end en harsk Olie; Kiødsuppe med suur gjæret Kaal i og svømmende af Fedt og NB kogt *aldeles uden Salt*; Fisk tørret i en Ovn med den samme harske Smørolie uden salt; intet Øl men isteden derfor Qvas, som er en elendig tynd Ølæddikke (bogstavelig: man bruger den i Madlavning istedenfor Æddikke), der smager som skiddent Vand med lidt Ølæddikke i; den eneste drikkelige Drik er The, som vel er excellent og staaer saa langt over hvad vi kalde The, som Øl staaer over Qvas. Men stærk fin The er en slappende Drik, især naar man som her maa drikke den alletider af Dagen, da man intet andet har, som næsten er drikkeligt.

General-Gouvernøren Lavinsky, som har kastet en umaadelig Kjerlighed paa mig, vilde at jeg skulde komme hos ham seent og tidlig, og da han er en stærk Spiser selv, saa viser han sin Kiærlighed mod sine Yndlinger derved, at han sætter dem ved sin Side og propper dem med Mad og Drikke og bliver stødt, naar man ej spiser og drikker af alt, og det dygtigt. Disse Ægyptiske Kiødgryder 3-4 Gange i een Uge gav mig vel det sidste Stød. Nok jeg retirerte mig par force under Paaskud af (og deri var ogsaa Sandhed) at istandsætte alle de Instrumenter Due skulde have med paa Reisen til Jakutsk, og efter at han var reist ved den Erklæring, at jeg i 14 Dage vilde lukke min Dør, intet Menneske see, for fra Morgenen Kl 6 til Aftenen Kl 7 at anstille en Ra!kke af timevise magnetiske og meteorologiske

Observationer. I denne lange Tid sad jeg hjemme og sultede mig frisk. Jeg er igjen Gud skee Lov istand; sover, har Appetit, og Humøret er endeel bedre. Jeg har nemlig begyndt, for at distrahere mig, at tegne paa mine Karter og andre smaae halvmekaniske Arbeider; Du veed at Haandarbeider, især saadanne videnskabelige, hvoraf der udkommer et anskueligt Resultat, beskæftiger paa en let Maade Tankerne uden at overspænde dem. - Endelig har den noble Murawieffske Familie gjort alt sit til for at tage mig under Armene. Den uskrømtede Glæde, som de altid viser, naar jeg engang imellem kommer derhen, den Interesse, der altid er i at omgaaes med dannede Folk, især naar de sætte Pris paa Ens Omgang, kan ej andet end være trøstende for den, der i et halvt Aars Tid eller mere har været vant til at betragte sig som et Skjærmbredt for andres Fornøjelse. Egentlig gjøre de for meget af mig; thi det er som om den personifiserte Visdom kom ind ad Døren, naar jeg kommer; de lokke mig til at udlade mig over et eller andet, særdeles videnskabelige Sager, tabe intet Ord; Gud veed det er en maadelig Conversation; thi da Fruentimmerne blot tale Fransk, saa er jeg nød til ogsaa at presse mig i dette forbistrede mig forhadte Sprog, og det er mere en Tatonnement for at finde Ord, end en Samtale. Imidlertid er den Siberiske Menneskehunger stor nok til at give Udholdenhed til og Taalmodighed til at vente og stave og gjette Meningen af hvad jeg med Hænder og Been og Grimacer og falske Franske Ord søger at udtrykke. Det gjør dog saa meget, at det siger mig: Du har dog maskee endnu nogen liden Værd i denne Verden i det mindste imellem Mennesker af en vis Art, og det er altid en Trøst. Forresten veed jeg naturligvis nok, at denne fêteren er en Illusion, som kommer deraf, at jeg maaskee er den første Professor, i det mindste fra Europa, der er kommen dem saa nær; og jeg gjør ærlig mit til at sønderslaae den. Jeg har rigtig nok aldrig saaledes været baaret paa Hænderne, som her imellem Gen. Gouv. og Mouraw. Nu lad det være som det vil; jeg veed fuldkommen hvorledes det hænger sammen, og det gjør naturligvis intet andet Indtryk paa mig, end at det virker som en lind og øm Berøring paa et sygt Lem; det er en Lise, det stemmer En mildt. Fruen sagte i Gaar Aftes, at det gjorde hende saa ondt, hun ej kunde gjøre Dit Bekjendtskab, og sagde jeg skulde tage Dig med og komme og besøge dem paa deres Landgods ved Moscau, hvor de sandsynligvis snart vendte tilbage. Jeg sagde da, hvad jeg med Sandhed mente, at blandt alle de Bekjendskaber jeg havde gjort udenfor Fædrenelandet, var der ingen Familie i hvilken jeg med saa megen Tiltroe vilde indbringe Dig, som i deres. M. blev derover saa smigret at han rakte mig Haanden og takkede mig for det gode Vidnesbyrd. M. taler Tysk, Fransk og Engelsk, forstaaer lidt Latin og Græsk, Mathematik og har megen Lecture; men naar Damerne komme ind taler man af Høflighed Fransk, undtagen naar jeg

undertiden i Fortvivlelse bryder ud i en Tydsk Phrase og lader som oversætte den. Hos Gen. Gouv. kommer jeg yderst sparsomt. Han beklager sig derover for M. og de sige mig ofte: De faaer dog gaae derhen en 2-3 Gange om Ugen. Men jeg tænker: det faaer ikke hjælpe; jeg har en indgroet Skye for en for lieret Omgang med Storfolk; det er bedre at komme sjelden og høre hver Gang en liden Reprimande derfor, end at styrte sig hovedkuls ind i en Omgang, som ifølge sin Natur ej kan være saa nær, uden at bryde til gjensidig Ubehagelighed. Jeg troer jeg fortalte Dig i mit forrige Brev, at han har foræret mig 2 skjønne slebne Karafler med tilhørende Glas med Inscription: Manufacture de Telma. Forgangen holdt han med sin Datter Lise uden for min Port for at høre til mit Helbred og jeg maatte springe ned i min brune Frak og brogede Støvler uden Halstørklæe for at complimentere. Han sender mig Øl (som han selv lader brygge, men det er ej Bøllings Øl), da han er den eneste som har Øl i hele Siberien, og han ogsaa lovet at sende mig Vin, da han siger, at den, som man her kjøber er depravé. Man siger, han lader ogsaa skibe adskillige smaae Stene til mig (Kamioter, Agather m.... hvoraf næsten alle Mennesker her har et lidet Cabinet. De kan anvendes til Ringe, eller blot til at fremvise, da man udsøger Agathen med de underligste dendritiske Figurer, eller andre synderlige Figurer i, som have Lighed med Dyr eller Planter.

Jeg lever altsaa nu med den Beslutning, at *ville* være karsk paa Legem og Sjel; jeg siger mig, at det maa være en ulykkelig Misforstaaelse, som har nedrevet Dit Humør og *Dit* Helbred, da jeg paa den hele Reise har ingen anden trøstelig og opmuntrende
Tanke havt end Dig og mit videnskabelige Maal. Jeg siger mig, at det kan ej nytte, at jeg nedriver mig ved en Sørgmodighed, som ej bedrer Sagen, men føjer Ondt til Ondt; at Du maaskee allerede nu er igjen restitueret; at der er Pligt modig og opret at bære Livets uundgaaelige Sorger; thi gaae under derved kan enhver. - Jeg vil forsøge næste Gang, tidt sammenhængende at give Dig et Malerie af mit herværende Livs Omgivelser og mine Eventyren imellem Irkutsk og det Chinesiske Rige. Du kan lægge det hen til Du engang har Tid og ej bedre har at foretage; at fortælle er mig en Slags Nødvendighed for at faae Leilighed til selv at samle, hvad jeg har oplevet, og reflectere lidt derover; jeg gider ej skrevet til andre end Dig, og Du faaer altsaa finde Dig deri. Der hviler desværre en uhyre Correspondance paa mig saavel til Fædrenelandet, som Bekjendtskaber i Siberien, og Rusland og de høje Herrer Ministre og andre med hvilke jeg har havt at bestille. Over en Maaned bliver jeg her sagtens endnu. Gud give jeg fik endnu et Brev fra Dig. Hils min søde lille Aprils-Nar. Hendes

Geburtsdag er nyelig passeret. Ogsaa de andre Børn fra Din bestandige troe Mand og Ven Hansteen.

(Adressert slik:)
A Madarne
Madame J. C. A. Hansteen née Borch
Vestergade No 10
a Copenhagen
(med annen skrift:) via Hamburg
Salomon Heine
Hamburg. 26 May 1829

37) Irkutsk den 11te April 1829.

Min bedste Hanne!

Det gaaer som sædvanlig ud over de Fromme. Dig, som jeg af havde Lyst til at skrive til, faaer jeg ej Tid til mere end netop at sige, at jeg lever, træller fra Morgen til Aften med mine timevise Magnet-observationer meteorologiske og af astronomiske Iagttagelser fra 6 Morgen til 11-12 Aften, saa at jeg om Aftenen er saa slap som en Vaskeklud. At jeg stræber at være ved godt Mod, at jeg længes inderlig efter venlige, hjertelige, aabne Meddelelser fra Dig, at jeg tænker paa Dig seent og tidlig; at jeg ønsker jeg blot kunde tale kjærligt med Dig en Times Tid for at adsprede det Kæglerie, som har indhyllet Dig, hvis det ellers ej er mig ubekjendte hemmelige Ulykker tilstødt Dig, hvortil jeg ingen Medicin kjender.

Sidste Postdag var jeg hos Murawieffs; han skikkede sin Kosak paa Posthuset for at høre om der var Brev til mig. Svar: Brev til Professoren, men Postbudet har alt erholdt det. Næste Morgen bragte Gustav mig det. Konvoluten var til mig; Indholdet: 3 Breve og et Portræt til Lieutenant Due. Ak det uigjennemtrængelige Rum! Hvad kan det være, som kan afholde Dig saa længe fra at lade mig høre fra Dig. Tvivle paa Din Hengivenhed for mig, ja om det saa blot var paa Din Barmhjertighed mod mig kan jeg ikke, om saa Himmelen faldt ned. Hvad kan det da være? Syg har Du været, men Du var ved sidste Brev allerede i Bedring. Vilde dog blot Charitte forbarme sig over mig og trække Støvet tilside. En *vis* Ulykke er dog bedre end denne aldeles Blindhed. Dog erindre Dig, naar Du faaer dette har jeg vist allerede længesiden erholdt de saa længselfuldt forventede Trøstemidler, og saa er al denne Ængstelighed og Traurighed lang forsvunden som en Røg. Det er det uhældige, at Brevene komme altid paa en urigtig Tid og tale om længst forsvundne Sorger, som da ere ofrede til Forglemmelsen. Men den Brevskrivende sidder midt i dem, og kan vel i Phantasien anticipere det Glædelige, men ej i Hjertet. Overalt Sandt maa man tale, det er dog det eneste rigtige.

Jeg har i Dag skrevet 2 lange Breve, et til Schumacher og et til Palmstierne: derfor saa bliver dette blot et Surrogat-Brev. Gen.Gouvernøren Lavinsky har ladet mig præsentere i sin Datters Navn en Valbirk-Træes Kasse med 12 Rum og i hvert smaae og nydelige slæbne Stene. Jeg betragter den som Din Ejendom. Det er mere et Amusement for Damer. Apropos jeg veed ej om jeg har fortalt Dig, at jeg har kjøbt til Dig 6 chinesiske Jalousier af et fint Rør, bemalede med Figurer af brillante Former. De ere vakre, da man fra Stuen kan see igjennem dem, men ej fra Gaden ind i Stuen.

Hils alle Venner. Til Charitte skriver jeg med det første. Gud hjelpe hende snart i Orden igjen den Stækkede. Gud hjelpe os alle i Orden, og lade os ej tabe Modet. Gud skee Lov jeg

er temmelig f'risk; et godt lille Menneske her en Dr. Kruhse har lovet mig en Ridehest; det vil gjøre godt.

Gud bevare mit firkantede skjøre Hoved. Nu hører jeg her aldrig andet end Tydsk, Russisk og Fransk. Tydsk betragter jeg nu som Modersmaal; Fransk taler jeg, saa jeg faaer ondt af Anstrængelsen, og tiltaler undertiden om Morgenen Gustav paa Fransk i Vildelse. Russisk hører jeg blot og forstaaer lidet, siger intet. Jeg har da endelig min gamle fra Lgøvstrædet i Baghaanden, naar Frygten for at glemme Dansk skulde blive for stor.

Kys mine inderlig kjære Børn fra mig; de ere mig vel særdeles kjære, men Efterretninger fra og om min Kone ere mig dog *endnu interessantere*. Et lidet Papir løber vel sagtens langs henad den store Vej over Ural, maaskee et Par, det ene efter det andet og skynde sig at stille min Længsel. Det give Gud! Amen.

Din bestandig kjærligeMand Chr. Hansteen

Indlagte Kart fra Lieutn. Due fra Kirensk, forestiller ham staaende paa eet Been paa den *nyfundne Magnetpol* med et Glas Brændevin (neppe Champagner) i den ene Haand og svingende Hatten i den anden; med det Udraab som staaer over. De krumme Linier forestille Kraftlinierne som slynge sig rundt om Polen.

(Adressert slik:)
A Madarne
Madarne J. C. A. Hansteen née Borch
Vestergade No 10
a Copenhagen
(annen skrift:)
Par Hamburg
p Salomon Heine Hamburg 1 June 1829.

38) Irkutsk den 16de April 1829.

Da jeg lige siden min Ankomst her til Irkutsk har skrevet lutter bedrøvelige Breve, saa maa jeg skynde mig at fortælle Dig, at jeg i Gaar den 15de April erholdt Dit kjære Brev af 29 Jan. og at det endelig har endt al min Sorrig og Qvide, saa jeg med Sandhed kan sige, at jeg i Dag har den første sorrigfrie Dag i Irkutsk. Jeg var i Gaar Aftes hos Muravieffs og fik der Dit Brev; da de hørte, at det var gode Efterretninger, saa spanderede han en Flaske Champagner. Dette Brev ankom til Stockholm den 22 Febr. var altsaa underveis fra Khavn dertil 24 Dage; blev liggende over der 5-6 Dage for at vente paa Kabinetspostens Afgang og ankom til Irkutsk som sagt 16 Apr. brugte altsaa blot 47 Dage for at gaae fra Stockholm til Irkutsk, det er neppe det dobbelte af Tiden fra Khavn til Stockholm.

Jeg maa snakke rent ud med Dig, og altsaa skjænde paa Dig, Dit lille Skarn, i Anledning af denne sørgeligste Episode af mit hele Liv; saaledes forekommer den mig bestemt. Maaskee er det fordi jeg nu kan taale mindre, dertil med er *alene* saa langt fra Hjemmet. Jeg har virkelig aldrig lidt saa aabenbare en Uret. Jeg har allerede i foregaaende Breve sagt Dig, med hvilken inderlig Ømhed og Længsel jeg tænkte uafladelig paa Dig under hele Reisen herhen; hvorledes Dues og mine Samtaler altid drejede sig om, hvor glædeligt det skulde være, naar vi kom til næste Bye, og der fandt Breve. At jeg greb enhver Leilighed for at skrive Dig til, viste jo noksom, hvor meget jeg sysselsatte mig med Dig. At jeg skrev om mine Reise-Eventyr var, fordi jeg deels troede det kunde more Dig (man kan jo med Underholdning læse en Reisebeskrivelse af en Vildfremmed, end sige af En af sine Bekjendte og Venner) deels fordi jeg troede det var den klareste Maade, at gjøre anskueligt, hvor lidt Fare og Lidelse denne Reise var ledsaget af. Det øvrige fulgte jo af sig selv; den jeg gjerne og hyppig converserer med begriber let, at jeg gjør det, fordi jeg har Interesse for ham. At jeg bad Dig hilse Børnene og andre Venner, var fordi jeg ej skrev til *dem*; en tør Hilsen var det mindste jeg kunde sende dem; men at jeg ej bad min søde lille Nar hilse Dig selv, det var nu fordi jeg syntes det var overflødigt. At indlade mig paa Kapitelet om min Længsel efter Dig gjorde jeg paa Reisen indtil Tobolsk med Flid ikke, som jeg allerede i tidligere Breve har bemærket, fordi jeg vidste, jeg da ikke kunde tilbageholde min Nedslagenhed over de udeblivende Breve, og jeg vilde ikke med den *mindste Mine* foraarsage Dig nogen Bekymring, jeg vilde Du skulde troe mig let, glad, tilfreds; det troede jeg skulde ogsaa gjøre *Dig* let om Hjertet. Saa lidt forstaae vi at beregne Følgerne af vore selv veloverlagte Handlinger. At jeg stræbede saa meget som mueligt at holde Skridt med Reisen i mine Breve, saa jeg ej heller havde stort Tid til at berøre andet, var maaskee en Dumhed af mig. Imidlertid var dette en Følge af en

Slutning fra mig selv; jeg vidste hvor glad jeg vilde været ved at erholde en saadan Reisebeskrivelse fra Dig mellem Dine 4 Vægge, imellem Byens Beboere, men det fik jeg aldrig. Jo dog fra Norge et Par Breve med korte Notiser om Drammens Reisen og hvem der havde været hos Dig i Christiania; da saae jeg Dig tydelig for Øine som paa et tableau. Jeg samlede flittigen Koeblomster for dermed at give mig og gjøre mig interessant for Dig, og Du fandt min Prydelse abgeschmackt, mine Blomster uden Lugt og uden Syn. Jeg skammer mig lidt og rødmer, naar jeg tænker derpaa. Men det underligste er: jeg har baaret mig ligeledes ad paa mine forrige Reiser, og uagtet der da ikke har været som mig synes den tiendedeel af den Interesse ved hvad der da har mødt mig, saa har Du altid været tilfreds med mine Breve. Da jeg nu saaledes med den største Iver for at samle sammen om Dig Underholdning, Beroeligelse og Glæde, forsaavidt som *jeg* kan forskaffe Dig den, netop har arbeidet mig bort fra mit Maal, saa kan jeg ej andet, end ansee denne Sorgens Tid som en Tilskikkelse, fra oven, hvori jeg er ligesaa skyldig, som om et af Børnene var dødt af Meslinger. Jeg kan derfor paa ingen Maade indvilge i at kalde det med Dig et *Stød* fra mig; mere var den blinde Hødur frivillig Aarsag i Baldurs Død, skjøndt han troede sig at støde mod en uskyldig Vidie-Qvist, thi han *stødte* dog. Men jeg *stødte* ej engang, jeg *parerede* det bedste jeg kunde. Desværre før har jeg givet Dig saa mange haarde Stød; de komme nu igjen eller gaae igjen; det er fuldkommen billigt at jeg bærer Følgerne; men hvorfor skal *Du* lide ved dem? Den store Glæde at see Dig karsk paa Legem og Sjel med fuld Tiltroe til Dig selv, til Dit Værd, at see Dig ved denne Tiltroe udvikle Dig eller rettere fuldkommen være, hvad Du kan være og er, den vil rimeligvis for bestandig blive mig nægtet. Jeg havde saa stort Haab til denne Reise og Dit Ophold i København. Men hvad ere vore Forhaabninger! Nu Gud skee Lov; Tordenbygen er forbi for denne Gang; jeg er let til Sinds igjen, og vil søge at glemme den forsvundne Smerte og om mueligt faar Arret efter Vunden til at forsvinde. Jeg har et let Groekjød i aandelig Forstand.

Bedste Barn, betragt nu ikke disse saakaldte Skjænder som virkelige Skjænder; der er ikke Tanke dertil hos mig. Hvor kan man skjænde paa En, fordi han er ulykkelig? Jeg maatte tale rent ud med Dig om denne Sag og sige Dig simpel hen, hvorledes jeg har tænkt og følt i denne Anledning. Den Følelse jeg har imod Dig i denne Anledning var en Trang til at tage Dig paa Armene og bære Dig omkring, som et legemligt Symbol paa en aandelig Bæren paa Hænderne; og naar jeg ikke nænnede at sige Dig, hvor meget jeg pinedes af Længsel efter Breve fra Dig, saa kan Du sagtens begribe, jeg end mindre nænnede at skjænde paa Dig for

noget, som intet er at skjænde for, og hertil den tidligere Aarsag ligger hos mig selv og i vor ulykkelige Skjæbne.

17de April

Jeg kan ej undlade, at falde ind i den fortællende at give Dig et Slags Begreb om mit Liv her (hvor sandsynligvis mit længste Ophold bliver paa min hele Reise) og om de Mennesker, med hvilke jeg omgaaes. Jeg har vel fortalt at vi ankom hertil jeg troer den 7de Febr. og reiste over Baikal til Kiachta ved den Chinesiske Grændse den 12 Febr. hvorfra vi kom tilbage den 27 Febr. Denne Tour var den mest brogede og interessante af vor hele Reise formedelst de nye Folkeslag, Sæder, og Naturgjenstande, som her viste sig eller dyngede sig sammen daglig. Det er for vidtløftig at indlade sig herpaa. Maaskee skriver jeg stundimellem, naar jeg har lidt Tid, en lille Resumée deraf for Charite, som er nyfigen i alle saadanne Ting. Jeg vil blot holde mig til Irkutsk og dets Beboere. Med store Forventninger speidede vi efter Irkutsks Taarne den skjønne Eftermiddag da vi kom hertil, og fik først Øje paa et elegant Kloster, som ligger paa den anden Side af Floden Angara, som kommer fra Baikal og næsten omringer Irkutsk. Himmelen er fra Januar Maaned, da Angara lægger sig, her bestandig saa klar, at der ej er den mindste Skyeplet at see lige til Enden af Marts eller Begyndelsen af April, da Floden igjen gaaer op. Under 30° Kulde gaaer Solen op og ned saa klar og reen som en blank Guldtallerken; Stiernerne tindre mod et Lys, som vi ej kjende hos os. Irkutsk ligger nemlig paa en Høislette, mere end 1000 Fod over Havets Overflade og saa fiern fra Havet, at naar Floden er tilfrossen, saa er der ingen Kilde til Damp eller Fugtighed. Luften er derfor her saa ualmindelig tør, at Dagen efter Regn og Slud er der gandske tgørt og støver paa de ubroelagte Gader. Den elskværdige Gouvernør-Familie Zeidler af hvilken jeg havde lovet mig saa megen Trøst, hadde formedelst det Gode, jeg havde hørt om dem og formedelst Sproget (de ere Tydske) var bortreist. General-Gouvernøren Lavinsky med hans Datter traf vi paa Vejen paa en Reise til Krasnojarsk. Et Brev havde jeg med til den herværende Byefoged og Politiemester Oberst Murawieff. Ved hans Familie, som er den eneste, jeg kan sige jeg omgaaes, vil jeg holde mig. Vi gjorde ham en Visite, saasnart vi vare komne i Orden i vort Qvarter. Vi d.e. Due og jeg; thi Erman, som jeg lyksaligvis var skilt ved, var ankommen Dagen i forveien og havde eget Qvarter. En stor Mand paa 36 aar i Grøn Uniform med 6 Ordener kom os imøde og tiltalte os Tydsk, til min store Glæde. Du veed, at der efter Keiser Alexanders Død var en stor Giæring i Rusland ved den nyeKeisers Thronbestigelse, at der i Petersburg kom til en Slags Træfning, hvor mange Mennesker bleve skudte, siden mange høje Adelsænd hængte eller forviste til Siberien. Hensigten med den hele Opstand var, at man

vilde have en Constitution. Min Oberst M. havde i sit 26de Aar allerede bivaanet over 30 større eller mindre Batailler og derved erholdt de mange Ordener og en Guld-Æressabel. I Udlandet var han bleven bekjendt med con- stitutionel Forfatning og kom tilbage med et Projekt til en saadan for Rusland. Mange unge oplyste Mænd af de højeste Familier samlede sig om den unge Enthousiast; der dannedes et Selskab, som bestandig voxte i Omfang, og udbredte sig til næsten den hele Højere Adel. Man samledes, converserede, studerede Statsforfatninger, o.s.v. Ved nøjere Overslag fandt M. at Rusland ej endnu var modent til en saadan Forfatning, var desuden ej fornøjet med den Vending Selskabet syntes at tage, og erklærede sig skriftlig som udgangen af Selskabet, trak sig tilbage til sit Landgods ved Moskau, levede der i Roe for at forbedre sine Bønders Kaar, giftede sig med en Fyrstinde (Datter af en Knäs, som engang har regjeret 3 Fyrstendømmer, Novgorod, Wladimir og .... hvis Vaaben de endnu føre i sit Skjoldmærke) og var en lykkelig Privatmand. Alexander døde, Opstanden brød ud og blev dæmpet, Hovedmændene bleve grebne og deels hængte deels forviste til at arbeide i Gruberne ved Netschinsk (1500 Werst østen for Irkutsk, den værste Bjergegn i hele Riget). Alle de højeste og ædleste Familier i Ordets egentlige Forstand i hele Rusland leed herved blodige Saar. Fædre, Mænd, Sønner vandrede i Kiæder til Nertschinsk, Obdorsk, Jakutsk, o.s.v. Vor Fiæsko, som for 8 Aar siden var traadt ud af Selskabet, blev forvist til et Hul nordenfor Jakutsk, omendskjøndt hans Brev, hvori han erklærede, at han fandt Projektet uudførligt, utidigt og at han aldeles intet vilde have mere dermed at bestille, ja raadede at lade det henfare, fandtes. Men man bebrejdede ham, at han senere hen engang havde været i et blandet Selskab, hvor uhældigvis En ung Mand af hint Samfund var nærværende og havde yttret nogle ubesindige Ord, og at M. ej strax havde angivet dette. Han blev en Aften aldeles uventet hentet ved en Feldjæger fra sit Landgods uden at erholde Tid at sige sin Kone Farvel, og bragt paa Vejen *til* Siberien. Konen tog derved sin Helsot, et øddelagt Bryst. I Rusland er den Lov, at en Forvist betragtes som borgerlig Død. Naar han er over Ural, har hans Kone Lov at gifte sig med hvem hun vil. Hun eller den nærmeste Slægtning kan bemægtige sig hans Ejendomme og Midler. Ej saa gjorde de Russiske Damer denne Gang. Frue M. søgte Keiseren om Tilladelse at følge sin Mand og 2 Svigerinder fulgte med. Dette Exempel fulgte daglig Damer af de højeste Familier, saa at Keiseren daglig havde Ansøgninger om at den eller den maatte følge sin Mand, der gik i Lænker til Nertschinsk. Det gjorde den største Opsigt. Nettop det ædleste Russiske Blod blev saaledes forplantet til disse frygtelige Egne, hvor Manden er i Fængsel og Konen enten boer i Fængsel med ham eller daglig besøger ham. Her er saaledes forsamlet Ruslands højeste

Cultur, store Bibliotheker og alt hvad der hører til et dannet Liv ved Siden af Slavelænker. I Nærheden af Irkutsk blev M. indhentet af en Courer, som bragte ham Tilladelse til at boe i Jakutsk og imellem Irkutsk og Jakutsk af en anden, som bragte ham Tilladelse til at boe i Weichne- Udinsk, en liden Stad paa den sydlige Side af Baikalis hvor han levede et Aar og erholdt sin yngste Datter Praskovia. Keiseren sagde selv, at det gjorde ham ondt, han ej kunde redde ham. M. havde sørget for ham bedre end han selv kunde gjøre o.s.v. Imidlertid beholdt M. sin Rang, sin Adel og sine Ordener, hvilke bleve alle de andre fratagne saa de staae i Klasse med Siberiske Bønder. Efter et Aars Forløb gjorde man ham endog til Politie-Mester her i Irkutsk, hvor han nu har Været et Aar. En yngre Broder er allerede General og har nyelig erholdt en af de højeste Ordener i Rusland, uagtet han senere var i Samfundet end Fiesko, men det er ej oplyst; en anden er Gouvernør i Grusien (ham faae vi at see). Et Par Fættere bleve hængte (Mænd af udmærket Charakter, den ene en sand Cato).

De 3 Prindsesser (saa kalder man her Knärdøttrene) Fruen og hendes 2 Søstre, ere ikke smukke efter vort Begreb; de see ægte Russiske ud med dunkelbrune Øine og sort Haar, temmelig høje og lidt magre. Fruen lider jeg bedst. Hun har det reneste, grunderligste Blik, igjennem hvilket man kan see til Bunds. Hun er speculativ philosophisk, som afdøde Petronelle, læser og studerer og interesserer sig for alt. Fransk tale de som deres Modersmaal, Russisk tale de ogsaa, dog correspondere de altid med Moderen og Søstrene i Moskau paa Fransk. Af Tydsk forstaaer Fruen 4-6 ard. Schiller har hun læst endeel af i Fransk Oversættelse; den Tydske Litteratur kjender hun af Mad. Staels Allevegne, og agter den højt; hun var og paa mit Partie, da jeg en Aften imod en Franzos her nægtede, at de Franske ingen egentlig Tragoedie havde, omendskjøndt Søstrene korsede sig. Hun har nu taget sig over at ynde mig, kjærner christeligt Smør til mig i en Flaske, speculerer paa christelig Mad til mig, naar jeg kommer der, tager mig altid under Armen og fører mig til Bords, kort viser mig den mest uskrømtede Tilfredshed med at jeg jevnlig kommer der; og det saa beskjedent, at hun engang udpumpede Due kort før hans Afreise, om han ej troede, at jeg i Grunden ennuyerede mig der. Hun har vent sig til at tale langsommere sit Fransk, for at mit uvante Øre og min svage Opmærksomheds-Evne, som jevnlig forfalder i Distraction, naar jeg ei med Lethed kan følge med, kan have det lettere. Saa behagelig denne Venlighed paa den ene Side er, saa ere dog disse Samtaler umaadelig trættende for mig, formedelst den Anstrængelse at vende en Tanke saaledes, at jeg nogenlunde kan gjøre den fattelig i dette forbandede Sprog. Sædvanlig verserer Samtalen over alvorlige og vigtige Gjenstande; dette gjør, at man tager med Livlighed Deel i den, men anstrænger desto mere. Der maa en saa stor Lærelyst og

Videbegjærlighed og Lyst til at høre tænkende Europæiske Menneskers Dom over vigtige Livsgjenstande, som hendes, for at beholde Opmærksomhed ved et saa jammerligt tâtonnement som mit Sprog. En Aften fortalte jeg vor Opreise til Norge i 1814; jeg var den Aften usædvanlig ilde disponeret til at samle mig og talte maadeligere end sædvanligt, saa at jeg næste Dag skammede mig, og besluttede ej at gaae derhen i et Par Dage. M. kom til mig næste Morgen. Jeg sagde ham det: og han loe forundret, og sagde: det havde interesseret dem særdeles, og efter min Bortgang ledet dem paa Tale om hendes Reise med ham til Sibirien og mange bevægelige Erindringer. Naar jeg bliver for træt og taler Tydsk med M. og Samtalen bliver livlig derved at min indeklemte Aand pludselig bryder ud af det Franske Snørliv, og sommetider Tilhørerne bryde ud i Latter over mine Phraser: saa siger hun: Ah! parlez Français Mr. Anstén! Jeg svarer da: Je ne peus pas Madame; la volontée est bonne, mais la chère est débile.

Alle 3 Søstre, men især Fruen, spiller overmaade godt Fortepiano; hun tør ej synge for sit Bryst, men han synger overmaade godt og spiller Violin. Han er en Enthousiast, noget forfalden til mystisk og theosophisk Sværmerie, forresten en solid Klippe af Grundsætninger, blød af Hjerte. De lever et lykkeligt Familieliv; har 2 Pigebørn en paa Alvildes Alder, men en Vildkat, hvis Ansigt altid minder mig om Nanna. Jeg kalder hende mon petit garçon; og har lært hende at dandse paa Huk og Halling. Saasnart jeg kommer ind af Døren gaaer mon garçon til Fortepianoet ogspiller den Halling, som Frue Berg spillede og som Du ogsaa kan. Due har fortplantet den til Irkutsk. Den lille Praschka er vel et Aar og har nyelig begyndt at vralte lidt paa 2 Been. Hun har Moderens brune Øjne; hun rækker mig de smaae Hænder at kysse, naar jeg kommer ind. De have mistet en 3-4 Drengebørn. Fruen skriver hver Postdag tætte Breve paa 16 Sider til Moderen og Søstrene i Moskau. M. siger for Spas: at disse Breve indeholde intet andet end alle muelige Flectioner af Verbet j'aime, tu aime il aime.

General-Gouvernøren Lavinsky er en vakker Mand paa noget over 50 Aar; han er en Mand med et skjønt Organ, har lært saa meget, som en Adelsmand af den ældre Race behøvde for at producere sig i Verden, har god Forstand, taler flydende Fransk, synger og har meget Smag for Musik og alt ydre Smukt, endeel forfængelig, yderst godmodig; har i mange Aar været skilt ved en noget furiøs Kone; har en ung Datter Elise paa omtr. 18 Aar som fra sit 8de Aar er opdraget i Paris i et Engelsk Kloster, og kom hjem i Fjor ligetil Nertschinsk hvor Faderen da var paa Inspections-Reise. Hun er Faderes Øjesteen; han gjør Kuur til hende og hun regjerer ham med Svare-Capricer. Smuk er hun ikke; hun har maadelige Tænder og jeg frygter er lidt skjæv, seer usund ud og har en maadelig Ansigtsfarve. Imidlertid har hun en

Slags Skjønhed, den som en Pige paa 18 Aar altid har. Hun lader til at være godmodig. Jeg har Naade for hendes Øine. Jeg troer, jeg har fortalt Dig om Presenten af de slebne Stene. I Gaar Aftes opdagede jeg, at vi havde et fælleds Bekjendtskab i Paris, nemlig den gamle store brune Bjørn *Martin* i Jardin des Plantes, som har brækket sit Been og engang opspist en gammel Invalid Soldat, som krøb ned i dens med Qvaderstene omgivne firkantede Grube eller aabne Kjelder, for at optage en Knap, som han tog for en Franc.

Fremdeles kjendte hun Navnet paa en Sort Landsmand, en mindre sort Norsk Bjørn i samme Have, hvilken jeg og har seet uden at vide, at han hedte Nicolas. Jeg lovede, ifald jeg kom før til Paris end hun, at hilse vore fælleds Venner fra hende. Dette gav Anledning til adskillig Spas og andre Reminiscenser fra Paris. Hun taler blot Fransk og Russisk; forstaaer Engelsk, men er ej at overtale til at tale det, uagtet jeg flere Gange har fristet hende. Foruden de andre Presenter jeg har faaet fra dem, indpakker hun nu en Samling af tørrede Chinesiske Frugter til Dig, hvert Stykke i et eget Papir med høist egne Hænder.

Du ønsker mig Sundhed, Søvn og Fred. Ja disse 3 Goder har Du gjenskjænket mig ved Dit sidste Brev. Min Mave har været saa sløv hele Tiden her i Irkutsk, saa jeg har bestandig følt mig ilde efter Maden, aldrig havt Lyst til at spise; dermed følger altid maadelig Søvn. Siden det sidste Brev er alt forandret. Jeg føler knapt at jeg har en Mave og jeg sover godt. Jeg vil vel troe at noget kan hertil bidrage det for Siberien gode Øl, som Gen. Gouv. sender mig. Dog hvad er et Glas Øl? Tilfredshed er Sundheds eneste sande frugtbare Jordbund. Du frygter saa ofte at saare mig. Intet saarer mig, uden Din Mistroe og Visheden om at Du ej er glad og tilfreds; det er min eneste saarbare Punkt. I alle Tankens og Følelsens Gjenstande ere vi hovedsagelig saa enige, saa bekjendte med hverandres Ideer, at der ej kan tænkes noget frapperende i hvad Du derover kan udtale Dig.

Hvad har Du Stakkel udstaaet med de 6 syge Børn, og det midt i al den øvrige Bedrøvelse! Hils dem alle hver og især; jeg har skrevet *til* de 4 største, som kan løse eller forstaae hvad man læser for dem. De 2 smaae Fæe kunde det ej nytte at indlade sig med. Kys dem paa den dumme Mund fra mig. Kanskee den bliver vittig nok med Tiden.

Dues sidste Brev kom tidsnok, uagtet det laae i 8 Dage hos mig. Det kom i Dag bort med Maries Portræt og et ældre Breve, som maatte overligge fordi Posten til Jakutsk gaaer kuns hver anden Uge. Efter Portrættet at dømme, saa har jeg neppe seet hende i natura; desuagtet troer jeg, efter hvad Due har fortalt af deres Kierligheds Historie og den Idee, jeg derefter har dannet mig om hendes Indre, ikke at dette Portræt kan være hældigt. Der er et forceret Smil deri, som ikke gefalder mig. Statssekret. Due skriver ogsaa, at det aldeles ikke er flatteret.

Stakkels Jætte, Stakkels Charite. Jeg vil stræbe om jeg kan skrive dere til. Ved den Leilighed falder det mig ind, at min uendelige Skriven her fra Siberien ret er uinteresseret; thi naar jeg for 10 Breve faaer 1 Svar, saa kan jeg regne det godt. Dog somme uventede Personer sætte mig i den omvendte Casus, nemlig skrive til mig uden at have erholdt Brev, som den Engelske Missionær Juille i Kelenginsk, Professor Kupffer, Solomirsky (fra hvem jeg i Gaar fik Brev), Dr Fiandt i Tobolsk. Oberst-Lieutn. Hirsch, med Frue derimod, til hvilke jeg skrev 2 lange venskabelige Breve, have mod Forventning intet svaret mig, ligesaalidt Major Svintilsky i Tobolsk; jeg vil ej tale om alle Bekjendte i Fædrenelandet, Boeck, Maschmann m.fl. til hvilke jeg har skrevet, og alle Dine Skarns Søstre, som dog kunne begribe en Stakkels Forvists Brev- og Menneskehunger. Men det maa vel ligge noget naturligt deri, at den som er paa denne Side Ural betragtes som civiliter mortuus. Men jeg maa huske paa Provst Hertzbergs Brevhistorie med mig for at dømme billigt; den som har for meget af Mennesker og deres Bedrift i en stor Hovedstad kan ej aarke endnu at tage Ørkenboerne til paa sine Skuldre.

At Ørsted bedes hilset er naturligt; jeg vilde ønske jeg havde Kraft og Tid at skrive ham til; men jeg tvivler. Sagtens hører han noget fra mig i Journaler. Engelens Skiæbne glæder mig naturligvis (H. Rovenst.) hun bedes ret meget Oncle-agtigt kjerligt hilset. Saa bedes Du endelig tilsidst at hilse den lille Frue Hansteen, og forsikre hende, at hendes Mand har paa sin hele Reise hidindtil ej manglet *stadig* Varme for hende, og det ej et eneste Øjeblik. Han har ej ladet hende vansmægte, men tildelt hende det bedste Livsens Brød, han havde at raade over. Ved Koglerie er det paa Vejen over Ural bleven forvandlet til Stene. Han sgørger den var mere end han vil vedgaae. Men han forfølges af en ond Geist eller Fee, med hvem han endnu ingen Talisman kjender. Og saa en ret Patschhand til Forsoning. Slaar Du ret ofte Kors for Dig, saa maaskee det forsvinder.

Din bestandige og troe kjærlige Hansteen

39) Irkutsk den 18 April 1829

Til min Hanna!

Uagtet det i Dag er langt fra til den 14de Juli, saa er det dog i Dag den 14de Juli, og jeg træder i Dag (det maa vel være min Dobbeltgænger) ind igjennem en Dør i et mig ubekjendt Huus paa Vestergade No 10 med en liden plump Træekasse, som er hugget af Birketræer i Ekatharinenburg, derpaa reist med Posten til Tobolsk og derfra til Irkutsk, endelig tilbage over Petersburg og Stockholm og Gud veed hvilke flere Byer. Laaget er hugget af Irkutsker Birkeveed; det hele lidt raspet af mig udvendig. Uagtet Udsiden er plump og Siberisk, saa er Indeholden, skjøndt ogsaa Siberisk, formet af Naturens store Kræfter i Rygraden af Ural, Naturens Stentaarer og Vergissmeinnichter, formede og skabede af Siberiske Forvistes kunstrige Hænder, ej saa raae, at den jo trøstig kan vise sig selv i Paris. Min Dobbeltgænger, smiler venlig til Dig, knæler foran det lille Bord med hvid Dug, hvorpaa Sinisens store Kringle ligger, sætter sin lille Trækasse i den ene Ring, lægger begge Arme korsvis paa Brystet og berører Gulvet med Panden og forsvinder.

Naar Du opbrkker Kassen finder Du deri: 1) Et Amethyst Fermoir til et Amethys.t Halsbaand, som desv~rre endnu ej er
kommet hertil 2) 3 Par Amethyst 0renringe (Ringe med 0hrenbommelen) , 3) 2 Damekors af Siberiske hvide Topazer, bestemte for Thora og Alvilda. 0ren Ringene disponere Du selv over, dog at Du selv
beholder et Par. Fermoir med tilkommende Amethyst-Snoer hg}re
Dig til ~ videre frie Disposition. Telle est nOtre plaisir.

Det er mueligt, at min Dobbeltgj~nger, der ej er saa h.urtig, som Lampens Aander, forsinker sig nogle dage med den Uralske Tr~eklump; dette lille Blad vil han sikkert bringe i rette Tid. Han 19}ber herfra med begge paa een Gang; men Gud veed om det luftige V~sen ej tr~ttes over den i sig selv lette Tr~klump, og maaskee kan s~tte den fra sig ved 0stersg}ens Bredder og fg}rst 19}be med det lette Blad, for dog at anmelde sig. Ski~nd ham da ikke ud. Han gjg}r sit bedste og 19}ber tilbage saa pas vindt som mueligt
for at hente den. Mueligt stikker han den da ind i Haanden
paa Cancellirinnen, som kommer egenh~ndig, og holder en smuk lille Tale ved Afleverelsen. Jeg beder da, at Du tager denne Tilgift, som Skades-Erstatning for Forsinkelsen. (Men Tys! Gud bevare vor Mund!)

Haard er Geburtsdags-Presenten, men ufortærlig af Møl og uslidelig see paa den imellem naar Sindet vakler, og tænk at det Gode og Ærlige i et Menneskebryst er en ligesaa uforanderlig, uforgængelig, ligesaa gjennemsigtig krystet, at hvis mindste mere Feil Øjet let opdager, naar den findes. Bær den paa Dig som en Talisman. Beslaae sig med Dunst kunne de blanke Stene, men Duggen kan let afvidskes.

Saa være da, ønsker jeg, den 14de Juli en oprømt Dag; paa den sidder jeg paa en Barke paa Floden Jeniseisk paa Tilbagereisen fra Turukansk til Jeniseisk og seer den hele Samling af mit Hjertes Mennesker samlede i No 10, saavel vor Generation (Du, Henriette og Charitte), hvilken jeg i usigelig Glæde og Ømhed omslynger i eet Favntag, som den nye vore 6 elskværdige Engle.

Din Hansteen.

40) Irkutsk den 25de April 1829.

Hvordan det saa gaaer eller ikke, saa maae jeg dog skrive et Par ard til min Lille Dame i Kiøbenhavn, som vel er et lidet Skarn, men som jeg dog ej kan lade i Roe i det mindste een Gang i Ugen, enten hun saa lider mine Breve eller ej. Og i hvordan det saa gaaer, det faaer nu gaae som det kan; jeg tænker immer: bedre noget end intet. Og jeg vil nu blot tænke paa mig selv, opfylde min egen Trang til at skrive hende en Side fuld med Wischiwaschi; det kommer ei mig ved, om hun lider det eller ej.

Den forløbne Uge har jeg dovnet, d.e. ikke observeret, men tilbragt den med at skrive et langt Brev med alle vore Observationer til Capt. Sabine, samt fuldendt et Kart til ham; fremdeles for at vise min Taknemmelighed mod Gen.Gouv. Lavinsky og Murawieff har jeg udregnet og forfærdiget en Solskive for Irkutsk og en for Simpheropol paa Krim hvor Lavinsky har et Landgods. Denne Cadeau er bleven yderst naadig modtaget. En lille Kasse med Chinesiske tørrede Frugter til Dig kom rigtig kort efter mit sidste Brev; ligeledes den Burætiske Taischa (Prinds) og en Madame Buratska begge i fuld Ornat (de hænge nu paa min Væg), og 5 Flasker Øl. I Gaar bragte en af hans Betjente mig (som han sagde fra sig selv) et Faar af en Fods Størrelse, af Smør, med Horn af Ost og Øine af sorte Perler. Det er saa smukt gjort, at det virke1ig kunde staae paa en Kunstudstilling. Uld, Figur, Hovedets Form ere mesterlige. Du maae vide saadant christeligt Smør er her en Raritet, da man maae lave det selv i Husholdningerne i en Flaske; Bondesmøret er ej andet end en usaltet, sædvanlig harsk, Smør-Olie, som til Madlavning er slet, men til Smørrebrød ej kan ædes. Jeg kan ej nænne at skiære Hovedet af Dyret, og sende det til Christiania kan jeg ej heller. Sulten faaer vel omsider Bugt med Kunstsandsen, især naar det først er bleven lidt harsk. Nu staaer det indtil videre i Kjelderen. Gud veed, naar Du skal faae de Chinesiske Confecterne. Jeg har spist 3 af dem. Men for ej at fristes videre, har jeg selv kjøbt mig et Par Pund Katrineblommer, Figener og Uruks (tørrede Kirgisiske Aprikoser) og til dem tager jeg, naar Tænderne løbe i Vand.

Angara er oppe her omkring Staden, men nordenfor ligger den endnu. Jeg maae altsaa endnu ligge for Anker. Fra Due fik jeg nyelig et Brev skreven med Blyant i Slæden paa Lena Floden omtrent 2/3 af Vejen til Jakutsk, med videre Meddelelse af Observationer. I Morgen 26de April er her Paaskedag; men med Forundring seer jeg af den Engelske Calender, at den Engelske Paaske staaer for i Aar paa den 19de April. Have I ogsaa havt Paaske paa denne Dag, saa har jeg skammelig forsømt min Christelig Paaske. Her fæstes ugudelig *i* Fasten, og i den stille Uge især æder man ej andet end Kartofler, Løg Brød, (Menigmand ej engang Fisk) , The uden Fløde, Qvas; alle leve stille i deres Familie, og løse og ledige ugifte Folk som jeg og

mine Lige, finde alle Døre lukkede i Familierne, som indeslutte sig og gjøre deres Devotian. Det er godt, at de til den daarlige Kost gjøre sig denne Motion ved de mange Knæefald; thi ellers blev vel Maven altfor utaalmodig.

Med forrige Post afsendte jeg en lille Træekasse til Dig med Posten. Til Petersburg gaaer den uhindret fort Nat og Dag. Hvad Skiæbne den træffer der, veed jeg ej. Jeg har recommenderet den til Kammerherre Tersmeden hos Palmstierna, og til Generalkonsul Sterky i Petersburg; begge gode tjenstfærdige Mennesker, som ville gjøre sit bedste for at skaffe den videre, sikkert saa hastigt som meuligt; men om den kan gaae med Posten igjennem Tydskland ved jeg ej, og i Stockholm og Christiania vilde jeg ej gjerne lade den længe mugne.

Hvad gjøre mine Smaae-Dyr? Hver Gang jeg seer Børn bliver jeg gandske øm om Hjertet; jeg konverserer og dandser derfor med mon garçon Sophie og det lille Fæe Praskowia for at udtømme min Barnekjærlighed paa noget. I Forgaars saae jeg her en Religiøs Comøedie. Paa Skjærtorsdag foretager Archierei (Erkebiskoppen) en Fodvaskning. Han afklæder sig sin Ornat i Kirken og forestiller Christus, 12 Popes eller Munke forestille de 12 Apostler; han bærer et Vandbækken omkring, knæler for hver især og vadsker deres højre Fod, og tørrer samme med et Haandklæde, som han har bundet om Livet. Archimandriten forestillede Petrus, som gjør Indvendinger men dog maa finde sig i Vaskningen. Frue Murawieff, som var tilstæde for første Gang at see dette Skuespil, dømte meget rigtig, at det var en theatralsk Farce uden Salvelse og Værdighed. I Gaar (Langfredag) blev Christus begravet (en Træedukke); men jeg havde nok af Fodvaskningen og blev siddende hjemme.

Jeg er bange, at min lange Pause imellem mit sidste Brev fra Nishnei Udinsk og det første fra Irkutsk, imellem hvilke ligger hele Reisen til China, nu omtrent træffer Dig og beængster Dig. Svinet Ermans dumme Streger paa Reisen til Obdorsk, som trængte til en hastig Berigtelse hindrede mig paa den eneste Postdag før China-Reisen, at melde Dig vor lykkelige Ankomst. Men for alting vær endelig trøstig for Fremtiden; intet Ondt kan herefter træffe os; vor Reise gaaer igjennem Egne, hvor alting gaaer som smurt.

Kys mine søde Smaaebørn fra mig; kys ogsaa Din egen Haand, og spis brav Øll og Brød, som jeg drikker Øl, for at blive stærk i Maven og let om Hjertet og faae lidt Kjød paa Skroget. Men vær endelig altid retfærdig mod din Stakkels forsvarsløse Mand, som vel trænger til Trøst og Husvalelse og jevnlig Brev, men er saa skrøbelig en Stakkel, at han ei kan bære Savn og Taushed og Uvished og Uret. Og derved trives vi begge bedst. Ikke sandt?!

Kast nu ej for fortrydelig dette Bre bort! I Grunden siger det alt, hvad Du kan ønske; at jeg altid længes efter Dig og trænger til Dig, og at det er tungt, at man ei eengang kan være en virksom Mand og en god Ægtemand; men at der til det sidste er nødvendigt at være Herremand eller en fait-neant. Ingen af Delene kan jeg være; jeg faaer altsaa taale Savnet.
Alle bedes hilset fra

Din bestandige Chr. Hansteen

Hast.

(Adressert slik:)
A Madame Madame
H. C. A. Hansteen née Borch
Vestergade No 10
a Copenhagen
pr. Hamburg.

41) Irkutsk den 2den May 1829.

Jeg kan ej lade nogen Postdag bortgaae uden at skrive et Par Linier, om ej andet saa dog for at fortælle Dig, at jeg lever og er frisk og tænker idelig paa Dig, og længes bestandig efter Brev. Posten er i Dag først kommen, d.e. 2 Dage for seent, formedelst Føre og de opgangne Floder, men endnu veed jeg ej om den bringer nogen Glæde for mig. Her holdes nu i 8 Dage Paaske (Første Paaskedag var her den 26de April, med Forundring seer jeg af den Engelske Ephemeride Paasken der 8 Dage tidligere. Gud veed, naar I have helligholdt den). Den lange Faste (her i egentlig Forstand) er nu forbi, og man æder nu igjen for alle de 7 Uger paa een Gang i denne Paaske-Uge saa meget Kiød og Æg etc. som man kunde havt godt af i de foregaaende 7, da man har levet af Thevand uden Fløde, Brød, Kartofler, Løg o.s.v. Jeg rider jevnlig en Tur, som bekommer mig meget godt. I Gaar om 14 Dage kommer vor Bryllupsdag; jeg skal høitideligholde den stille i mit Hjem og maaskee ride en Tur. Jeg havde troet da allerede at være herfra, men det lader til at drage sig i LÆngden med Akkorden om min Barke. Jeg længes ret efter at komme bort herfra; her er jo gands.ke godt at være for Siberien; men saalænge man reiser, saa mærker man ej saa stærkt at man er borte fra Hjemmet; man er i Virksomhed, det gaaer fremad mod Endemaalet. Paa den Dag skal jeg, desværre blot i Tankerne, mere end sædvanlig kysse Dig og slutte Dig i mine Arme; men Du maae ej græde Morgenen den 16de over min Henrykkelse. Ak saaledes har næsten al min Glæde været Dig til Sorg.

Du maae ei troe, at saadanne korte Breve ere alt hvad jeg producerer fra Postdag til Postdag. Jeg har gjerne skrevet et Par lange Breve i Forveien til andre for at see at komme Turen rundt; og saa maae Du tage til takke med et saadant Stykke tørt Fladbrød. Kys mine søde Børn allesammen; hils Charite, Jette, Moder B. og alle Bekjendte fra Din egen Mand og Ven og Broder

Hansteen.

(Adressert slik:)
A Madame
Madame J. C. A. Hansteen née Borch
Vestergade No 19.
a
Copenhagen
par Hamburg

42) Irkutsk den 22de May 1829

Hvor glad blev jeg ikke i Gaar ved at erholde Dine 2 Breve af 11 Febr. og 6 Marts begge i den gamle vanlige Tone. At de begge kom paa een Gang maa atter den Skurk Stieglitz være Skyld i; thi fra ham laae de i en fælleds Konvolut, men fra Statssekr. Due i Stockholm i forskjellige. I 2 Postdage er jeg mod min Villie bleven forhindret fra at skrive Dig til ved alenlange Breve til Departementet og til Kronprindsen. Hvor glad er jeg nu ikke ved at jeg blev forhindret og hvor bedrøvet over alle mine forrige beklagelige Irkutsker Breve. Jeg havde allerede i saa lang Tid ventet Brev fra Dig og intet faaet; jeg begyndte at regne saa: det sidste Brev fik jeg i Dobolsk i November; nu ere vi i Slutningen af May; altsaa er et Halvaar forløben, i hvilket jeg har faaet 3 Breve: 2 sørgelige og et halv glædeligt, men dog skrevet med en Vaersomhed og Tilbageholdenhed, som om Du var bange for at nogensomhelst Ting skulde faae for livlig en Farve. - Min Troe paa Dig kan aldrig et Øjeblik rokkes; altsaa følte jeg blot en Bitterhed mod min ublide Skjæbne, som kastede mig og Dig saa megen Sorg i Veien; jeg kunde (sagde jeg mig) her i Irkutsk hver Postdag havt Brev fra Beg. af Febr. til Enden af May d.e. i 4 Maaneder, naar der hver Postdag blev skrevet. Men over mine andre *Bekjendtere Venner* tør jeg ei sige fra hvem jeg *nu* efter et Aars Forløb *endnu intet Bogstav har seet*, udøste sig min Bitterhed. Naar disse Tanker kom over mig om Aftenerne, saa blev jeg bange; Gud skee Lov jeg sover her nu siden det første gode Irkutsker Brev meget godt, saa jeg kuns veed en Nat i den samme Tid da jeg vaagnede og blev skræt af denne Mismods Dæmon; men jagede den hældig bort. Nu er det altsammen godt, altsammen glemt; jeg vil gjerne kalde mine Bekjendtere *Venner* igjen, ifald de skjøtte derom; jeg kan begribe, hvorledes det gaaer at de ei skrive o.s.v.

2 Mærkedage ere nyelig passerede: den 15de May vor Bryllupsdag og den 19de May Aarsdagen efter min Afreise fra Christiania. Den første helligholdt jeg saa godt jeg kunde ved at være aldeles alene hjemme hele Dagen, skrivende til Kronprindsen, tænkende imellem Afsatserne af Brevet paa Dagens Betydning. Men Sorg og Mismod laae endnu i Hjertets Grund og gjorde, at jeg varlig maatte berøre Materien. Seer Du hvad den lange forgjæves Forventning, Din lange Taushed, Din Mistroe havde foraarsaget. Jeg kunde ej længer tænke med ublandet Glæde paa at komme hjem; thi jeg kjendte Dig ei ret mere; jeg vidste ej hvilke Bjerge og Have der laae imellem os. En Ørken og et Slør var med Flid trukket imellem os. Jeg tænkte mig f.Ex. om jeg nu pludselig kunde fortsætte paa Vestergade, saa vilde jeg med Forlægenhed og Ængstelighed nærme mig No 10. Jeg var besluttet ret indsændig at bede Dig for vor begges Lykkes Skyld, at trække dette Slør til Side før end jeg kom alt for nær til

Hjemmet; at jegdog kunde have en reen ublandet Glæde ved at see Dig igjen, at jeg med fuld Fortrøstning kunde nærme mig Huset og aabne Døren. Nu er det Gud skee Lov alt forsvundet af sig selv; kuns foruroeliger mig mine lamentatte Breve her fra Irkutsk. Det er Ulykken, at det gaaer med de Glædes og Sorgs Funker, som Brevene bringe, ligesom med Lyset fra de Fixstierner, som vi observere Polhøide og Stiernebedækninger ved; de ere selv maaskee forsvundne for flere 1000 Aar siden, og Lyset løber blot med Posten den lange Vei for at fortælle os, at de engang have existeret. Men Forskjellen er, at ved de sidste bryder man sig ei saa meget om *Realiteten*; man benytter *Tegnet*, som et fast Punkt at holde sig til, ligegodt om Realiteten er forsvunden. Ved de Kiæres Sorg og Glæde som løber med Brevposten er det ei saa. Er Sorgen forsvunden, saa burde man dog brænde den op som en gammel udslidt reduceret Banknote; Glæden kan i al Fald endnu lyse og oplive. -

Uhældigt var det ogsaa, at det Svin ErmansLumpenhed paa Reisen til Obdorsk nødede mig at skrive et Brev til Tobolsk den første Postdag jeg var ankommen her og hindrede mig derved fra at melde vor lykkelige Ankomst hertil *før* Kiachta Reisen. Altsaa fik Du først en Maaned efter Brevet fra N. Udansk Underretning fra os; og da dette N. U. Brev uforsigtigvis meldte Anders Nielsens ulykkelige Fald, saa har jeg hele Tiden havt den Frygt, at dette Brev, efterfulgt af en lang Pause, kunde opvakt Ængstelsen hos Dig.

Det var ret smukt af Dig, og det har meget glædet mig, at Du har nærmet Dig Marthe Cold. Af hende ventede jeg ogsaa, at hun kom igjen og ej lod Bekjendtskabet falde, uagtet hun er meget varlig med at begynde Bekjendtskaber, tilfreds med sine gamle, tilfreds i en liden Kreds o.s.v. Forstaaer jeg ret, saa har Du *først* besøgt hende. Engang var en venlig Hilsen til hende yderst i Pennespidsen, en anden Gang, havde jeg endog nær skrevet et Par Ord paa en firkantet Lap fordi jeg ej fik taget Afskeed med hende i Khavn 1827, men i denne traurige Tid lod jeg det fare. Jeg var hos hende en Times Tid; men det var blot en Fortale eller Indledning. Naar man i 6 Aar ej har seet et kjært Menneske, som staaer i Forbindelse med en hel Kreds, som man i 2 Gange 6 Aar ej har seet, saa kan man ej i det første Øjeblik kaste sig midt ind i Affairerne og med Roe og Besindelse gjennemgaae dem, men man griber i Hastighed hist og her et og andet, mange Gange ubetydeligt, Punkt i Peripherien, undertiden en Masse, for stor til at kunne røres med blotte Hænder i et Øjeblik. Og saaledes bliver en saadan Sammenkomst en anslagen Akkord uden Opløsning eller Slutnings-Harmonie. Da jeg efter Altonaer Reisen kom igjen for at faae min Himmerigs-Mundfuld (Du har vel ej glemt Betydningen af dette Kunstord), saa var min Fugl borte og Døren lukket, og intet andet at see end kalkede Murere i Stuerne. Om Du ej finder det upasseligt, saa lever hende indlagte Lap, og fortolk den. Ja vist

er hun meget meget forskjellig fra Henriette; mueligt finder H. hende for roelig, for kold, for alvorlig, for fornuftig, for stræng. Dog Følelse mangler hun ikke, Forstand ikke heller, hun er altid et sjeldent Fruentimmer. Men forskjellige Stene have forskjelligt Vand og forskjelligt Farvespil; Kjenderens Øje veed dog at henføre alle de ædle i een Klasse.

Min Barke er færdig og ligger paa Angara; Tirsdagen den 26de May er bestemt til min Afreise; mueligt kan det drage ud til den 27de. Murawieff har for Spøg sagt, at jeg skal heise det Norske Flag paa den og Gen. Gouv. Lavinsky sagde, han vilde laane mig en Kanon til at salutere. Den sidste har skrevet en Ordre til Jeniseisk, om at modtage mig med al optænkelig Opmærksomhed og gjøre alt mueligt for at.befordre mine Ønsker og hastig og let at befordre mig selv; "paa det" (heder det i Brevet) "at vi kan vise, at man i Siberien ogsaa agter Videnskaberne og deres Dyrkere". De skal see, sagde han til mig, hvorledes man vil modtage Dem og bære Dem paa Hænderne. Disse Ophævelser impatientere mig endeel. Ja forstod jeg bedre Landets Sprog kunde det endda til Nød gaae an. Men nu har jeg alting imod mig, *Sproget*, min *Tilbøjelighed til Roe*, min *Afsmag* for *Optog*, min *Mangel* af *Talent* for *Repræsentationer*. Nu jeg vil ile derfra; jo kortere jo bedre. Den ædle Murawieffske Familie ere de eneste, som jeg her med Savn forlader. Hun er et blødt Stykke Vox; bærer al Verdens Byrder tillige med sine egne med Taalmodighed, som Din Moder, forener dermed en sielden speculativ Aand, og et temmelig ualmindeligt Musiktalent. Han er en fortræffelig Mand, men for meget *Mand* til at kunne berøre eller handtere det bløde Vox varlig nok med sine lidt haardhudede Fingre. Forresten ere de et lykkeligt Par. I Gaar kom hun i hæftig Graad ved at tale om mine Børn, navnlig mine 2 Sønner, især Viggo. Hun mistede sit ældste Barn, en Søn 2 Aar gammel, siden en anden Søn, 8 Dage gammel. Dette kom hende saa levende i Tankerne. Den Russiske physiske Børneopdragelse er for haard, de forstaae ei Forskjellen imellem at hærde og sønderbryde, imellem at soignere og forkjæle, imellem Bondebørn og en gammel adelig Families Afkom. De ere opdragne som Prindsesser hos os til Lediggang, høist Læsning og, Udvikling af Talenter, til at see Huset regjeres af ligegyldige fordrukne Trælle som Kokke, Tjenestepiger, Barnepiger og ere derved blevne gauche i alt hvad Praktik heder, saa at endog den fornuftige, samvittighedsfulde Husmoder, der som Mme M. med største Flid og Nøjagtighed stræber at ydfylde sine Pligter, dog ofte tager Sagen lidt skiævt. Hertil komme Fordomme og Sentencer inddrukne med Ammemelken af en Bonde-Ammes Forraad, som selv hos den Tænkende ere svære at overvinde. - Hun er ustridig det ædleste Russiske Fruentimmer jeg har seet paa hele Reisen; hun er da ogsaa den eneste, som jeg kjender noget nøjere til. Efter hende kommer den lile Sommerfugl Frue Eversmann; men hun er endnu et

Barn, som Gud veed kan blive til det ene og det andet, ifald Forsynet ei bevarer hende. Emnet var godt; og vakrere at see til.

Fra Due og Erman har jeg i Forgaars erholdet Brev fra Jakutsk. Due kan ej komme videre mod Nord til Schigansk; derimod er han reist mod Nordvest til Willnisk, og vil paa Hjemreisen gaae mod Syd paa Floden Olekma en 300-400 Wærst. Han er umaadelig flittig nu da han selv er Chef for sin Afdeling; før elskede han Sgøvn Mad og Drikke meget. I et Brev til Boeck havde jeg roest ham; dette er igjennem Collet gaaet til Stockholm tii Statssekr. Due og derfra returneret til Jakutsk. Det har rørt ham meget og han har skrevet mig et meget bevægeligt Brev til, hvori han siger, at han frygter, at jeg nu ej mere kan sige det samme om ham efter at han veed jeg har været misfornøjet med ham; at han ofte i Vognhjørnet sad og tænkte paa hvor glad han skulde være, naar han efter et Aars Forløb torde spørge mig, om jeg endnu ej fortrød, at jeg havde taget ham med. At han nu ej mere tør gjøre dette Spørgsmaal, da han veed jeg har været utilfreds med ham; at han har gjort sig næsten *al muelig* Flid for at overvinde de Feil, han kjendte; at han beder mig meget om Tilgivelse og Forglemmelse. Jeg har svaret, at i alle Hovedsager er min Dom om ham endnu fuldkommen den samme, som den jeg yttrede for Boeck; at Smaaetræk havde jeg vel opdaget hos ham, som jeg mindre leed, men de vedkom ej Charakteren; at jeg ønskede, at han bedømte mig med samme Upartiskhed, Retfærdighed og Eftergivenhed, som jeg ham, saa kunde vi begge være tilfredse. Det er ogsaa min oprigtige Mening; han er en brav Dreng, som er bleven lidt forfusket ved en uforstandig, engang evig, Moders Forkjælelse, ved at see en Broder løbe til Veirs som en Raket, fordi han havde et glat Ansigt og dertil vidste at poussere sig eller være tilpas. Dog Broderens gode Natur og Forstand ere Gaver som ej kunne miskjendes; denne Reise, alvorlige videnskabelige Arbeider, mit Alvor og Foragt for Vind og Glatskinds Lykke have været en nyttig Modvægt i den anden Skaal, eller gavnlige, mere styrkende, bittre Draaber for en Sukkergodts-Mave. Jeg er gandske sikker paa, at vi skulle vende tilbage ligesaa gode Venner som vi reiste ud, eller rettere bedre; han med en *bedre grundfæstet* Agtelse for mig og jeg med den Overbevisning, at have Belønning tilstrækkelig for nogle Smaaeærgrelser ved Bevidstheden om at have lagt en nyttig Sæd i god Jord og at have efter evne luget om samme.

Af mit Iskutsker Liv har jeg glemt et Par Smaaetræk.Ugen før Fasten kaldes her Maslenitza eller Smør-Ugen, fordi man ved Æden og Drikken og Gasterering og Dands tager afskeed med Glæden, og søger at fylde Cellevæven med Safter for den paafølgende Faste, da man piner sig med Fisk, Kartofler, Thee uden Fløde, steger Fisken i Olie, ej engang nyder Melk. I Paaske-Ugen efter Fasten raser man igjen i Mad og Drikke hele Ugen, som i et Carneval. Man

havde denne Gang arrangeret her en Slags Vogne- og Heste-Parade, hvorved hele Irkutsker beau monde Kl 4 Eftermiddag kjørte i en lang Rad rundt om et stort Torv paa hvilket vare Gynger og alle Slags Gøglespil som i Dyrehaven. Alle vare i deres højeste Pragt; foran Gen. Gouv. i en 4 spændig Vogn med sin Datter, dernæst den Murawiewske Familie og saa i en 4 spændig Tiener Vogn med deres Stats-Livrer, saa endeel andre Embedsænd samt Kiøbmænd af 1ste Gilde, som have Lov at kjøre med 4 Heste, samt deres Dægner udstafferede paa høieste Elegants; saa en Mængde Smaaefolk med Droschker. Til Hest vare Murawieff i Uniform med sine 7 Ordner, jeg i min sorte stockholmer Klædning med Orden og Dr. Kruhse. Vi rede som de galanteste Cavalerer jevnlig i Nærheden af de 2 forreste Vogne for at conversere med Damerne. I 3 dage holdt jeg det ud, og maatte lee ad mig selv og halv skammede mig over denne latterlige Methamorphose, at jeg gamle Mand her skulde gjælde som en ung galant Parade-Junker. Frue M. Sagde til mig : Vous monéz comme un ecuyer et non pas comme un professeur; salledes seer Du, at jeg virkelig har gjort Parade. Ja her til Byen har virkelig spillet en Rolle; men man har halet mig frem paa en Piedestal mod min Ville, og jeg har leet ad dem og ad mig selv. See det var da den anden Ungdom. Je retirerer med stor Fornøjelse I al Stilhed bort fra al den herlighed under Skraataget paa min lille Barke, grovhugget af Siveriske Næver.

En simpel Tak og Hilsning kan jeg ej beslutte mig til at sende Jette for hendes elskværdige Blad; det første af fremmed Haand, d.e. Anden end Din, jeg har faaet fra Fædrenelandet. Dertil udfordres et eget Svar. Fra min Barke faaer jeg vel Tid ad udfærdige noget. En Bænk og et Skrivebord er der indrettet.

Frygt aldrig for Dine Breves Effect; frygt snarere for Dine Non-Breves skadelige Virkning. Naar de ere aabne, uslørede, saa ere de altid en Kilde til stor Glæde og Nydelse for mig; hvordan de saa end ere indrettede, Smaat og stort, Fortælling, Reflection, Sentiments, som de falde for Pennen ere mig kjært. Brev er Surrogat for Conversation; som saadant maae det være ugenert og Øjeblikkets Product.

Hils alle mine søde Børn; at de erindre mig er mig smigrende og næsten utroeligt. Det vil da ogsaa kuns sige, at de indbilde sig, at naar man siger: den ligner Fader, saa mener man dermed noget Godt, og noget Godt smigrer altid.

Lev selv saa vel, og tak for de sidste 2 Breve. Om 3-4 Dage begynder min *Tilbagereise* mod Vesten, Gud skee Lov med det rette Lette Hjertelem, som jeg neppe havde ventet at erholde. Din kjerlige Ven og Mand

Chr. Hansteen.

Den lille hvide Skoe har lidt
noget paa den første Deel af
Reisen; dog Charakteren er den samme.

43) Jeniseisk den 22de Juni 1829

Min bedste englegode Hanna!

Jeg har blot et Par Minuters Tid netop at melde Dig, at jeg nu efter nøjagtig 3 Ugers Seillads er kommen hertil Jeniseisk, frisk og sund og afreiser næste Onsdag den 24de. Jeg er Dig nu næsten en hel Time nærmere end i Irkutsk. Min Reise hertil har været ret interessant; Observationer, deres Beregning og interessant Lecture, som den Englegode Frue Murawieff i Irkutsk havde medgivet mig, have udfyldt min Tid (Phantasier om Eder iberegnet; det er da nødigt for at give det øvrige Varme, Colorit, Soelskin). Om bemeldte Frue vil jeg sige som den Hermite de la Chanisé d'Antin, som hun havde givet mig, siger ere en Pariser Dame: elle a la tête d'un homme[20], le corps d'une femme et le coeur d'un ange. -

Saasnart dette om nogle Minuter er afsendt, begynder jeg paa et ordentligt Brev til Dig. Dette blot for at beroelige Dig. Denne. Reise lægger bestemt 20 Aar til min Alder. -

Kys alle mine englelige Børn fra øverst til nederst; hils alle mine Venner og Veninder fra Din bestandig kjerlige og troefaste Mand

Chr. Hansteen

(Adressert slik:)

A Madame
Madarne J. C. A. Hansteen née Borch
Vestergade No10
a Copenhagen
par Hamburg

20[20] Smuk er hun ikke; men hun har et Par brune Øjne some ere Sanhedens Speil og Godmodighedens levende Billede

44) Jeniseisk den 23de Juni 1829.

Kedrócuja Úlitza d.e. Ceder-Gaden;

thi Du maae vide, at her voxe Cedre.

I Gaar afsendte jeg et Interim-Brev til Dig, for at underrette Dig om min Ankomst hertil; men da jeg ej havde Tid til mere end netop det samme formedelst andre nødvendige og uopsættelige Breve, Observationer, Arrangements, saa maae jeg igjen tage Pennen fat for at complettere. Du maa tage til takke med at jeg fortæller lidt; omendskjøndt jeg veed, at Du ej synderlig interesserer Dig for Livets Smaaebegivenheder, og aldrig eller meget sielden selv fortæller saadant, i hvor meget jeg længes derefter saa er det mig saa naturligt, i det jeg tager Pennen i Haand, at begynde med at smaaesnakke om hvorledes jeg har havt det i de sidste 3 Uger, at jeg, uagtet jeg raisonnerer med mig selv, dog immer kommer tilbage til det Resultat, det kan ej være anderledes. Selv naar man lever, i Bye sammen og ej har seet hinanden i et Par Dage, saa er det første Spørgsmaal, naar man træffes igjen: hvorledes har Du havt det siden vi sidst saaes. Og det er over eet heelt langt Aar siden vi saaes, og jeg har siden sidst reist fra Irkutsk over Floderne Angara og Wærchne-Funguska, en Strækning af 1500 Werst igjennem et næsten ubesøgt og ubeboet Land, over mere end 30-40 smaae Forser og skulde ej fortælle? Jo bitter haarde Død skal den fortælles! Es hilft kein “Maulspitzen", eller mere passende: "es hilft kein Gähnen", es muss erzählt werden!

Frue Murawieff udrustede mig til Reisen med Vin, en stor Julekage, 3 Sække med Rugtvebakker, en Skinke, en Oxesteg, 2 Slags smaae Posteier, en Schweitzer Ost, fint hjemmeslaget Smør af sød Fløde, en Fjerding Øl; hun laante mig flere Bøger, hvoraf de vigtigste vare L’ Hermite de la Chansée d’Austin, ou observations sur les moeurs et les usages Parisiens au commencément du 19me Siecle og Lettres sur les principes élémentes d’éducation par Elisabeth Hamilton (en Engelsk Dame) oversat paa Fransk, 2 hver i sit Slags meget interessante Bøger, som jeg med det første skal sende Dig fra Siberien og som, haaber jeg, ville ankomme noget efter dette Brev. General-Gouvernøren sendte mig ½ Tønde Øl. Murawieff forærede mig et Sølvbæger med sit Vaaben til Reisebæger. Frue M. gav mig en Besætning med Krave af et Slags smaae Siberiske Rotter til en Kaabe til Dig; ligeledes en tamisk liden Tungusisk Skindkittel med Hætte og Tungusiske udsyede Støvler til Viggo (jeg tør sige den er Kamtschadalsk). M. gav mig 2 saadanne Parkas eller Skindkjoler for mig selv, den ene meget let og fin af de samme Slags smaae Rotter, hvoraf der gaae over 1000 til en Parka.

Den 28de May havde jeg mit Henckers-Mahlzeit hos M. og begav mig derpaa til min Barke Dóbroie Namérenië eller det gode Foretagende ledsaget af Murawieff, Dr. Kruhse, og 4 andre af M'.s unge Husvenner. Frue M. kjgørte hen med sine 2 Smaaepiger Sophie og Iraskowica for at see Barken glide afsted. Mine Ledsagere medbragte to Flasker Champagner og vilde ledsaget mig med disse til et Kloster 4 Werst fra Irkutsk. Den ene var kuns tømt, da en frygtelig Tordenbyge med Storm nødede Barken at standse. Jeg fulgte da hjem igjen med Murawieffs, blev venlig modtaget af Fruen, som sagde hun holdt meget af naar den Bort-Reisende kom igjen; Afskeden var da mindre smertelig. Aftenen tilbragte vi alle hos Murawieffs, Natteqvarter tog jeg hos Dr. Kruhse, for ei at støde ham, da han havde tilbudet mig samme før end M.. Næste Morgen spiste jeg varm Frokost hos Murawieffs, hvorved Fruen fik Leilighed til at medgive mig 2 store Næver-Skrukker fulde med Bouillon, som forrige Dag ei var færdig. Man havde kogt paa den hele Natten og den havde nær kostet M. Huus og Gaard, da Kokken var faldet i Søvn, og Ilden var faldet af Skorstenen og brændte allerede i Gulvet. Frue M. fulgte mig til Porten, rakte mig Haanden og sagde Ne nous oubliez pas Mr. H! De samme Cavallerer, som i Gaar ledsagede mig, en af dem Ingenieur-Capitain Termin (af Extraction Franzos) forærede mig et mathematisk Værk som jeg manglede, til Studium paa Reisen og de fulgte mig til Klosteret 4 Werst fra Irkutsk, hvor Resten af vor Charnpagner blev tømt. Me voilà tout seul sur ma barke. Uagtet *jeg alene* havde hyret Barken for 700 Rubler til Jeniseisk, saa havde der dog uden mit Vidende og Villie indsneget sig allehaande rene og urene Dyr: 2 Kiøbmænd med en liden Søn og en Mængde Tønder og Skrammel fra Irkutsk; de skulde følge med et Par 100 Werst til et Marked; en *Jøde* oprindelig fra Polen eller lille Rusland, nu boende i Krasmojarsk, hvorhen han vilde vende tilbage. Først hedte det, han vilde blot gaae med nogle faae Werst, indtil vi vare vel i Farten, da mærkede man, at han vilde gaae med helt til Jeniseisk. Da jeg traadte ombord sagde jeg til Murawieff, at jeg forudsaae, at disse Mennesker, foruden at reise paa min Pung, ogsaa vilde reise paa min Beqvemmelighed og min Natteroe, og bad ham instruere vor Skipper. Han tog da til Orde paa Russisk, idet han kaldte Kiøbmændene til og forklarede Skipperen, at det første Øjeblik at nogen af disse 3 blinde Passagerer ved Tale eller Støj foruleiligede Professoren i hans Søvn eller Arbeide, saa lod han

(Professoren) dem paa 0Øeblikket ved Hielp af sine 2 medhavende Kosakker sætte i Land paa Elvebredden uden videre Complimenter, hvorpaa de kunde til Fods gaae tilbage til Irkutsk eller hvor de vilde. Hvortil Skipperen og den ene Kiøbmand gave det almindelige Svar otschen charascho, Wasche Wysonoblagorodiê. Meget godt, Eders Høivelb. - Til Jøden

specielt sagde han paa Tydsk: Höre Schmuel! wenn Du dem Hrn Professor Unruhe machst, so lässt er Dich einen Strick um den Hals ziehen und Dich in den Fluss werfen. Schmerka (saa hedte han) kastede et saa bønligt og ydmygt Blik til mig, at jeg lovede ham i Hjertetat handle bedre med ham i Gjerningen, end man lovede ham i Ord og det har jeg holdt. - Vi glede da langsomt afsted med Strømmen, uden Aarer og Segl, og for det meste med Modvind, igjennem en ubetydelig Flod Egn de første Dage indtil 1 Juni, da jeg ankom til Landsbyen Balagansk og blev af med mine Kiøbmænd, hvorved jeg vandt betydelig Plads. **Ill. 20**
Under Skuret AB var afdeelt et lidet smalt Hummer A til min Boelig, netop saa bredt, at et Bord kunde staae under Vinduet D, en Stol foran samme, men naar Døren G skulde oplukkes, maatte Stolen flyttes. Udenfor i E stod min Britschke paa tvers, uden Hiul; i denne sov jeg, i F stod Hammersteins Pakvogn, som tjente til Pulterkammer, i C paa den fra Øjet vandrende Side var et 4 kantet Hul, hvoraf man kunde krybe ud fra Underverdenen til Dagen. Her leirede sig gjerne Gustav med Jøden og begge Kosakkerne om sig, i det han forelæste Ivanhoe paa Russisk, hvorved alle jevnlig skoggerloe, og gjorde deres Anmærkninger. Schmerka's Ansigt fortrak sig til et tilfreds Smil, da Scenen med Isaak af York og Ivanhoe forekom, ligeledes ved Beskrivelsen af Rebekkas Skjønhed og noble Charakter. "Ja", raabte han ud i en Pause, "Isaak ist ein guter Mann. Der Jude liebt Geld, aber Geld ist doch nicht die ganze Weld". - Dagene vare hede, Nætterne saa kolde, at der den 3de Juni om Morgenen laae stærk Rimfrost paa Fartøjet og Stranden. Vi laae da ved en Landsbye Janinskoi under 54½ Gr. Br. Jeg er vis paa i Kiøbenhavn under 55¾ var ingen Rimfrost denne Nat. am Morgenen fandt vi en af Baadsfolkene, som Gustav kaldte Koldun eller Hexemesteren, liggende og sovende paa de frosne Stene omgivet af Rimfrost, i sine tynde Lærredsbuxer, og svedende saa, at det randt ham af Ansigtet. Navnet Hexemester fik han, fordi han havde en Bog med endeel Hexeformularer, hvormed han om Aftenen havde været i Land for at læse og hexe over en syg Bondekone; ved hvilken Leilighed man havde givet harn saa meget Finkel blandet med Honning, som han vilde drikke, og da en Russer ej kan sige Nej til Brændevin, saa længe han faaer det for Intet, om han end skulde styrte deraf, saa var han kommen saa tildækket om Natten Kl 12 til Barken, at han, da Brettet var borttaget, lagde sig eller faldt om paa Stenene og sov saaledes hele Natten. Med stor Møje fik man ham slæbet ombord; han sov endnu hele Formiddagen, hvorpaa Gustav vadskede ham, gav ham en Snaps og han aad med de andre og roede om Eftermiddagen uden at feile andet end at have Hovedpine.

Irkutsk ligger nu 1000 til 1200 Fod over Havets averflade og Angara flyder derfra *til* Floden Jenisei, der endelig taber sig i Ishavet. Altsaa maa Vandet løbe ned ad Bakke; men saa

jevnt gaaer Terrainet at der ingen egentlige Vandfald er, saadan som vi kjende dem i Norge; imidlertid naar Skraaningen bliverover en vis Størrelse, saa kan Vandet ei længer beholde sin glatte Overflade, men strømmer og begynder at bølge sig, saa at man hører dets Brusen. Dette kalde Siberiakerne Scheverá (af et Verbum som betyder at bevæge sig). Er Skraaningen endnu større saa at det gaaer med stærkere Bølgegang og med Brusen, som høres langt bort, samt med hvidtoppede Bølger, kaldes det Poróg d.e. Vandfald eller Fos. Af saadanne Porógi havde vi en 8-10 at passere, og en utallig Mængde Scheverás. Den 6te Juni Kl 9¼ Form. passerede vi den første Poróg, kaldet Pochmélie, og lidt over 10½ den anden kaldet Piánoi. Disse Navne have en comisk Betydning; det første betyder *Kazenjammer* (den Hovedpine og Ildebefindende, man har Dagen efter en Perial) og den Snaps man maa drikke for at forjage den; det andet betyder den *Drukne* (Berusede). Oprindelsen til disse Navne er følgende. Tilforn førend Landeveien var i nærværende Stand fore Kiøbmændene i Jeniseisk med Varer til Irkutsk *mod Strømmen*. Reisen var yderst besværlig især ved Porogerne. Naar man var kommen over den næst sidste, drak man sig en Ruus, derfor kaldtes den Pjanoi (Fyldehunden) ; næste Dag kom man til den sidste, som er mindre besværlig, og ved den overvandt man sin Kazenjammer fra forrige Dag ved en Snaps, hvorfor den fik Navnet Pochmélie. Nu gaaer man blot fra Irkutsk til Jeniseisk *mod Strømmen* og da gaaer det af sig selv; men Navnene have bevaret sig. Vi havde faaet en gammel Lods, som var hentet i en Afstand af 30 Werst, tilligemed 8 Mand fra Landsbyen Bratskoi, for at hjelpe os over de 3 første Poroger; Pochmélie, Pjánoi og Byik/ Sschelésnimi rógami (Oxen med Jernhornene). Tilberedelsen til en saadan Nedfart har noget høitideligt og Opmærksomhed vækkende ved sig. Naar man kommer saa nær til Fossen, at man hører Brusen og seer Bølgegangen, kommanderer Barkeføreren, som staaer ved Roret eller den lange Aare bagud: Sadites! (sæt Eder) det betyder da blot at Folkene skal nedlægge Aarerne; derpaa heder det: "molite Bogu" (bed Gud), hvorpaa hele Mandskabet, som staaer paa Forstavnen og roer, vender sig om mod et Helgenbillede som var fastnaglet under Ruffet omtrent under Bogstavet B (Figuren) og korser sig og Skipperen fremsiger en kort Bøn. Derpaa tager man gesvindt Aarerne og der kommanderes: grebite silno ("roe stærkt") og man anspænder alle Kræfter, en almindelig Spænding opstaaer, efter som man nærmer sig Brændingen eller Fossen. Lotsmanden træder op paa Forstavnen ved L med et sammenvredet hvidt Klæde, hvormed han giver Tegn til Styrmanden bagud, enten ved at holde det midt over Issen ("ligefrem”) , eller vinke til højre eller til venstre; thi Commando kan ej *høres* for Brusen. 3-4 Mand ere stillede bagud ved den lange Aare og anspende alle Kræfter og al Opmærksomhed for øjebliklig at tyde ethvert Vink.

Er Fossen stærk, saa appliceres endnu et Par Mand ved en lignende lang Aare eller Roer forud, for med Sikkerhed at kunne regjere Fartøjet i det afgjørende Øjeblik. Endelig kommer man I de første Bølger; de sædvanlige Aarer nedlægges, alt staaer i spendt Forventning; Barken begynder at gynge, Hastigheden voxer ved hvert Sekund, Brusningen tiltager, man anspænder alle Sancer for øjebliklig at rette efter Vinket snart til højre, snart til venstre, der raabes silno, silno ("stærkt, stærkt"!) Nemlig "arbeid"! ifald den ei vender gesvindt nok. Endelig sagtnes Bølgegangen, Lotsmanden træder ned af Forstavnen, tørrer Sveden af sit Ansigt, kommer med en Mine, som udtrykker Glde over overstanden Fare henimod Hovedpassageren (her mig) og siger: "Ja was posdrawláin Wásche Wysokoblagoródiu" (jeg gratulerer Dem Deres Høivelbaarenhed) dernæst gratulerer han Skibsføreren ved det bagerste Roer; fra alle Kanter hører man "Slava Bogu"! (priset være Gud!). Nu begynde alle Munde at løbe, og Munterhed og Latter kommer ovenpaa de spændte Øjeblikke. Det er virkelig at *age Kiælkebakke i den store Stil*, med en saadan Maskine med 20-30 Mennesker imellem et Par lodrette Klippevægge paa begge Sider (thi ved saadanne Passager findes sædvanlig Poragerne) gyngende paa brusende skummende vrede Bølger at skyde med saadant Fart forbi de tilbageflyvende Sidegjenstande. Dog er der ingen Fare derved, saasnart der er Vand nok og ingen Stene i Grunden. Saaledes fore vi over de 2 første; den 3die Byik vilde Lotsmanden undgaae ved at fare paa en Side-Arm af Floden, da der ligge 2 store Stene i Byik. Men da denne Arm ej havde Vand nok, saa havde det til Følge, at vi løbe paa Grund Kl 11¼. Strømmen og Vinden var stærk; og jeg kunde ej begribe hvorledes vi skulde komme af thi Menneskekræfter ere intet mod Kraften af en Strøm. Endelig slap man af Grund Kl 1 ved at føre et Taug i Land paa en Øe, hvor hele landskabet helnde. Den hele følgende Eftermiddag bleve vi liggende under et højt Bjerg, hvor vi hørte Brølen af den 4de Fos Padún. Vor Skipper og Lotsmanden sagde, at de torde ej gaae over den uden ved stille Veir, da der laae 8 store Stene nogle Favne fra hinanden, imellem hvilke man skulde gaae, og man maatte have stille Veir for at see dem. Vinden var contrær. Vi laae her altsaa over om Natten. Jeg blev vreed om Eftermiddagen og brugte Mund mod Skipperen; men han svarede laconisk; selv om Veiret var meget bedre endnu, torde han.ej gaae. Jeg saae siden han havde Ret.

Søndagen den 7de Juni stod jeg op styrket efter en god Søvn og følte mig fuldkommen vel, da jeg de 2 foregaaende Dage ved for stærk Anstrængelse og Bevegning i min lille Kahyt havde foruroeliget min Mave og mine Nerver. Jeg arbeidede hele Formiddagen og efter Maaltidet og en god Middagssøvn gik jeg op paa Fieldet, hvorunder vort Skib laae (see nedenstaaende Figur), **Ill. 21** en særdeles yndig Spadseretour i den lysegrgønne Skov, blandet

af Birk, Gran Ceder m.m. L Fra den høie Flade saae man hen over det hvidt.oppede Belte tvers over Floden og hørte dets Brusen. Efter en 3-4 Wersts Marsch dreiede jeg om et Hjørne til Venstre og saae paa en yndig Skraaeslette ned til en Bugt af Floden den muntre Landsbye Padunskoi omgiven af forskjellige lysegrønne, venlige nys udsprungne Løvtræe-Grupper. Den flade Øe I Bugten var ligeledes belagt med et friskt lysegrønt Teppe og de vakkreste Løvskovsgrupper, alt nyeudsprunget og forfrisket af Gaarsdagens Regn, og illumineret af en uplettet Soel. Undertiden brødes Stilheden af en spraglet Snog, som flygtede for mine Fied. Paa denne romantiske Spadseretour tænkte jeg saa meget paa Dig paa vore Børn, paa min dybe Eensomhed eller store Fjernhed fra Fædreneland, Modersmaal, Familie. Det var af disse tragi-romantiske Øjeblikke, hvor Naturens milde Skjønhed afrunder vor Traurighed eller smelter den til en behagelig Vemodighed, hvor man med Taarer i Øjnerne kunde udbryde: hvor det dog er skjønt. Paa Tilbageveien tog jeg hoslagte Klokkeblomst i den Tanke at sende Dig den som et Minde om Forventningen om Nedfarten over Padún. Jeg troer ej den voxer i Europa, og saa er den allenfals en liden Raritet (en fremmed Visit). Om den kan lægge nogen Mærkværdighed til dette Fjeld, saa vil jeg tilføje, at dets øverste Flade var Favne tyk bedækket med en fin ryge Sand (NB under Græstørven og Træerne), som jeg har Ahnelse om holder Guldstøv, da den fuldkommen ligner den i Ural, hvoraf Guldvadskes. Jeg tog et stort Kræmmerhus af den. Ved min Tilbagekomst hed det: Popov (vor Skipper) de 2 Lotsmænd troe nu, at vi kunne begive os i Padun. Kl 8 Eft. gave vi os løs. Korsen og Bøn, som sædvanlig. Jeg indpakkede alle mine Instrumenter, tog min Pengepakke i Barmen, og Tollekniven i Lommen; blev under dette kaldt ud af min Clause for at velsigne (blagoslovit) den gamle hvidhaarede Lotsmand. I min Forlægenhed, hvorledes dette skulde gjøres, slog jeg med Haanden et Kors mod ham, hvormed han lod sig nøje; nu var han indviet til sin Dont. Paa denne Aarstid, hed det er Vandet i Padun saa lavt; i Juli er det saa højt at det ingen Fare har; da gaae alle Kiøbmændsbarker. For 4-5 Aar siden var en Kiøbmandsfuldmægtig kommen her med en Ladning 400 Pnd Meel paa denne Aarstid og da han havde ligget 8 Dage paa samme Sted som vi og ventet, befalede han at man skulde gaae coute qui coute. Man gik, Barken stødte paa, søndersloges lidt efter lidt, Melet gik forloren, men Folkene 15 Mand bleve reddede. Med denne Underretning begyndte vi vor Fart; Folkene vilde have Voxlys af Gustav for at tænde det for Helgenbilledet, men der var ej Tid til at finde det. Den gamle hvidhovedede Lots stod paa sin Post paa Forstavnen, holdende sig i et Toug med den ene Haand, og mit sammenviklede Haandklæde som Signal i den højre; en Fisker, som i Gaar hjalp os af Grund, krøb snart op paa Ruffet for bedre at speide, snart gik tilbage til Popov ved

den bagerste lange Aare. Stille og med spændt Opmærksomhed nærmede vi os Fossen, vi komme i den; i dette Øjeblik stod Solen aldeles reen i Horizonten, den halve underste Deel skjult af Fieldet, og lidt højere stod **C** som en tynd Segel; efter faae Øjeblikke skurer Barken paa Stene og standser midt i den heftigste Bølgegang. Almindelig Forskrækkelse; Vandet arbeider heftigt mod den store faststaaende Gjenstand. Popov raaber, "roe! roe stærktt'! Man begynder, Fossen hjelper til, vi glider og skurer og staaer og glide igien og endelig ere vi igjen gandske løs og skyde Fart. Kort efter kommer der Uenighed imellem den hvidhovedede paa Forstavnen og Fiskeren paa Bagstavnen; midt i den stærkeste Fos vil den ene til Høire den anden til Venstre. Endelig løb den sidste frem til den første og skreg heftig til ham, og kom derpaa tilbage til mig og pegede med ubeskrivelig Glæde paa den første store sorte Stenblok som løb os forbi paa den høire Side; noget efter saae vi den anden paa den venstre Side, begge temmelig høit over Vandfladen eller rettere Bølgerne. Da denne sidste var passeret steg den hvidhovedede ned af Forstavnen; bleg havde han været, saa længe han stod der; nu blev han pludselig rød i Ansigtet. Han kom hen til mig, tørrede Sveden af Ansigtet og Taarer af Øjnene med Signal-Haandklædet og gratulerede. Slava Tebä Bægu! lød fra alle Kanter; almindelig Glæde. Min Jøde zittrede i Knæerne, og han sagde mig, at jeg var bleg i Ansigtet. Jeg troer det gjerne; det var et stort højtideligt Øjeblik, gjort imposant ved alle Folkenes Tilberedelse og Fortællinger; Dog bedst naar det er overstaaet. Da vi stod fast, forsvandt Gustav. Jeg søgte ham i Hullet og fandt ham under Ruffet, hvor han var nedkrøben for at see, om der ei var Hul i Fartøiet. Jeg maatte lee midt i Alvoret; saa let slaaer man ej Hul; vi havde ei heftig stødt blot skuret. Jeg skjænkede Brændevin til alle Folkene, en Snaps Rum til Popov, Lotsmændene, Gustav og et Glas Toddy til Jøden og mig. Jeg qvitterede begge vore Lotsmænd med 10 Rubl. hver og Folkene med 5 R. under eet, til alles Fornøjelse. - Vi fore hele Natten og jeg vaagnede næste Morgen Kl 5 for Anker foran Porogen: Dolgoi (den Lange), som er 7 Werst lang. Den aller største er en, som kaldes Schamanskoi; dog alle de følgende ere ej farlige, da de haveVand nok og ingen Stene; saaledes var det blot en forøget Interesse at fare ned ad dem, saasom det gaaer i den store Stil. Ved Schamanskoi savnede jeg atter Gustav. Jeg løb hen i Hullet og fandt ham siddende paa Gulvet med en stor Fleskeskank i Haanden, styrkende sig til den forestaaende Fart. Saa vante vare vi nu til Porogerne, at denne Herr tænkte paa la bonne chère ved Begyndelsen af den længste Porog. Men jeg vil nu ei trætte Dig mere med denne Porog-Fart, men blot bemærke, at den hele Schamanskoi anslaaes til 10 Werst eller en Norsk Mil, som vi tilbagelagde i 33 Minuter; d.e. den midlere Hastighed var noget over 19 Fod i Secunden; paa Midten var den maaskee dobbelt saa stor, d.e. til en

Norsk eller 1½ Dansk Mil i 16½ Minut. Fremdeles maa jeg tilføje, at paa hele Farten fra Jeniseisk til Turkansk er ei *en eneste Porog mere*. Terrainet er allerede saa lavt, og Bjergegnen forsvunden. Vor Lodka eller Baad er allerede færdig, det er en net lille Jagt, splinter nye; i Gaar lagt i Vandet, expres indrettet for mig. Den har Mast og kan segles med og lettere roes end det forrige store Best; er Vinden gunstig kan man i 8 Dage være i Turnkansk. Paa Tilbageveien hales man af Heste som løbe langs Bredden; man kan gjøre Tilbagereisen i 3-4 Uger efter Omstændighederne. Saaledes kan jeg altsaa nu med Fornøjelse forsikre, at *alt ved min Reise, som kan ligne Fare eller Besværlighed eroverstaaet*. Herefter have vi blot en flad skjøn Landevei at kjøre paa vore beqvemme Hiulvogne.

Da jeg ej har Tid mere at skrive ordentlig vil jeg blot afskrive et Par Steder af min Dagbog. *12 Juni* Vi overnattede ved Landsbyen Keschemska. Kl 5 var jeg oppe for at begynde mine Observationer; det var stærk Vind. Paa Kirkegaarden, hvor jeg stod, kom en Assessor Titulair Raad Grægorii Komlevskii Byens eneste Embedsmand for som han sagde at gjøre mig sin ærbødigste Opvartning. Jeg erklærede ham, at jeg ei forstod at tale Russisk og fortsatte mine Θ Høider paa en Gravsteen. Han blev staaende ærbødig og Taus bag mig med Huen i Haanden, og listede endelig væk. Da jeg var færdig kom et Par velklædte Betjentere og bragte mig i 2-3

? fra ham et Fad Vafler, andre lette vindige Kager, sød Fløde, nykjernet Smør, et stort Stykke frisk raae Osetim (en Siberisk Fladfisk); endelig lod han Gustav kalde og overleverede ham en meget nyttig Foræring for Gustav og mig, en Slags Maske mod Myg, en til hver af os. Min har den følgende Figur. **Ill. 22** AB en rund Skive af orange chinesisk Silketøi, foret med hvidt Lerred, ABDE en huul Cylinder af 3 firkantede Stykker sort Hestehaaer Dug, af det Slags, som bruges til Sier, sammenføiet med orange Baand ab, cd, ef. DFGE en orange Silkekrave med Folder. Man stikker Hovedet ind i Maskinen, Kraven hænger ned over Skuldrene. Hestehaarsdugen er saa stiv, at den staaer ud fra Ansigtet; den er kjølig og luftig; man kan ej sove, ej leve her uden denne Maskine, et Slags smaae hvide Myg flyve ind i Mund og Næsebore. Selv Bønderne have den allerede som en Touban paa Hovedet. Deres bestaaer blot av en Hestehaars Flade for Ansigtet og Resten af Cattun; men dette er hedt og qvelende. Endnu have de den blot svøbt om Hovedet som en Tourban, saa at Hestehaarsdugen sidder i Issen; thi det Slags Myg er endnu ej kommen.

Han sagde Gustav, at han torde ei indbyde mig til sig, da han vidste han ej kunde opvarte mig saaledes som det sømmede en saa fornem Gjest, men bad mig ej forsmaae disse Stykker som vi vilde finde nyttige. Jeg lovede ham til Gjengjeld efter Forlangende Stedets Længde og

Brede, naar jeg havde beregnet samme. Han blev meget roest af Bønderne, hvilket er et stort Særsyn med en liden Russisk Embedsmand, hvilke næsten alle ere Blodsuere. Kl 12½ Middag, da vi skulde afsted overfaldtes vi af en Orkan med en Tordenbyge og umaadelig Regn, som rev Bastematterne af min Kahyte saa Vandet flød ned i Strømne og gjennemblødede alle mine Bøger og Papirer.

14 Juni. Søndag. Russernes Pintsedag. Efter den Engelske Aarbog er den 8 Dage tidligere. Jeg har havt en god Nat og stod op Kl 6, da Roerbønderne ei længer kunde holde sig fra Kl 11 dreve vi i Land nedenfor Landsbyen Tschádobez. Imedens jeg stod i Land og observerede tog min ene Kosak Menin Dues dobbeltløbede Børse og krøb paa Maven langs henad Flodbredden for at skyde en Flok Vildænder, som laae nær ved Landet. En af vore Roersbønder krøb efter ham, og faaer Flinten for at skyde. Jeg hører et Skud og seer Bonden springe op og gebærde sig jammerlig skrigende ei Brats, ei Brats! (ei Brødre!). Kosakken havde overladet Flinten; den sprang og spaltede hans venstre Haand. Jeg maatte løbe til mit Reise-Apothek, for første Gang at gjøre Brug af Døderleins blodstillende Draaber. K15 3/4 Eft. gjorde vi os færdige til Afreise. I det samme kom en Deputation fra Tschadobetz, som laae den Gang et Par Werst fra os. En Rad af Bønder (6-7 Stykker) med en Kone i Spidsen, hver bærende sin Foræring; een et Fad fuldt med Æg, den næste et Fad med flakte Gjedder (færske), den næste et fladt Fad af Næver med store Stykker Osetrin (Stør), en med et Fad Fløde, en med 3 store Brød o.s.v. De hilste fra Landsbyen og bad mig ikke forsmaa. Jeg fik dem ombord og skjænkede dem Brændevin. Førend hver drak, korsede han sig og bad Gud om en lykkelig Reise for mig. Jeg bød dem derpaa 5 Rubl. som Drikkepenge, men de raabte eenstemmig "Niét Bátuschka”! Nei lille Faer! Vi tage ikke Penge; det er Landsbyen en Ære, at en Mand som De vil modtage denne ringe Foræring af os. En Hoben vakkre Smaaedrenge opsmøgede deres rene hvide Lærreds Søndagsbuxer over de hvide runde Laar, og vadede ud i Vandet til Skrævet, for at sætte deres smaae Skuldre under Fartøiet og hjelpe at trykke det ud af Grunden. De stode alle endnu længe og saae efter os, og jeg svingede Hatten til Afsked med dem. -- Om Aftenen blev igjen Sidevinden saa stærk, at Skipperen saae sig nødt til at læge indtil en Landsbye, hvor strax 2 Koner vadede ud i Vandet til Hofterne for at sætte et Par Bukke paa hvilke lagdes Bredder for at danne en Broe til os til at stige i Land paa. Ogsaa her kom en gammel Kone med nogle Børn i sit Følge for at bringe Fisk og Æg. Hun vilde ej aflevere sine Gaver, førend hun saae mig selv. Jeg maatte altsaa hen i mit Hul for at modtage dem af hendes egen Haand. Hun blev skjænket og fik af Commissairens Vafler til. Jeg gik i Land og badede mig i Floden nogle 1000 Skridt fra Landsbyen. Ved Tilbagekomsten kom

samme gamle Kone med sin gamle Mand, børende et Fad m.m. og raabte til mig for at standse mig. Jeg marscherede videre, for ej at indlede mig i Vanskeligheder med en Passiar, som jeg uden Gustavs Hjelp ei kunde udføre. I Barken indhentede de mig med et Fad sød Fløde og et frisk stort rundt Huusbagerbrød. Jeg lod den nette gamle Mand ved Gustav spørge, om han drak Brændevin? Han trak paa Skuldrene, smilede og sagde: "jeg er en Synder". Han fik sin Snaps.

16. Juni. Vi have roet hele Natten; jeg stod op Kl 7 efter at have sovet meget godt. Jøden Schmerka fortæller Gustav med Forskrækkelse, at nu kan han ei mere skjære Brød med Bøndernes (Roerfolkenes) Kniv, "denn jetzt erschlagen die Buren (Bauern) die Läuse auf das Messer". Jøderne ere umaadelig akkurate med deres Redskaber. Han havde en Kniv til Brød, en anden til Ost, en 3die til urenere Ting som ej vare spiselige. De maa kuns koge i Leerkar, og man maae ej optage noget deraf med Kniv eller Gaffel eller noget Slags Metal. Gustav havde kjøbt en nye Leerskaal, hvori han kogte Æg; Jøden skulde koge Æg i den bagefter. Han stod over G. for at see til at Skaalen ei blev vanhelliget for ham. Æggene maatte ej optages med en Tinskee, men Vandet udhældes og Æggene tages med Hænderne. Han var nær sultet ihjel for os paa Veien, da alt var tref (ureent) og ingen Ting koscher (reent). I Førstningen bød jeg ham adskilligt, men da jeg mærkede hans Besværligheder, ophørte jeg for ej at genere ham, da han maatte stride imellem Høfligheden og sine Religionsbegreber. Han sagde engang til Gustav: "Der Her Professor sogt, ich werde verhungern, und frogt mich ob ich niet essen will; ach woss soll ein Jude wohl essen"?

Han har siden besøgt mig her i Jeniseisk og takket min Opførsel imod ham, siger han anseer det for en stor Lykke at han har reist med mig. Han har overleveret mig en lille Klage over Byfogden i Krasnojarsk, som har 3 Gange kastet ham i Fængsel for at presse Penge af ham, forholder ham bortstiaalne Sager, som ere gjenfundne, uagtet Røverne ere grebne og overbeviste. Medens Jøden var i Irkutsk for at klage for Gen. Gouvernøren, har han faaet Brev fra sin Kone, at hun, jeg formoder efter Byf. Foranstaltning, er bleven overfaldet i hendes Huus og med Datteren mishandlede og forslagne og udplyndrede. Han sagde ofte ombord: han kunde ej sove, thi hans Sind var for sorgfuldt. - han sov 2 Timer hver Nat og 2 Timer om Dagen. Jeg har lovet at frembringe hans Klage paa et Sted, hvor den skal gjøre Effect. Han var her i Gaar, og jeg gav ham en Kop The og en Pibe Tobak. Han sagde: die hiesigen Juden hoben mich gefragt, wie hat der Hr Professor dich behandelt? Ich hobe geantwortet er hat mich behandelt, wie ein Vater; er hot mir Essen und Trinken gegeben wenn ich niet mehr hätte". Hotte ich niet mit dem Hrn Pr. gereist, so hatten Buren mich sehr

schlecht behandelt; jetzt dürften sie niet, da sie hohen dass der Hr Pr. Frei... mich wor. Ich hobe jetzt an meine Fróe (Frau) geschrieben, und erzählt, wie Gut der Her Pr. gegen mich gewesen ist. Ich hobe dem lebendigen Gott für Hr Pr. gebeten jeden Morgen und jeden Abend, dass er seine Reise glücklich enden möge, und seine Frö und Kinder gesund finden möge im Vaterlande o.s.v. - Kort min Schmerka var det honeteste af alle de Mennesker, der omgave mig paa Barken. Han er en halv Rabbin og en lærd Mand, forstaaer Ebraisk, Russisk, Plat- Tydsk, Konen skriver ham til med Arabiske Bogstaver. Hans Gudstjeneste hver Dag var mærkværdig; men for vidtløftig her at omtale. Vi skal have noget til Vinteraftenerne af saadanne Smaae-Anecdoter. -

Hvor jeg var glad, at jeg før Afreisen fra Irkutsk havde erholdt Dine 2 sidste Breve, som have taget al Bekymring fra mit Hjerte, saa at der var intet, som trykkede mig. Ubeqvemmelighed, Svinerie, Mangel af Søvn kunde intet formaae paa mit karske Gemyt. Arbeide, interessant Lecture, smukke afvexlende Naturscener forslog Tiden.

Min sædvanlige Bøn til Dig er: lad ej forlang Tid gaae, imellem hver Gang, Du skriver. Nu faaer jeg desværre intet førend min Tilbagekomst fra Turukansk. Alle mine søde Børn, hver og en især bedes hilset. Ligeledes alle mine Bekjendtere om nogen interesserer sig derfor, som dog vel en og anden gjør; Ørsted, Dales, Wlengels, Langes (Michail & Hustrue), Martha Cold; alle vore Søstre. Siig Jette, at jeg vil stræbe at digte et Brev til hende under Polarcirklen ved Turukansk, eller naar jeg kjører paa min Lodka (Jagt) med Hest for ned ad mod Syd; lille uskyldige Charitte. Hvor det skal være en næsten utroelig Virkelighed at see Eder alle igjen. Gud skee Lov næste Sommer eller Foraar. At Prof. Thune er død fortalte mig her i Gaar en Stabs-Doctor halv paa Russisk halv paa Latin; han havde seet det i den Moscauske Aviis. Han har længe trængt til Hvile.

Nu Gud velsigne Dig og Eder alle og lev vel for denne Gang. Jeg troer neppe det er mueligt at skrive førend min Tilbagekomst hertil; thi jeg kommer ligesaa geswindt som Posten, der fra Turukansk blot gaaer hver 14 Dag hertil. Altsaa vil der efter dette Brev blive en Pause af 6 Uger, hvorover Du ej maa foruroelige Dig. Den herværende Kreds-Chef, til hvem jeg havde Brev eller *Befaling* om elegant Behandling, er et Par Dage før mig reist til Turukansk; formodentlig vende vi tilsammen tilbage. Ligeledes venter jeg at træffe sammen med en Gensdarmer Oberst Maslou, som er sendt fra Petersburg som et Slags General-Inquisitor, eller General-Fiskal, for at eftersee alle høje og lave Embedsnend i Sømmene. For ham zittre alle Knæe; man bukker og gaaer paa Tæerne for ham; fra Irkutsk reiste han til Jakutsk et Par Dage før jeg forlod Irk. Han sagde nous nous reverrons à Turukansk. Saadanne

extraordinære Forholdsregler maa Regjeringen foretage i dette uhyre Rige, da alle Forholdsregler slaae feil for at forebygge Uretfærdighed, Undertrykkelser og Blodsuerie. Denne har aabne Øren, i hvilke enhver kan indjamre sin Klage, og han har Magt, at gjennemsee Papirer hos den højeste og laveste og fordre Erklæring af Eenhver over hver saadan Klage. Derfor fejer nu hver sit Gulv efter Evne; derfor er sandsynligvis vor Kreds-Chef reist til Turukansk, formodentlig for at stoppe aabne Munde. Nu lev vel. Il faut finir ce bavardage en assurant, que je suis, Madame, Notre très affectionné

Christophor Ivanovitsch (saaledes heder jeg her).

45) Jeniseisk Mandag den 3die August 1829.

Her er jeg allerede lykkelig igjen tilbage fra Turukansk. Den 26de Juni Kl 7¾ Eft. afreiste jeg herfra, og den 28de Juli Kl 4 Eft kom jeg igjen her tilbage efter at have tilbagelagt 2000 Werst, opholdt mig 4-5 Dage i Turukansk, og observeret daglig langs hele Floden. Det var altsaa en overmaade hældig Reise. Ved min Tilbagekomst her fandt jeg en Post saa stor og tyk, at jeg læste i 5 Timer en suite for blot flygtig at faae en Oversigt over hvad jeg havde erholdt. Først og fremst: *2 Breve* fra *min Kone* med Indhold fra Børnene; 2 fra Irkutsk fra *Murawieff* med Frue, et fra Petersburg fra *Palmstiern*a, med 4 Anbefalingsbreve til Kosak-Hetmaner paa vor sydlige Reise til Orenburg og Astrakan, et andet fra Petersburg fra Profess. *Kuppffer* fuldt med videnskabelige ret interessante Nyeheder, iblandt andet russiske Intensitets-Iagttagelser i Sydhavet, som vare mig uventede og kærkomne; et 3die fra Petersburg fra Kammerherre *Tersmeden*, som iblandt andet melder, at min lille Geburtsdags-Æske rigtig er afsendt fra Pburg; et fra *Sælenginsk* paa den sydlige Side af Baikal fra den Engelske Missionær; 2 fra Jakutsk fra Lieutn. Due med et fra Jfr. Hall. See det var næsten for meget paa een Gang.

I Dag ankorn Posten hertil og bragte mig igjen Brev fra Petburg fra Palmstierne, samt fra Dig af 15 May med Dagbog, hvorfor ret inderlig takkes; samt et fra Jakutsk fra Due med et lidet ældre fra Dig af 18de Marts. Jeg har blot havt Tid at kaste et Øje paa Dagbogen, da jeg i en Times Tid nødvendig *maae* skrive til Dig, til Due og til Murawieff. Mit elskelige Menneske; hvad skal jeg dog begynde med Dig? Jeg længes mig syg efter Dig, søger at vise min Vedhængen ved Dig ved de flittigste Breve, som mit Helbred og min ved meget Arbeide og andre generende Omstændighede knappe Tid tillade, jeg stræber at vise Dig hvor let og fareløs vor Reise gaaer. Og dog bliver det næsten værre og værre. Det er sandt; jeg skriver igjennem Dig til Fædrenelandet. Det er *nødvendigt*, at man maa vide hvor jeg er og hvordan det gaaer. Jeg har ej Kræfter at skrive til alle eller in duplo; og jeg finder det upassende at hele Verden skal vide hvor jeg er, og Du ikke, eller at Du skal behøve at forespørge Dig hos Peder og Povel: hvor mon H. er? Følgelig addresserer jeg alle disse Efterretninger til Dig. Betragt da blot disse Blade som *Symboler* paa min ængstelige Hengivenhed for Dig. Bryd Dig ej om de Figurer, der staae paa dem. Læs dem ej, eller lad læse dem hvem der vil. Blot tvivl ikke; thi dette er Uret. Hvem kan i Irkutsk beregne Mueligheden af, at et Brev derfra, gaaende igjennem saa mange maaskee skjødesløse Hænder og paa saa mange Krogveje i en Afstand af 6000 Werst og i 2-3 Maaneder, skal komme netop til Kjøbenhavn den 15de May? At jeg har tænkt derpaa og tænkt paa Dig Dagen selv, vil senere Breve have lært Dig. Gud være os

naadig. Havets Bølger kunne være farlige og haarde at kjæmpe mod, men et bølgende Sinds Bevægelser ere mere farlige og ødellggende.

Gud give, at mit Geburtsdagsbrev med den lille Æske er kommen til rette Tid. Jeg anstrængede mig af yderste Evne, og skrev desaarsag vel 4 forskjellige Breve til forskjellige Personer for at befordre det. Men alt staaer i Guds Haand. For nærværende kan jeg blot i største Hast fortælle Dig, at jeg sandsyndligvis i Morgen reiser herfra til Kraskojarsk, hvor jeg ankomme rom 4 Dage, for at oppebie Lieutn. Due; at jeg paa hele Reisen intet andet ondt har udstaaet, end lidt overmaade meget af Hede og af en saa uendelig Mængde af rasende Myg, at det gaaer over al Beskrivelse; at min Reise i det hele har givet de aller vigtigste og mest afgjørende Resultater for sit Hovedmaal, men at disse ere uendelig dyrekjøbte, ved min elskede Hustroes Sindsroe, som i nærværende Øjeblik bringer mit Indre til at zittre. Dog har jeg, saa daarlige ere vi jo, at vi altid haabe, selv midt i Fortvivlelsen, det Haab, at maaskee senere Breve kunne have beroeliget Dig. Tak uendelig meget for at Du dog har begyndt at skrive aabenlyst om hvorledes Du tænker og føler; det er dog meget mere beroeligende, end den aldeles forstokkede Taushed. Alle de Ulykker, som kunne udpine og udslide et følsomt Gemyts sidste Kraft
styrter ogsaa sammen over Dig! Jeg arme kortarmede Menneske formaaer nu intet mere i denne Afstand; jeg overgiver mig og os i vor Skjbne med ærbødig Underkastelse. Jeg har gaaet den Vej som Forsynet har viist mig. Jeg har gjort som Myren og Bien og arbeidet efter et medfødt Instinckt fordi jeg *ej kunde anderleedes*: det maae vel altsaa være rigtigt; de Smerter som ere følger af denne nødvendige Gang høre med og jeg faaer bære dem taalmodig.

At Amalie skilles fra Halstein er mig en kiærkommen Nyehed. Hun kan have sine Skrøbeligheder, men forstandig Mand burde kunde skattere hendes Dyder og bære over med hine. *Han* er et legemligt og aandeligt Svin, af en lav Tænkemaade; Forfængelighed, et Slags rabulistisk Vinkelskriver Hoved, og en Smule Courage, meer en Følge af Foragt for et kjedsommeligt hensigtsløst, ørkesløst Liv end af sand Aandskraft, ere Hovedfjedrene i Maskinen. Forresten er han et yderst *kjedsommeligt* Menneske, langt fra ikke *sand*, udsvævende, haard som en Steen *uden Følelse* undtagen for hvad sorn berører hans rasende Forfængelighed. Han fort jener ej at et skikkeligt Fruentimmer, selv det allerskrøbeligste paa Guds Jord, i 24 Timer skal leve under Tag med ham; thi han skjønner ej hvad zart og ædelt er, og har Rabulisterie nok til at forstaae at være en Plagedjævel. Gud give hende den Stakkel den Lykke, at leve sine sidste Dage i Fred; har hun feilet i denne Værden, saa har hun allerede

her mere end nok som bädet i et Jordiskt Helvede; og Gud give fremdeles, at han aldrig maae komme for mine Øjne.

Jeg kan vel umuelig naae hjem førend *langt paa Sommeren 1830*. Indret Dig altsaa sorn Du selv vil. Bliv i Khavn og modtag mig eller reis med mig til Paris (ifald der bliver noget af) eller tag tilbage som Du finder nødvendigt for Din Legems og Sindsroe. At reise tilbage for at holde Huset i Orden for mig er unødvendigt; thi en Mand, sorn i 2 Aar aldrig har havt blivende Sted uden i Siberiske Hytter, veed ej hvad Incommoditet er. Kort gjør alt efter Dit Sind, blot tvivl ej paa Din stakkels ængstelige Mands Hengivenhed. Tak mine søde Børn for Deres Breve, og hils alle, iblandt andre den gamle Mutter, hvem jeg fra Kraskojansk skal svare.

Din bestandige og inderlig hengivene

Hansteen

46) Krasnojarsk Onsdagen den 12te Aug 1829

Hvor meget havde jeg ikke tænkt i Dag at skrive Dig til! (ej fortælle, thi jeg har siden det sidste Brev fra Jeniseisk blot gjort en Reise af 3 Dage her til Krasnojarsk, og derom er intet mærkværdigt at sige). Men jeg er bleven afholdt ved et Par Bekjendteres Ankomst fra Irkutsk, som ret have foraarsaget mig megen Glæde, nemlig en ung Dr. Kruhse som reiser til Petersburg tillige med Chabrit (Expeditions-Secret. hos Gen. Gouv. Lavinskoi i Irkutsk). Kr. vidste ej at jeg var ankommen hertil og troede mig endnu højt oppe i Nord imellem Menneske- Æderne og fik det hændelsevis at høre Dagen efter hans Ankomst hertil. Han kom da styrtnde herind til mig, og jeg kan sige at dette Gjensyn af dette kjære beskjedne Menneske, som gik med mig ud og ind i det Murawiewske Huus var en overmaade stor Opmuntring og Hjerteglæde. I Gaar Eftermid. reiste de videre efter 2 Dages Ophold, i hvilke der ej har været Roe at skrive.

Altsaa til Sagen først og fremst: jeg fik ved min Ankomst hertil Dit Brev af 4-7 Juni, og det alene, og havde altsaa Roe til uden Distraction at nyde godt af det. Det var ret en Feberstillende Medicin. Jeg var i Jeniseisk bleven saa umaadelig melancholsk, deels maaskee en Følge af den umaadelige Hede, som jeg til deels i en heel Maaned havde udstaaet, og som havde svækket mine Nerver, deels af de traurige Udsigter. Endelig fik jeg Dit Brev; dermed var alt det sidste forbi. Krasnojarsk er ogsaa en muntrere Bye; her røre sig dog Mennesker, her kan man faae et og andet, her ere endeel dannede Mennesker, hvoraf dog et Par forstaae Fransk og Tysk; i Jeniseisk var alt dødt, kuns 2 Mennesker i hele Byen, en noget forsoffen Stabsmedicus, med hvilken jeg talte en Mixtur af Russisk og Latin, og en Hanekylling af en Byefoged, sorn følte sig som en Liden Konge, viste mig endeel Nedladenhed, som jeg til hans Forundring ej vilde antage eller benytte eller være erkjendtlig for, og som blot talede Russisk.

Dagen efter Dit Brev fik jeg et artigt Lille Fransk Brev, som Mdselle Elisa de Lavinskoi havde afgivet til mig ved hendes Gjennernreise herigjennem til Petersburg med Faderen. Det indeholdt gandske net Svar paa noget Spas jeg havde skrevet om hende i et Brev til Faderen med Efterretning om min lykkelige Ankomst til Jeniseisk og megen Tak for bevist Artighed o.s.v. Forsikring om hvor kjert det vilde være dem at see mig snart igjen i Petersburg o.s.v. Jeg paalagde Chabrit og Kruhse at berette hende, hvor stolt de havde fundet mig over Modtagelsen af dette Brev. Endelig fik jeg Brev fra Due fra Irkutsk at han var ankommen og vilde med det første begive sig paa Vejen hertil fra Jeniseisk havde jeg allerede skrevet, at han maatte saa snart sorn mueligt begive sig paa Vejen ifald han ej allerede var reist. Rygtet om min Øltrang maae være gaaet fra Irkutsk hertil, Gud veed paa hvad Veje. Nok her er

foran- staltet, at 2 Flasker Øl leveres mig daglig fra en Keise Brændevins-Brænder-Anstalt. Naar man saaledes har Fred med sin Kone, overalt venlige høflige Ansigter, 2 Flasker Øl paa Bordet, Penge i Kufferten, hvad kan man saa mere forlange til menneskelig Tilfredshed. - Gud skee Lov at alle mine smaae Kryb dog ere reddede for det giftige Danske Klimates skadelige Virkninger. Jeg kan ej see et Barn her paa Gaden, barbenet og skident, uden at blive blød om Hjertet, og kan jeg komme til et Par Kopeker, saa spadsere de i den lille Kloe.

At skrive noget ordentligt til Dig om Dine sidste Breve kan jeg ei før med næste Post. Lad det, at Du seer mig let og glad være Dig Glæde nok. I det mindste er saadan Efterretning fra Dig for mig tilfredsstillende. Om noget over 8 Dage fra Dato er vel Due her og da gaaer Reisen videre over Tomsk, til Orenburg, hvor vore næste Breve ere bestilte.

Jeg kan med Ærgrelse see, at man endnu ikke har sendt Dig det Kort, sorn jeg for 5 Fjerdingaar siden afsendte fra Petersburg, specielt aftrykt for Din Skyld, for at orientere Dig i vor Reises Gang[21]. Jeg faaer altsaa næste Gang selv gjøre et Kort og sende Dig fra Krasnojarsk, da Maschman finder det for umageligt, at sende Dig eet fra Christiania.

At reise til Magnetpolen gaaer ej an. Her, mit Barn, kan man ej reise hvor hen man vil, kuns langs Landeveiene og med stor Vanskelighed og Vidtløftighed langs Floderne. Alle de øvrige uhyre Strækninger indtages af, uigjennemtrængelige Skove, Bjerge og uendelige Moradser, beboede allene af Bjørne, Myg, Zobeler etc. Selve Kejseren kunde om han opbød al sin uhyre Magt, ej naae derhen uden maaskee efter Aars Forberedelser og Anstrængelser. Indlagte Rose, fra et smukt Sted henimod Turukansk (ved Polarkredsen) samt de andre smaae Blomster fra samme Sted, om de ej ere forvandskede til Skov inden de naae Khavn, bringe en Sibirisk-Russisk Hilsen fra mig.

Lev saa vel, vær ved godt Mod, sorn jeg, kys alle mine Børn paa det kjerligste fra mig. Næste Gang mere.

Din bestandig kjerlige Mand

Hansteen

Lige siden min Afreise fra Christiania har jeg speculeret paa at sende Oline 10 Spdr. Men da det er vidtløftigt at sende Rubler fra Krasnojarsk og lade dem omsætte i Khavn, saa beder jeg

---

21[21] Efter al Formodning har Statssecretair Due i Stockholm, som var Kommissionær, bemægtiget sig det, for dermed at gjøre sig vigtig hos Kongefamilien ved derved at kunne demonstrere fo

Dig, for min Regning at give hende 20 Danske Rigsbankdaler, til en liden Opmuntring for Savnet af den Norske Luft ved Wækkerøe.

47) Krasnojarsk den 18de August 1829.

Min kjære Lille Mutter! Jeg er Dig nu her, Gud skee Lov, allerede 1000 Werst nærmere end i Irkutsk, uagtet jeg for at komme hertil har tilbagelagt omtrent 4000 Werst nemlig paa min Reise til Polarcirklen (Turukansk). Jeg er altsaa vel en 7000 Werst fra Kiøbenhavn, d.e. en 7 Gange Norges Længde fra Christiania til Nordcap. Hver Bevægelse herefter bringer mig Dig nærmere, uagtet med store Krogveie. Men det som man kun gjør *een Gang* i *sit Liv*, og som man selv er den *eneste paa Jorden* der gjør, maae man gjøre tilgavns, om det endog skal svie lidt; thi eller føler man bagefter en bestandig Misnøje og Fortrydelse over hvad man *kunde have gjort*.

Da vi nu Gud være evig lovet, ere kommen saa temmelig i Roe igjen, og have faaet Bølgerne stillet nogenledes, saa lad os tale et Par fornuftige roelige Ord orn saadanne Forhold, hvilket ej alene for en anden Gangs Skyld kan være nyttigt, men man bør forstaae sig selv og være klar over alle Forhold, naar man er af den Art Folk, som vi to. Hvorledes Din Mangel af Selvtillid og Tiltroe til mig kan være opstaaet er desværre let at begribe, og saa aldeles overeensstemmende med al Psychologie, at man behøvede neppe Fjerdeparten saa meget Bekjendtskab med det menneskelige Hjerte sorn jeg har, for at see endog *Nødvendigheden* af saadanne Følger, især hos et saa beskjedent Gemyt, som Dit. Uagtet jeg ligefra vort første Bekjendtskab af har bestandig havt en grundig øm Hengivenhed for Dig, saa har der ligget i min Natur en, hvad Jean Paul kalder, Simultan- eller Tutti-Liebe. Jeg har været rørlig for alt hvad der var smukt og elskværdigt; jeg har elsket det hele Kjøn, en lidt mere end en anden, og dette er en foruroeligende Egenskab hos en Mand for hans Kone, naar hun selv er ham alene hengiven og lever alene for ham. Men jeg maae sige Dig med fuld Sandhed, at denne Egenskab er ikke bleven udviklet, fordi jeg blev forlovet og gift med Dig, men vilde have gaaet hin Vei om jeg var bleven gift med hvilkensomhelst Seraph af Skjønhed. Det er nu en af min Charakters ufuldkomne Sider, hvilken gjør mig til en slet Kone-Mand. At Du skulde kunne see, at denne Hjertets Grønhed nu er forsvunden og en stadig Modenheds Farve har indtaget dens Sted kan jeg ikke fornuftigvis vente. Efter 20 Aars Uroe kan et Par Aars Roe ej give Tiltroe til

Ferden. Jeg kan kjende den, *Du* ikke. At gaae dybere ind i denne Materie forbyder mig min Følelse; lad altsaa Sløret her falde. - At alle de mange Ulykker og Aandropslidende Familie-Sorger skulle strømme over Dig var yderst sørgelig og det er kuns Dig, som endda kunde redde sig saa vidt uden Skibbrud igjennern dette sørgelige Farvand. En gandske liden Ahnelse havde jeg vel undertiden, og Du har vel ogsaa havt; men jeg haabede dog, at Fædrenelandets

Luft, den Fædrene Tunge, Søster- og Moderhjerter skulde end fuldkommen bøde paa Manglerne. Men desværre den kjære Sjellandske Luft er en giftig Aande, som puster Marven ud af Benene; vi ere alle skrøbelige paa Aanden, og blive orn ej slettere (som jeg mange Gange synes) med Aarene, saa dog svagere til at udholde og taale, klarere til at see det Mangelhaftige, tabe den ungdommelige Naturs Restaurationskraft, som snart læger enhver Vunde og udsletter dens Spoer. Det er saaledes en nederdrætig sand Beærkning af salig Neiling, at man skal kuns eengang besøge Hjemmet for at læges for Hjemveen. - Nu alle disse.irriterende Sorger have fremkaldt den ulykkelige Sørgmodighed i Dit Gemyt, som igjen ledsagedes af Mistroe til mig; det er saa naturligt; d.e. det kunde ej anderledes være. -

Men hvad jeg især vilde gjøre opmærksom paa er følgende: jeg har skrevet saa flittigt som mueligt, ordentlig med Ængstelig Iver, for at beroelige Dig over min Tilstand; hvad jeg har seet har jeg betragtet med mere Opmærksornhed for at kunne bedre skildre det for Dig, hvilken Hensigt altid stod mig for Øjne; jeg troede at kunne underholde Dig derved. Dette Symbol paa Hengivenhed er jo tilstrækkelig; hvad enten den udtrykkes i brede prosaiske Ord eller i Handling, saa er det jo det betegnende og ej Tegnet vi eftertragte. Mine Breve til Dig have altid været skrevne med Lyst og nogle visselig ikke uden Aand. Jeg har i det mindste selv følt, at kuns Interessen for Dig formaaede at sætte mig I en saa varm Stemning, som var nødvendig for at beskrive med Interesse og overvinde det Legemsudmattende Arbeide ved Brevskriveriets Mechanik. Naar nu en Mand i den ene Maaned (i Tobolsk, hvorfra, Du har faaet det eneste Brev, hvormed Du har været tilfreds) har erklæret saa reent ud, saa simpelt for sin Kone, at hun har hans inderligste Højagtelse og Hengivenhed, at hun er hans eneste Trøst og Støtte paa denne Jord, hans elskværdige Børns fortreffelige og højagtelsesværdige Opdragerske, den som har givet dem alt hvad der er sundt og ægte for dem paa Legern og Sjel; naar denne Mand er 45 aar gl, naar han er saa sanddrue, som jeg, Gud skee Lov! tør sige at jeg er, uden at skamme mig, naar han ikke er mere ustadig end jeg er, naar han har saa meget Alvor, som jeg, har, hvor kan man saa en Maaned eller to senere falde paa at troe at dette forholder sig anderledes, om ikke de selv samme Ord idelig repeteres, naar Breve, saa idelig som Kræfter, Reise og uendelig Correspondance mod Øst og Vest og evige Arbeider og Beregninger tillade den desværre allerede noget rystede Mand at skrive, indtræffe, hvilke visselig altid have en Colorit af et hengivent og martret Hjerte. Det er Qvindens Natur jevnlig at føle Trang til ved *Ord* og *Kjærtegn* at udtrykke sin Ømhed; det er Mandens at fle sig lykkelig ved at *modtage* disse, og høist ved en lykkelig glad Mine og en sielden Gang imellern i Enerum i lydelige Ord at udtrykke sin Gjenfølelse. Gjør han det anderledes, saa

handler han imod sin Natur, og er en slags *sentimental Hykler*, hvilket er en af de vederstyggeligste Selvbesmit- telser jeg kan tænke mig. Min Natur har derfor en saadan Afskye, at jeg ofte føler hos mig selv Drift til en og anden Yttring af Ønske, men at Nærværelsen og Øjeblikket gjør mig det umuelig at fremføre den; og frembringe den kan jeg ei. Jeg vil heller rødme over en anden moralsk slet Streg. (i hvor haardt det er), end over en saadan sentimental, jeg vil ej sige Usandhed, thi Følelsen og Trangen var der Øjeblikket i Forveien, men over en saadan historisk Relation over en i det forhenværende Øjeblik existerende Trang til at udtale en øm Følelse, sorn nu ej af sig selv kan bryde sig en Aabning. Nu f.Ex. siden min Ankomst til Irkutsk og siden al denne Sorg og Mistvivl vakte mig af en lykkelig Drøm, kan jeg ej førend lidt efter lidt at være igjen kommen i Roe anderledes end sorn her tale i en hjertelig, sandfærdig venlig Tone; ligesaalidt som det lykkes, naar i gamle Dage Josephine Bernstorff eller i yngre Sara Boyesen sagde: kom nu her H. og vær interessant. Det er det sikkreste Begplaster paa min Mund. Jeg haaber Du ikke miskjender denne Følelse hos mig, da den visselig er grundet i en stærk Sandhedskjerlighed forbundet med Blyfærdighed.

Vær nu en sød elskværdig Kone, eller et sødt godt Barn, og læs dette Brev fornuftig og stille og roelig, og græd ej derved. Gud er Vidne det er kjerlig ment og at det var mit Ønske at udrive deraf hvert Bogstav, der som et blindt af mig useet Skjær kunde støde Dig. Min eneste Glæde paa den hele Reise har været at tænke Dig glad, min eneste Sorg at vide Dig bekymret. Denne stadige sikkre Lue er den ei altid lige saa meget værd som det vildt udbrydende hæftige, ustadige snart blændende, snart halv udslukte Flamme i en mere sydlændisk Charakter? Det er jo dog det stadige og sikkre vi kunne lide paa, som i Længden er det tjenligste. - Om et Brev udebliver i en 2-3 Uger, tænk da paa en Mand, som har endelige Kræfter og Arbeide som gaaer i det uendelige, som med Sorg lader en Postdag gaae uden Brev til Dig, naar han tvinges af Nødvendighed; paa alle de skjødesløse Hænder, igjennem hvilke Brevene gaae. Hver Postdag efter Postens Expedition kan Du i Tankerne see mig liggende udmattet og halv opløst paa Sengen en halv Times Tid for igjen at vinde Aanden. Tænk da paa dette og opfind ej nye Aarsager til Brevenes Udeblivelse. De ovenanførte ere mere end tilstærkkelige. -

Saa lev da vel til næste Postdag, da jeg vel endnu kan skrive fra Krasnojarsk. Due er allerede ankommet til Irkutsk og har faaet Ordre saa snart mueligt at indfinde sig her. Der var endnu saa meget jeg havde at sige Dig. Men Tiden er ude. Hils mine søde Børn fra Din bestandige, troe og paalidelige Mand

Chr. Hansteen.

Abels sørgelige og uventede Død var mig allerede bekjendt af Statssekr. Due. At Omsen ej tygger mere og Dan. Ellefsen ej drikker mere i denne Verden behøver jeg vel ei at fortælle Dig fra Krasnojarsk.

48) Krasnojarsk den 25de August 1829

Jeg har erholdt Dit Brev af 19de Juni, hvilket har glædet mig meget, da det synes at vise, at Du har været i et nogenlunde roeligt Humør. Overalt indeholde alle Dine Breve en Fond af Hjertelighed og Kiærlighed, sorn ej kan andet end i højeste Maade røre. Du kan da sagtens begribe, at naar jeg er bleven sørgmodig over et eller andet af Dine Breve, saa har det ej været fordi jeg har været misfornøjet med Brevet, men fordi Brevet har udtalet en sørgelig Stemning, sorn har meddelt sig mig. Din Sorg er min eneste Sorg paa denne Jord, alt andet gaaer Gud skee Lov godt. Uagtet det vilde være overdrevent at sige, at Din Glæde er min eneste Glæde, saa er den dog aldeles nødvendig til min Glæde, og den fornemste Ingredients deri. Torde jeg nu bare troe Freden, at den roelige Tone, som hersker i dette Brev ej var Kunst. for at beroelige mig. Det maae min kjere lille Ven ei gjøre. Og saadanne Tanker maae man jage bort. Skriv Du som Du vil og hvad Du vil; Hjertets Trang, historiske Relationer, Reflectioner; kort alt fra Dig er kjært. At jeg har sagt, jeg gjerne saae en saadan Dagbog er deels fordi den tydeligere end andre Ord stiller mig Dit Liv for Øjne, deels fordi jeg tænkte det var den letteste Maade at forfatte et Brev paa, ifald Brevskriven faldt Dig byrdefuld, og dette var Aarsagen til Din lange Taushed. Hvor tungt, at jeg skulde være saa langt borte fra Dig i en Tid, da saa megen reel Ulykke strømmede ind paa Dig. Du kan troe jeg skulde holdt Dig troe og kjerlig under Armene. En deelt Byrde bliver endog mindre end det Halve.

Din Ironie er baade vittig og træffende; jeg har i al Fald spurgt mig selv noget lignende.Men ¾ deraf er dog urigtig. Jeg er ej bleven *stødt* over, at Du var utilfreds med mine fortællende Breve; (i det mindste var Stødelsen kuns liden) men uendelig *flau*, s*kamfuld* og *modfalden* over den aldeles uventede Efterretning, især da jeg ret saa ømt bevarede Dig daglig i Hjerte og Tanker. At jeg siden aldrig skrev om Chinareisen kom dernæst, at et Par Gange, jeg tog til Pennen for at begynde derpaa, saa faldt den mig af Haanden ved den paa virkelig Troe eller I Tvivl grundede Tanke: Ach hvad er der saa vel i al den bavardage. Hvad interesserer det det indre Menneske om Folk skaber sig saa eller saa? Det interesserer jo Dig selv *næsten* kun af den Grund, at det maaskee kan amusere andre at høre noget derom! I denne Henseende er jeg i Virkeligheden meget beskeden og let rokkelig endog til den yderste Mistroe. Hvor ofte har ej Erfaring lært En, at det, som man selv med Livlighed har opfattet og fortalt med Livlighed, er holdet til Jorden? Nu er den Sag allerede saa gammel, at jeg vanskelig kan bringe noget ud af den. Desuden har jeg kuns Lyst til at fortælle i det første Øjeblikket imedens Indtrykket er nyt. Siden tænker jeg kuns med Grue paa det trættende mechaniske Arbeide at skrive, og det vil da aldrig glide.

Et Udtryk har jeg læst i 2 af Dine Breve, som jeg ei kan komme i Enighed med mig selv om. "Dit Hjerte vil blive fr,emmed for mig"! Det er jo klare Ord? De kan jo kun forstaaes paa een Maade? Og dog siger jeg mig selv: det er umueligt. Om enhver anden vilde jeg troe paa Ordet, kun Dig ikke. Det kan ej ligne Dig. I 25 Aar har Du holdt fast ved mig, imedens jeg umoden, flygtig, fordybet i Studier, sygelig jevnlig lod Dig staae alene, var vanskelig og ret en Livsplage for en Husfælle, end sige for en Hustroe, sorn endnu har Godhed for sin Mand. I al den Tid holdt Du troe ud; nu da den grønne Farve er forsvunden, den allerede afblomstrede Mand er kommen til roelig Besindelse, seer hvad han besidder for en Skat, sætter den højeste Pris paa den, sætter den over alt, over hans kiære Videnskab og hele Menneskeslægten in Summa er saa uroelig for dens Bevarelse, at denne Ængstelighed og Omhue truer hans Liv med Ødelæggelse, i dette Øjeblik siger den troeste af alle Qvindesjæle: nu kan jeg ikke mere! den som har plantet et Træe og plejet det i 10 lange Aar og ventet paa Frugtbarhedens Tid, seer endelig i det 11 Aar Blomster og Frugt, men er bleven saa utaalmodig ved det 10 Aars Venten, at han hugger Træet om og siger: Det kan altsammen ikke hjelpe det bliver dog til intet! Nej siger jeg mig selv det kan ej være saa: De Ord maae have en anden Betydning. I hendes Mund er det umueligt at forstaae dem bogstavelig. See saadan Jerntroe har jeg til Dig. - Nu ja siger Du: dertil har Du Grund! jeg har ogsaa Grund! Ja jeg vil ej derom sige mere, end jeg begriber og troer det ej. Om Dig kan umuelig den Regel gjelde, at man skatterer kuns saalænge man attraaer, man sætter ei Pris paa hvad man har erholdt.

Paa Turukansk Reisen tænkte jeg flere Gange: nu er snart Din roelige lykkelige Eensomhed forbi. Men da den gruelige Melancholie kom over mig i Jeniseisk, blev jeg bange for mig selv og tænkte: Det er godt L. D. kommer snart. Især længtes jeg meget efter den troe Anders Nielsen. Hans Nærværelse tænkte jeg mig som sundt saftigt Grovbrød, som man i Længden ej bliver kjed af. I Gaar Aftes kom de begge hertil fra Irkutsk; derfor er nu dette Brev bleven til en Rhapsodie istedenfor et stort langt Brev efter Bestemmelsen. Et Brev skriver jeg sandsynligvis endnu herfra og afleverer paa Posthuset. Men saa gaaer det om 3-4 Dage til Tomsk o.s.v. til Orenburg, hvorfra Du altsaa skal faae høre fra mig. Altsaa faaer jeg nu i lang tid ej heller noget fra Dig. Gud skee Lov det slap i en Tid, da mit Humør igjen var saa temmelig oprettet ved den trøstende Tanke, at Dine Ulykker have stillet lidt af. - Din Godmodighed, at bede mig fortælle et og andet orn vor videnskabelige Bedrift og andet skal jeg visselig med Tid og Stunder benytte. Men hvad enten jeg saa skriver Forælling eller andet, saa er dog mit Sind altid det samme altid Dig lige troe hengivent. Din

Chr. Hansteen

Hils mine elskelige Børn alle og enhver.

49) Krasnojarsk den 1 September 1829

Af Lieutn. Due hører jeg, at Du endelig har besluttet Dig til at reise tilbage i Slutningen af September, saaledes at dette Brev træffer Dig i Christiania forhaabentlig allerede i fuld Orden. Det er mig ret kjert, at Du har endelig fattet en Beslutning; den lange Beraadslagning er en ubehagelig Tid. Jeg er saa aldeles tilfreds med alle Dine Handlinger, da jeg veed de ere saa viselig og vel overvejede og langt langt klogere end mine. I fald dette nu bekræfter sig, saa slaaer jeg gandske en Stræg over Tilbagereisen igjennern Tyskland, og over Pariser Reisen. Den første havde kuns Interesse for at lære Bessel og Struve personlig at kjende og see deres Observatorier, samt lære af dem i practisk Henseende; men var ogsaa forbunden med sine Vanskeligheder (Penge og Tid). Da jeg nu sandsynligvis neppe seer noget Observatorium hæve sig i min Tid, saa kan det alt være det samme. Pariser-Reisen havde for mig kuns den videnskabelige Attract, at slutte min lange Observationsrække med et mere tilgængeligt og berømmeligt Punkt end Christiania Staden selv og dens Indbyggere giver jeg en god Dag; men ogsaa det kan være det samme. Jeg har gjort nok allerede, og paa Penge støder man allevegne. Min eneste Hu staaer nu blot til at vende den korteste Vei tilbage over Petersburg og Stockholm. Naar ej saa mange Præparationer allerede være gjorte, kunde jeg i 2-3 Maaneder allerede være hjemme; men jeg faaer nu for Ærens Skyld følge den udsadte Linie til Astrachan.

Med Bedrøvelse læste jeg i Din Dagbog om den jammerlige Forfatning, i hvilken Du kom ned til Kjøbenhavn, Pengetrang, knapt Logis o.s.v. Maschmann havde jo lovet et aabent Creditiv paa en Kiøbmand, saa Du kunde tage Penge, naar Du behøvede? Og Dine Venner, som lejede Logis vidste jo, at Du havde 6 Børn? I hvor daarlig en Kone-Mand jeg er, haaber jeg dog Du skal faae det bedre, naar jeg kommer hjem. Enkekassen har nu vel ogsaa presset Blod ud; næst Guds Hjelp skal Du aldrig høste Frugten af disse Blodpenge. Nogle Dyder troer jeg dog at have erhvervet ved denne Reises Trængsler. En Mand sorn har den Lykke at have en from og eftergivende Kone, fordærves lidt efter lidt til en Huustyran, som giver efter for sine Luner, om han end i Stilhed fortryder dem. Reisen sætter ham igjen i det naturlige Forhold Menneske mod Menneske, Fordring mod Fordring, Lune mod Lune; han kommer til sig selv. Nu nogen Engel bliver jeg vel aldrig;

men Du er saa overbærende, at Du tager til Takke med mindre. Jeg er virkelig bleven endeel udbrændt (for at tale i Din Lignelse orn Staaltraaden), eller tilberedet, som en Blære, hvoraf man vil .gjøre en Tobakspung, hvilken man brækker og gnider og vrider og krøller, saa længe til al Stivhed er forsvunden; eller for at gaae i en tredie Lignelse: jeg har været under Høebrydemaskinen. Igjennem en af disse 3 Forberedelser maa ethvert Menneske gaae, som skal siges at være opdraget.

Jeg veed ej orn jeg har fortalt Dig, hvorledes jeg paa Hjemreisen fra Turukansk nær under Polarcirklen helligholdt Din Fødselsdag med Kanonskud, Brændevin til Folkene, som alle under megen Korsen ønskede mig en lykkelig Hjemkomst til Dig, og os begge langt Liv. Jeg havde villet foreslaae min Skipper Schadrin at døbe vores Jagt Johanna; havde jeg den Gang kjendt min gode Schadrin saa godt som siden, saa havde jeg været sikker paar at han havde holdt Navnet og Jagten i star Ære. Men da Folkene vare blevne saa højrøstede af Brændevinet, saa holdt der mig noget tilbage, at jeg ej skulde vanheIlige Navnet ved at slippe det ud imellem saadanne Munde og Øren. Mærkeligt var det, at fra det Øjeblik af, at vore Kanonskud vare tilende og Festens første Akt forbi, begyndte en rask Nordmand, som satte os i Stand til at føre Segl, befriede os fra Myg, og som frembragte hos mig den Tanke, som jeg yttrede for Schadrin: nu beder min Kone godt for os, hende have vi at takke for denne hældige Vind. Denne beboldt vi *næsten* bele Vejen, som vi derfor tilbagelagde (skjøndt mod Strømmen) i 17 Dage istedenfor en Maaned, som jeg havde gjort Regning paa. Altsaa Tak mange mange Gange for Din kraftige Medhjælp!

Hvad Vore videnskabelige Sager angaaer, som Du har været saa god at spørge om: da have vi for det første faaet Materialier, hvoraf jeg har fuldstændiggjort *Intensitets-Liniernes* Gang rundt om begge Magnetpoler og den nordlige Jordpol. Nærmest omkring Polen gaaer en Linie for en Kraft = 1 7/10 eller omtrent 1 ¾ af Kraften under Æquator omtrent af fælgende Form **Ill. 23** A og S betegne den Amerikanske og Siberiske Magnetpol. Over hele det Russiske Rige har jeg nu efter vore egne Observationer construeret et Kort over *Misvisningen* fra Grad til Grad, hvilket er det nøjagtigste Specialkort i denne Henseende, man har over nogensornhelst Deel af Jordens Overflade. Over *Inclinationen* have vi naturligvis ogsaa den nordøstlige Deel færdigt fra Petersburg til Jakutsk. I Geographisk Henseende har jeg berigtiget Løbet af Floderne Angara og Jeniseisk ved Bestemmelsen af over 20 Punkters Breder og Længder, hvorved hele Floden Jeniseisk kommer henved 3 Grader vestligere end

paa det bedste Russiske Kort[22]. Næsten alle vore Observationer i det mindste alle mine ere *færdige beregnede* (2 Timers Observation giver jevnlig 24 Timers Regning) , *Karterne tegnede* (alt sammen mit Arbeide), saaledes at ved Hjemkomsten bliver ej stort andet at gjøre end at ordne og skrive. See det er et stort Avancement. Jeg har ogsaa arbeidet saa flittigt, som mine Kræfter tillade; Arbeide har været min eneste Støtte-Stav imod Længsel og Traurighed, som nu og da saae til min Dør, men som saa længe jeg havde Kræfter til at arbeide, blev holdt ude. Det er mig nu en Trøst, at oversee den store Masse af vel udførte Arbeider, hvoraf intet er mislykket, alt udført saaledes, at det *kan* og *vil* tjene til et Mynster for lignende Foretagender, et Mynster, som ej enhver vil naae. Jeg siger dette ugenert; jeg er ej indbildsk eller pralerisk, men seer klart enhver Ting, som jeg nøje betragter. For Dine meget smukke Ønsker over mit og min Cylinders Indre (Kraft, Bestandighed, Renhed) hvormed eet af Dine Breve ender, og hvilket jeg var meget fristet at vise Frue Murawieff, takker jeg meget. Cylinderen bavde allerede i 10 Aar staaet sin Prøve. Om mig selv tør jeg intet sige, andet end *jeg tror* eller *veed*; Du maa selv prøve. Cylinderen svingede i Krasnojarsk efter 200 Dages Fravær indtil 1/10 Sekund nøjagtig som første Gang, uagtet den første Gang i 24° Kulde og den anden Gang i 19° Varme (NB efter at de bekjendte Rettelser for Temperaturen vare anbragte).

Min søde Halvengel (jeg mener Engel, Halvdelen af mit Væsen), Din uendelige Beskjedenhed, som en from Hund at skue med frygtsorn - beskjedent Øje til mig, kan jeg ej modtage. Hvor skulde jeg da vælte mig i Støvet? Træd Du frem, stolt over hvad Du har gjort i Verden for Verden, for mig, for vore Børn. Dit Regnskab kan Du frimodig fremlægge overalt. Hvad Godhed og Ømhed, Du frievillig vil skjænke mig, som Skjænk og Gave, det kan jeg modtage, og modtager med Glæde. Mere er for meget. Gud give, jeg kunde sætte lidt mere Selvtiltroe (mere Staal) i Dit Bryst. -

Dit ene lille Brev inden i Jfr. Halls fik jeg fra Jakutsk, hvorhen det havde vandret og tilbagevandret i 2 Maaneder foruden de sædvanlige Maaneder. Ltn Due bringer til Dig en Zobel-Krave og nogle andre Skindsager. Det hele Udlæg for Dig vil vel gaae op til 150 Sp., som Du faaer see til at holde færdig til jeg kommer til Petersburg. Vi faaer siden sulte dem ind igjen. Jeg er overmaade glad over den fornuftige Anvendelse af Pengene til Italienske Straaehatte og lidt nette Klæder. Gud give jeg kunde flytte alt Urals Guld og Platina ind i Dine Stuer; men desværre jeg er slaaet til en fattig Mand.

22[22] L. Due har lignende Materialier for Lena Floden til Jakutsk

Jeg gjentager nok en Gang. Reis, bliv, handle som Du vil, blot med Tiltroe til Dig selv og uden Betænkeligheder og Ængstelser; jeg er fuldkommen fornøjet med alt. - Nu vil der maaskee gaae nogen Tid i hvilken Du ej kan faae Breve; vær imidlertid roelig; jeg reiser paa slagne Landeveje; men vi ville ile lidt mere, og komme kuns til faae Byer! Hils alle mine søde Englebørn, hver især, og tak de skrivende og dicterende for deres Anstrængelser. Hvor gjerne skrev jeg dem alle til igjen. Men Reisen er forhaanden. Altsaa i Guds Varetægt maae jeg overlade Dig og dem indtil videre. Skriv naar Du har Tid; jeg faaer dog engang Dine Breve og glædes ved dem. Men skriv altid som Øjeblikket indgiver det. Ahner jeg Tvang eller Kunst saa er al Fortrøstning ved dem forsvunden. Fast Troe er det første og det bedste Fundament. Gud give jeg vidste Dig tilfreds.

Din

Chr. Hansteen.

50) Tomsk den 18 Septbr. 1829.

Maaskee er Du nu i Kav med at forberede Dig til den besværlige Opbryden far at forlade Danmark. Det vil desværre vare længe inden jeg faaer høre noget fra Dig; thi jeg havde bestilt de næste Breve til at møde os i Orenburg (som allerede ligger i Europa); men jeg seer det vil gaae langsomt derhen med os. Vi ligge nu her paa 8de Dag formedelst Vognreparation, som er den sædvanlige Ulykke paa Sommerføret; naar vi nu igjen om et Par Dage kommer paa Glid, saa kunne vi vente, snart at faae et Anfald af Vinteren over os, hvorved vi nødes til at blive liggende indtil Slædeføret, og omkalfatre vore Vogne. Kunde vi blot først naae Orenburg; der er dog en ordentlig Stad, og en fortræffelig Tydsktalende Gouvernør Grev Essen.

Du kan ej begribe hvad det hjalp til at opmuntre mig, da jeg paa Vejen fra Krasnojarsk kom paa bekjendte Steder, og saaledes tydelig saae for Øine, at jeg var paa *Hiemveien*. Thi jeg er nu saa umaadelig træt, d.e. kjed, af at reise og at drages med fremmede Mennesker og længes saa usigelig efter Roe i min fredelige Rakkergade, at ethvert Tegn til at det nærmer sig Enden, sætter mig i en glad Stemning. Men saa skulde de ulykkelige Vogne standse os her over en Uge, og saa snart jeg kommer til en Bye synker mit Humør og Helbred igjen paa ustadigt; d.e. da aldeles bogstavelig ei anderledes at forstaae end at jeg kjeder mig ved Menneskerne, bliver uroelig over Opholdet, faaer ej Roe til at bestille noget og til at føre den simple Diæt, som alene convenerer min Mave og altsaa mit Humør og. hele Existence. Jeg trives gandske godt flere Dage i Rad hen ad Landeveien med tyk Melk og Brød, og stundum en sort Reddik; men i Byerne ødelægges jeg ved deres vidtløftige Madsøl og Vin-Blandinger. Gud skee Lov jeg har i dag faaet Has paa en 4-5 Dages Diarrhée, som bestemt kom af saadan Uorden, i hvor meget jeg end strider imod.

I Gaar havde jeg en Fornøjelse sorn ogsaa hjalp til at opmuntre mig og altsaa middelbar til at sætte mit Helbred paa Benene. Den Søecaptain Baron Wrangel, som i Petersburg gav mig en Qvist af den Napoleonske Eeg og Breve med til Gouverneuren i Irkutsk, er bleven ansat som et Slags Gouverneur aver de Russiske Besiddelser paa Nordvestkysten af Amerika. Han har for 3 Maaneder siden giftet sig med en ung Dame fra Reval en Baronesse de Roussillon. Paa sin Reise til Amerika kom han hertil i forgaars og lod spørge til mig. I Gaar Formiddag kom han her op et Par Timer; at tale med et Menneske, som kommer frisk fra Europa, især med en saa elskværdig Mand som han, er for mig en sand Vederkvægelse. Vi drak The hos ham i Gaar Eftermiddag og fandt den unge Kone ligge saa næt og elskværdig som ham. Jeg kom gandske vederqvæget hjem Kl henved 10 (Due var gaaet en Time tidligere i et Selskab).

Blot de nette Mennesker nu ej skal udstaae for meget paa den hæslige Reise til Jarkutsk og Ochotsk og derfra over Havet til Kamtgschatka og Amerika. Hun havde godt Mod; nu i det 16de-17de Aar kan man taale en Deel paa Legeme og Sjel. - Han fik af mig et Svingeapparat og lovede at rejse til Nertschinsk for at observere Misvisninger og det øvrige; en Tour jeg selv havde besluttet at ville gjøre, men blev forhindret af Omstændighederne. Bedre Vikarius kunde jeg ej faaet. De ville opholde sig i Vintermaanederne i Irkutsk og jeg recommanderede dem det Murawieffske Huus; hvad jeg sagde hende om Frue M. trøstede og glædede hende meget med Hensyn paa hendes Ophold der. Wrangel var bleven en gandske anden Mand end før; livlig, selskabelig, lykkelig. Jeg sagde ham dette, og han tilstod, at andre havde gjort den samme Bemærkning.

Fra Dr. Fiandt i Tobolsk har jeg faaet Brev, at dit Amethyst-Halsbaand med andre bestilte Sager nu endelig ere færdige til Afsendelse; jeg var begyndt at blive uroelig over at jeg i saa lang Tid intet hørte derom. Gid blot Fermoir'et met Ørenringene og de andre Sager vare komme i rette Tid til den 14de Juli.

Vidste jeg Dig nu blot nogenlunde i roe og i godt Humør og ved Helbred tilligemed alle Børnene, saa skule jeg vel endda holde Modet nogenlunde vedlige i det lange halve Aar eller 7 Maaneder, jeg endnu skal drage om her. For det meste tør jeg ej tænke ret tydelig derpaa, men siger mig selv: "Du maae dag skamme Dig over at være saa kjerlingagtig og forsagt; saa mangen en Mand har jo holdt ud at reise 2 Aar bort fra sin Familie, naar han har havt en fornuftig Dont at udføre". Jeg seer jeg er langt mindre selvstændig end Du. Jeg kan ej holde mig opret, fordi jeg føler mig alene, og Du taler om at drage Dit Hjerte bart fra mig for bedre at staae alene. Dog maaskee betyder det eet og det samme, naar man farstaaer det ret. Jeg har maattet smile ved at see Dig i et af Brevene tale om, hvordan det skulde gaae, naar jeg korn til Kiøbenhavn og blev (jeg troer Du siger) forgudet. Forestil Dig en Mand, som man gjør Middags-Selskab og Bal for, og derpaa Fyrværkerie langt ud paa Natten og saa varme Frokoster, o.s.v. Morgen, Middag, Aften og Nat igjennem en hel Uge; troer Du at han finder nogen Nydelse deri? Han vil sige: Lad mig blot have Roe, det er den eneste Nydelse jeg trænger til. Saaledes gaaer det ogsaa med den som i et Par Aar har draget orn fjernt fra Hustrue og Børn. Det huslige Livs stille Roe er den eneste Nydelse, som hans Sjel trænger til. Saaledes vilde alt saadant blat foruroelige mig og ej glæde mig.

At Du skriver oprigtig til mig, er meget rigtig; kun Skade, at Du ej altid har gjort det. Klag saa meget, Du trænger til jeg tager Deel deri. Det er ej det som nedslaaer mig, blot det at vide Dig utilfreds uden at jeg kan ane Aarsagen. -

Skulde Du nu imod min Formodning endnu være i Danmark, naar Du faaer dette, da foruroelige Dig ej aver at jeg har talt om at gaae directe til Petersburg og at Du ej er hjemme. Alt det gjør ingenting. Naar jeg endelig kommer lidt nærmere og faaer fat paa de senere Efterretninger fra Dig, saa skal jeg indrette alt efter Dit Ønske, saa vidt som Omstændighederne tillade: komme for at afhente Dig i Danmark, eller oppebie Dig i Norge. Det er naturligt at man i saa lang Afstand maae tage en Beslutning efter de rimeligste Omstændigheder paa den Tid, og om det siden ej slaaer ind med Sagernes senere Gang, saa maa man med Taalmodighed og Sindighed finde sig i denne lille Ulejlighed efterat man har overvundet den store. - Nu Gud være med Dig og skjænke Dig al den Roe og Fred, som Du under Sagernes nærværende Stilling kan have. Da vi ville hinanden saa vel, saa er det Pligt at stræbe at forstaae dette tilgavns, far ej ved egen Ufarstand at fordærve et Gode som vi have, og tillave os imaginaire Ulykker. Jeg seer dette klart og er ogsaa i Grunden tilfreds; jeg ængster mig blot far Dig. Jeg seer, det maae være noget unaturligt deri, naar en Mand paa lang Tid forlader sin Kone og Børn. Nu næst Guds Hjelp skal det være den sidste Gang, jeg farlader Rakkergaden, og min stille Afkrog derude; vi skal da slaae os sammen derude og studere paa at nyde det Gode som vi have. Vi have intet mere at tragte efter. Gid den Tid alt var kommen. Dog Taalmodighed! Taalmadighed! Hils alle mine søde Børn fra Din bestandige og troe

Chr. Hansteen.

51) Schlangenberg den 8de October 1829

Min bedste kjerlige Lille Hanna.

Jeg veed knap selv hvad jeg i dette Øjeblik skal begynde at skrive om; vi skal om et Par Time kjøre herfra, og her er altsaa liden Roe for Indpakning og fremmede Visiter. Hovedsummen af alt er, at jeg længes saa inderlig efter at komme hjem og slæber mig saa tungt igjennem Dagene her, at jeg behøver at samle mine Manddomskræfter for ej at blive rent utaalmodig. Fra det ennyante Tomsk slap vi endelig væk efter en lang Vognreparatian; et ej saa langt og ei heller saa kjedsommeligt Ophold havde vi i Barnaul, og nu ligge vi her paa 4de Dag. Fra nu af ville vi stræbe, saa vidt Vognene og Vejret tillade, at reise saa hastigt som muelig til Omsk og derfra til Orenburg, hvor vi sandsynligvis træffe længselfuldt forventede Breve. **Ill. 24** Jeg har gjort den store Krogvei fra Tomsk over Barnaul, Schlangenberg, Semipalatinsk til Omsk især fordi jeg ønskede paa dette Strøg at strække Observationerne nok engang ned til den Chinesiske Grændse. Dette er et haardt Arbeide jeg har paataget mig med denne krogede Hjemreise over Orenburg og Astrakan, som den videnskabelige Deel af mig billiger, men den blot menneskelige, Din stakkels Mand, stærkt fortryder paa. Nu er Lodden kastet; altsaa faaer man trykke Øjnene til og lade det gaae. Ach naar jeg først er hjemme igjen, hvor skal jeg binde mig fast i mit lille Hjem, og aldrig mere fjerne mig fra samme end i den gamle Distance til Aarses Lykke, for at komme restitueret tilbage til en Kop The eller til et Aftens-Smørrebrød. Kunde jeg blot tale med Dig en Time, saa vilde jeg derved erholde Mod og Kraft for 2-3 Maaneder. Men nu veed jeg ikke engang hvor Du er, i Danmark eller i Norge. Blot Forsynet havde skjænket Dig, i hvor Du saa er, nogle roelige Tider ovenpaa de haarde lange Maaneder, Du har udstaaet i det ulykkelige Kiøbenhavn. - Med mit Helbred er det Gud skee Lov ret godt. Paa Landevejen holder jeg mig oppe ved den Idee, at hver Dag dog fører mig lidt nærmere mod Enden, og med simpel Diæt; i Byerne kjeder og piner jeg mig mægtig imellem de velsignede Russe-Mennesker og døjer ondt af deres Mad og Vin-Surrogater. Nu det er den gamle Jammervise. Imidlertid foreholder jeg mig immer, for at holde Modet oppe, at disse jammerlige Bye-Ophold ej forandlediges ved vor Villie, men af Nødvendighed formedelst Vognreparationer.

Og hvad tage mine søde Smaae-Børn sig for? De kjende mig vel ikke igjen, naar jeg kommer hjem, men løber for mig, som for en fremmed gammel Mand. Jeg havde regnet paa Courage til Henreisen, og det holdt Stik, men ej paa Hjemreisen, jeg havde regnet paa 5/4 Aar, og der gaaer vel 2 Aar med; saaledes kommer jeg til kort i min Udrustning med Taalmodighed og Udholdenhed. - Søg Du min bedste Veninde, som har mere Aandskraft og

Selvbeherskelse end jeg paa bedste Maade at holde Modet vedlige, at jeg ej ved den lange tunge Reises Beendigelse skal have den sidste mig aldeles ødelæggende Erfaring som Sluttesteen, at finde Dig aldeles ødelagt. Vore stakkels Børn kunde ej undvære os begge, om vi end begge vilde negligere vor Existence eller lade den forkomme. Altsaa om ej andet, saa blot af Barmhjertighed imod dem, saa stræbe at holde Dig opreist, om Du saa ikke vil gjøre noget for at leve for din stakkels Mand, hvilket jeg dog altid fast haaber paa.

Man siger, at den bortreisende har det bedre end den tilbagesiddende. Det kan gjerne være; men den bortreisende er bortrevet fra sit Hjem, fra sine Børn, har aldrig Roe, skal spille en Slags Rolle imellem Fremmede. Saa det er en Plage, som jeg ej veed bedre at skildre end ved en Ørkens Tomhed og den ængstelige Længsel man der maae føle efter at komme tilbage til den levende Verden.

See min bedste Ven; dette Brev duer til intet andet, end at sige Dig at jeg lever og tænker idelig paa Dig og længes smægtende efter at kamme hjem. Tag til Takke med hvad Øjeblikket farmaaer. I den virkelige Ørken overfyldes Sjelen med Tanker og Følelser, i Menneske-Ørkenen her bliver den saa tom og udvandet, at den selv til sine kiæreste ej formaaer mere end mot at sige: jeg længes efter Eder:

Kommer dette til henimod det Nye-Aar, da hilse det Dig kjerligt med de bedste Ønsker for en god Begyndelse, og med den Forsikring; at under dette Aarstal skal vi igjen udgjøre en *Eenhed*, som næst Guds Hjelp ei skal opløses eller deles førend ved en større Anledning.

Hils alle Børnene kjerligst fra mig. Din bestandige og uforanderlige Christ. Hansteen

52) Omsk den 20de October 1829.

Min bedste velsignede Hanna!

I Forgaars kom vi hertil og reise vel i Morgen, senest Overmorgen videre, for om mueligt at naae Orenburg inden Slædeføret indfinder sig. Jeg havde skrevet Postmesteren i Orenburg og bedet ham sende, hvad Breve der skulde indtræffe til os, herhen, men vi forefandt ingen. Følgelig maae vel Tiden have været for knap til at Brevet kunde gaae fra Tomsk derhen og vore Breve løbe tilbage til Omsk. Nu frygter jeg, at nogle Breve ville omløbe os paa Vejen til Orenburg; saa at vi der ej heller ville forefinde noget. Det var min gode Lieutenants Paafund med dette Derangement af mit første Arrangement, jeg gav efter imod min egentlige Villie.

Vi havde siden jeg sidst skrev fra Barnaul reist ned til den 50de Bredegrad nær Chinas Grændser, og derpaa fulgt langs med den Kirgisiske Steppe, som begrændses af Floden Irtisch. Disse Kirgiser ere et ret interessant Nomadefolk, som leve i Junter, et Slags Fildt-Telte, hvormed de drage om fra Sted til Sted. Tilforn vare de meget vilde og gjorde jevnlig Indfald og Plyndringer iblandt Russerne; derfor har man langs den hele Grændselinie anlagt i en Distance af 2-3 Norske Mil smaae Fæstninger, Redouter og Forposter, som ere besatte af Kosakker. Det sidste Indfald gjorde de for omtrent 10 Aar siden; men man forfulgte dem og skjød et Par 1000 Kirgiser ihjel. Siden den Tid have de været gandske fredelige; og man kan reise aldeles sikkert langs Linien. Man tilbød os paa hver Station en bevæbnet Kosak til Hest som Convoi, men vi afslog det som unødvendigt. De antage nu Tjeneste som Arbejdsfolk hos Kosakkerne paa Linien og nogle tale Russisk, ligesom alle Kosakkerne og deres Familier forstaae Kirgisisk. En Kirgisisk Madame til Hest er virkelig et vakkert Syn. De ere prægtigt klædte efter deres Art (orientalsk), ride som Amazoner (skrævs), have en rank kraftig Figur, hvidt langt Slør som hænger bag ud, lange Perlemoder, som hænge ned fra Haaret, Støvler med grønne høje Hæle under o.s.v. en høj Spidspullet Hue eller Turban fra hvis øverste Spids det lange Slør flagrer. **Ill. 25** I disse Telte leve de selve om Vinteren i 30° Kulede. Ungerne gaae gandske nøgne. Om Natten grave de dem ned i varm Aske. Fra Semipaptinsk drives i de senere Aar en betydelig Handel med de sydligere Nationer over Taschkent, lige til Thibet; ja vi kunde herfra have besøgt Thibet og selv Ostindien naar vi blot vilde have ladet Haaret afrage og klæde os paa Kirgisisk. Saa gjøre de Russiske Kiøbmænd, som aarlig drage derhen og aarlig paa deres Kapital fartjene 500 Procent. Saaledes tjener det halv-barbariske Rusland, ligesom den tamme Elephant, der tæmmer den vilde, til at civilicere lidt efter lidt deres uregjerlige Naboer. Handelen *og* Fordelen drager dem sammen fra begge Sider; det borgerlige

Livs Fordele bliver lidt efter lidt indlysende for Barbarerne; og Forsynet bruger her sorn averalt Menneskets lavere Drifter og Lyster til at freml... højere Formaal.
I Gaar erholdt jeg fra den herværende Politiemester et Brev med en liden Kasse, deponeret hos ham af Dr. Fiandt i Tobolsk, som har været her, og indeholdende iblandt andet et smukt Amethyst-Perlehalsbaand til Dig. Due beseer det hver anden, Time og udraaber: "det bliver smukkere og smukkere, jo længer man beseer det". Jeg vil neppe sende det med Posten, men selv bringe det, for dog ej at komme gandske tomhændet tilbage, at Du dog skal have naget at glæde Dig over til min Hjemkomst.

Med Posten fik jeg ogsaa et sødt venligt Brev fra Murawieff og hans Frue fra Irkutsk. Paa Reisen hertil har mit Humør og Helbred været ret godt; Helbreden saagar meget god; men Omsker Byeluften forstemte strax begge lidt den første Eftermiddag. Nu er det godt igjen. Murawieff skriver derom meget vigtig: J'ai reçu enfin une lettre de Vous Monsieur, un peu plus gaie, que toutes celles que vous m'avez ecrites jusqu'a present. Puissiez vous conserver cette bonne humeur toujours; mais malgré le voeu que je fasse (?) paur une telle disposition, je doute de l'accomplissement de mon desir sincère. L'eloignement dans lequel vous vous trouvés de votre famille, mettra toujours un obstacle a votre tranquillité, et vous ne pauvez etre joyeux, qu'etant de retour dans vos foyers etc. etc. See han har truffet Sømmet lige paa Hovedet. - Denne elskværdige Families Venskab var en uventet Blomst paa min Efteraarsvandring; et hvert Brev fra dem er som en lindrende Balsam. Det viser mig gjentaget og ærligt, at der ogsaa i denne Ørken findes Mennesker, som forstaae hvad der duer hos mig, og see igjennern Fingre med det øvrige, som sætte Pris paa min Godhed for dem; kort de have været mig en troelig Støtte i forsagte Øjeblikke; i saadanne, hvori man synes man knap er 2 Kopeker værd. Da gjør det saa gadt, naar et Par agtværdige bedre Mennesker sætter Een om endog ufortjent høit paa Menneskehedens Rangstige; man smiler, slaaer af det halve, men kommer endda et godt Stykke tilveirs.

Du skal nu ikke troe af alt dette, at jeg heller er saa reent elendig, selv naar det er paa det værste, gaaer jeg blot gandske stille omkring; vaagner hen paa Morgenstunden lidt traurig, og kan ej slumre ind igjen, men stræber at lade som om jeg ej mærker det. Naar det er paa det bedste, saa er jeg ogsaa stille; det er da som et Havblik; intet godt, intet ondt. Sommetider lidt opløftet ved Tanken am alt hvad der er gjort, lidt Hjerteklap ved Tanken om at Hjernkomsten dog bestandig nærmer sig. Da, synes jeg, skal jeg heller intet mere ønske i denne Verden; blobt leve stille og ubemærket i min lille Afkrag, læsende med Dig adskillige Værker, som jeg nu har faaet Lyst paa, talende derom, glædende mig ved de vakre haabefulde Børn og

forglemmende den hele øvrige Verden, som jeg blot vil nærme mig til ved Breve. - Gid vi nu først vare i Orenburg og fik de første Breve efter lang Venten, saa jeg kunde vide om Du er kommen lykkelig op til Norge eller endnu sidder paa Vestergade og hører Træeskens Klapren og Jernstænger. - Humboldt har reist her samme Vej som jeg; vi havde nær truffet ham, Han har vist mig den Ære, at kjendes ved mig hører jeg; det er nævnt mit Navn.

Almuen tog ham her for Kejserens; saadant Optog og Stads var der med hans Reise. - Nu Taalmodighed min gode Professor; de Maaneder gaae vel ...aa, saa at Du i Fædrenelandet kan helligholde den næste 14 Juli med Din Hanna.

Gud være med Dig og alle vore. Din H.

Sig Møllers og Treschows og Skielderups, at jeg har dem alle i venskabeligt Minde og længes efter det Øjeblik, da jeg skal see dem igjen.

53) Europa. Slato-Ust Fabrik, paa Urals Ryg den 7de November 1829.

Hurra! Hurra! Hurra! *Europa*! Du kan vel begribe hvad der ligger i dette Ord. Jeg er saa længe vi ere paa Landevejen ret saa trøstig for at jeg hver Dag paa Kartet kan see, hvor mærkeligt et Stykke vi nærme os det kjære Hjem. Ach skulde vi ikke ned mod Syd herfra til Orenburg, saa kunde man saa temmelig snart være i Petersburg, thi Slatoust ligger lige Syd for Ekatherinenburg. Jeg har været stærk i Fristelse at vende lige hjem. Men alle vore Breve, som jeg venter at forefinde i Orenburg, kunde jeg ikke forlade; og dette holdt mig iblandt andet til at fortsætte det engang begyndte. Ach hvor er Du med Børnene? I Danmark eller Norge? Leve I, ere I friske; tænke I saa saart paa den stakkels Fader, som han tænker paa Eder. Vandfaldet her bruser og Jernhamrene larme, men give mig ei Svar. **Ill. 26** Da vi vare komne til Troitzk Fæstning paa den Kirgisiske Linie, og vilde fortsat Vejen til Orenburg, fik vi høre, at der i Orenburg var udbrudt Cholera morbus, som var kommen fra Bukarich med Handelsmænd, og at der var sluttet en Cordon om Byen. Da der nu tillige er nødvendig imellem Troitzk og Orenburg paa Linien at lade sig eskortere af et halvt Dusin bevæbnede Kosakker mod Kirgiserne, som her ere vilde og røverske, saa foretrak jeg for at undgae disse Vidtløftigheder at gaae den længere Vej over Slatoust og Ufa og i Ufa oppebie Efterretninger om Sygdommens Aftagelse i Orenburg. Saaledes ere vi nu komne hertil i Forgaars og reise i Eftermiddag videre. Slatoust ligger paa Ural en Mils Vej vestenfor den højeste Ryg; altsaa ere vi i Europa. Om 15 Dage ere vi i Ufa og en Uge senere i Orenburg. Oh gid jeg der maatte træffe gode Efterretninger om Dit Befindende. I Jeniseisk erholdt jeg de seneste Efterretninger fra Dig i Begyndelsen af August. Siden den Tid ere 3 Lange Maaneder forgangne. Gud skee Lov de ere paa bagen. Jeg haaber nu skal ingen videre Ubehageligheder træffe mig paa den følgende Reise. Europa er dog Eurapa. Jeg er Gud skee Lov frisk og har Fred med mine Omgivelser. Den eneste lille Krisis vi have at overstaae er den, at Snee begynder nu at falde, og altsaa saa snart Vognene forvandles til Slæder, hvilket giver et Ophold og Bryderie. Kunde det saa blot blive med een Gang; men jeg frygter for Mueligheden af at vi længer mod Syd igjen maae kaste Slæderne bort og derpaa atter, naar vi gaae mod Nord skaffe nye Slæder. Her koster det nu saa godt som intet, men det gjør Ophold.

Her leve vi imellem Lutter Tydske; denne Fabrikstad er næsten aldeles befolket af Tydske Mestere fra Elsaz (Strasburg) og andre Kanter af Tydskland. Det er en gandske behagelig Forandring pludselig at være forflyttet saaledes midt ind i Tydskland; men desværre i Eftermiddag ere vi allerede ude af dette LilIe Tyskland. Vi forfølge nu lige til Orenburg

Humboldts Spoer, og det morer mig at høre om ham. Han har her været overalt opvartet som en Prinds. Han har flere Steder gjort mig den Ære at omtale mig og har sagt her i Slatoust at han havde ventet at støde sammen med mig her. Jeg maa sige, at jeg ikke havde ventet andet, end at den højfornemme Mand aldeles havde ignoreret mig. Siden han nu alligevel var i et naadigt Hjørne, saa kunde det dog moret mig at see ham; men jeg sørger heller ikke over at det ej slog ind. Jeg har ej store Forhaabninger af Menneskebekjendtskaber, aller mindst af de Fornemme. Lad mig kuns blive den lille ubekjendte Professor i Rakkergaden, som ingen har seet, og af hvem man blot kjender Spidsen af hans Pen. Lad dem *der* besøge mig paa Papir ifald de have Lyst; saa skal jeg gjøre Contra-Visit paa samme Maade. Da komme vi bedst ud af det med hverandre. -

Ak min Ven; naar man kunde ønske sig fra Sted til Sted igjennem Luften til de Punkter, hvor man agter at gjøre Observationer og der blot ophalde sig 2-3 Timer paa hvert Sted uden at spilde Tid og ....dse sig frem langs ad de lange Veje, hvor skulde det da gaae fort og være interessant ....maales Resultat.... til med Millioner Hesteskridt. . . . Du troer, at . . . . vi sammen lægge alt det som vi have bereist, naar vi komme hjem, (længden af de Linier som ere befarne af *as* alle 3), saa udgjør det mere end Jordens Omkreds og vi have dertil sat i Bevægelse over 10, 000 Heste. For 9500 Spec. kan man jo ei forlange mere.

Tiden er forløben og jeg kan blot bede Dig at tænke kjerligt paa Din længselfulde Mand og at hilse alle mine søde Englebørn fra Deres kjerlige Fader. Fra Ufa eller senest Orenburg skal Du høre mere.

Jeg har kanskee glemt at sige, at Sygdommen er ophørt i Orenburg med Indtrædelsen af Kulden og at altsaa ingen Fare er for Reisens Fortsættelse. Lev da vel saa længe. Dag for Dag bliver jeg lettere om Hjertet ved at see mig nærme mig Enden. Snart snart (ja det vil sige om 4-5 Maaneder) skal jeg sige Dig mere mundtlig. *Mundtlig!*

Din Chr. Hansteen.

(Adressert slik:)
A Madame
Madame J. C. A. Hansteen née Borch
a/
Christiania en Norvège

(På grunnav store blekkflekker pa originalbrevet er enkelte uleselige ard oppført med .... på foregående side.)

54) Orenburg den 23de November 1829.

Førend jeg begynder at takke Dig, for den store og yderst trøstende Brevrigdom, somn jeg her forefandt ved min Ankomst, maae jeg melde Dig, først, at vi ere lykkelig ankomne hertil, for det andet ej endnu døde af Cholera morbus eller Pesten, eller hvad nu Aviserne ville kalde Sygdommen, og at vi heller ej have det i sinde, da Sygdommen nu forlængst er forsvunden med Indtrædelsen af Kulde og reen, klar, tør Luft. Imidlertid vil sandsynligvis dette Brev blive gjennernstukket og røget. Dette er en Forsigtigheds-Regel, som Regjeringen troer at skylde hele Landet; Byen er indsluttet med en militair Cordon, som forbyder al Commers imellem den og den øvrige Verden. Man faaer i al Fald Lov at slippe ind, naar man erklærer, at man inden man reiser igjen, vil underkaste sig en 14 Dages Quarantaine. Men da i meget lang Tid ingen er død og nu heller ingen flere ere syge, saa har Gouvernøeren sagt, at han inden kort Tid vil kunne hæve Cordonen, og ophæve Quarantainen. Denne forbistrede Sygdom har gjort mig megen Fortræd i det at den tvang mig til fra Troitzk at tage en dobbelt saa lang og yderst besværlig Omvei over Ural og alle dens mange Grene til Ufa og derfra hertil, imellem fattige, skidne Tscheremisser, Tschusasser, Baschkirer og Tatarer, hvor vi have døjet i sletter skidne kolde Huse, og intet forefundet at æde, istedenfor den korte magelige og interessantere Vej paa Urals østlige Side langs den Kirgisiske Steppe iblandt de meget velstaaende Kosakker. Til denne embarras, kom endelig den, da vi endelig vare slupne herind, at her hersker en Krigsgouvernør, en General Essen, en gammel Corporal, uvidende som en Underofficier, stoltere end en Spansk Grande, meer stivnakket i sin Uvidenhed end en Gjedebuk. Vi havde begge lovet os megen Behagelighed i denne Bye; thi jeg havde foruden et Brev fra Ministeriet til ham med Ordre at befordre paa alle Maader vor Reise, ogsaa et privat Brev fra Baron Palmstierne, som er langt ude beslægtet med ham. Desuden havde man i Ufa og overalt forroest ham saa meget. Men hvilken Forskjel imellem Original og Copie! At skildre hans Storagtighed og Opførsel vil jeg opsætte til mundtlig Samtale; men nok er det, han frappede og mishagede mig saa meget, at jeg havde besluttet strax at begive mig i Quarantainen, for desto før at slippe herfra og at afskjære al Commers med ham og denne mig forhadte Bye. Jeg havde lagt det store Postkort paa Gulvet og laae paa det paa Maven for at besee den nærmeste Tilbagevei til Petersburg; da Himmelen sendte mig en Skytsgeist, som vendte alle mine Tanker og Følelser mad lysere Egne og viste mig Resourcer hvorom jeg ingen Ahnelse havde. En af Essens Adjutanter kom her og foreslog os at gjøre Bekjendtskab med en ung Mand Karélin, som er Naturfarsker og tillige Attaché hos den Kirgisiske Chan, som residerer paa Steppen imellem Orenburg og Astrachan. For ret at forstaaes maae jeg

tilføje, at min Plan var at gaae fra Orenbuig til Gurief, ved det Kaspiske Hav, og derfra langs Havets nordlige Kyst til Astrachan. I den første Visit, som hans Exellence behagede at skjænke mig, sagde han, at til Gurief kunde jeg vel komme, men Vejen derfra til Astrachan vilde være forbunden med mange Vanskeligheder og næsten uudførlig (han behagede ej at sige, hvori Vanskelighederne skulde bestaae, formodentlig vidste han det ej selv). Derimod henviste han mig til en lang Omvej, som jeg ej havde Lyst til at tage, deels far Tid, Penge o.s.v. deels fordi paa denne nordligere Vej snart kan ventes Snee, som nøder os til at indrette os paa Slæder, som siden henimod Astrachan igjen maa ombyttes med Hjul. Due løb da hen til Karélin og kom, efter en halv Time tilbage med et glad Ansigt med Charter og en Tegning af Chanens Pallads, som Keiser Alexander har ladet bygge for ham, og fortalte, at her var en nye udventet Udvei, bedre end den første betænkte Vei over Gurieff, kortere, interessantere, lettere. Isteden for at gaae fra Orenburg til Fæstningen Uralsk langs den Kirgisiske Forpostlinie til Gurief og derfra til **Ill. 27** Astrachan kan man fra Uralsk gaae en lige og meget kortere god Vei over Steppen noget østenfor Chanens Pallads til Astrachan. Karélin skal selv netop besøge Chanen. Han vil ledsage os til Glinenoi, derfra besøge Chanen, derfra besørge Fildttelte (Chibitker) opsatte paa passende Steder fra Glinenoi til Astrachan, som blot er 200 Werst (20 Norske Mil), forskaffe Kameler til at bære Bagage og os med om vi have Lyst til at ride paa dem o.s.v. Han er Chanens Agent, og fortroelige Ven, Madame la Chanesse er en Tatarinde, som endog forstaaer Tydsk. Karélin har gjort denne Reise utallige Gange og siger, den er saa let og praktikabel som nogen. Han vil selv convojere os lige til Astrachan. Strax efter kom Karélin selv; en overmaade net yderst beskjeden Mand, som var saa glad, at han kunde hjelpe os. Han indbød os til The. Konen er et sjelden dannet Fruentimmer, som foruden Russisk, Tydsk og Fransk (hvilket sidste hun taler som Moders Maal), studerer paa egen Haand Italiensk, farstaaer noget Engelsk, er meget interesseret for alt, hvad heder Videnskab og Kunst, tegner nydelig. Hun er meget naturlig, aldeles uden Prætensioner. De leve gandske isolerede fra den herværende store Verden. Blot nogle unge Mænd, som føle Trang til noget bedre og højere og selv studere, hvoraf her ere endeel (Oficierer) tye derhen. Ogsaa hos en fortreffelig gammel General (hvis Navn er næsten uudtaleligt for vore Tunger), som er gift med en gammel mild Tydsk Kone og har 9 Børn, fornuftige, beskjedne og dannede, kommer Karélins ofte. Mdme Karélins Blik og Ansigt har noget som minder orn Ditte Rosenstand, men kaffebrune Øine. Hos dette i sine videnskabelige Beskiæftigelser, i sin gode indbyrdes Forstaaelse og i sine 3 smaae Børn (de have været gift lidt over 3 Aar) lykkelige Par have vi da slaaet os ned til Quarantainens Ende. K. har udpeget os og ført os sammen med hvad som

er gehaltfuldt i denne Stad, og jeg maae sige, at saadan en Samling af dannede og studerende militaire har jeg ingensteds truffet. K. beder os jevnlig, at vi dog maae gjøre ham saa lykkelig, at spise hver Middag hos ham medens vi ere her, og siger at dette er hans og Kones fælleds Ønske. Vi have dog blot benyttet det 2 Gange i denne korte Tid. Han embrasserer mig og vilde gjerne bære mig paa Hænderne; dertil er han saa comisk, betragter al Verdens Fjas med saadan Ringeagt og udtrykker sig derover saa comisk, plat, og er derimod en saadan Enthousiast for Videnskab og Kunst, at man da ej kan andet end at trives vel hos ham, og inderlig respectere dem begge. Hans Stilling hos Chanen lader til at være meget indbringende; han studerer Mathematik med ham til Tidsfordriv. Under alt dette samler han Insecter og Mineralier samt Planter paa Stepperne, og har lovet at forære mig en hel Mængde Doubletter af sine meget rare Insecter, som ere deels herfra, deels ved Tuskning sammenbragte fra Brasilien, China, Indien o.s.v. At der aldeles intet resikabelt er ved denne Reise over Chanens Stepper kan Du vide deraf, at hans Kone tale om denne hans Tour med os med samme Roelighed som om en aldeles almindelig Hverdags Reise fra Christiania til Fredrikshald. - Der staaer da nu intet andet tilbage, end at H. Ex. som K. altid kalder une bête, skal faae betænkt sig, og give os det nødvendige Aabne Brev til Kosakkerne paa Linien indtil Glinenoi, istedenfor som nu af Uvidenhed og Halsstarrighed og Selvklogskab under Paaskud af Omhue at sætte sig imod enhver fornuftig Beslutning; dernæst at Quarantainen hæves. Da vil Du, ifald vi ej endnu opholdes her en Postdag, næste Gang gjenfinde os i Astrachan imellem Indier, Perser, Jøder, Græker, Tyrker, Russer, Armenier o.s.v. Efter at have gjort en nøjere Bekjendtskab med dette mærkværdige Nomadefolk (Kirgiserne) og maaskee med dets herlige mathematik- og astronomie-kyndige Fyrste. Nu til Dine Breve. Men ulykkeligvis kom i dette Øieblik Budskab, at Posttiden er 2 Timer tidligere end jeg havde ventet. Jeg faaer altsaa ej Tid, at skrive hvad jeg vilde, men skal endnu

i Aften begynde paa et ordentligt Brev, hvilket jeg daglig skal arbeide paa. Her forefandtes fra Dig 4 Breve af Dato 1ste Juli (dupplo) 20 Juli og 6-7 Aug. - 3 Sept - 20 og 30 Septbr samt Dagbog fra 19 May til 1 Sept. incl. Hvilken Glæde og Beroeligelse disse Breve have forskaffet mig, kan jeg ej nu sige. Ligeledes forefandt jeg et meget venligt Brev fra Sverdrup, som var høist uventet. Siig ham endelig, at jeg med næste Post skal skrive ham til. Han taler deri om min *fortræffelige* Kone. Gud skee Lov det erkjender hele Verden, undtagen Du selv. Endelig fra Maschmann og Dall. Siig Sverdrup, at jeg allerede i Petersburg havde tænkt at skrive ham til, men at dette denne Beslutning er bleven opsat en lille Bagatelle af 1½ Aar, saa at jeg nu kommer post festum. Forelæs Sverdrup hvad Du troer kan interessere ham, af den

historis- ke Deel af mine Breve. - Jeg er nu saa tryg ved at vide Dig igjen med den hele Børneflok siddende lunt bag de beskyttende Fjelde, hvor ej den giftige Søevind, som hersker paa hint *flade Skidt* skal mere blæse Marven af mine Stakkels smaae Kyllingers Been, og Farven af deres Kinder. Hvad har Du Stakkel ej udstaaet for udmattende Anstrængelser og Ængstelser; men tænk paa Hans Egedes Kone og paa de Korsridderes stakkels Koner, som vidste deres Mænd i 3-5 Aar midt imellern Tyrker og Barbarer og Pest og Nød og Krig, uden at kunne faae en eneste Efterretning fra dem, uden ved en tilfældig tilbagevendende Pillegrim. Du har ligesaa meget Mod og Sjelskraft som de. Forsynet har nu udseet mig til at udføre dette Arbeide og vil ej lade mig falde fra det førend det er tilendebragt. Et Par Maaneder efter dettes Modtagelse sees vi vel Ansigt til Ansigt. Mit Helbred er godt, mit Sindelag mod Dig uforanderligt; altid fremskridende til en inderligere Forening; i Kassen er Penge, i Sindet Mod og Begeistring ved Siden af roelig Kraft. Med saadan Udrustning stiger man over alle Bjerge og der findes ingen Vanskeligheder. Jeg siger som Kongen. La benediction du ciel est visible. Alting vel i Selskabet her, Fred med Dig. Vi forstaaer nok hverandre, naar vi blot ville og ej ere for beskjedne og delicate. Altsaa: à revoir næste Onsdag. Thorlaeius er da hedenfaren. Din egen kjerlige Mand Chr. Hansteen.

55) Orenburg den 2den Decbr. 1829

Med sidste Post erholdt jeg Dit særdeles elskværdige Brev af 11te October med Fortsættelse af Dagbogen. Vær altid overbevist om min kjære Hanna, at ethvert af Dine Breve foraarsage mig en ublandet Glæde, naar det blot ej udtrykker Misnøje med mine Breve, eller med deres Udeblivelse paa bestemte Dage eller i nogle Postdage efter hverandre. Jeg har skrevet dem alle i det kjerligste Sindelag efter min enfoldige Forstand; jeg har skrevet saa ofte som mine mange Arbeider og min uendelige Brevvexling tillod mig, og søgt saa meget som det stod i min Magt i den lange Afstand at dirigere Breve til besternte Mærkedage. Derfor nedslog den uventede Misnøje mig saa meget. Fraværelsen og Savnet havde sat mig i en længselfuld og vemodig Stemning; denne trængte til en Opmuntring ved Yttring af en kjerlig Tak for hvad jeg troede at have lagt for Dagen ved mine Breve; men Dine Breve yttrede Utilfredshed med mig. Det gik mig som om En kom med et kjerligt Hjerte mod en elsket Person, men havde ondt for ved Miner og Ord at faae det udtrykt, og derfor greb til at tale for det første om andre Ting til et heldigt Øjeblik viste sig. Nu tager man ham ved Albuen, drejer ham om med et lidet Puf og siger: Du er ogsaa altid saa tør og kold som en Træeklods! - Men det er nu ej værd at tale mere derom. Det kommer altsammen af Misforstaaelser, af for øm Sensibilitet, Mistroe, star Afstand. Det første kan ingen gjøre for, det andet er en Egenskab som foraarsager Personen selv megen Smerte, men hvis Savn nærmer os til Fæet; det 3die følger af for stor Beskjedenhed, forøget ved uhældige Omstændigheder; ogsaa denne hører med til det bedre Menneskes højeste Prydelser, men er ogsaa en smertebringende Prydelse. I min Nedslagenhed begyndte jeg i Jeniseisk at læse Mynsters Prædiken om "hvorledes Venner som i Sandhed elske og agte hinanden, dog ofte kunne foraarsage hinanden Smerte". Ja hvad faaer man deraf at vide, hvad man ej fuldkammen vidste før? at det kammer af Misforstaaelser, Mangel af Aabenhed, Bøjelighed, for megen Personlighed o.s.v. Gud skee Lov det er forbi; ved min Reise har jeg ogsaa indhøstet adskillige moralske Fr... eller i det mindste faaet Øvelse i de Dyder eller rettere bleven opmærksom paa at undgaae de Handlinger og Egenheder, som kunne gjøre selv brave Menneskers Samliv til et Helvede. Fruentimmer, som i deres hele Liv bestandig ere sammenlænkede I een Stue med hinanden, lære dette altid til bunds, vi Mandfolk sjelden. Paa en lang Reise indtræder for Mandfolk netop de samme Forhold, især naar man reiser med unge Falk, som ofte ere prætensionsfulde, mindre følsomme og delicate, altsaa uopmærksomme paa Andres Forhold til dem. Naar man da vil conservere et taaleligt Forhold og ej rent forgaae af tilbagetrykte Ængstelser, saa lærer man lidt efter lidt de aandelige Balancer og smidige Bevægelser hvormed man undviger

Sammenstød, og holder sig paa Benene, om de ej kunne undviges. Jeg haaber altsaa næst Guds Hjelp, at vi skaI leve i et saa blødt og let Samliv herefter, som har været det eneste som har manglet i at gjøre vort Liv til et udmærket lykkeligt Liv. Feilen har ligget aldeles paa min Side. Jeg har havt for lidt, eller aldeles intet, Du alt for meget af den ovenomtalte Selvfornægtelse og Bøjelighed. Altsaa eine rechte gute Patschband!

Min lille Tosse har vel aldrig qvitteret far en tom Kasse. See det var vel de 100 Grunde, hvorfor Du ej aabnede den i Overbringerens Nærværelse. I Irkutsk blev den paa Posthuset indsyet i grovt Lærred forseglet og addresseret til Stieglitz. Nu kan jeg tænke Stieglitz har brudt Seglet, og taget Lærredet med hans Addresse af uden at paaskrive nogen nye og sætte nyt Segl. Han har da leveret den til Kammerherre Tersmeden, denne til Consul Sterky, denne sendt den til den Helsingøerske Consul og denne igjen skikket sin Fuldmægtig med den netop paa den 14de Juli til Khavn, for at opfylde mit indstændige Ønske. Nu ere Holzskruer en god Lukkelse mod Stød, men aldeles ingen mod Menneskehænder, ligesom ornvendt Lok. Da imidlertid Kassen har gaaet igjennem saa respectable Hænder, saa tør jeg haabe, at Holzskruerne ere bleven respecterede, og at Du ej har qvitteret for en tom Kasse eller kjøbt Katten i Sækken. Jeg respecterer Dine Sentiments og 100 Grunde, i hvilke de saa end ere; men jeg havde gjerne seet, at Stenene havde straalet Dig imøde paa den Dag, om saa denne Straalen havde kun forskaffet Dig aldrig saa liden en Glæde; det var dog nogen. Det var mig ligesom al min Anstrængelse for at bringe Dig denne lille cadeau paa den Dag skulde lykkes indtil Din Dør, og derpaa lige indtil Dine Hænder. Nu den Maade, som gjør Dig den meste Tilfredshed er mig den kiereste. Jeg er ej af den Faders Mening som siger til sin Datter: "jeg skal bitter Krone haarde Død gjøre Dig lykkelig, om Du saa end skulde krepere derover".

Hils alle mine sødeste Børn. Dine Fortællinger om dem have glædet mig ret til bunds. See til de Cornaille smaa Skrabekager. Den lille Juditsefigur har gjort mig lidt bekymret. Nu saa klumsede blive vel hverken Hænder eller Fødder; ej saa svedige Hænder, men ej heller saa smukke Tænder. Jeg er lidt ..erlig ved at komme en voxen ung Dame i Møde.

Lever indlagte Breve til Skielderup og Sverdrup og kys alle mine kjære Børn fra Din kjerlige Mand,

Chr. Hansteen,

Endnu engang skriver jeg vist fra Orenburg, uagtet vi vel om faae Dage afreise til Astrachan.

(Adressert slik:)

A Madame

Madame J. C. A. Hansteen

a/ Christiania

56) Orenburg den 9de December 1829.

Endnu sidde vi her min bedste Veninde, og blive vel siddende endnu i 5-6 Dage. Gud veed, hvorfor den velsignede Gouvernør søler saa længe med at ophæve Cordonen og Quarantainen. Her er ikke i lang Tid mere et sygt Menneske i hele Byen. - Vi ere i Gaar Aftes flyttede ind til ret et Engle-Par af Mennesker: Carélin og hans Kone, som jeg sætter ved Siden af Murawieffs Familie i Irkutsk, ja Carelin langt over Murawieff. Disse søde Mennesker have ret lagt an paa at være vore Velgjørere og Skytsengle; han convojerer os til Astrachan, som jeg vist har sagt i mit forrige Brev; begge overvælde os med Venskabsbevisninger. Da de fandt, at vort forrige Lagis var uroeligt, have de, halv med *Magt* trukket os (d.e. Magten næsten brugt mod mig, som altid nødig tager mod saadanne Offere) ind i en liden Sidebygning, hvor jeg rigtig nok har efter mit Ønske Roe Nat og Dag som en Eremit. Men uagtet alt det, at jeg lever imellem noble Mennesker gandske af min Art, saa føler jeg mig dog *alene*, og længes saa inderlig efter at komme videre. Imellem Alderdorn og Ungdom kan der dog aldrig sluttes nogen saadan Forbindelse, som tilfredsstiller Hjertet, undtagen i eet Forhold imellem Fader eller Moder, og Søn eller Datter.

En Smule fadaise sagt af en ung Mund er langt mere tiltrækkende end Visdommen selv flydende fra en ældre, og saaledes mindes den ældre immer om, at han er imellern Fremmede. Hans Vaner ere uafsættelige undtagen imellem hans Jevnaldrende, og iblandt dem finder han saa sjelden nogen med hvem han passer. Saaledes længes jeg ret saa inderlig efter at komme videre og nærme mig mit eneste Hjemmested, hvor Aarene ikke komme i Betragtning. Jeg vil ikke sige, at jeg skal blive en Engel, naar jeg kommer hjem; men at jeg har lært meget nyttigt for Samlivets Lyksalighed, det maae jeg paastaae. Menneskenes Vanitet og Middelmaadighed er bleven mig saa klar, og Lysten til at have med dem at bestille saa aldeles tilintetgjort indtil Væmmelse, - men det er ogsaa et dumt Capitel at perorere over. Nok jeg har et lykkeligt Hjem, hvor intet af alt dette hersker, og som jeg nu har lært at skattere saa uendelig høit, da jeg veed hvar overordentlig sjeldent det er. Ak min ømme Ven, mine søde elskværdige Børn, hvor skal det være lunt og hjemligt og oplivende efter en saa lang eensom Pillegrims- og Eremit-Vandring af 2 Aar, hvor man vel har havt Leilighed til at lukke Munden, men næsten aldrig Hjertet op, at igjen leve imellem Eder. Jeg maae slutte med at fortælle, at jeg Gud skee Lov er frisk og vel; at jeg heller ikke er fortvivlet; men blot bærer min Længsel med en stille, roelig taus Taalmodighed, som undertiden kan bryde ud i et stille Suk, hvilket man ej veed hvorfra det kommer eller hvad det skal betyde.

Dersom jeg ej skriver endnu engang herfra, saa faaer Du første Brev fra Astrachan.

Hils Trescbaws og Schielderups og Sverdrups og Maschmanns meget fra mig. Og saa Gud være med Dig. - Til Foraaret er al vor Nød forbi. Da skal Du vel aldrig mere helligholde nogen Fødselsdag uden Nærværelse af Din Chr. Hansteen.

(Adressert slik:)

A Madame
Madame J. C. A. Hansteen
a/
Christiania
en Norvège

57) Orenburg den 23de Decbr. 1829.

Endnu finder Du mig her, min søde Hanna; hvad tænker Du.derom? Cordonen am Byen er endt, alle Huse ere røgede, enhver kan frit reise hvor han vil, og dog ere vi ei kamne videre. Aarsagen er at vor Skytsgeist Karenin ei endnu har sine Papirer og Affairer far Chanen i Orden, skjønt han venter dem hver Dag. Jeg troer, jeg har sagt Dig, at disse gode Folk ingen Roe have havt, førend de have faaet os til at logere i deres Huus. Dette giver nu endeel Tidsspilde; men paa den anden Side er det en sand Hjertes- og Aandsnydelse, at leve imellem disse 2 Engle-Mennesker. Hvad som har Talent, Forstand, Dannelse og Hjerte i Orenburg forsamles om disse 2 Mennesker, og det er for alle en sand Opbyggelse at see dem leve sammen, undtagen naar en Hæftigheds-Orkan kommer over Mansieur. Dette bliver først det *andet* Bekjendtskab paa min lange Reise, som jeg sætter Pris paa, og det en ret høi Pris. Murawieffs i Irkutsk og Karelins i Orenburg; Karelin staaer i Ærlighed og Oprigtighed langt over Murawieff, men er en Smule bursk Carl Borch; comisk som han. Frue Murawieff var vist ligesaa englegod, som Frue Karelin, og havde ligesaa godt Hoved, endnu mere Musikfærdighed; men den fornemme Stand eller Opdragelse gjorde dog, at man altid holdt sig lidt tilbage. Vor nærværende Vertinde har vidst i de foregaaende Aar i Forening med sin Mand at nære sig ved Undervisning, saasom de giftede sig paa ingen Ting, uden deres Kundskaber og Talenter. Vi ere altsaa mere af en Art. Hun forstaaer ogsaa Tydsk tillige med sit Franske, og er altsaa ogsaa af den Grund lidt mere tilgjængelig far mig.

Jeg stræber derfor saa godt jeg kan at nedsvælge min Uroe og Længsel efter at komme paa Vejen og nærme mig mit kjære elskelige Hjem. Hun har da ogsaa sagt mig at i hvor tungt det er hende at skilles ved sin Mand, som ledsager os, og med ham fra hele Verden (saasom hun i hans Fraværselse lever aldeles som Eremit), saa vil hun dog ønske og bidrage sit mueligste til at vi kan komme afsted.

En glædelig Juul ønsker jeg Dig, den er da allerede i Overmorgen. Jeg talte i Gaar med vor Vertinde om vort Jule-Træe for Børnene. Ach i Aar faaer de vel intet! Dette bliver da vel det sidste Brev, Du faaer fra Orenburg. Tilgiv dets Ubetydelighed. Her er næsten aldrig Roe. Jeg skrev blot for at sige Dig, at jeg er frisk og saa vel og tilfreds som kan være, naar man saa inderlig længes efter sine kjære Mennesker, uden at kunne komme saa fort afsted, som Sindet tragter efter.

Posttiden er farhaanden. Farvel da min elskelige kjære Hanna. Gud skee Lov, Du har alle de samme Egenskaber, som disse 2 fortræffelige Fruentimmer have, men endnu nogle flere

til, som de Russiske Fruentimmer aldrig have. Du bliver dog altid den bedste. Kys mine søde Børn paa det kjerligste fra mig.

Din bestandige og uforanderlige

Chr. Hansteen

(Adressert slik:)

A Madame

Madame J. C. A. Hansteen

a/ Christiania

58) Orenburg den 30 Dec. 1829.

Min fortreffelige, og inderlig elskede Hanna! Saa nær ere vi ved Aarets Ende og endnu sidder jeg her. Jeg balancerer med mig selv alt hvad jeg kan for at holde Contenancet og for ei at mærke, at jeg i Hjertet angrer den Beslutning at ville strække mine Undersøgelser saa langt mod Syden til det Caspiske Hav. Den Tid jeg anvendte paa Reisen selv vilde jeg ei regnet paa. Min Længsel efter Hjemmet var bleven opvejet ved Bevidstheden om at jeg siden vilde glæde mig over min Standhaftighed. Men disse 6 Uger, i hvilke jeg ligger her ørkesløs fastbunden ved Galanterier og Delicatesser og far en stor Deel Nødvendigheds Baand; ach hvor tunge ere de mig ikke! Hvor kunde jeg ej vederqvæget mig i dem midt i min kjære, elskede Families Skiød, min eneste roelige sikkre Havn paa denne Jord. Midt under al den Venlighed, Agtelse, endog Caresser (saadanne som unge Folk kunne vise en gammel Mand), føler jeg dog immer, og maaskee mere end paa andre Steder, hvor langt jeg er fra mine *egne*, fra mit Hjem, fra min Generation. For at Du omtrent kan have en Idee om det Folk, iblandt hvilke jeg i saa lang Tid har levet, og hvordan jeg har det, vil jeg forsøge, at udkaste et Slags Portrait af vor Vert og Vertinde.

Vor Vertinde er 22 Aar, opdraget fra sit 10de til 17de Aar i en Pensian i Petersburg, hvor Moderen satte alt, hvad hun ejede til for at give denne eneste Datter den bedst muelige Opdragelse. Datteren, som har et overmaade blødt og aabent Hjerte, et sjeldent godt Hoved Phantasie, en Hoben Skalkagtighed, men forresten en alvorlig (det er ikke letsindig) Charakter, var i Institutet Lærernes Yndling, Anførerinde for alle Skalkestreger, der skulde spilles Lærere eller Directrice, vendte hjem til Orenburg ledsaget af Directricens og alle Lærernes Taarer. Hun er af Amalies Høide, har et noget spidst Ansigt (d.e. seer noget hectisk ud saavel i Figur som Ansigt, og bliver vel ej gammel); en krum spids Næse, en lang spids Tunge, hvormed hun kan berøre Næsespidsen; dunkelbrune Øjne (hendes eneste Skiønhed), som kunne udtrykke den mest smeltede Fromhed; hvid Hud med noget hectiske Roser i Kinderne. Hun taler Fransk som en Indfødt, læser de Tydske Digtere med Lethed; forstaaer Tydsk Tale med lidt Anstrængelse; har i den senere Tid af Høflighed begyndt at tale lidt Tydsk med mig; ellers taler jeg Tydsk og hun replicerer Fransk. Hun har været gift i 4 Aar og har 3 Smaaepiger, af hvilke hun selv har ammet den første i 7 Maaneder, men er bleven forbudt at amme de øvrige formedelst sit svage Bryst.

Karelin er en liden tyk, koparret, næsten styg Mand, med smaae blaaeagtige Øjne, Ansigt uden synderligt Udtryk; saavel dette som Figuren kan han overmaade vel bruge til at gjøre sig comisk, hvori han har en stor Force Han var opdraget i et Cadetcarps i Petersburg og havde

som Fændrik i Artilleriet en Duel med en fornem Herre, hvorover han blev transporteret med en Feldtjæger i en Slags Forvisning til Orenburg. Uden en Kopek i Lommen og uden Bekjendtskaber levede han her i 6 Maaneder af Vand og Brød saagodt som af Soldaternes Barmhjertighed. Han har et fortræffeligt Hoved og et i det mindste ligesaa fortræffeligt Hjerte, men som desværre ej kan bane sig Vei til at lyse ud af de ulydige Ansigtsmuskler, der blot lystre til comiske Expositioner. Han begyndte at informere her i Orenburg, gjorde Bekjendtskab med sin nuværende Kone, friede til hende paa følgende Maade: "Jeg maa sige reent ud, at jeg elsker Dem ikke: men jeg troer De er brav; vil De have mig". Hun blev af sin fattige Mader overtalt til at sige ja, græd, tog ham, og nu ere de det lykkeligste Ægtepar i Orenburg; han saa forelsket i hende, saa det er ret rørende at see. De flyttede ind i Moderens lille Huus, og da ingen af dem ejede en Skilling, begyndte de at informere Børn eller holde et Slags Institut. Her i Rusland er man høfligere mod Tjenestefolkene end mod Børnenes Lærere; det var altsaa surt for en Charakter som hendes; men hun trak sig ud af al Omgang levede stille i sit Huus med sit Arbeide og vidste at vedligeholde eller oprette en Agtelse, som man ellers ej skjænker den der *arbeider* for Betaling her til Lands, men gjerne den der bestiæler Staten for Millioner. Under denne Tid faldt hun paa til Recreatian at ville lære lidt af Botaniken, og hendes Mand lovede at skaffe hende en Bog. For at hjelpe hende, begyndte *han* selv at studere og var inden 3 Maaneder saavidt, at han havde oversteget alle Vanskeligheder i denne Videnskab. Nu er han en udmærket Botaniker. Dette trak ham ind i Naturhistorien, og nu er han lige saa om ej mere stærk i Insectlæren og i Mineralogien, som han i den korte Tid har lært ved egen Flid. Han har de skjønneste og rareste Samlinger af disse 3 Slags Naturgjenstande, megen Correspondance med fremmede Lærde. Han har en saadan Beeghukommelse, at hvad der eengang kommer den nær klæber derved for bestandig. Uagtet han ej har lært Latin, har han selv arbeidet sig saavidt frem at han læser de latinske Beskrivelser over Naturgjenstande med Lethed. Generøse ere de begge indtil det uendelige. Jeg har sagt ham, at det var godt, at hans R. ej er løs, ellers skiænkede han os ogsaa den. Jeg har faaet af hende en smuk Sølv Daase med en Basrelief i Laaget og en liden Koral - korneol - halskjede til en af Børnene; af ham Insecter, Mineralier, Planter. For et Aar siden blev han foreslaaet som en Slags Chargé d'Affaires for Chanen Dschanges, som regjerer den saakaldte Lille Kirgisiske Horde. Her tjener han 4000 Rubler aarlig, men maa den meste Tid leve adskilt fra sin Kone midt nede paa Steppen imellem dette vilde Nomadefolk, docg i Chanens eget Huss. En Feil har han, at han er saa endeløs heftig at han f.Ex. en Gang i Chanens Nærværelse har trukket en Dolk og været nær ved at stikke en af de Mahumedanske højeste

Geistlige (som var bekjendt som en Skjelm) ihjel. Chanen er saa godhjertet, at han tilgiver ham saadanne Storme. Men denne Heftighed frembringes ofte over de største Bagateller Storme mod den stakkels svagelige Kone, som med usædvanlige Sagtmodighed og Contenance udholder dem. Hun siger i Anledning af Disharmonie I Ægteskab: “min Ulykke er kort men stærk. Jeg vil ej ombytte den med en evig høflig Ligegyldigheds Phlegma”. Jeg har talt med K. om disse ubehagelige Orkaner og han har begyndt at skamme sig; siger, at om jeg blev længe, troede han, han skulde vænne sig af dermed; og er virkelig i 8 Dage meget roelig. - Da hun blev sat istand til at afskjedige sine Lærlinge, sagde hun, at hun i Førstningen syntes at føle sig saa ophøjet som en Dronning. Som charakteristisk om herværende Tænkemaade, maa jeg fortælle, at da den herværende Gouvernør vilde engagere Karelin et Kone, til at undervise hans dumme Datter, NB at komme til Datter i Huset og give Timer, yttrede han til sine Venner, at det var dog ubehageligt at K. havde en saa ringe Rang (Lieutenants Rang eller Velbaarenhed). Den eneste Plet jeg har seet paa hende er hvad hun har tilfælleds med alle Russiske Fruentimmer: Mangel i Huusligheds Vejen, deres Tilsyn med Kiøkken og Huus. Men dette er en nødvendig Følge af ligegyldige Slaver som Tjenestefolk, Kiøkken paa den anden Side af Gaarden, altid fyldt med Kudske, Bønder og Tiggere; et Gulv mere svinsk, siger Anders, end et Fjøs-Gulv hos os, da man maa skjørte op til Knæerne (Dette Kiøkken er tillige Dagligstue og Sovested for 7-8 Mennesker af begge Kiøn, gifte og ugifte). Hertil kommer 30° Kulde og et svagt Bryst, og de gemeneste Tjenestefolk af Verden. En Revolution maa først foregaae i den Russiske Bygningsmaade og i Tjenestefolkenes hele Maner, førend en Russisk Kone kan tænke paa, at have Overopsyn eller være huslig.

Saadanne ere de Folk, hos hvilke jeg nu lever i Huus i en Maanes Tid. Det er et Bekjendtskab, som skal vedligeholdes. Vi have lovet hinanden Correspandance, og den vil være mig ligesaa nyttig som behagelig. Nu spørger man hvad savner Du da i saadantet Huus? hvorfor er Du traurig? - Jeg har selv en saadan lykkelig egen Verden, den savner jeg, naar jeg seer andres Lykke. - Dertil følgende: det er saa bekjendt som sandt: "Lige lege bedst". Imellern 3 Mennesker hvis Alder ligger imellern 22 og 28 Aar føler en Mand paa 45 sig altid lidt fremmed. Han har rystet Barnet af Ermet; at gjøre smaa Barnestreger med hverken klæder ham eller passe med hans Gravitæt. Det er naturligt, at en Fadaise sagt af min Compagnon paa 24 Aar underholder eller kildrer mere end det klogeste han kunde sige. Selv blot at beskue en glat Maske gefalder Ungdommen. Skjønhedssandsen har i Rusland saa lidet Leilighed til at tilfredsstille. Altsaa jeg vilde saa gjerne retirere over i min lille Stue for at recreere mig ved Eensomhed *ag* Arbejde. Men deres Gjerrighed paa et Par saa sjeldne Gjester

og paa den korte Tid, i hvilken denne Nydelse er dem tilmaalt, og deres Godmodighed er saa stor, at jeg bliver halet ud af mit Kammer. M. K. har selv 2 Gange besøgt mig for at hente mig, og saa gaaer jeg da nolens, volens, Lydig og artig. Aftenerne trækkes ud til 12-1 for at drøjes. Altsaa sover man til 9-10 Form. hvorved min eneste Arbejdstid bortstiæles for mig. Jeg sover ilde om Natten; melancholiseret over mine elskelige Kone og Børn i Christiania. - Frisk er jeg forresten Gud skee Lov. Det heder immer om et Par Dage skulle vi afsted. Give Gud. Imidlertid et glædeligt Nyt Aar. O gid jeg kunde slutte Dig i mine Arme paa den første Dag, og sige Dig, hvor jeg er gjennemtrængt af Tanken om alt hvad Du er og har været for mig.

I Astrachan ligge da vist mange Breve fra Dig; ogsa dette trækker. Kys alle mine søde Børn. Hils Schielderups, Treschows, Sverdrups, Sara. Din bestandige

Chr. Hansteen.

59) Orenburg den 13 Jan. 1830 eller Nyt-Aarsdag gammel Stil.

Min bedste Hanna!

I Morgen endelig skeer vor Afreise herfra; Gud skee Lov! Jeg siger dette til de herværende gode Mennesker reent ud. "Kunde jeg komme her igjen efter 1 Aars Forløb og see Eder for et Par Dage eller en Uge, hvilken Glæde og Nydelse vilde det være. Men *nu* staaer al min Hu til Vesten og Hjemmet". - Jeg oppebiede i Gaar Aften det nye Aars Begyndelse hos Carelins fik i Present en Amethyst Uhrnøgel, gav Præsenter i mit og min Lieutenants Navn, imedens han var paa Bal og Maskerade. I Huj og Hast kom vi i Morges i Klæderne for at gjøre vor Compliment hos Krigsgouvernøren Kl 9, og skal spise der til Middag. Disse Par Ord skriver jeg derfor i Hast blot for at lade Dig vide at jeg lever, er frisk, og tænker bestandig paa Dig med Længsel.

Hils og kys alle mine søde Børn; fremdeles hils alle mine Bekjendtere fra Din egen troe og kjærlige Mand

Chr. Hansteen.

(Adressert slik:)
A Madame
Madame J. C. A. Hansteen
a/ Christiania

60) (nr. 61 mgl. eller feilpag.) Uralsk den 21de Jan. 1830

Min bedste Hanna!

Endelig ere vi igjen paa Vejen.Gud skee Lov, at vi ere løs fra Orenburg; næst Guds Hjelp skal vi herefter ingensteds mere sidde fast i Uger, end sige i Maaneder. Saa elskværdigt og behageligt Opholdet i det Karelinske Huus var; saa pinagtigt blev mig dog Ophaldet i Orenburg i Længden. Hvad kan trøste en Husfader, som har en kjær fortræffelig Kone og 6 elskværdige Børn, fra hvilke han har været fraværende i mere end 1½ Aar? Alene Reisen fremad; den dulmer Længselen og stiller Gemyttet noget til Roe ved Forestillingen om at man nærmer sig Maalet. - Jeg drømmer om Eder og tænker paa Eder Nat og Dag; jeg kan næsten ikke mere nu forestille mig den livsalige Følelse at være imellem saa mange Mennesker, som virkelig sætte nogen Pris paa mig og sorn slutte sin Tilværelse sammen med min. Men mon I virkelig ogsaa holde noget af mig endnu? Mon ikke Fraværelsen har været far lang? Mon jeg ikke har mistet det, som jeg først ved Savnet har lært *ret* at paaskjønne! Da er jeg først tilgavns en ødelagt Mand! Nej Du fortræffelige troe Sjel, om Dig har jeg alt Haab. Jeg kysser i Tankerne Dine Hænder og Dine Fødder, og Din Pande og Dine Øjne, og veed ej hvor jeg skal begynde eller ende. Saa sætter jeg Thora paa mit Skjød, og hun slaaer Armen om min Hals og jeg omslynger hendes Liv. Saa seer jeg den søde lille englegode Alvilde ind i de skjæve Øine (som maaskee vor Herre har rettet paa siden); saa faaer jeg Harald fat imellem Knæerne, og han seer lidt forlægen ned for sig, medens jeg carreserer ham. Saa kommer de 3 smaae følgende snurrige Smaaefalk, som jeg vel neppe gjenkjender mere. Ach det er nu det værste, jeg elsker de Billeder, som jeg forlod, og gjenfinder andre Former, som ere mig fremmede; og de faae alle en gammel Mand at see, sam i 2 Aar er bleven 5 eller 10 Aar ældre, og som de næsten have glemt, og hvis Caresser generer dem. Nu det faaer altsammen ikke hjelpe; efter 8 Dage vænner de sig vel til ham; men han faaer begynde fra nyt af at vinde deres Hjerter.

Du veed jeg drømmer sjelden, og jeg holder ej stort paa Drømme; men jeg maae dog fortælle Dig en underlig Drøm jeg havde paa Vejen hertil Natten imellem 18de og 19de Jan. Jeg stod ved din Side og betragtede Himmelen, som var deilig agurblaae, men besat med hvide regelmæssige Arabesker, Kors og Stjerner. Iblandt andre Figurer saae jeg en hvid qvindelig Figur i en tilbedende Stilling, som derefter lagde sig ned som en Døende. Jeg spurgte Dig, hvem det var, og Du svarede mig, det var Henriette. Kort efter vaagnede jeg. Jeg

holdt det, selv i Øjeblikket, for ingen Ting, d.e. for en Phanthasie-Leeg, og gjør det samme endnu. Jeg haaber at finde alle kjære Hoveder endnu ret paa Skuldrene ved min Hjemkomst.

Jeg veed ej orn jeg har fortalt Dig alle de nydelige Præsenter som Karelins have givet os. Jeg har faaet af Fruen, en liden næt Sølvsnusdaase, som hun selv har brugt, med en Kamée paa Laaget, et langt tyrkisk Piberør med Ravmundstykke, og til Nyt-Aars Præsent en Guld Uhrnøgel med en stor Amethyst; af ham en Samling Insecter og Mineralier, et Coralhalsbaand og et Cocosbæger; af begge en liden Plads i deres Erindring i det. mindste. Vi have givet dem til Nytaarspræsent igjen nogle slebne Glassager, Porcellænssager, og Due hengte et Par Guld-Ørenringer. Vi have forladt den kjære Frue alle 3 med nogen Svien for Hjertet. Af Geist var hun mere brilliant end Frue Murawieff; mere Livlighed og Vid; næsten ligesaa megen Skarpsindighed; dertil var hun af simpel Herkomst som vi andre, og levede i Simpelhed, var altsaa mere tilgjængelig. Men det er vist, min Cours stod langt højere i Murawieffs Huus; det bliver det eneste Sted paa hele Reisen, hvor jeg ej følte mig nogensinde smertelig fremmed.

Denne Bye (Uralsk) er beboet af lutter Uralske Kosakker, en egen Race, som i mange 100 Aar har tjent som Formue mod Kirgiserne. At fortælle om deres Rigdom og Egenheder bliver for vidtløftigt. I Morgen rejse vi videre til et Sted, hvor flere 1000 Kosakker ere forsamlede for ved et Tegn af et Kanonskud at begynde deres Vinterfiskerie. Den Kaviar, og andre Fiskeproducter, som her faaes er det delicateste, som kan tænkes, og jeg sætter det nær ved Østers; men Kaviaren kan kun saadan spises her paa Stedet; den taaler ej at transporteres. Med Tokayen og Champagner-Vin have vi levet her imellem disse Kosakker fuldt op.

Lev saa vel, min kjære Hanna; næste Gang fra Astrachan efter at jeg har faaet alle Dine Breve, som jeg der venter. Hils Treschaws, Skielderups, Sverdrups, Møllers, Langes, Maschmans. Kys alle mine sødest Børn fra mig. Dig selv kysser jeg i Tankerne seent og tidlig. Din

Chr. Hansteen

(Adressert slik:)
A Madame
Madame J. C. A. Hansteen
a/ Christiania

62) Astrachan den 17de Febr. 1830.

Vi ankom endelig hertil lykkelig og vel i Forgaars Aftes, og erholdt med nogle Vanskeligheder i Gaar Formiddag vor kjære i 2-3 Maaneder savnede Brevskat; en nye ankommen Postmester, vilde nemlig ikke udlevere hverken Due eller mig selv Brevene, førend vi bragte Bevis fra Politiet eller fra Gouvernøren, at vi vare de rette Personer; og det uagtet vi fremlagde et aabent Brev fra Ministeren for det Indre, vore Passer og andre offentlige os angaaende Papirer og Documenter. Endelig har jeg nu erholdt Dine Breve af 10 Novbr 23 Novbr (indlukket i Jfr. Halls Brev) og af 9de og 13de Decbr. Jeg takker Dig for hvert Ord deri; de have været mig meget kjære og glædelige. Den Ængstelse, hvormed Du skriver mig til, og som lægger et saa haardt Baand paa Din Pen, gjør mig ondt. Jeg er ikke saa rent forbandet vanskelig med Folk, som jeg har saa god Troe til, som til Dig. Gid jeg kunde give dette Brev Vinger for at sige Dig, at jeg slet ikke er misfornøjet hverken med Dig eller Dine Breve; tvertimod de ere min eneste Glæde. Det gjør mig saa inderlig ondt at høre igjennem Jfr. Hall at Du ængster Dig for mit Liv og bliver mager derover. Mit gode Barn; saadan tager det ikke paa mig, at jeg skulde døe. Mennesker hvis første physiske Kraft (den frodige dyriske Overdaad) er udsuget ved Stillesidden og Aandsanstrængelse, døe ei af lidt Modgang eller Nedslagenhed. Det gaaer blot mig som Dig, jeg føler mig ilde sommetider; men Livet er bleven saa seigt, at det ei lader sig udpresse. - Jeg vil sætte mit Hoved paa, at jeg kommer levende hjem; troer Du mig nu? Der er ikke det ringeste Spoer til Død hos mig; jeg sover godt; det er Hovedsagen; saa er alt godt. Her fra Astrachan gaaer sandsynligvis Vejen lige ret hjem til Petersburg; i næste Brev om 3 Dage vil jeg kunne sige gandske bestemt min Beslutning. I alle Tilfælde er jeg i lidt over en Maaned fra Dato i Petersburg, det vil sige, naar Du faaer dette Brev.

Alt hvad Du har skrevet om de søde Børn har overmaade glædet mig; den lille ubekjendte Viggo, samt Asta ere da mine Kiæledægger; det er curiøst, hvorledes Du kunde ahne, at jeg skulde foruroeliges lidt over den omtalte Judithe-Figur; Du har da selv rettet paa Sagen. -

Til Danmark reiser jeg ikke førend Du drager mig, og intet Foretagende kan være mig til Fornøjelse, som ikke Dit Bifald; derimod enhver Ting, som er Dig behageligt vil ogsaa være mig det. Sandt at sige: der er kuns lidt mere nu som fornøjer mig, uden et stille roeligt Familie-Liv. Angaaende Roe, da maae Du ej tøje den i saadan Forstand, at Børnene ej maae støje om mig. Jeg er nu i 2 Aar vant til aldrig et Øjeblik at have den Slags Roe, som jeg før var vant til; og jeg haaber jeg skal imellem hjelpe Børnene til at støje, ifald jeg synes de falde for søvnige.

Mine Breve fra Orenburg haaber jeg nu at Du, Sverdrup og Skielderup længesiden have faaet. Lidt mere Detaille om mit lange Orenburger Liv, over min Afrejse fra Orenburg, over Farten over den Kirgisiske Steppe, hvor vi convojeredes af 2 Sultaner, Chanens Oncle og hans Broder, som paa Ordre medbragte 2 Kibitker (store Filttelte) paa 4 Kameler; hvilke (Kibitker) hver Aften bleve opstillede til vort Natteqvarter; Kirgisernes Nomadeliv; 4 Dages Ophold i Chanens Pallads; hans overordentlige Artighed og Belevenhed imod os (jeg har et egenhændigt Brev fra ham med Indbydelse til at komme til ham), Præsenter; hans 2 Hustruer, en Kirgiserinde og Favoritinden en Tatarinde Fatime, som han overordentlig elsker, og som efter Karelins og alle Menneskers Udsagn skal være overmaade elskværdig og dannet (hun taler Tydsk), men som vi ej saae, da hun var syg; derpaa vort Besøg hos en Kalmukkisk Prinds, og deres lamaiske Gudstjeneste; alt dette skal jeg søge kortelig at frernsætte i mit næste Brev. Men i Aften sidde vi endnu begge indkneben i en liden trang Stue ved et lidet Bard, hvor vi knap have Plads til Papiret. I Morgen tidlig flytte vi ind i et galant Logis. Altsaa indtil den Tid Farvel. Kys alle mine søde Børn, hils alle de elskværdige Mennesker som interessere sig for mig, Frue Møller ej sidst. Jeg gjør Prætension paa et Velkomst-Kys, ligesom jeg fik et til Afsked.

Din bestandige troe Ægtefælle, Ven og Brader

Chr. Hansteen

Hils ogsaa lille Caspar, min Adoptiv-Søn.

(Adressert slik:)
A Madame
Madame J. C. A. Hansteen née Borch
a/ Christiania en Norvège.

63) Astrachan den 22de Februar 1830

Min bedste Hanna!

Ligesom jeg vilde begynde at skrive Dig til, ankom en persisk Kjøbmand, som Lt. Due har sendt Bud efter, og bragte endeel persiske Silkevarer. Due staaer nu og kjøbslaaer med ham og jeg har for Raritetens Skyld ogsaa kjøbt Tøj til en Kiole til Dig. Jeg har ladet Due vælge. Den orientalske Smag falder i det douce, saa Du skal ej være bange for det bliver far broget; ej heller koster hele Stykket efter vore Penge mere end 5! Spdr, altsaa er det overkammeligt. Indtil denne Handel er sluttet bliver altsaa mine Skriverconcepter lidt mere end almindelig confuse. Men tag til Takke efter Omstændighederne.

Vi ere ret et Par skrøbelige Stakler. Jeg havde aldrig troet,at jeg skulde forfalde saa aldeles i Traurighed, som jeg i de senere Maaneder har gjort. Længsel efter Hjemmet, en med min Helbred ufordragelig Diæt og især saa mange smaae ydre Omstændigheder have trykket mit Legeme og min Sjel ned. Nu ere endelig alle de Baand brudte eller løste; Skuden er frie fra de Orenburgske Sandbanker, hvorfra den, som det syntes mig, aldrig kunde komme frie. Jeg har besluttet at opgive den sydlige Reise til Kislar og Mosdok (som jeg dog maaskee havde udført, om jeg havde været alene) og saaledes direkte vende tilbage til Moskwa og Petersburg, hvor jeg altsaa 4-5 Uger fra Dato magelig kan være; og denne Tanke, som er saa nye, at jeg knap kan forestille mig den som muelig, har saaledes oplivet mig, at jeg igjen synes jeg er som et andet Menneske, sund paa Legem og Sjel. Min Ledsager, som i Grunden er et meget godt Menneske, har, siden han gandske kom ud af de Orenburgske Omgivelser, og efter at jeg hos Chanen Dschanger havde talt ud med ham, og kanskee efterat jeg ogsaa begyndte at føle mig befriet fra de mig generende og trykkende Baand, viist sig saa venlig og elskværdig imod mig, at jeg igjen føler mig i menneskeligt Selskab, og ej som i lang Tid alene midt i Ørkener og Stepper imellem Væsener, som ej gjøre mig andet end genere mig og generes af mig (dog min Ven Anders undtagen; han har aldrig foraarsaget mig eet Øjebliks Misnøje paa hele Reisen). Med Sorg seer jeg ikke sjelden paa Dine Breve Spoer af Taarer, som have udslættet Skriften. Opmuntre Dig, min kjerlige forsagte Ven: tænk paa at vi nu snart skal samles igjen; at vi med Taknemmelighed skal vide at paaskjønne den Lykke at besidde hverandre; at Modgang altid har den gode Frugt, at forbedre og gjøre klogere. Det veed Gud, Du behøvede det ikke; men *jeg* har lært at indsee meget, som jeg haaber skal komme vort Samliv til Nytte. Mit gode Barn har taget umaadelig Feil, dersorn Du har troet, at min Melanch0lie var frembragt af Misnøje over Dig eller Dine Breve. Jeg seer med Bekymring med hvilken Ængstelse Du skriver, ligesom Lodsen der styrer mellem ubekjendte

blinde Skjær ag frygter, i det han vil und- gaae den synlige Fare paa Højre Side, at støde an paa et usynligt Skjær paa venstre. Det er altsammen unødvendigt. Vidste jeg Dig kun glad og frisk, saa kunde Du skrive mig til hvad Du vilde; alt skulde glæde mig. - Jfr. Hall skriver altid saa meget godt om Dig; det glæder mig; ej fordi jeg derved lærer noget nyt; (den 23de Febr.) men fordi det altid er behageligt at høre sine kjære paaskjønnede. Hun siger, at Du steller saa pænt til min Hjemkomst. Gud veed, hvad Du nu gjør far galante Arrangements. Det var mig ellers en behagelig Tanke, at man alt laver noget til min *Hjemkomst*.

Som Tegn til at jeg er karsk og let igjen om Hjertet vil jeg begynde at fortælle lidt om vor senere Reise, nemlig fra Orenburg hertil. - Omtrent troer jeg den 16de Jan. fore vi ud fra Orenburg (vore 2 Vogne endnu paa Hiul eftersom her saa sydlig findes meget lidt Snee), Karelin med Chanens Tolk i en stor Slæde og vi i vor Britschke. Begge vare vi tause og traurige, saasom vi forlade vor interessante Vertinde, med hvem vi i næsten 2 Maaneder havde levet et saa intimt Familie-Liv, i den Overbevisning aldrig at see hende meer. Den første Nat tilbragte vi paa en liden Landejendom med en Mølle ved en Bæk med romantiske Omgivelser, hos en Tante af Mdme Karelin hvor Mdme Karelin tilbringer Sommeren med sine Børn. Vi fore langs den fiskerige Flod Ural, hvor de Uralske Kosakker besætte en Rad af Fæstninger og Redouter, som Formue mod Kirgiserne. Man faaer her altid en Escorte af 2-4-6 bevæbnede Kosakker. Den 20de og 21de opholdt vi os i den smukke Bye Uralsk, disse Kosakkers Hovedsæde, og deres Hoved-Atamans Residents. Den 24de om Morgenen ankom vi til et Sted, hvor paa en vis Dag om Aaret Kosakkernes Vinterfiskerie foretages. 4000 Kosakker vare forsamlede; paa et Signal af et Kanonskud styrte disse sig ud paa Floden, stille sig i Rader, hugge i faae Minuter Huller i Isen, hver stikker et Slags Baadshage ned i sit Hul, og Fisken som findes der i stor Mængde bliver uroelig, begynder at løbe omkring, og støder an paa de mange Baadshager; saasnart et Stød føles, søger Fiskeren at faae Krogen fast i Fisken, raaber om Hjelp, og man haler op. Fiske paa 1½ Favns Længde og Tykkelse som en Mand om Livet og af Værdie til over 200 Rubler hales op; Kiøbmænd og Prangere holde i 100 Tal med deres Slæder, kjøbe Fisken som den kommer op af Hullet og fare af med den til Moskou og Petersburg. Disse Fiske ere Stør, Sterletter og flere af denne Art Bruskfisk, af hvis Rogn Kaviar laves, og af hvis Blære Husblas. I mindre end 2 Timer havde man Fisk for mere end 400 Rubler. - Fra den næste Station Margenev forlode vi Floden Ural for at begive os tvert over Steppen, hvor den saakaldte lille Kirgisiske Horde nomadiserer. Den nu regjerende Chan Dschanger's Forfader er berømt som Historieskriver; han har skrevet sit Folks Historie, som er oversat i alle Europæiske Sprog. Den Gang boede de paa den østlige Side af Floden

Ural. Men Sønnen Nuralli Chan (den nuværendes Fader) drog kort før Begyndelsen af dette Aarhundrede med 40000 Kirgiser over paa denne Side af Ural og nedsatte sig paa den øde Steppe imellern Ural og Volga, hvor de endnu omvanke. Denne Nuralli Chan havde 12 Hustruer og med dem 40 Sønner ag 60 Døttre. Enhver Søn af en Chan bærer Navn af Sultan, betyder forresten ei stort. Vi gjorde nu 3 smaae Dagsreiser til 3 Kosakforposter, som ligge isolerede paa den uhyre store Flade, indtil den hvor Kirgisernes Grændselinie begynder. Disse Poster ere ei andet end et Slags Jord- eller Lerhytter halv under Jarden. Træer findes ej paa hele Steppen. Til Brændsel bruges Siv, som voxer paa enkelte fugtige Steder, og Koemføg. - Næsten overalt er Jorden saltagtig, saa at Brøndvand er ubrugeligt og salt, ej engang Køer og Heste drikke det. Til Vand bruges Snee, hvoraf der i Gaarden altid staaer et Læs. Gjærder og Udhuse ere sammenflættede af Risqviste og af Siv. En af Havedvanskelighederne ved at reise over Steppen om Vinteren er at *finde Vei*. Da der hverken findes Vej eller Stie paa dette store Landhav, saa kan man kuns finde frem ved at følge de Spoer, som andre have efterladt i Sneen. Bliver det mørkt eller endnu mere begynder et *Snefog* (kaldes her en Buran), saa er man endog i Fare. Sporet udslættes og man maa standse, og oppebie Dag eller Buranens Ophør. Et Par Mennesker af Convojen udsendes til Fods til Højre og Venstre for at søge. Fø ler man paa et Sted at Sneen er lidt haardere, saa veed man at man er paa Vejenr og. Toget rettes ind derefter, indtil man igjen mærker, at man er ude af Sporet. - Karelin var reist i Forvejen til Chanen for at melde sig og fornemme om Chanen vilde indbyde os til at tage ind til ham, eller om vi skulde fortsætte Reisen i ret Linie til Astrachan. I den sidste Forpost Glinenoi oppebiede vi fra 26 Jan. en 6 Dages Tid Bud fra ham. Her traf vi i Chefen en Lieutnant Loginow, som var gift med en Broderdatter af den berømte Skribent Karamsin, og som forstod saa meget *Fransk*, at jeg kunde conversere med hende, naar jeg talede Fransk og hun svarede paa Russisk. (Jeg forstaaer bedre at læse Spraget end Due, men jeg var far gammel til at lære at tale; jeg har ingen Hukommelse mere). Chanen havde faaet Ordre fra Krigsgouvernøren i Orenburg at skaffe os over Steppen til Astrachan; han havde givet Ordre til 2 Sultaner, som boede nær Glinenoi, sin Oncle Sultan Tschuke Nuraleitsch og sin Halvbroder Tauke at ledsage os med 2 Kibitker (et Slags meget stare Fildttelte, hvori Kirgiserne leve Vinter og Sommer) og det behørige Antal Kamæler. Disse 2 Herrer indfandt sig hver Dag en a 2 Gange for at conversere og spørge om vi havde noget at befale. De talte maadelig Russisk, dog kunde vi hjelpe os. Vi besøgte den gamle som boer i et Træe-*Huus* om Vinteren, saae hans Kone (den ældste) i al sin Pragt (røde Fløjels Klæder, Perler o.s.v.) hans Døttre, Moder og Sønnekone, som levede i Kibitker, spiste *Hestekjød* m.m. Endelig ankom en

Gesandt fra Chanen og bragte mig et overmaade artigt Brev fra ham paa Russisk, hvori han indbød os at tage Vejen over hans Huus, og et Fransk Brev fra Karelin. Chanen boede før altid som alle Nomader hele Aaret om

i Kibitke. Den nærværendes Fader byggede sig et lille usselt Træehus for Vinterer. Men da Kejser Nikolai gjorde meget af den nærværende Chan og af Chanessen som vare nærværende ved Kroningen i Moskou, saa lod han ham bygge et Slags Pallads, d.e. et meget elegant Huus, hvor han nu har alle Commoditeter, Billard, Europæisk Kok, o.s.v. Om Sommeren nomadiserer han i Kibitke ligesom alle de andre. Fra Glinenoi til Chanens Residents vare 3 smaae Dagsreiser, altsaa 2 Nætter at tilbringe paa Steppen. 4 Kameler bleve afsendte i Forvejen med de 2 Kibitker, hvoraf den første skulde opsættes paa den første 3die Deel af Veien, den anden paa 2/3. Vi afreiste i smaae Bondeslæder med det nødvendigste af Gods; vore Vogne bleve overladte til Kosakkerne at føre frem efter deres Magelighed til Chanen. - Om Vinteren tye Kirgiserne hen i smaae Sumper hvor Siv voxer, deels for at have Brændematerial, deels Lye for Vinden. I et saadant Hul leirede vi os den første Aften. Kamelerne knælede, Kibitkerne bleve afpakkede, Kjerlinger fra andre nærliggende Kibitker kom til for at opsætte dem, og i en halv Times Tid stod det store rummelige Halvkugleformige Fildthus, Sneen paa Gulvet bedækket med Siv og denne igjen med tykke Tepper; en stor Ild af Siv i Midten; Hynder med Bukariske Tepper lagte rundt omkring Ilden for os og de 2 Sultaner, Anders udenfor Kibitkedøren (en stor Klap af et Fildtdække, broget udsyet) med sin Samovar (Themaskine) fuldproppet med Snee, som ved Hjelp af medbragte Kul snart smeltede og kogte. Sultan Tschuki beordrede strax et Par Faar at slagtes; det ene blev kogt for Kirgiserne, det andet for de os ledsagende Kasakker. Gustav kogte for os Fisk og andre medbragte Sager, alt i den anden Kibitke. Nu blev The drukket, Tobak røgt, siden Toddy. Derpaa gik vi hen i den anden Kibitke for at see Kirgisernes Aftensmaaltid. Efter at Kiødet er kogt i en star Jerngryde bliver det revet i Stykker med Hænderne, fordeelt i Træboller og omdelt til alle Kirgiserne, som sidde paa Huk i en Cirkel rundt om Ilden. Man spiser med Fingrene uden Brød og Salt; siden drikkes den usaltede Suppe af Træeboller; endelig naar der er en saa fornem Mand i Kibitken som en Sultan, saa gjør han de øvrige Tilstædeværende en stor Ære ved følgende Ceremonie. Han tager det overblevne Kjød, skjærer det op i Tærninger, en Tomme i Gjennernsnit i en Træebolle, tager deraf en toppet haandfuld, saa meget han kan rumme paa det indvendige af Haanden og kalder nu paa en af de i Kredsen siddende Kirgiser. Denne kryber da paa Hænder og Fødder hen til ham, gaber over Haanden, og den anden manøvrerer mod Haanden saaledes, at han i et Par Sekunder har

stoppet ham den hele umaadelige Bunke i Gabet. Til dette hører endel Øvelse fra begge Sider. Nu fyldes Haanden paa nye, hvorved han udsøger Fedt og Mavert om hinanden, og en anden fremkaldes, og saaledes gaaer hele Cirkelen rundt. - Efterat vart eget Maaltid var til Ende, lagde vi os rundt om Ilden, med Fødderne mod Ilden. En Kirgis var sat til at paase den, d.e. at stikke det ene Sivbundt ind efter det andet. Efterat vi havde ligget noget, lod man Ilden gaae ud, og lukkede et rundt Hul, oven i Kibitken, til med et Fildtdække, og der var saa godt **Ill. 28** og lunt, som i en anden til Maade opvarmet Stue. Vi sov der meget godt og drog næste Morgen videre efter at have drukket The og Kirgiserne spist Faarekjød. Næste Dag vare vore Kameler gaaede trætte, da der var Skare (Isskorpe) paa Sneen, som saarede deres Fødder. Da vi kom til det bestemte Sted, vare altsaa Kamelerne tilbage, og vi nødedes at tage Natteqvarter i en sort røget Kibitke hos en Kirgiser Madame, hvis Mand var fraværende. Da vor hele Karavane ej kunde rummes der, saa maatte den største Deel bivouaqvere, blot begge Sultaner, Due og jeg, Anders, Madamen og hendes 2 Aars gamle Søn, som endnu pattede, samt Chanens Afsending tilbragte Natten i Kibitken. Det er ret vakkert at see, hvorledes en Kirgiserinde hilser en Sultan, naar hun NB ikke har seet ham i over *et Aar*. Hun kommer da ind i Kibitken, gaaer lige hen til ham, embrasserer ham, d.e. slaaer den høire Arm om hans Hals, den venstre om hans Liv, og han ligeledes med hende krydsvis. Efter denne hjertelige Omfavnelse træder hun lidt tilbage, han rækker sin høire Haand frem og hun trykker den imellem begge sine, dog er det charakteristiske derved, at han holder sin Haand vertikal, saaledes at Tommelfingeren vender op og lille Fingeren nedad, og hun slaaer begge sine flade Hænder paa hver sin Side (rechts og lincks) af hans; hvorved der da siges nogle Lykønsknings-Ord. Har man seet hinanden nyeligen, saa siges blot uden videre Anámbasis (Fred være med Dig), uden Omfavnelse. Natten gik gandske taalelig af; vore 2 Sultaner holdt længe deres mohammedanske Gudstjeneste om Aftenen, og begyndte igjen tidlig om Morgenen med Knæling, Bukken Panden slaaet ned paa Teppet, endeel Sang-Declamation, Udraab af Alla Hegeber (Gud være lovet), Strygen ned ad Skjægget o.s.v. - Den næste Dag avancerede vi videre og kom endelig om Eftermiddagen til et enligt staaende Huus, hvor en Tatarisk Kiøbmand har etableret sig, omtrent 7 Werst fra Chanen. Herfra afsendte vi en Kirgis med en Billet til Karelin, barberede og pudsede os, drak The o.s.v. Karelin ankom derpaa i Chanens elegante Bredslæde med 2 Kirgisiske Heste for og førte os til Residentsen. - Uhældigvis var Chanessen meget sygelig (frugtsommelig), saa vi ej fik hende at see; Chanen var ogsaa upasselig, men han var dog visible. - Vi fandt i ham en meget høflig, godmodig, forstandig Mand, som talte og skrev i Kirgisisk (Tatarisk), Arabisk, Persisk, Russisk; det

sidste kunde vi alene benytte os af. Han havde megen Anstand, og et ret interessant Ansigt. Han indrømmede os 2 Værelser i Hovedbygningen. Hans Dragt var Asiatisk, dog vide Pantalons Buxer af violet Fløjel med brede Guldgaloner ned ad Siderne, og Støvler paa Europæisk Maner; paa Kroppen en Halvkaftan af samme Couleur Fløjel med Galoner foran og nedenom. Udenpaa den en anden lang Fløjels Kaftan med Belte om Livet; paa Hovedet (hvoraf Haarene ere glatafragede) en Guld-Moher spids Hue **Ill. 29** med en Brem af Zabel om[23]. Hans Møbler vare af Mahagoni, store Speile, Stuerne vakkert betrukne og dekorerede; Gulvene belagte med kostbare Persiske Tepper. I Stuen stod et Fortepiano, som ellers var meget forstemt og somn jeg siden havde den Ære at stemme. Chanessen spiller taalelig og han selv klimprer lidt. Chanessen er Tatarisk (en Datter af en Mufti eller høj geistlig) taler *Tydsk*, Tatarisk, Russisk, roses af alle Mennesker som en meget elskværdig godmodig Dame. Karelin talede aldrig om hende udenat tillægge:ah comme elle est aimable! En Aftens gjorde vi mange Galskaber i Chanens Stue, Legems-Øvelser og Lege, som Chanens Broder den tykke Tauke skulde forsøge at eftergjøre, men som faldt ud til det latterlige. Chanen loe saa han holdt paa Maven. Due spillede tilsidst en Halling paa Fortepianet og jeg dandsede dertil. Jeg b1ev siden efter anmodet at repetere det, og fik den følgende Dag Oplysning om, at Chanessen havde ladet sætte en Stol hen til Døren, som var stillet paa Klern og havde saaledes paa denne Maade listet sig til at see en Norsk Dands. - Chanen besøgte os et Par Gange daglig i vore Stuer, spillede Billard med Due og Karelin (han er en fortræffelig Spiller), kort han var Høfligheden selv. Ved var Afreise var han i stor Forlægenhed for at finde nogen passende Præsent (efter Kirgisisk Vis) at give sine afreisende Gjæster. En Kirgisisk Prediction skulde det være. Han havde sagt til Karelin, at han vilde give os et Par Kirgisiske Hingster, hvis Hastighed ingen Engelsk Væddeløber skulde naae. K. forestillede ham Vanskeligheden af Transporten. Han greb da en anden Vej forærede Due en fuldstændig Kirgisisk Dragt og mig en Kalat (en slags elegant Slaabrok), som han selv havde baaret nogle Gange, samt hans ældste Søns spidse Fløjels Hue med Guldgalaner. Da han saae, at den var for liden, tog han sin egen Guldbrokades Hue af Hovedet og vilde sat paa mig, men jeg frabad mig det. Han mente da at Huen kunde passe for min ældste Søn. -

Foruden denne Tatariske Chanesse: Fatime, som han elsker overmaade højt og i hvis Værelser han opholder sig næsten hele Dagen, har han en anden Kirgisisk Chanesse, som han er meget ligegyldig med. Hun er en simpel Kirgiserinde, født og baaren i en Kibitke, altsaa

---

23[23] Om Halsen bærer han i et rødt Baand en stor Guldmedaille med Kejserens Portræt og

ligesaa vaar som alle de andre. Hun fik en Søn en af de sidste Nætter vi vare der. Due laae i Billarden lige udenfor hendes Dør, som NB ej kunde lukkes videre end paa Klem og var tilbunden med en Hyssing og hængt et Teppe for. Han hørte den lidende i 2-3 Timer raabe paa Allah! og endelig 10-12 Qvinder pludselig udraabe Allah hegeber! og en nyefødt Drengs Skrig. Jeg stod da op og bad ham drage sine Sengklæder ind til mig, da en saadan Scene var for stærk selv for en Søemands Søvn. Da Chanen hørte at jeg havde 6 Børn, havde været forlovet i 9 Aar fra 21de til mit 30te Aar fortalte han mig, at da han erholdt sin første Søn med sin første, nu døde Kone, en Søster af den nu værende Kirgisiske Chanesse, var han 18 Aar gammel. Jeg sagde ham da, at paa den Maade kunde jeg gjerne være hans Fader; han er nemlig 26 eller 27 Aar gammel **Ill. 30**

I den store Sahl i Midten var der altid fuldt af simple Kirgiser, som sad paa Huk rundt omkring Væggene, ligesom i deres Kibitke, passiarede i Ørkesløshed hele Dagen, indtil om Middagen Kiød bragtes dem i Træeboller. Chanen gjorde ofte en Rund imellem dem og talede med hver især. 5 Gange om Dagen holdtes Bøn der. Chanen selv forrettede ofte Tjenesten; almindeligvis en Mulla. Under Gudstjenesten aftage de den spidse Hue og paasætte en Turban (Schalma) . - Fra Chanen reiste vi den 9de Febr Form. Ledsaget af en Kosak-Officier, som Chanen havde beordret, at føre os til Astrachan. Den 14e3 anlangede vi hos en Kalmükkisk Knäs eller Prinds, en Ven af Chanen, hvor vi opholdt os næsten en Dag, saae deres Gudstjeneste, som er den samme Lamaiske, som vi allerede havde seet paa vejen til Kiachta hos Mongolerne og Buræterne hos Chamba Lama. Paa Stationen før havde jeg stødt paa Professor Parrot fra Dorpat med en Student, som kom fra Grusien, og forgjeves avde ventet at træffe mig i Baku, Tiflis og Astrakan. Jeg overtalede ham at vende tilbage med mig de 10-12 Werst til den Kalmukkiske Knäs, som jeg havde meldt mig hos; da kunde vi faae Leilighed til at tale lidt med hverandre og han gjorde det. Dette gjorde mit Ophold der meget behageligere, da jeg brugte ham som Tolk, saasom Knäsen forstod Russisk og Parrot ligeledes. Knäsen var den gjæstfrieste, høfligste, godmodigste Vert af Verden. Han gjorde os nogle smaae Kalmükkiske Præsenter og jeg gav ham min Norske Tollekniv; mit Svenske Fyrstaal og de 100 Engelske Penne havde jeg allerede bortskjænket til de 2 Sultaner. - Iblandt andre Raritæter, som vi bad Knäsen at vise os, var ogsaa den, at lade os see endeel Kalmükkiske Damer i deres fulde Dragt. Om Morgenen før Frokosten bleve vi indbudne at spadsere ud i en Kibitke, som stod i Nærheden af Knäsens Huus.Der forefandt vi 12 Qvinder siddende i Rad i en 1/4 Cirkel, og naturligvis en Flamme brændende i Midten af Kibitken. Vi

---

omringet af store Brillianter

placerede os da paa Huk paa den modsatte Side af Ilden og beskuede dem. Kostbart klædte ere de, men umaadelig stygge af Ansigt. Til Conversation kom det ikke, da ingen af dem forstod Russisk. -

Angaaende Kirgiserne har jeg forglemt en Synderlighed; det er ingen ældre Mænd i en Familie tilladt at see Konen til et yngre Leed af Familien; saaledes kan en Fader aldrig see sin Svigerdatter, en Onkel ei sin Brodersøns Kone, en ældre Broder ej den yngres Kone o.s.v. Da vi besøgte Sultan Tschuke Nuraleitskt, Chanens Oncle i hans Huus nær Glinenoi Forpost, lod han efter vort Forlangende sine 2 Døttre og sin Sønnekone klæde sig paa i deres bedste Pragt og opstille sig i Grunden af en Kibitke; men han blev selv staaende udenfor imedens vi gik ind. Han har selv aldrig seet Chanens Hustruer, og han fortalte, at da de alle 3 vare tilstæde ved Keiserens Kroning i Moskau, og bleve tilsagte til Audients paa een Gang, saa kam de i stor Forløgenhed; thi Chanessen Fatme og han maatte ei see hinanden. Endelig fandt de paa følgende Maner. Hun kom ind tilhyllet med et langt Slør, ledsaget af Chanen og Onkelen. Da Keiseren kom, saa maatte Onkelen retirere bag Chanessens Ryg før hun kunde slaae Sløret tilside. - Angaaende den Norske Hallingdands, som jeg paa mange Steder har maattet dandse, og hvortil salig Frue Bergh lærte os Musikken, da er at mærke, at den nu spilles i Irkutsk hos Murawieffs, I Slatoust paa Urals Ryg hos Berghauptmanden van Achte, i Orenburg hos Karelins og en General Okonneffs, midt paa den Kirgisiske Steppe i Chanens Residents og Gud veed paa hvilke flere andre Steder man har lært den. Den har overalt fundet Biefald. Men dandse den kan man ej; dog er der en Russisk Bondedands, som har *megen* Lighed med den.

Astrachan er en vakker, anselig Bye, især mærkværdig ved den umaadelige Blanding af Nationer, som her findes; nemlig Hinduer, Armenianere, en stor Mængde Persere, Bucharer, Chivinser, Kalmükker, Kirgiser, Tatarer, foruden alle Slags Europæer, fra Engelskmænd, til Normænd. Alle disse Folk tale hver sit forskjellige Sprog. En Major Kyster Dansk født have vi truffet her, som endnu taler temmelig Dansk, slet Tydskt og Russisk, gift med en Kone, hvis Familie-Navn er Dahl, og som ligeledes stammer fra Holstein. -

I Morgen den 25de Febr. vil vi see til at reise herfra, og da vil det gaae saa gesvindt og direkte, som Omstændighederne tillade til Moskow og Petersburg. Sandsynligvis faaer jeg dog paa Vejen til Moskow endnu engang Leilighed til at skrive Dig til; om ei videre, saa blot at fortælle at jeg lever og iler imod Dig, og mine kjære Børn. Hils dem alle meget; ligesaa alle andre Venner. Brevene til Sverdrup og Skielderup haaber jeg ere rigtig ankomne og afleverede. - Det er sandt; kan Du skrabe sammen et Par hundrede (200) Specier til min Ankomst til Stockholm? Saameget vil vel mit Udlæg for indkjøbte Sager blive. Nærmere

Beskjed om Afsendelse deraf skal jeg senere give. Maaskee behøver jeg dem ej før i Christiania. Skulde Du finde noget af det Indkjøbte overflødigt, da vil det ved at afhændes i Europa vel næsten give dobbelt saa meget af sig som det har kostet.- Og dermed et kjerligt Farvel fra Astrachan. Vær aldrig saa ængstelig med at skrive mig til; naar Du blot ej siger mig, at Du er misfornøjet med mig, saa glæder og interesserer mig det hvad Du kan skrive. Din kjerlige Husbonde

Chr. Hansteen.

64) Guvernementsstaden Pensa den 15de Marts 1830.

Jeg har egentlig intet andet at sige Dig i Dag, end at jeg er kommen lykkelig og vel hertil, og længes overmaade efter Hjemmet. Vor Reise gaaer desværre uforventet langsomt. Vi foere ud fra Astrachan paa Hjul; men da vi vare komne en 300 Werst mod Nord fandtes Sneen saa dyb, at vi maatte lægge os ind i en af de ofte omtalte Posthuse (en sand Velgjerning af den Russiske Regjering mod den arme Reisende) og der lade Bønderne sammenkløttre Slæder under vore Vogne. I en Dag var dette færdigt; Slæderne saadanne som man hos os bruger til at slæbe Kanoner eller Stene paa. Herimod avancerede vi langsomt til Zarizin, hvor vi fik den Efterretning, at den korteste og vestligere Vei til Moscwa, som jeg havde besluttet at tage, var aldeles impassable far saa tunge Equipager formedelst den dybe Snee; at vi altsaa maatte følge Wolga til Saratow. Ved denne Leilighed kom vi igjennem den bekjendte og interessante Tydske Herrenhuter-Colonie Sarepta, hvor vi tilbragte en ret behagelig Dag, forflyttede pludselig midt ind i Tydskland, blandt Tydske Sæder, Levemaade, Klædedragt o.s.v. Jeg provianterede mig med Smør og drak Øl naturligvis, for at sætte min Mave i godt Lune; kjøbte Sareptaisk *Snustobak* og Senep (begge berømte Producter), Honningkager hos en Bager fra Kjøbenhavn, lod os omvise af Politiemesteren Christensen fra Tøndern o.s.v. Nordenfor Staden Kamyschin ved Wolga farer man langs Wolga igjennem lutter Tydske Colonier, som ere anlagte en 70 Aar tilbage (103 Colonier) og man kan dristig tiltale enhver Bonde, enhver Tøs paa Tydsk og faae Svar, omendskjøndt Svaret er lidt vanskeligt at forstaae, da Colonisterne ere deels Sachsere, Bayrere ag Elsassere, som tale et fælt plat Patois, og da de nu allerede ere i 2den og 3die Generation, saa har Spraget ej just forbedret sig ved de Russiske Omgivelser. Jeg maae tilstaae jeg følte mig saa vel og let imellem dem. Man elsker dog sin egen Sprogstamme mest; Russerne ufortalt. En snurrig Anecdote fortalte os en Posttilsynsmand paa en af disse Colonier; at der nemlig 10 Werst fra hans Colonie ogsaa havde været en *Fransk* Colonie, men som var nu reent forsvunden, saasom tous les Messieurs et Mesdames vare gangne af som Sproglærere i Russiske adelige Familier. Have disse gode Messieurs Franske Bønder talt et saa godt Fransk, som de Tydske Bønder her tale Tydsk, saa have de unge Knäver og Knäginner (Fyrster og Fyrstinder) der fik dem til Lærere, ret lært et vakkert Sprog; om Opdragelsen ville vi ej tale. Blandt disse Tydske Colonier findes nogle Catholske, andre Reformante andre Lutherske. Deres Huse ere rettere byggede og renligere, Levernaaden hel anderledes end hos Russerne, Ansigterne vakkrere og aldeles Europæiske, omendskjøndt de klæde sig gandske paa Russisk. Kort denne Tydske Reise var mig en

Opmuntring en liden Delice for Øje og Øre (da jeg er tarvelig). Ved Gjennemkjørselen igjennem en Colonie stak en ung Pige Hovedet ud af et Vindue og raabte leende, i det hun fik Øje paa Anders, der sad paa Bukken, "der Mann hat einen Pudelkopf"! (han har kjøbt sig en Hue af hvidt krøllet Pudelskind) hvilket meget stødte ham, saasom han nu ved daglig Omgang med Gustav forstaaer det meste hvad der siges paa Tydsk. Dette blev ham betalt da vi kom til Huus. Han kom ind, og da han med Forundring vendte sig om for ret at betragte alle disse Tydske Mennesker, men ej vovede at tale et Ord (saasom han ej kan tale hverken Tydsk eller Russisk) saa sagde en gammel Kone der lod sin Rok standse for at besee ham igjen, efterat hun havde hørt at han var en Mand der hverken talede det ene eller det andet: "er hat ein freundlich Gesicht". Dette smigrede ham. Han gjør overalt lidt Fortune med sit Udvortes hos Qvinderne; Gustav ved sin Mund hos begge Kiøn; thi alle Mennesker holde af at lee.

Vejen blev fra Saratow slettere og slettere, d.e. saa fuld af Støb, at vi maatte fare Skridt for Skridt, og dog fik saadanne Slag, at vi alle havde Hovedpine og ømme Lemmer. Slæderne maatte repareres hver Dag, uagtet de ere sammensatte af tykke Tømmerstokker af Birk. De 2 sidste Dage kom vi ej længer end 45 den ene og 35 Werst den anden, uagtet man paa godt Slædeføre kan kjøre 150 Werst i 12 Timer. Om Morgenen havde vi udført en stor Reparation paa den ene Slæde midt paa Vejen gik den anden under var Calesche i Stykker. Vi maatte sende Bud til den nærmeste Landsbye (8 Werst) hente Folk, Tømmermand et Par Slæder med Tømmer, Øxer o.s.v. og byggede saaledes midt paa Vejen saa godt som en nye Slæde. Imidlertid stode vi 4-5 Timer midt paa Landeveien. Nu have vi her i Pensa sendt vore Vogne til en fornuftig Tydsk Smed, som jeg haaber skal saaledes forsee dem, at vi uden Anstød naar i det mindste Moscwa om ei Petersburg. Vi afreise herfra om et Par Timer og naae vel, i Betragtning af det slette Føre ei Moscwa førend om 9-10 Dage. Men saa ere vel ogsaa alle de sidste Besværligheder overstandne; thi den Moscauske Chaussée er vist i god Orden. Anders og Gustav vare i Gaar gandske forkomne, traurige, mørslagne, havde Hovedpine. Nu ere de igjen flinke efter 2 Nætters roelig Søvn i et godt varmt Kammer; en Delice, som de næsten ikke have havt siden vi forlode Kasan. Jeg er Gud skee Lov ret rask; mit Humør er bedre, kun er Tiden ofte ret lang, især naar det gaaer saa langsomt, og vi maa gjøre en Standsning. Gud veed jeg har kjøbt mine Resultater ret suurt og dyrt; men hvad der er dyrekjøbt bliver os jo dyrebart, naar vi ere tilende med Afbetalingen. Altsaa vil vel den Tid komme da jeg med Glæde og Tilfredshed kan tænke tilbage paa den *overstandne* Reise, ifald jeg er saa lykkelig

at finde alle mine friske og vel paa Sjel og Legeme, og især min elskelige Kone. Hils saa alle mine Børn fra Din egen Hansteen.

(Adressert slik:)
Frue Professorinde Hansteen født Borch
til/
Christiania.

65) *Petersburg* den 10de April 1830.

Min gode Hanna!

Disse Par Ord skriver jeg i Hast i Baron Stieg1itz's Contoir blot far at melde Dig vor lykkelige Ankomst hertil i Gaar Aftes Kl 12 Midnat. Et Brev af 10 Febr med Seddel fra Skielderup fik jeg fra Stieglitz og et andet i dette Øjeblik hos Baron Palmstierna af 3de Marts med Indlæg. Med næste Post skal jeg skrive og takke udførligere. Om faae Minuter gaaer Posten.

Hils de søde Børn fra

Din Chr. Hansteen

(Adressert slik:)

A Madame

Madame J. C. A. Hansteen

née Borch

a/

Christiania

en Norvège

66) S. Petersburg den 17de April 1830

Min kjræreste Hanna! Med forrige Post skrev jeg i Stieglitz's Contoir et Par Ord for at melde Dig, at jeg helskindet.var ankommen hos Palmstierne her til Petersburg. Kort efter fik jeg hos Palmstierne Dit sidste Brev af 23de - 24de Marts; det var altsaa kuns 17 dage gammelt og havde maaskee allerede ligget her nogle Dage. Seer Du saa nær ere vi endelig hverandre! Jeg har altsaa faaet her 3 Breve[24]: af 10 Febr. ledsaget med de ligesa interessante som skarpsindige Bemærkninger, samt Skielderups Brev; af 3de Marts med Digtet til Norge og Danmark; og af 23de - 24de Marts. At de have glædet mig behøver jeg neppe at sige, naar jeg tillægger, at min eneste glædelige Tanke er Hjemmet; at jeg er saa kjed og træt af Verden og Mennesker, at jeg netop bringer det til at holde Contenance far Velanstændigheds Skyld. Ach min kjerlige Hanna og I alle mine søde elskede Børn! Hvar skal jeg føle mig lykkelig imellem Eder. I slutte Eder dog alle med lidt mere Sikkerhed og Troeskab til mig end hele den øvrige Verden. Hvor skal jeg gjøre mig til Barn imellem Eder og lege med Eder, ifald I kan benytte den gamle forfuskede Person til Eders Legekammerat. I det mindste skal jeg med den bøeligste Villie af Verden, igjen see at opvække Reminiscentser af Børnealderen og studere Eders ydre og indre Bevægelser far at gjøre mig saa meget som mueligt værdig til Eders Kammeradskab.

Fra Pensa af skylder jeg en kort Beretning am vores Liv. Føret var saa umaadelig opkjørt af de uendelige Transporter, at Veien gik i en evig Bølgelinie **Ill. 31**

Naar den store Calesche kom paa Toppen a af et saadant Støb og styrtede sig paa sin Slæde ned i den næsten Mandshæje Fordybning ved b, saa blev man kastet med Hovedet op mod Caleschen og maatte holde sig med alle Kræfter fast for ej at slaae sig fordærvet. Mange Steder var der neppe Slædelængde imellem Støbene, 3-4-5 efter hinanden. Ved de større maatte man standse og med en Øxe hugge bort noget af Toppen for at fylde i Dybet; ofte kunde 5 Heste ei drage Vognene op af Hulen. Hovedpine og Smerte i Brystet vare Følgen af disse Rystelser. Flere Dage maatte jeg tilbringe udenfor Kaleschen staaende bag paa Slæden, da jeg ej kunde udholde de voldsomme Slag. Jeg sprang da af i de værste Støb. Saaledes avancerede vi somme dage ej mere end 35-45 Werst d.e. 3! til 4! Norsk Mil I en liden Bye Saransk en Dagreise nordenfor Pensa traf vi en Dansk Dr Mædicinæ Friese (fra Schleswig) med en Fyensk Kone fra Nyeborg, født Willms; hun havde ogsaa sin gamle Moder med. Hun kjendte Præsten Müller af Navn men ei Dig. Der talte vi Dansk (en stor Sjeldenhed). Hun bar

selv Frokost ud til Anders Nielse; og sagde: “Je maae dog ud og tale med min Landsmand”; hun talte med ham i et Qvarters Tid, og det fornøjede og smigrede ham meget. Det er første Gang i næsten 2 Aar, at han har kunnet tale med nogen. - Endelig kom vi efter megen Elendighed til Moscow, besøgte vore gamle Venner, især den meget elskværdige Familie Apotheker-Enken Mdme Eimbrodt: fik vore Diplomer som Medlemmer af Academiet i Moscow, hos Statsraad Fischer, spaserede endeel med Frøken Caroline Jänisch, som endnu ej gandske havde forglemt sin Forlibelse i Ltn. Due; af hende fik jeg ogsaa et Tydsk Digt eller poetisk Kiærligheds-Erklæring til Øhlenschläger, hvis fleste Arbeider hun har læst, og lovede at oversende det, samt skaffe hende om mueligt et poetisk Sendebrev som Gjensvar. Føret var gaaet op og vi maatte sætte vare Vogne igjen paa Hjul. Paa Vejen til Petersburg faldt snart et Hjul i Staver, snart et andet: Bekostning og Ophold. Endelig er vi her.

Saasnart Vognene igjen ere lappede, fare vi til Åbo og indskibe os der til Stockholm. Over en Uge vil det vel endnu vare; thi man siger, jeg skal lade mig forestille Kejseren og takke ham for hans Beskyttelse o.s.v. I Morgen (18 Apr) er Paaskedag og først nogle Dage efter al den Hurlumhej er der at trænke paa Audients. Jeg er allerede saa træt af Petersburg; kort jeg duer ej mere far denne Verden, kuns til at leve i Rakkergade.

Ønsk Keilhau til Lykke. Jeg hører her Abels Ruhm; Dagen efter hans Død blev han udnævnt til Professor i Berlin. Franzoserne selv kalder ham en genie eminent. Tak Fader Skielderup paa det venligste. Kommer dette Brev før den 15de May i Dine Hænder saa lad det lykønskede Dig til det nye Giftermaal. Næst Guds Hjelp skal dette nye Aar af vort Ægteskab gaae af i stille roelig Glæde og Nydelse af Guds Velsignelse, som hviler over et Par der elske, agte og forstaae hverandre, og som dertil have en 6 fold Lykke af elskværdige Børn omkring sig. Lev vel! Fra Frue Karelin forefandt jeg her et meget elskværdigt Brev, med Hilsninger til Dig. Tiden er forhaanden: altsaa maaskee mere næste Gang fra Petersburg. Hils alle Børnene ogsaa Viggo fra Fader med Been.

Din bestandige og kjerlige

Chr. Hansteen

(Adressert slik:)

S. T.

Frue Professorinde J.C. Hansteen født Borch

24[24] Et Brev, sluttet Nytaarsdag fik jeg i Moscow, rigtig som Du formodede, men efter at det

a/Christiania

en Norvège

havde været i Astrachan og var retourneret

67) Petersburg den 24de April 1830

Min bedste Hanna!

Dine 2 Breve af 23-24 Marts og 31 Marts - 1 April med behagelige Indlæg og sørgelige Efterretning om min Moders Død fik jeg i Løbet af denne Uge. Det var ligesom jeg skulde have en Ahnelse om, at jeg ej fik hende mere at see. Jeg tænkte ofte paa at skrive hende til fra Siberien; men min Træthed og Træghed i Brevskriver-Vejen forhindrede det. Det har saa ofte lagt paa min Samvittighed, at jeg var bleven saa fremmed for hende og at jeg ej var kommen til at vise hende mere barnlig Ømhed. Bestandig haabede jeg dog at faae denne Fejl oprettet; men nu er det for seent.

I M;orgen efter Messen vil hans Majestæt vise osden Naade, at give os Audients. Jeg kom derved i en besynderlig Forlægenhed, da jeg i Forgaars spurgte Ministeren om hvad Dragt jeg skulde bære (jeg mente Skoe eller Støvler) og fik til Svar: "Jeg maatte tage *Uniform* paa". - Jeg har ingen, vore Professorer bruge ingen. - Ja det gaaer aldeles ikke an! Saa maae Professoren blive pludselig dødssyg kort før Audienzen! - Efter lang Ventileren fandt man ud, at vi skulde fingere en Uniform, en blaae Kiole med Fløjels Krave og Opslag, lidt Broderie paa Kraven, Knapper ved Lommerne, hvide korte Buxer og hvide Silkestrømper, samt 3kantet Hat og Kaarde. Saadan udrustet eller tilmajet skal jeg da i Morgen præsentere mig for alle Russers Selvhersker. Naar det er overstaaet, er jeg da forsaavidt frie herfra, og i 7 Dage kan jeg være i Åbo; men Forvandet skal ej endnu være aabent, saa man maa vente nogle Dage.

Hvad Penge anbelanger, da kan det dermed beroe til jeg kommer til Christiania. Alle Mennesker have plaget mig med at sige, jeg maatte kjøbe dit og dat til Dig, som her er at faae og ingen andensteds. Jeg har givet lidt efter; thi jeg vil nødig være en slettere Mand end alle andre (Due har kjøbt mere end det dobbelte); men jeg har immer gjort det med Modstræben og Ængstelse, i Strid imellem 2 modsatte Bevæggrunde eller Betragtninger, og i den senere Tid saa gar rent sagt nej. Det jeg medbringer er saa sjeldent hos os og finder saa mange Liebhabere i Petersburg, Stockholm, Christiania og Kiøbenhavn, at jeg uden ringeste Vanskelighed kan skille mig ved hvad Du ej skjøtter om endog med Fordeel, og saaledes klare mig uden videre Indgreb i vor Privatkasse. Hvad mig selv anbelanger da har jeg ikke kjøbt en Traad for mig. Jeg kommer endnu tilbage med det samme Par Støvler og den samme sorte Klædning, som jeg anskaffede i Stockholm, og disse Sager skal hans Majestæt og Christiania Indbyggere endnu i lang Tid døje; jo dog 2 Par couleurte Tøffel-Støvler fra Torschok er min Luxus. Altsaa Du behøver ej at remittere det ringeste; i Christiania kunne vi

overlægge. Det gjør mig ret ondt, at jeg har foruroeliget og beængstet Dig: men Sagen skal ej blive saa farlig.

I Dag skal vi spise Middag hos General-Gouvern. Lavinsky fra Irkutsk som er her med sin Datter Elise. Han var her i Gaar, som Du seer af sidste Side af dette Blad og bragte en Seddel fra Elise med Indbydelse, saasom det var Papas Fødselsdag. Den Mand er Godmodigheden og Høfligheden personificeret. I denne Paaske-Uge ere alle Mennesker her som forrykte for at more sig i en Slags Carneval efter 7 Ugers stræng Fasten og Traurighed.

Om Humboldtsk Sjouv og Vindtjekkerie i Rusland og Siberien er for vidtløftigt at fortælle. En fornuftig General (Schubert) kaldte ham i Forgaars: der grösste Charlatan von Europa. Et Slags Afguderie er dreven mod ham her i alle videnskabelige Instituter, saa at de mere sobre selv bagefter smile derved. Lavinsky sagde forgangen til Dr Kruhse (vor gode Ven fra Irkutsk); "naar vor Stakkels Hansteen kommer, saa skal vi see, der er ingen der tænker paa ham”. - Det var gandske rigtig sluttet af ham; men hvor er jeg glad derved. Al saadan Feteren er mig saa modbydelig, og jeg sidder aller helst i min dunkle Clause i Rakker gaden og driver blot min Verkehr med Verden ved Pennen. Men min Berømmelse, om jeg faaer nogen, skal blive solidere, thi den er begrundet paa Facta og Arbeide; ej paa en a la madisk Reputation eller Renommée, som forsvinder i et Decennium, som Skum. - Det snurrigste er, at der existerer en Clique af saakaldte Physikere, som mine theoretiske Arbeider ere til gêne, saasom de ej kunne bestaae med deres Drømmerier. De tør ej være li.... at modsige mig, men de forbigaae alt hvad de kan med Taushed, og søge at forhindre mig fra at tale. - Saaledes havde det været meget rimeligt, at det herværende Akademie havde opfordret mig til at give en Recit af mine Resultater fra denne Reise (hvortil jeg kunde producere 10 Gange saa meget som Humboldt), men da Humboldt og hans Creatur Kupffer have andre Drømmerier om Jordmagnetismen, saa ønsker man ej at lade mig udtale mig derover. Det var en Ting, som jeg ahnede førend jeg kom her, og som rigtig indtraf. Forresten er man overordentlig høflig og forekommende. - Krusenstern er den samme søde Mand som forrige Gang; han bød mig i Gaar til at gjøre Touren paa det Russiske Cadetskib herfra til Khavn med den berømte Jordomsegler Capit. Lütke; derfra kunde jeg med vort Dampskib gaae til Christiania. Men jeg takkede. Lütke har meddelt mig sine magnetiske Iagttagelser i det stor Ocean, hvilket var mig en rig Acquisition. Capt. Sabine er bleven saa glad over hvad jeg meddelte ham fra Irkutsk i Fjor, at han har skrevet en yderst artig Recit af mine hidtilværende Resultater opfordrer Nordamerikanere og Englændere til at observere paa alle endnu manglende Steder i Sydhavet

og i Ost-Indien. Ogsaa en Række fra Kiachta til Peking skal jeg faae ved Russiske Iagttagere, som snart afgaaer.

Farvel hils alle de søde Børn, Skielderups og andre gode Venner fra Din troe og elskende Mand

Chr. Hansteen.

(Adressert slik:)
A. Madame
Madame J. C. A. Hansteen nee Barch
a/ Christiania

(Med annen håndskrift:)
Lavinsky à eu l'honneur de passer chez Mrs Hansteen et Doue.
.
2.~).

68) Petersburg Fredagen den 7de May 1830.

Aldrig har Du skrevet saa flittig, min bedste Hanna, somn nu. Nu da jeg kommer så nær, at jeg snart kan række Dig, vil Du søge at faae mig til at glemme de lange bedrøvelige Siberiske Pauser. Dog, naar vi skulle ret eftersee disse, saa laae vel den største Grund i min Omflakken og Brevenes Forsinkelse hos en og anden af de gode Venner, som skulde besørge dem. Jeg har nu for mig Breve af 3de April, 31 Marts, 23 Marts, 3die Marts alle med interessante partiske og philosophiske Indlæg. Det er 2 Breve i 3 Uger. Og dog forsømte jeg at skrive sidste Postdag; men det var ej min Skyld. Russen forstaaer bedre end nogen Nation il dolçe far niente; og hvem som har Bekjendtskab med Russer, eller russicerte Fremmede, bliver tvungen til at drive det samme, omendskjøndt à contre-coeur. Man har aldrig Stuen frie for pratende Visiter, og saaledes kan man aldrig regne paa sin Tid. Forrige Løverdag sat jeg saaledes og saae med Græmmelse Posttidens Termin udløbe. Jeg er ogsaa her i Petersburg bleven saa russificeret at jeg næsten intet kan foretage rtlig. Formiddagen har man ingen Roe; Kl 5 spiser man og plages med en uendelig Mængde Mad og Vin, hvoraf blot Synet og Lugten er nok til at bespænde mig, og gjøre mig uskikket til at tænke, tale, føle, erindre, kort til at existere anderledes end et halvsygt Dyr. Saa gaaer Aftenen bort i Uvirksomhed, for at man kan begynde næste Dag paa samme Maade. Men ej mere om dette høist ækle Capitel.

Søndagen den 25de April var den højtidelige Repræsentationsdag hos Deres Russiske Majestæter. Omendskjøndt der i sig selv i en saadan Sag intet mærkværdigt er, saa bliver den dog tilsyneladende til en Affaire af den højeste Vigtighed formedelst de mange Hjul, der maae sættes i Bevægelse og de dertil nødvendige store Anstrængelser, stare nemlig naar de vejes paa vor lille Dagliglivs Bismer. Du maaskee altsaa kan gide læse en detailleret Relation om dette store Tog. - Efter Marsen, hed Budet, Kl 10¾ skulde vi indfinde os paa Slottet; Baron Palmstiernes Vogn med Lakej skulde komme og afhente os. Kl 10½ var jeg allerede i hvide Silkestrømper og Skoe med Guldspender i, hvide Kassiniers korte Buxer, hvid Vest en blaae Kjole med Fløjels Krave og et Par broderede gyldne Egeqviste, samt Stadskaarde med Perlemoders Fæste og 3kantet Hat med Guldkrampe. Lieutn. Due gik endnu i Slaabrok og havde ej et Stykke af det, han skulde trække paa. Uniformskiolen skulde presses op, nye Epauletter forfærdiges, nyt Gehæng, en Sabelskjede forgyldes; o.s.v. og saasom det aldrig var bleven godt nok var det immer bleven tilbageskikket, for at omgjøres indtil sidste Øjeblik. Kl blev 10¾, Vognen kom; ingen Skræddere og Possementmagere. Min Fortvivlelse steg hvert Minut; at komme for sent til et Middagsselskab er meget ubehageligt, men at lade en Regent vente paa sig er alt for galt; helst en Keyser af Rusland. Og hvem gik det saa til Slutning ud

over anden end den stakkels uskyldige Professor, som dag var fuldfærdig og med lange Skridt,fortvivlet Ansigt og indbidt Ærgrelse marcherede igjennem Diagonalen af sit Stuegulv. Vedkommende løb selv ud i Byen, skikkede ogsaa Betjenterne lige indtil Palmstiernes Kammertjener. Endelig kan de alle aandepustne tilbage, Klæderne bleve revne paa Kroppen, og vi krøbe i Vognen. Ved Slottets Entrée kom strax en Lakei og ledede os igjennern en Rad af Værelser op ad en Deel Marmortrapper, igjennem lange Corridorer etc. etc. til et Audients-Værelse fuldt af Uniformer og Stiernemænd. Efter endeel Begloelse og kjedsommelig Venten bleve vi førte ind i Audientsgemakket. Foruden os 2 vare ogsaa 2 unge Engelske Lorder. Man var altsaa galant at tage os 4 Fremmede før end alle de indenlandske Baand- og Stiernemænd. Det varede ej længe førend Kejseren kom ud af sit Kabinet, en temmelig høj, velskabt godmodig udseende Mand, i en grøn Uniformsfrakke. Han talte først noget fransk med Engelsk- Mændene, kom derpaa til mig. Lavinsky, vores fortreffelige General-Gouvernør fra Irkutsk, som nu er her med sin Elise, havde sagt mig i Forvejen: Han vil tiltale Dem paa Fransk, men da jeg veed, De heller taler Tydsk, saa kan De svare ham paa Tydsk og han slaaer da strax ind. Det skede netop saa: Han begyndte med at sige; Vous avez lensensement fini un grand voyage. Jeg svarede strax paa Tydsk. Han sagde da strax: "oh! Sie sprechen auch Deutsch"? - Ja Ihre Majest, nicht so schlecht, wie das Französische. Derpaa gik det da videre. Han spurgte om jeg var tilfreds med min Reise? Jeg svarede da: ja D. M. der er vist intet Land Jorden, hvor man reiser, saa let, saa billig, saa hastig, saa sikkert som i Sibirien. - “Og hvor man faae saa slet Kost” lagde han hastigt og smilende til. - Naa D. M. Sagde jeg, saa slet er det ikke heller. Jeg blev halv slaaet over denne Bemærkning, saasom jeg ofte har beklaget mig over den jammerlige Levemaade i Sibirien. Derpaa spurgte han noget om Reisens Formaal. Jeg forklarede ham kortelig dette, talede noget om de Berigtigelser af Geographien, som vare Nebenfrugter af Reisen; iblandt andet om at Floden Jeniseisk kommer næsten 3 Grader vestligere end paa de nyeste Russiske Karter. - “Ja”, sagde han, “unsere Karten sind sehr mittelmässig”. Jeg forklarede da, hvor de egentlig vare usikkre og sagde iblandt andet, at det var at ønske, at man lod en Mand et Par Maaneder bereise og berigtige Ob's Løb, som jeg havde gjort med Jenisei. Han sagde dertil: "vi have andre langt interessantere Egne, som først maae undersøges". - Derpaa talte han noget med Due og bukkede. I hans hele Væsen var den mest tillidvækkende Venlighed ag Gadmadighed. - Derpaa førtes vi af en ung Vice-Ceremonie-Mester en Italiener ved Navn Ansco videre, tilbage den samme Vej, og jeg hørte han paa Vejen talede med Nogle Lakejer om Imperatriza. Jeg spurgte da, om vi ogsaa skulde forestilles hende? Ja svarede han, har man ej sagt Dem

det? Nej; dette var en uventet Extra- Naade. - Paa Vejen spurgte den ene Engelske Lord mig meget allarmeret, om man skulde kysse Kejserinden paa Haanden, hvilket han havde hørt. Jeg sagde, vi faaer at gjøre som de andre. Han mente da det var en vanskelig Sag og spurgte hvorledes man skulde bære sig ad dermed. Jeg svarede det var en meget let Sag, og at man skulde gjøre det tout simplement. Længe blev ventet i Forgemakket indtil H. M. Toilette var færdigt. Endelig kom et gammelt fælt, tykt, skjævt Trold af en Overhofmesterinde ud og bragte 2 Damer ind til Audience. Da disse vare afskjedigede, varede det atter noget, endelig kom Keiserinden ud og gik til den øverste af de bestjernede Russemænd, trak Handsken af højre Haand, og han greb den og smadskede højt paa den. Derpaa begyndtes en samtale paa Fransk. Nu fandt man for godt, at føre os 4 Fremmede ud, for siden at indbringe os til en særskildt Audience. Da Russerne vare afskedigede førtes vi ind. De bekjendte Døre aabnedes igjen og hun skred ind modtaget af vores ærbødigste Compliment, og nærmede sig mine 2 unge Goddams i deres røde Uniformer. Her blev talt Fransk, Englænderne forstade hende ikke og talede ilde. Hun spurgte iblandt andet om de havde været i Berlin (Hendes Fødebye) hvilket de bejaede. Derpaa nejede hun og deres Ansigter saae lidt forlægne ud, og Farven var nogle Grader nærmere Uniformen end før. Hun avancerede da imod mig og kalte mig hans-façan til paa Tydsk, hvilket klang meget behageligt i mine Øren (det var temmelig tydeligt at Hans M. i Mellemtiden havde forberedet hende paa Audienzen). Hun talte da om den lange Reise, hvor vi havde været? Fraværelse fra Fædrenelandet, og som Dame naturligvis om jeg var gift og havde Børn? Frau und 6 Kinder Ihre Majestät! - Derpaa fulgte da de Repliques som vilde falde enhver i Munden ved saadan en Leilighed; og efter et Par Ord til Ltn Due nejede hun. Hun er meget tynd og fin, jeg vil ej sige maver; thi hun har ikke skarpe Kanter; Ansigtet er godmodigt, noget blegt, Haaret lysebrunt, Øjnene blaae; Kiolen var overmaade stærkt nedskaaren paa Skuldrene og Ryggen, saa at Skuldrene, som vare runde og hvide, og noget af Overarmen var til Skue. Afstanden imellem Bryst og Ryg var ikke mange Tommer. Hendes Tale og Stemme var meget godmodig, hendes Øje ligesaa. Hun syntes lidt ængstelig og forlægen; og jeg tænkte: "det er første Gang at et Kronet Hoved har zittret for mig". For Resten gjorde denne nervesvage Anspendelse og Frygtagtighed hende meget elskværdigere i mine Øjne, end om hun havde været alt for ferm. Jeg troer hun havde en lyseblaae Silkekjole paa, meget korte Ermer, lange hvide Handsker, en Floers Hovedpuds, store hvide vajende Fjedre. Hun gjorde Tegn til at række Haanden til den første God dam, men da han af Betuttelse ej gjorde Tegn til at tage den, saa fik vi andre ej den Naade-Gave, som ellers maaskee var bleven os tildeel.

Vi gik ud, yderst tilfredse med vores Audienze, som var gaaet saa let af, som visselig i intet Land i Europa en Audience hos et Regentpar. Vi ledsagedes igjen lige til Karethen af Lakejer og Sveitzere og bleve hjulpne i Vognen. Det er et meget elskværdigt Par Folk, de Keiserfolk; de leve et lykkeligt Familieliv; glade og tilfreds i hverandre, i højeste Grad sædelig. Derved har Hovedstaden faaet et gandske andet Utseende. Alt hvad Fornemt er maa i det mindste stræbe at have *Udseende* af Sædelighed, om de ej i Realiteten kan række saa langt. Billeder af Keiserparret og af Peter den Store bringer jeg hjem med. Jeg holder ret af dem, og vil ofte med en Slags venlig Erindring betragte dem. -

Efter Audientsen havde vi en behagelig Middag hos Ministeren Palmstierne. I Forgaars afgjorde vi vore fleste Afskjedsvisiter, i Gaar 2 store hos *Spæranski* Minister, forhenværende General-Gouverneur over hele Sibirien, en af Ruslands første Mænd, betræffende Hoved, Talenter, Kundskaber ag Retskaffenhed; og hos Finantsministeren Grev *Cancrin*. Den første har fra gandske simpel Fødsel svinget sig op til den Høide, hvorpaa han staaer. Det var en overmaade behagelig Time hos ham. Han gik ind i alle mine Ideer med en besynderlig Lethed, talte med Varme og Forstand om Sibirien; i hans hele Væsen laae Forstand og Finhed og Venlighed; men den fornemme Mand følte man intet til. Han takkede os fordi vi ej havde glemt ham. Jeg befandt mig vel og kunde altsaa tale Fransk med mere Lethed end sædvanlig, saa at Ltn Due siden sagde mig, at han havde været stolt af min Exposition. - Derfra kom vi til Cancrin; men da denne var saa udmattet af Arbeide fra Kl 8 Morg. til 7 Aften, at han ej kunde aarke mere, saa bød han General Suchtelen og os til at spadsere med sig i frie Luft. Tillige gav han mig, som Bevis paa sit Velbehag, en Seddel paa 8 £ Platina som Cadeau, hvilket rigtig er bleven mig bragt i Dag: Fra flere Kanter hører jeg nu at den eller den Minister har sagt: H. har gjort meget mere end Humboldt. Saaledes sover jeg lidt efter lidt bag efter just ved det uendelige Skrig der blev gjort af den sidste, i Sammenligning med den simple Stilfærdighed, hvormed jeg har gjort mit Indtog og Ophold her.

Søndagen den 9de Mai (i Overmorgen) bliver vor Afreise. Vor Bryllupsdag kommer jeg altsaa til at celebrere nær Åbo.

Løverdagen den 8de May.

Dette bliver altsaa det sidste Brev fra det egentlige Rusland. Maaskee skriver jeg et Par Ord fra Åbo, ifald vi ej komme ligesaa tidlig selv. I Stockholm bliver der vel ej Ophold mere end et Par Dage, ifald H. M. allerede er afreist; altsaa dersom ej ugunstig Vind forsinker vor Overfart fra Åbo til Stockholm, saa vil jeg om 3 Uger kunne være i Christiania. Det er med denne Tanke, som med alle længe bevarede Forventninger, jeg kan næsten ikke forestille mig

at den er sand, eller at den er andet end et Phantasie-Spil; og dog er den jo gandske rigtig. Ach min Hanna, ach mine søde Børn! skal jeg virkelig saa snart see Eder igjen og leve blandt Eder! Hvor skal jeg skjønne paa Eder! Det sidste Aars Fortrykkelse har tilgavns lært mig Værdien af at have et Hjem og Mennesker som med Blodets Baand ere knyttede til mig. Dette holder dog, selv naar man bliver gammel og ingen Værdie mere har for den øvrige Verden. Dog maae jeg sige, at blot Tilnærmelsen til Moscow, end mere Opholdet i Petersburg har betydelig lettet min Existence. Dannelse veed dog overalt at sætte Pris ogsaa paa andet end Skindet og Kjolen. Og saa traer jeg næsten, at min Friemodighed skal rette sig op igjen inden jeg seer Christiania. Gjør den det, saa er det Tegn til jeg har et godt Groe-Kjød; eller Gud skee Lov en god Portion Glemsomhed af overstanden og nichtswürdige Ubehageligheder og Krænkelser.

Nu saa lev da vel til vi sees, eller i det mindste til næste Gang fra et nærmere Sted. Alle Venner, men først og fremst mine kjære Børn bedes hilsede fra Din

Chr. Hansteen.

69) Stockholm den 31te May

I Forgaars Eftermiddag ankom jeg hertil og forefandt Dine 2 kjære Breve af 21de April og 2 May. I det første taler Du om et Brev fra Astrachan, I det sidste om et Par Linier fra Petersburg. Imellem dem ere afsendte som jeg husker et Brev fra Pensa og en Hilsen fra Moscwa igjennem Jfr. Hall, som jeg bad meget om at frembære den saa snart som mueligt. Jeg kan neppe troe andet, end at der endnu maae være afskikkede flere Breve paa den lange Vej imellem Astrachan og Petersburg, men som jeg ej nu erindrer. Hvor mon de da vanke om?

I dette Øjeblik fik jeg Dit Brev af 15de og 27 May, hvor meldes om 3 Breve fra Petersburg, men endnu intet fra Pensa, altsaa ere ovenstaaende Spørgsmaal ej endnu besvarede. -

Jeg har siden ovenstaaende været i Hofkirken og seet en Gudstjeneste i Anledning af Kronprindsessens Kirkegang. Dronningen, Prindsessen og Kronprindsen vare der, men ej Kongen. Ogsaa hele Carps diplomatique og alle højere Auctoriteter. Der traf jeg vor elskværdige Hartmannsdorff, som var ret begeistret ved at see mig igjen. Jeg skal om en halv Time hen at spise Middag hos ham. Han har allerede for over 8 Dage siden bedet en 8-10 Personer til Gjest hos sig paa min Ankamst og har daglig forhørt sig, om jeg endnu ej var kommen. Saaledes bliver dette blot et kort (let Brev, men som allenfals har en Værdie, at det 3-4 Dage gammelt, d.e. For os nu overmaade færsk, kommer i Dine Hænder.

Dersom Du vil gifte Dig, saa faaer Du skynde Dig; thi om en 5-6 Dage fra Datum sidder jeg paa Vognen og efter 6-7 andre Dage ankommer jeg til Rakkergaden for at gjøre Protest. - Kors for Sin tusand Jevlarhvar Ni skiuter før den lilla Flikkan!!!.

Med stor Vanskelighed slap vi over Newa, som bestandig gik fuld af Is, saa at Broerne vare optagne. I Helsingfors traf jeg Hällström og levede med ham en Dags Tid; i Åbo levede vi en 4-5 Dages Tid med de elskværdige Argelander Folk, somn nu Gud skee Lov have en 3-4 aarsgammel Datter. Med først afgaaende Paket havde vi en taalelig hældig Overfart til Stockholm paa 3 Dage, men yderst suurt Veir. Her bleve vi meget venskabelig modtagne af Statssekretair Dues, som allerede længe havde inviteret os til at logere hos Dem. Jeg havde undslaaet det for *min* Person, da Klogskab længe havde lært mig den Regel, ej at logere hos Folk paa Venskabs-Regning, hvor man kan faae Huus for Penge. Engang (i Orenburg) har jeg af Mangel paa Kraft til at soutenere mit Nej, imod min Villie handlet imod denne Regel og bitterlig fortruet den. Men man bad her fra alle Kanter saa meget, og Opholdet bliver saa kort, at jeg uden at være stødende ej kunde undslaae mig. De ere ogsaa saa yderst venlige og jeg saa tilbageholdende og lidet fordrende og ventende, at det ej kan andet end gaae godt.

Lise Nielsen har nyelig været her med hendes Mand Ougtherlonny, og yttret Utilfredhed med, at hun ej traf mig her. Det har ret glædet mig, at see, at jeg endnu er erindret i den Familie, som jeg dog bestandig har kjær for de kjære Ungdomsdage.

Om et Par Dage skulle vi præsenteres for hans Majest. Og, naar dette er overstaaet, saa er jeg løs fra Stockholm, det sidste Sinkested, og kan Gud skee Lov sætte mig i min Vogn frie fra Uniformener og Hofmænd og fredelig uforstyrret nærme mig til Norge. Hvor gjerne havde jeg undgaaet Stockholm, naar det med Velanstændighed kunde ladet sig gjøre. Saa underligt var det med os 2 Reisefæller, at de Byer, Personer, Ting, Beskjæftigelser, Underholdning, hvormed den ene glædede sig, fandt den anden tomt, kjedemde, ækelt og omvendt. Snart bliver jeg Gud skee Lov igjen mig selv, faaer min Friehed igjen efter 2 Aars Slaverie; thi *vi* (Du og jeg) have gud skee Lov een Villie, een Smag, een Agtelse og en foragt.

Gratuler søde Fru Møller, ogsaa Møller, hils Skielderups, Treschows, alle de søde Børn. Maaskee skriver jeg endnu et Brev, som kommer et Par Dage før mig; men det er rimeligt at dette er det sidste. Altsaa Finis coronat opus. Ende den Sibiriske Reise. Om Du er gift ved min Hjemkomst, saa skaf i det mindste et Qvarter til mig, (for) gammelt Venskabs Skyld.

Din

Chr. Hansteen

Adressert slik:

S. T.

Frue Professorinde Hansteen født Barch

i/ Christiania

70) Stockholm Mandag den 5te eller 6te Juni 1830

For nogle Timer siden fik jeg din lille Brevosling af 3die Juni, som Svar paa min Stockholmer Brev. Hos Prindsen have vi været, men paa Kongens Audience vente vi endnu. Han har været lidt upasselig. Saaledes kan jeg endnu ej sige Dig bestemt Dagen, naar jeg kommer.

De herværende Norske have taget saa venlig imod mig, at jeg som i 2 Aar er afvent fra Hjertelighed i Omgang (dog Irkutsk undtagen), næsten blev forundret, og meget opmuntret derved. Den unge Frue Due er et godt Barn; Søe-Capit. Petersen og hans Kone, som boe her i Huset ere meget elskværdige Folk. Ligesaa kjerligt, som Hartmannsdorff og hans nette Kone tog imod mig ligesaa fløj de 2 vakkre Capitainer Nordin og Lovén til forskjellige Tider mig imøde. Jeg kan mærke Du har staaet højt i Grev Platens Huus. Med saadan Glæde have selv mine Landsmænd ei modtaget mig. Desuagtet er alene minLyst og Tanke Hjem. - I Aften skal her være Selskab for os.

Du alle Tossers Kong "Skiute" er at skyde, hvilket man gjør naar Prindsesser fødes eller døbes: comprenez Vous?! Hos Suchtelen har jeg været. Apropos den sidste Dag af mit Ophold i Petersburg fik jeg vide, at det Peterb. Vidensk. Akad. havde valgt mig til Medlem. Jeg kommer altsaa hjem med 2 nye Diplomer, uden at veje mere end før.

A revoir
ton très devoué
Chr. Hansteen

(Adressert slik)
Til
S. T. Frue Professorinde J. C. A. Hansteen født Borch
i/ Christiania

71) Stockholm den 14de Juni 1830

Onsdagen den 16de Juni orn Formiddagen slipper jeg endelig løs fra Stockholm. Vi have været til Audients hos Kongen og seet ham i Slaabrok barbere sig; passiaret (d.e. Kongen og Lieutn.Due) en Times Tid. Siden en Dag til Middag hos Kronprindsen og Kronprindsessen, som begge vare meget artige og talede *ogsaa*, ja saa gar *mest* med mig. I Dag ere vi budne til Kongen til Rosendal, Kongens Yndlingssted, hvor alle Præsentationsfähige Norske ere indbudne; det bliver saaledes en lille næsten *udelukkende Norsk* Middag. Tirsdagen pakkes ind og tages Farvel med gamle Suchtelen paa Ulrichsdal, og Onsdag reises. Da jeg ej holder af Parforce-reiser, og ej gjerne vil komme forvaaget og halvsyg til Christiania, saa kan jeg neppe vente at indtræffe der før end Onsdagen den 23de, mueligen endog St. Han.sdag den 24de. Dersorn jeg ej er i Christiania den 23de inden Kl 8 om Aftenen, saa kommer jeg først den næste Dag. Jeg vilde ønske jeg kunde sige netop Timen; men det er saa svært at passe i den lange Afstand. Altsaa gjør aldeles ingen Anstalter; og vent ej nogen Aften længer end til Kl 8. Kommer jeg før, saa er en Kop The og Eders venlige Ansigter alt hvad jeg behøver.

Fra Grev Adolph Rosen skal jeg hilse. Hos alle Norske her har successive været Gilder for os, saa at jeg for det meste har været ude Middag og Aften til stor Gene for mit Helbred og min Søvn. Gud skee Lov nu er det forbi; j eg har blot Kongen og Suchtelen igjen og haaber at forvinde det paa Reisen. Blandt de Norske er især et ret elskværdigt Par: Søe Capit. Petersen (Broder af Højesterets-Advokaten) og hans Frue; ogsaa Due er en meget artig, godmodig Mand, og hans Kone et net, uskyldigt, godhjertet lille Barn, som har nogle Talenter. Naar det ej havde været efter 2 Aars Fraværelse fra Dig og Børnene, saa havde jeg fundet dette Ophold ret godlidende. Nu erkjender jeg dette blot ved Reflection, men det gaaer ej til Hjertet, saasom jeg kuns har een Tanke, een Følelse, een Længsel - Hjem, i Modsætning af: die Fremde.

Det var utilgiveligt, at jeg ej fik skrevet til Dig med forrige Post. Men i saadan et Liv, hvad kan man foretage sig? Intet Øjeblik kan man regne paa.

Fra Frue Karélin i Orenburg fik jeg i Gaar et meget venligt Tysk Brev med Taksigelser for Jean Pauls Titan, som jeg havde sendt hende fra Moscau og med gjentaget Bøn om at recommendere hende i Din Bevaagenhed. Hun haaber, at hendes Mand fortsættes til Petersburg, og da taler hun begeistret om en Phantasie at komme og see Norge.

Og saa lev vel! Jeg haaber dette skal være noget nær det sidste Brev jeg skriver til Dig alene fra Stockholm, men for bestandig; thi reise vil jeg ej mere; det skulde da kuns være for at geleide Dig, hvor Du befaler. Og dermed a révoir

fra Din bestandig kjerlige
og elskende Mand, Ven og Broder
Chr. Hansteen.

God Dag, Thora, min kjere ældste Datter
God Dag Alvilde, min øm- og godhjertede Pige
God Dag min gode ærlige Harald, min ældste Søn
God Dag min vevre, livlige Skalk Nanna
God Dag min Trunte Asta, med det forslagne Øjenbryn
God Dag min halv ubekjendte Skrabkage Viggo

Jeg kommer snart for at lege med Eder, og begynde at være glad igjen efter 2 Aars Savn. - Og god Dag min kjære ubekjendte Caspar; Du skal ej være forglemt hverken i mit Hoved eller i mit Hjerte.

(Adressert slik:)
S. T.
Frue Professorinde J. C. Hansteen født Borch
till/Christiania